

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д.А.ЦЕНОВ”
Факултет „Финанси“
Катедра „Финанси и кредит”

Докт. Русалин Антонов Русалинов
D020219183

ДИСЕРТАЦИЯ

за присъждане на образователна и научната степен
„доктор“ (по икономика) по докторска програма
„Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“
(Финанси)

на тема:

Управление на паричните потоци в сектора на сигурността

Научни ръководители:
Проф. д-р Андрей Захариев (СА „Д. А. Ценов“)
Доц. д.н. Ирена Маркова (УНСС)

Свищов
2023 год.

НАУКОМЕТРИЧНИ ПОКАЗАТЕЛИ НА	
ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	6
ВЪВЕДЕНИЕ	7
ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧЕСКИ ОСНОВИ НА	
ФИНАНСОВАТА СИГУРНОСТ	13
<i>1. Значимост на финансовата сигурност като регулаторна рамка и публично благо</i>	<i>14</i>
<i>2. Ракурси на влияние на финансовата глобализация върху финансовата сигурност</i>	<i>16</i>
<i>3. Системни аспекти и многообразие на теоретичните виждания за финансовата сигурност</i>	<i>34</i>
<i>3.1. Макро фокус върху финансовата сигурност на държавно и глобално ниво – дискусии и структурни елементи.....</i>	<i>34</i>
<i>3.2. Теоретичен фундамент на корпоративната финансова сигурност.....</i>	<i>51</i>
ГЛАВА ВТОРА. БЮДЖЕТНИ АСПЕКТИ И МЕТОДИЧЕСКА	
РАМКА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА КЛИЕНТСКАТА	
УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ УСЛУГИТЕ ПО ОХРАНА И	
СИГУРНОСТ.....	74
<i>1. Място и роля на националната сигурност в публичния сектор на икономиката.....</i>	<i>75</i>
<i>2. Емпирико-приложен анализ на динамиката в показателите за бюджетно осигуряване на сигурността (МО и МВР) в Република България за периода 2010 – 2019 г.....</i>	<i>78</i>

3. Методическа рамка за изграждане на клиентоцентричен анкетен въпросник за оценка на качеството и удовлетвореността от услугите по охрана и сигурност	84
3.1. Рамка за установяване на базисни показатели за извадката от респонденти	85
3.2. Клиентоцентрични мотиви за търсене на услуги за сигурност и охрана.....	89
3.3. Планиране и кадрово осигуряване на услугите за сигурност и охрана.....	91
3.4. Бюджетни аспекти, ефективност и управление на услугите за сигурност и охрана.....	93
3.5. Постепедимични уроци, киберсигурност и обществени нагласи към сигурността и охраната	98
4. Рамка за ex post крос анализ на зависимостта на ползването на услугата по охрана и сигурност спрямо финансовите дескриптори на респондентите.....	102
5. Дескриптивен профил на изследваната съвкупност от респонденти	104
Резултати и изводи към изложението в глава втора.....	127
ГЛАВА ТРЕТА. АПРОБИРАНЕ НА ФИНАНСОВИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЦЕНООБРАЗУВАНЕ НА УСЛУГИТЕ ПО ОХРАНА И СИГУРНОСТ – АНКЕТНИ РЕЗУЛТАТИ, ГРАФИЧНИ МОДЕЛИ И КРОС-АНАЛИЗ	129
1. Анализ и оценка на нагласите на респондентите за прилагане на мерки за сигурност и охрана	130

2. Оценка на резултатите от проучването сред юридическите лица на дейностите по планирането на сигурността.....	140
3. Оценка на резултатите за техническо и кадрово осигуряване на сигурността и охраната	147
4. Приложимост на мерките за фирмено обучение в обхвата на сигурността и охраната в юридическите лица.....	155
5. Финансово осигуряване, бюджет и ценообразуващи фактори на сигурността и охраната	159
6. Оценка на ефективността на услугите по сигурност и охрана	170
7. Оценка на ефективността на комуникациите при доставяне на услугите по сигурност и охрана	185
8. Оценка на услугите по сигурност и охрана в пандемични условия	189
9. Оценка на киберсигурността като нова сфера за доставка на услуги от фирмите за сигурност и охрана.....	201
10. Оценка на социалните нагласи към сигурността и обществения ред.....	207
11. Кръгооборот на паричните потоци и балансови позиции на дружествата за сигурност и охрана.....	215
Резултати и изводи към изложението в глава трета	218
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	221
Библиография.....	223
Авторски публикации по темата на дисертационния труд..	235
Участие на докторанта в научни форуми	237

Съответствие с изискванията на Правилника за прилагане на Закона за развитие на научния състав в Република България	238
Декларация за оригиналност на дисертационния труд	239

НАУКОМЕТРИЧНИ ПОКАЗАТЕЛИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

№	Показател	Стойност
1	Брой таблици	121
2	Брой фигури	86
3	Респонденти в анкетното проучване	149
4	Използван софтуер за обработка на анкетата	IBM SPSS Statistics
5	Литературни източници	102
5.1.	В т.ч. на чужд език	66
5.2.	В т.ч. на български език	36
6	Общ брой стандартни страници	239
7	Брой публикации на докторанта	6
8	Брой точки по Правилника за прилагане на закона за развитие на академичния състав в Република България	53,33
9	Брой участия в научни форуми	6
10	Номер на заповед за зачисляване	Заповед № 560 от 02.07.2019 год.
11	Дата на записване в докторантура	01.09.2019 год.
12	Форма на докторантура	Задочна, държавна поръчка
13	Срок на докторантурата	4 год.
14	Годишни атестационни оценки	Положителни
15	Дата на решение на КС за даване на ход за защита	29.05.2023
16	Дата на решение на ФС за разкриване на процедурата по защита	30.05.2023
17	Час, дата и място на публична защита	13.00 часа, петък, 01.09.2023 год. Зала „Ректорат“
18	URL адрес за онлайн достъп до публичната защита, ВВВ стая „СА-КФК-Научни журита“	https://bbb.unisvishtov.bg/b/yc7-x2c-dtm

ВЪВЕДЕНИЕ

В научни изследвания в обхвата на икономическите системи от тяхното възникване, последваща еволюция и до наши дни се дава широка територия на дебати по повод на риска и несигурността. Тяхното тълкуване от позиция на инвеститорите естествено води до логичната комбинация от понятия „риск-възвращаемост“, която е основа на всички модерни теории за капиталовия пазар. Контрапункт на риска и свързаната с него несигурност обаче се явява понятието „сигурност“. То е практически в основата на всички съвременни модели за икономически и житейски инициативи. В търсене на сигурна среда за опериране на икономическите агенти се наблюдава и един триумвират от търсещи сигурност правителства, фирми и домакинства. Доколкото сигурността обаче не е резултат от публични бюджети и организирани по силата на закон армия и полиция се наблюдава възникване и развитие на сектор, който предоставя специализирани и лицензирани услуги по охрана и сигурност срещу заплащане и който сектор не само не конкурира, но и допълва свързаните публични политики и съответни действия.

Сигурността е и степенно понятие. В търсене на по-голяма сигурност икономическите агенти са склонни да изхарчат и повече пари, респ. да обезпечат и по-големи бюджети, осигуряващи съответни нови технически средства, персонал, но най-вече система от стандарта 24/7, която да обезпечава сигурност на богатството, имотите, спестяванията, парите и не на последно място и живота на гражданите, предприемачите и публичната администрация. Естествено, когато има заплаха за сигурността се предприемат и съответни контрамерки, които да повишат нивото на сигурност – персонална, корпоративна, държавна и международна. Всичко това обаче изисква ресурси, изисква бюджети, изисква финансиране и

регулярни парични потоци, които да поддържат освен в изправност техническите системи, така и в наличност/готовност ангажираните с охрана и сигурност лица, фирми и институции.

На тази основа за **обект** на изследването се определят паричните потоци в сектора на сигурността от позицията на доставчиците на услуги по охрана и сигурност. **Предметът** на разработката фокусира върху глобалните проблеми на управлението на паричните потоци в сектора на сигурността, формиращо систематично ниво от рискове за финансовата сигурност, както и върху оперативната финансова рамка за управление на лицензирани дружества за охрана и сигурност по повод доставката на услугата към клиенти – ЮЛ и ФЛ.

Изследователската теза, която ще бъде тествана в настоящия дисертационен труд се формулира, както следва: управлението на паричните потоци в сектора на сигурността изисква прилагане на адаптирана към клиентите система за бюджетиране, финансиране и управление, както в сектора като цяло, така и на лицензираните дружества, осигуряващо глобален стандарт за сигурност на активите, пасивите, имуществото и доходите на ЮЛ и ФЛ, базиран върху държавни регулации и международни споразумения.

Целта на разработката е чрез анализ на теорията и практиката на финансовата сигурност и бюджетирането в сектора да се аргументира подход за управление на паричните потоци от страна на лицензираните дружества за охрана с фокус върху клиента, при перманентна оценка на неговата удовлетвореност от качеството на предоставяната срещу съответна цена услуга по охрана и сигурност.

Конкретните **задачи**, които се поставят в разработката са:

Първо. Да се направи критичен преглед на теоретичните изследвания в областта на финансовата сигурност като глобална рамка за регулиране на паричните потоци, борба с финансирането на тероризма и прилагането на

мерки срещу изпирането на пари.

Второ. Да се развият и структурират методическите основи на анализа на клиентската удовлетвореност при предоставяне на услугите по охрана и сигурност от лицензирани фирми, базирано върху концепцията „стойност за пари“.

Трето. Да се апробира анкетно проучване за оценка на финансово-икономическите аспекти и мотиви на търсенето на услуги по охрана и сигурност от страна на физически и юридически лица в условията на постепидемично възстановяване на икономическата активност.

Поставените обект, предмет, основна изследователска теза, цел и задачи позволяват разработката да се фокусира върху тестването на следните **работни хипотези**:

Хипотеза **първа**. Финансовата сигурност е глобален стандарт за провеждане на научни изследвания по проблемите на контрола на паричните потоци във финансово-кредитните системи и икономиката в контекста на борбата с финансирането на тероризма и прилагането на мерки срещу изпирането на пари.

Хипотеза **втора**. Концепцията „стойност за пари“ е основа за оценка на степента на клиентска удовлетвореност и ценообразуване в сектора на предоставяне на услуги по охрана и сигурност от страна на лицензирани фирми.

Хипотеза **трета**. Обективната оценка на финансово-икономическите аспекти и мотиви на търсенето на услуги по охрана и сигурност от страна на физически и юридически лица в условията на постепидемично възстановяване на икономическата активност може да се постигне чрез анкетно проучване и крос-анализ на постигнатите резултати и дадени отговори от страна на респондентите.

С оглед на така формулираните обект, предмет, теза, цел и задачи, разработката е структурирана в следните обособени части. Глава първа

изследва в теоретичен аспект финансовата сигурност като глобален стандарт и регулаторна рамка за паричните потоци в икономиката и финансово-кредитната система. В глава втора се дебатира върху методическите основи и проблематиката за оценка на клиентската удовлетвореност при предоставянето на услуги по охрана и сигурност. Основата за обосновка на анкетния въпросник обаче е разбирането на националната сигурност като ангажимент на държавата, който изисква съответно бюджетно осигуряване. Глава трета представя в практико-приложен план крос-анализ и оценка на отговорите от проведено представително проучване в началото на 2023 год., с което се оценява клиентската удовлетвореност при предоставянето на услуги по охрана и сигурност от страна на специализирани фирми. Чрез вербално-графични модели се илюстрират нагласите на клиентите - физически и юридически лица за ползване на услуги по охрана и сигурност и тяхната удовлетвореност от качеството на услугата. Изясняват се основните влияещи фактори за ценообразуване на услугата и адаптиране на договорираната цена към променящите се макроикономически условия. Оценяват се чрез крос-връзки нагласите на отделни клъстери от извадката респонденти, което е основа за изводи и препоръки за успешно финансово управление на самите специализирани фирми за охрана и сигурност.

В заключението са представени основните резултати от дисертационния труд. Изведените са ключови обобщения и са формулирани насоки за бъдещи изследвания по темата. Към разработката са представени приложения и списък на използваната и цитирана литература и списък с авторски изследвания в обхвата на дисертационния труд.

Изследването на сигурността от гледна точка на финансовите фактори и финансовите резултати поставя в центъра на вниманието понятието финансова сигурност. Необходимостта от дефинирането на това понятие е определена от широката съвкупност от проявления на финансовата сигурност, които срещат частична интерпретация и за които виждаме

необходимостта от комплексен подход на изследване и целите на тяхното рационално и успешно управление.

В терминологичен план, за целите на разработката авторът дефинира *финансовата сигурност като елемент от системата на сигурност, основан върху международно сътрудничество в областта на мерките срещу финансирането на тероризма и борба с прането на пари, засягащо трите основни икономически агенти – правителствата, фирмите и домакинствата.*

Финансовата сигурност се явява обобщаващо понятие, което включва сигурността по отношение на източниците за финансиране и на следващо (логически) място финансовите резултати от дейността на фирмата. Разбира се добрите финансови резултати от дейността на фирмата са източник за самофинансиране, както на дейността, така и на растежа на бизнеса в дългосрочен план. Финансовата сигурност следва да се разглежда над краткосрочен хоризонт - т.е. (средно) и/или дългосрочен план, както по отношението на финансирането, така и по-отношение на реализацията на фирмената продукция (услуга). Това разбиране изисква изследването на финансовите показатели във фирмата и прилагането на коефициенти на финансовия анализ с една по-дългосрочна визия, за разлика от статичното към даден момент състояние.

Финансовата сигурност поставя пред финансовите анализатори, необходимостта от задълбочено изследване и коректно идентифициране както на вътрешните рискове, така и на външните за бизнеса частни и системни фактори. Разглеждането на дейността в сферата на сигурността в смисъл на охрана на обекти и хора отнася в услугата в категорията „смесена публична стока“. Финансовата сигурност в тези случаи предполага отчитането на възможния бизнес потенциал – степента на потребността от сигурност непокрита от „публичната стока“ – осигурена от държавата.

Паралелно в рамките на дисертационния труд се следва виждането, че

без наличие на регулации и партньорство с органите за правосъдие и вътрешен ред всякакви частно финансирани и контрактирани системи за сигурност и охрана ще имат понижена ефективност.

В методически аспект изследването се базира върху използването и прилагането на сравнителния анализ, методите на дедукцията и индукцията, графичен метод, статистическите методи за анализ, анкетен метод, крос анализ и др.

Извън обхвата на изследването остават проблемите за заплахите за сигурността, свързани с войната в Украйна и влиянието на тези събития върху глобалния ред и бюджети за въоръжение, боеприпаси и професионални военни. Поради търговската тайна и пазарната конкуренция в сектора авторът изследва състоянието и развитието на специализираните дружества единствено от клиентоцентрична гледна точка без да налага каквито и да е класации и съпоставки между отделните икономически оператори и брандирани дружества. На тази основа балансовите позиции и годишните отчети на дохода и паричния поток са обхванати само в теоретичен аспект, като за последващ анализ може да се разчита на публичните регулации за оповестяване на данните от ГФО чрез Търговския регистър.

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧЕСКИ ОСНОВИ НА ФИНАНСОВАТА СИГУРНОСТ

Изследователската хипотеза, която ще бъде тествана в настоящата глава първа се формулира, както следва: Финансовата сигурност е глобален стандарт за провеждане на научни изследвания по проблемите на контрола на паричните потоци във финансово-кредитните системи и икономиката в контекста на борбата с финансирането на тероризма и прилагането на мерки срещу изпирането на пари.

В глава първа се поставя за решаване задачата по направа на критичен преглед на теоретичните изследвания в областта на финансовата сигурност като глобална рамка за регулиране на паричните потоци, борба с финансирането на тероризма и прилагането на мерки срещу изпирането на пари.

С оглед на така формулираната хипотеза глава първа е структурирана в следните обособени части. В параграф 1 се полемизира върху значимостта на финансовата сигурност като регулаторна рамка и публично благо. В параграф 2 се развиват идеи за връзката между финансовата глобализация и финансовата сигурност в контекста на технологичния бум и появата на индустрията „финтех“ компаниите. В параграф 3 се прави задълбочен анализ на системните аспекти и многообразието от теоретичните виждания за финансовата сигурност, както на нано, микро и макро ниво.

Във формата на резюме са представени основните резултати от изследванията по глава първа.

1. Значимост на финансовата сигурност като регулаторна рамка и публично благо

Финансовата сигурност има важно икономическо значение за държавите, компаниите и хората от различни точки по света. Благодарение на глобализационните процеси започнали от втората половина на миналия век, тя бележи безпрецедентен ръст в събитията, случващи се на международната политическа и икономическа сцена. Това е един от основните двигатели за състоянието на финансовата финансовите системи и в частност финансовата сигурност. Един от ефектите от продължаващите глобализационни процеси е, че съвременния свят е толкова свързан, че действията на едни икономически обекти, оказват въздействие върху действията на други, както в положителен, така също и в отрицателен аспект. Като положителен пример посочваме това, че благодарение на появата и развитието на интернет и информационните и комуникационни технологии (мобилни телефони, компютри, лаптопи, таблети), социалните мрежи и хилядите приложения и софтуерни продукти за тях, хората са по-свързани помежду си от когато и да е било. Вече установихме, че голяма част от бизнес процесите също са се пренесли и вероятно все повече ще се пренасят в онлайн среда, доколкото това е възможно. Освен положителни ефекти, тя също така носи със себе си и редица отрицателни, а сред тях са не малкото икономически кризи станали в миналото, започнали от една точка в света и засегнали всички икономики. Тук могат да бъдат посочени финансовите кризи от 1994 година в Мексико, Азиатската криза от 1997 година, разбира се кризата от 2008-2009 година и съвременната икономическа и финансова криза от началото на 2020 година, започнала от появата и развитието на „коронавируса (Covid-19)“, но засягаща и финансовите системи на държавите и фирмите по света. Много голяма е свързаността и взаимозависимостта на международните финансови пазари,

между банките (Димитрова, 2006), фондовите борси, финансови институции и много други. Постоянната трансформация и увеличаващата се взаимозависимост между икономиките в световен мащаб е източник на заплахи от различно естество спиращи икономическото развитие на държавите. Голяма част от тях имат финансов произход (Zahariev A. , et al., 2020b), предвид важността и нарастващата роля на финансовите отношения по целия свят. Развитието на международна икономика и разширяването на световните икономически и финансови отношения създават нови специфични предизвикателства пред икономическата сигурност за правителствата и националните и международни институции и организации.

Икономическата сигурност на всяка една отделна държава и фирма е основна и съставна част, която се състои от множество елементи, а един от най-важните е т.нар. „**финансова сигурност**“. Финансовата сигурност е един от факторите, които допринасят за увеличаване на конкурентоспособността на страните и предприятията в съвременния глобализиран свят. Високото ниво на финансова сигурност както на държавно ниво, така и на ниво стопански субект е условие за неговото икономическо и социално развитие и е гаранция за силна позиция на световната икономическа сцена.

От гл. точка на теорията на публичния сектор на икономиката сигурността е глобално публично благо, което има неконкурентен характер и което се доставя до всички икономически агенти, независимо от тяхното желание да ползват това благо (Брусарски, Захариев, & Манлиев, 2015). Сигурността в този контекст изисква формиране на съответни бюджети, явяващи се резултат от преразпределителната функция на държавата. Тези бюджети имат водеща насоченост към опазването на вътрешния ред (чрез органите на МВР и правосъдната система), от една страна, но и към опазването на националните граници, въздушно пространство и морски акватории (чрез МО и съответните родове въоръжени сили). И в двата случая

В периоди на финансова и икономическа криза, ключово се явява осигуряването на финансова сигурност на различни равнища, които са по-подробно разгледани в следващата част от настоящото изследване.

2. Ракурси на влияние на финансовата глобализация върху финансовата сигурност

Глобализацията е един от най-важните процеси в днешните социални, икономически и финансови национални и международни отношения¹. Това е един широк термин с множество значения, но в същината си той описва икономическите, социални и политически процеси, които обуславят развитието на държавите и фирмите в тях. Съществуват много и различни гледни точки, които могат да бъдат открити в научната литература по отношение на дефинициите на термина „глобализация“ изготвени от водещи имена и специалисти в областта на икономиката, политиката и културата. Дефиниции са дадени и от не една и две влиятелни международни институции и организации, но въпреки това и до днес не съществува единни прието становище, като то продължава да се изучава, формира и уточнява. Глобализацията привлече и продължава да привлича вниманието на учени в световен мащаб, а резултатите от техните изследвания са хилядите на брой публикации под формата на статии, доклади, монографии и дисертационни трудове. Всичките те в резултат от проведените не една и две национални и международни научни конференции, като голяма част от тях се опитват да дадат по-ясна представа за същността на това понятие. Все още няма единно

¹ Основна част от съдържанието на настоящата точка от дисертационния труд е представена за първи път пред академичната общност чрез авторската публикация: Русалинов, Русалин, (2021) Финансова глобализация и финансова сигурност. Двадесет и пета студентска научно-практическа конференция „Глобални и регионални измерения на международните икономически отношения“, Сборник с доклади, Свищов, с. 80-85. ISSN 2738-8573, DOI: 10.13140/RG.2.2.20302.79689, URL: <https://dlib.unisvishtov.bg/handle/10610/4478>

приета дефиниция, за понятието „глобализация“, но общото между всички тях е, и въпреки различните виждания в обхвата, влиянието, аспектите и спецификите на това понятие, че тя представлява процес на увеличаване на взаимната свързаност между икономически субекти и преодоляваща множество граници – национални, икономически и културни. Тя се разглежда като едно от най-мощните оръжия за стимулиране на международното развитие (Трифенова, 2011, стр. 4). Като тема и обект на изследвания от страна на водещи икономисти в световен мащаб тя навлиза в края на 80-те и началото на 90-те години на изминалият XX век.

Днес тя е неотменима част от човешкия живот и всичките негови аспекти – социални, политически и разбира се икономически. Глобализацията не е ново явление и е свързано със свободното движение на стоки, услуги, хора и капитали. Това е събирателен термин, обозначаващ серия от икономически, социални, финансови, технологични, религиозни и политически процеси, проявяващи се във взаимовръзките и отношенията между отделните държави, организации и хора (Трифенова, 2011, стр. 4). По своята същност промените са свързани с всеобщо разпространение и взаимопроникване на идеи, капитали, финансови активи, технологии и културни особености на световно ниво (Трифенова, 2011, стр. 4). Взаимодействието между различните икономически обекти в световен мащаб съществува от векове и отразява човешкия инстинкт за откриване на нови възможности като сред тях са: *подобряване на технологиите, разпространението на информация, създаването на национални и международни компании, организации и взаимодействие между милиони хора по света с една единствена цел създаване на една по-добра среда за живот*. Глобализацията засяга различни области на световната икономика и субектите, опериращи в нея, но поради спецификата на това проучване ще се съсредоточим върху една от най-важните и ключови области за всяка държава, организация, корпорация и предприятие в света – финансовата

област с фокус върху въпроса за **„финансовата сигурност“**.

В съвременния свят процесите на глобализация за изключително интензивни. За пример можем да дадем как дадена информация може да се разпространи за секунди от една точка на земното кълбо до друга. Тя често пъти се разглежда като своеобразно продължение на други икономически процеси като „интернационализация“ и „либерализация“ при които също се премахват една не малка част от ограниченията. Можем да кажем, че това е **процес на постепенно преодоляване на относителната икономическа обособеност на националните стопанства на отделните страни и интегрирането им в една бъдеща единна световна икономика** (Младенова, 2015, стр. 7).

Много са предимствата на глобализацията, като всичките те са описани подробно в различните научни източници, като сред тях отбелязваме: *премахване на ограниченията в международната търговия, свободното движение на капитали, либерализацията на капиталовите потоци, засилена роля на финансовия капитал, производство на голямо разнообразни от продукти, нарастване на потреблението, създаване на нови икономически национални и международни организации, намаляване на различни групи разходи (транспортни, информационни, транзакционни), премахване на митническите и немитническите бариери в международната търговия със стоки, услуги, труд, капитали и финансови активи, създаването на нови регулации на национално и международно равнище, по-бързи темпове на индустриализация, икономическо развитие на държавите и фирмите, подобряване на технологиите и интегриране на световните финансови пазари.* Съществуват и редица други причини, които доведоха до все по-бързите темпове на глобализация. Сред тях можем да включим появата и развитието на интернет, информационните и комуникационни технологии (ИКТ), които ускори темповете на обмен в световен мащаб и завинаги промениха функционирането на милиони

процеси и начина по който те се осъществяват. Все повече наблюдаваме използването на силата на тези технологии, за улеснения и премахване на попълването на редица документи на хартиен носител с цел по-бързо осъществяване и изпращане на информацията от една точка до друга.

Като положителен пример от наличието на тези технологии можем да дадем това, че производството на продукти като автомобили или мобилни телефони се осъществява в рамките на повече от една държава, а самите те съдържат части, технологии създадени в различни държави или континенти. Подобни примери могат да бъдат дадени и за хиляди други продукти от различни индустрии сред които хранително-вкусова и химическа промишленост, производство на медицински изделия, строителна промишленост и редица други. Веригите за доставка също станаха глобални (Laktionova, Dobrovolskyi, Karpova, & Zahariev, 2019), като благодарение на това стоките достигат много по-бързо до своите потребители (фирми, които ги използват като част от своето производство или крайни потребители). Благодарение на глобализацията фирмите освен, че създадоха производства в различни точки по света, много по-бързо се разпространяват и техните знания. Например глобализацията на знанията на т.нар. „транснационални корпорации“ (ТНК) се извършва в две основни форми: пряко задгранично инвестиране чрез изграждане на мрежа от научноизследователски подразделения извън страните, където са разположени щабквартирите на компаниите майки и трансфер на технологии (Кирев, 2013, стр. 38). Трансферът на технологии се извършва чрез използването на различни канали: *износ на преки задгранични инвестиции, износ на наукопоглъщаща продукция, търговия с патенти, лицензи и ноу-хау, международна миграция на работна сила, участие в международни технологически и стратегически алианси, сътрудничество с университети и други* (Кирев, 2013, стр. 38-39).

Финансите са сфера от икономическото познание, която интегрира

теоретични знания и емпирични свидетелства за общественото развитие през призмата на парите в техния национален и международен аспект (Захариев, и др., 2015, стр. 11). Самата финансова наука е среда на научен, обществен и бизнес интерес, където се търсят и дават отговори на всички ключови за съвременната държава въпроси, свързани с миналото, настоящето и бъдещето на икономиката (Захариев, и др., 2015, стр. 11). Финансите предопределят мощта на държавата, авторитета на фирмите и самочувствието на индивидите. Чрез тях икономическите агенти решават комплексни въпроси на отбраната, търговията, науката и техниката. Следователно финансите са и наука за управлението на изразения в пари БВП. Има различни групи финанси, но най-общо те се разделят на:

- **държавни финанси** – формирането и използването на държания бюджет (Брусарски, Захариев, & Манлиев, 2015);
- **финансите на производствените фирми** – формирането и използването на фирмените бюджети (Захариев, Ангелов, Ганчев, & Костов, 2022);
- **финансите на банките и останалите финансови посредници** - формирането и използването на бюджетите на финансовите посредници (Вътев, 2015);
- **персоналните финанси** - формирането и използването на бюджетите на домакинствата (Радулова, 2011);
- **международните финанси** - формирането и използването на бюджетите на международните сдружения и банки (Радков & Захариев, 2021).

Глобализацията промени и продължава да променя множество процеси, които протичат в световен мащаб, като едни от тях са свързани с т.нар. „**финансова глобализация**“. Концепцията за **финансова глобализация** се отнася до нарастващата взаимозависимост на финансовите пазари в националните икономики чрез значително увеличаване на

транснационалното движение на финансови инструменти, услуги, капитали и информация (Dincer & Nacioglu, 2014, p. 5). Този термин може да се разглежда и като състояние и процес на финансовата дейност на една икономика, участваща във финансовите дейности на друга икономика в рамките на административното деление, или обратно, ядрото, което е „процесът и състоянието на финансовата интеграция в света“ (Нап, 2018, р. 1). При него имаме нарастване на глобалните връзки чрез трансгранични финансови потоци (Prasad, Rogoff, Wei, & Kose, 2003, p. 7). Глобализацията и особено „финансовата глобализация“ доведоха до значителна промяна в начина на осъществяване на икономическите и финансовите процеси в национален и международен мащаб между държави, компании, организации и граждани от различни части на света. Отбелязваме, че човешката история е пълна със събития оказващи въздействие по един или друг начин.

Едни от най-ранните изследвания за съществуване на финансовата глобализация датират от периода 1870–1914 година (Das, 2006, p. 3). Съвременната финансовата глобализация е явление, датиращо от края на Бретън-Уудската система през бурните години от 1971 до 1973 г. и нарастващото премахване на контрола върху капитала от националните правителства по света от 70-те години до сега. (Calomiris & Neal, 2012). Петролната криза от 1973 година и разрухата на Бретън-Уудската система са отговорни и поставят основата на съвременното развитие на финансовата глобализация (Das, 2006, p. 1). Съществуват множество определения описващи нейната същност, като едно от тях гласи, че тя представлява интеграция на вътрешната финансова система на една държава с глобалните финансови пазари и институции. По същество тя включва либерализация и дерегулация на вътрешния финансов сектор на страната. С все по-голямото интегриране на световните икономики и промяната на политиките на държавите в тази област светът на финансите също се променя, а с това и структурата и начина по който функционират финансовите пазари.

Финансовата глобализация се развива много бурно през 80-те и 90-те години на XX век, като характерното за нея е, че това продължава и до днес. От самото си създаване тя се превърна в един непрекъснат процес, а сред основните двигатели, които участват в нея са: правителствата на отделните страни, международни финансови институции и организации (Международния валутен фонд, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, Световната банка, Европейски съюз, Международна финансова корпорация, Международна асоциация за развитие, Международна инвестиционна банка), национални финансови институции, частни инвеститори, банки и предприятия (Kazandzhieva, 2019).

В резултат на финансовата глобализация световните икономики стават все по-тясно интегрирани, което доведе до други промени в областта на международните финанси като част от тях включват:

- увеличаване на икономическата и финансовата взаимозависимост;
- засилена взаимозависимост между пазарите и участниците в тях;
- отпускане на големи по размер кредити на държави и фирми;
- създаване на глобален финансов пазар;
- създаване и доминиране над глобалната икономика от ТНК;
- създаване на сектор на интелектуалните услуги;
- засилване на влиянието на международните икономически и финансови организации;
- премахване на граници в областта на международните финансови отношения;
- създаването на нови продукти и технологии;
- достъп до нови чуждестранни пазари;
- разширяване и разпространение на офшорни компании;

- нарастване на трансграничните капиталови потоци;
- премахване на различни граници във финансовия сектор на световно равнище;
- увеличаване на дела на притежаваните и търгувани активи в международен аспект;
- по-бързо развитие на външната търговия;
- създаване и приемане на нови правила, регулации, норми и разпоредби;
- интензивна конкуренция в различни области;
- увеличаване на интензивността на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ).

Глобализацията влияе изключително много върху бизнес средата в национален и международен аспект. Сред основните аспекти, които оказват най-значимо влияние върху поведението на бизнес организациите се отнасят: *транснационално движение на стоки и иновации; наличието на международна конкуренция; глобални потребители; аутсорсинг на производство, услуги, дейности; свободно движение на работна сила; световно приети стандарти, норми, процедури и правила.*

През десетилетията светът стана свидетел на значителния растеж по отношение на финансовите пазари както по отношение на техния мащаб, така също и на техния обхват. Световните финансови активи – пазарната капитализация на корпоративните и държавни облигации, и заеми нараснаха от 12 трилиона долара през 1980 година до 206 трилиона долара през 2007 година (Lund, et al., 2013). Друга много важна статистика показва, че средният оборот получен на валутния пазар се е удвоил от 1.5 трилиона щатски долара през 1998 година до 3.2 трилиона щатски долара през 2007 година (Dilip, 2010, p. 68).

Светът на международните финанси е глобален, изпълнен с възможности за финансиране, инвестиране, бизнес комбинации и валутен

дилинг (Радков & Захариев, 2016, стр. 5). Икономическото развитие през последните десетилетия показва нарастващо значение на сектора на услугите както за развитите, така и за развиващите се икономики (Zaharieva, 2020, р. 273). Финансовите продукти и услуги станаха жизненоважни за оцеляването на различни предприятия, в национален и международен мащаб.

Светът на финансите се променя изключително бързо, като за това си има редица причини, но едни от най-важните са в областта на информационните и комуникационни технологии. През двадесети век са направени много важни исторически открития в множество области, една от която е областта на информационните и комуникационните технологии. Навлизането на интернет, и в следствие, създаването на бизнес модели в тази среда, завинаги промениха развитието на света.

Бързите промени в сектора на информационните и комуникационни технологии, превръщат интернет и компютрите в технологии и средства, които да се използват както от обикновения човек в неговото свободно време, така и в бизнес средата. Много и различни са приложенията на тези технологии в корпоративния свят. Сред тях са: *провеждане на видео конферентни срещи и разговори; техническа обработка на документи и тяхното последващо изпращане между отделите на фирмата или между различните фирми; справки; анализ на данни и бизнес процеси; провеждане на интервюта за работа като част от множеството процеси в областта на управлението на човешките ресурси; онлайн обучения на персонала; получаване и изпращане на входяща и изходяща поща; финансови и счетоводни анализи и редица други.*

За сравнително кратък период от време от чисто технологично изобретение, интернет се превърна във инструмент с важно значение – обществено, социално, икономическо, политическо и културно. Той внесе цялостна промяна в начина по който се разпространяват новини, обучението

между хората от различни точки по света, разпространение на информация за секунди (електронни пощи), в начина по който възприемаме и гледаме на света, но най-вече осъществяването на бизнес.

Можем да кажем, че интернет влияе върху всички страни на нашия живот, чрез формирането на едно уникално пространство за обмяна на информация, данни и документи. Доказателство за това е, че днес глобалната мрежа се използва от милиони хора по света (вж. табл. 1.).

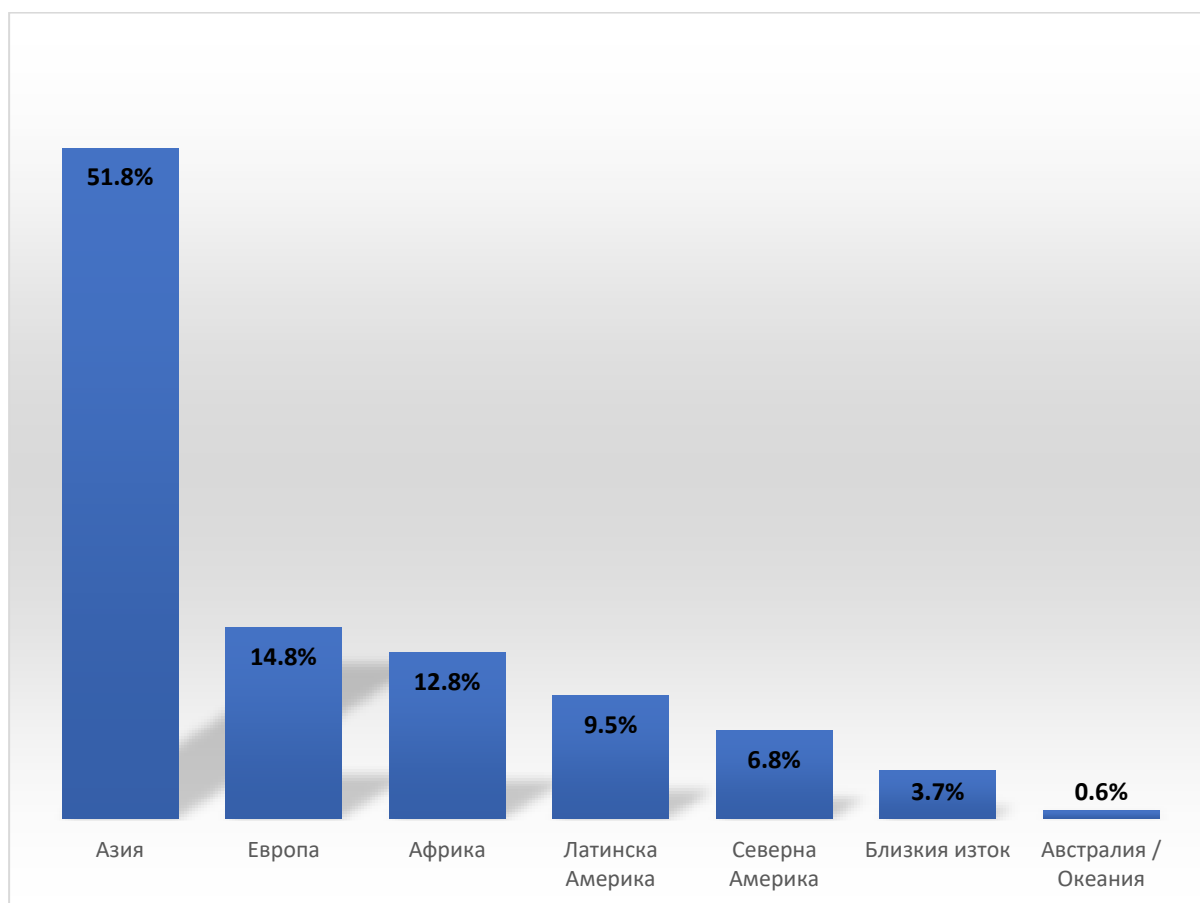
Таблица 1. Потребители на глобалната мрежа

Световни региони	Брой потребители на глобалната мрежа²
Азия	2,555,636,255
Европа	727,848,547
Африка	631,940,772
Латинска Америка	467,817,332
Близкия Изток	184,856,813
Северна Америка	332,908,868
Океания / Австралия	28,917,600
Общо потребители в света	4,929,926,187

Източник: Internet World Stats, <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>

На следващата фигура сме представили и потребителите в глобалната мрежа в процентно изражения от различните региони по света(вж. фиг.1.).

² Заб. Данните са към 18.12.2020 година.

Фигура 1. Процентно изражение на Интернет потребителите по света

Източник: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>³

Глобалната мрежа способства и за по-дълбоката свързано между хората от когато и да е било. Много и различни са използваните езици за комуникация между потребителите и, но в най-голяма степен това са: *английски, китайски и испански*. (вж. табл.2). В бъдеще една от технологиите върху, която усилено се работи е да се премахнат езиковите бариери. Сред най-използваните инструменти за превод се нареждат: *Google Translate, Microsoft Translator, Speak & Translate и много други*. С подобни технологии и тяхното усъвършенстване с времето комуникацията между хората ще стане много по-лесна.

³ Данните са към 18.12.2020 г.

Таблица 2. Най-използвани езици в интернет

Езици	Брой потребители използващи този език
Английски	1,186,451,052
Китайски	888,453,068
Испански	363,684,593
Арабски	237,418,349
Португалски	171,750,818
Индонезийски / Малайзийски	198,029,815
Френски	151,733,611
Японски	118,626,672

Източник: Internet World Stats, <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>

Развитието на Интернет и информационните технологии доведе до появата и на нови възможности за осъществяването на бизнес. Създаде се така нареченият „електронен бизнес“. Това е бизнес модел, чиято същност са непрекъснатите електронни връзки с клиенти, доставчици и партньори, и възможността за управление на процесите в реално време. Компаниите все по-широко използват Интернет като средство за делови комуникации. Днес глобалната мрежа се е превърнала в предпочитан способ за взаимодействие между различни фирми и организации. Електронният бизнес трябва да се разглежда като следствие от променящия се свят на бизнеса в началото на новото хилядолетие, но и като причина, която води до промяна на икономическите модели, на политиката, стратегиите и дейността на корпорациите, фирмите и предприятията. Електронният бизнес променя и развива икономиката, организацията, управлението, технологията и механизмите на функциониране на всяка отделна бизнес организация, но също така и на моделите на националните икономики като цяло.

Електронният бизнес влияе и оказва благоприятно въздействие на националните, регионалните и световните икономически взаимодействия, партньорства и сътрудничества за разгръщането и развитието на глобалните пазарни пространства. Съществуват различни форми на електронния бизнес, като една от най-популярните и често използвани е „електронната търговия“. Според последни изчисления на UNCTAD в световен мащаб е-търговия достига стойността от 25 трилиона щатски долара (UNCTAD, 2020). Този вид пазаруване става все по-популярен и в България, а доказателство за това са данните на НСИ, които показват, че сред най-поръчваните стоки и услуги са: 75% - *дрехи (вкл. спортно облекло), обувки, аксесоари (напр. чанти, бижута); 31% - мебели, стоки за дома (напр. килими, пердета), градински принадлежности (напр. инструменти, растения) и 26% - спортни стоки* (Национален статистически институт, 2020).

Освен електронният бизнес и електронната търговия, в света днес една не малка част от финансовите процеси, също се осъществяват в глобалната мрежа. Непрекъснатата модернизация на глобалния финансов сектор от началото на този век е един от другите резултати от процесите на глобализация и интернационализация. Това помага не само на държавите, но и на предприятията по света да постигнат по-голяма икономическа и финансова стабилност и растеж. Той влияе благоприятно и оказва положителен ефект върху националните, регионални и глобални икономически взаимодействия, партньорства и сътрудничества и спомага за продължаващото развитие на глобалните пазарни пространства. Напредъкът на дигитализацията (Zahariev, Zaharieva, Mihaylova, & Ivanova, 2022e) и компютъризацията доведе до нарастващо използване на компютри, лаптопи, мобилни устройства и мрежи за управление на различни финансови операции през различните части на деня.

Информационните и комуникационни технологии позволяват на

организациите да работят по-ефективно, водят до подобряване на производителността, по-бърза комуникация, електронно съхранение на различни по своя вид документи и финансови данни. За по-голяма сигурност от загуба на важна бизнес информация тя може да се съхранява и в пощата или в така наречените облачни технологии. Освен всичко това фирмите все повече тези технологии се използват и за достъп до нови финансови средства. Така например банките са едни от институциите, които са пренесли и продължават да пренасят голяма част от своите процеси в онлайн среда (Вътев, 2015). Така само с няколко кликания на мишката фирмите могат да кандидатстват за кредити или да се свържат със сътрудник на банката, който да им разясни отделните продукти или процедури. В България сред водещите банки се нареждат: *Уникредит Булбанк, Пощенска банка, Банка ДСК, Райфайзенбанк, Обединена Българска Банка, Алианс България и други.*

Счита се, че информационните и комуникационни технологии са едни от основните вектори и двигатели на глобализацията във финансовата сфера. С течение на времето те улесниха достъпа до ресурси, стратегически партньорства, знания, усъвършенствани технологии и увеличиха възможностите за бизнес на международните пазари (Szeles & Saman, 2020, р. 80). Например, днес има финансови пазари, които работят по света непрекъснато (24 часа) - финансовите транзакции, сделки, инвестиции и много други операции приключват много по-бързо, отколкото преди времето на въвеждането на тези технологии като част от световната бизнес среда. Напредъкът в информационните и комуникационни технологии значително улесни участниците на пазара и държавите да събират, съхраняват, обработват и изпращат информация, документи и данни, необходими им за управление, мониторинг, анализ на различна по същество и обем финансова информация (Захариев, А.; Ангелов, А.; Ганчев, Г.; Братанов, П.; Илиев, Н.; Тодоров, Ж.; Петков, К., 2016) и данни и за

управление на големи суми от транзакции, разпределени в международни финансови центрове по целия свят.

Друго предимство е, че в резултат на всички тези процеси трансграничните финансови сделки станаха както по-лесни за осъществяване, така и по-сигурни и с много повече участници от всякога, ефективно намалявайки бариерата, съставена от разстоянието, независимо дали се определя от географията или други фактори. Модерните информационни технологии са гръбнака на т.нар. „икономика на знанието“ (Guo, 2020, р. 22). Тези технологии представляват най-широко използваната, най-ефективната и най-бързо развиващата се високотехнологична техника в съвременния свят (Guo, 2020, р. 22). Интернет, като технология и средство намира приложение в безброй финансови операции като: *финансиране, извършване на различни видове плащания, транзакции и финансово посредничество*. В основата си той има две основни характеристики. **Първо**, разчитайки на големи по обем данни, облачни технологии, търсещи машини и други мрежови технологии за извършване на мултидимесионно събиране на финансови данни и информация (Hu & Huang, 2020, р. 486). **Второ**, в тази област се използват платформи за събиране на големи по обем данни с цел тяхната обработка и последващ анализ, като резултатите от това се използват при измерването на риска на данните и за подпомагане на различни по обхват бизнес дейности (Hu & Huang, 2020, р. 485). Освен всичко това те допринасят значително и за задълбочаване и разширяване на световните и европейски капиталови пазари чрез интегрирането на различни цифрови решения водещи до промяна на бизнес моделите, например при управлението на активите, производството и дистрибуцията на стоките и инвестиционното посредничество.

Технологичните иновации в областта на финансовите услуги претърпяха значително развитие през последните години, оказвайки влияние върху начина, по който тези услуги се създават и предоставят.

Набират сила финансово-технологични решения, при които се използват цифрова идентификация, мобилни приложения, изчисления в облак, анализ на големи информационни масиви, изкуствен интелект, блокови вериги и технологии на споделения регистър (Европейска комисия, 2018, стр. 1).

Съществуват и не малко изследвания и анализи, които показват значението на цифровите технологии за днешния финансов свят, като осъществено през 2020 година от Международния валутен фонд. Например, в световен мащаб се увеличава броя на компаниите, които предлагат дигитални услуги в сферата на кредитирането. Те предлагат отпускането на кредити посредством използването на мобилни устройства, съответно мобилни приложения или официални уеб сайтове (Traunor, 2018, р. 1). Според данни на Международния валутен фонд през последните години се наблюдава увеличение в цифровите финансови процеси. Данните показват, че отпускането на кредити както към малките, средни и големи предприятия, така също и към отделните граждани чрез използването на дигитални средства и платформи се увеличи с 57% за периода от 2017-2019 година като достига сумата от 225 милиарда долара⁴ (IMF, 2020, р. 3). Отбелязваме, че в световен мащаб нарастване има и по отношение на стойността на плащанията в областта на електронната търговия от 1.2 трилиона щатски долара през 2017 година до 1.5 трилиона щатски долара (IMF, 2020, р. 2). Стойността на направените разплащания чрез мобилен ПОС терминал през 2019 година достигат 613 милиарда долара (IMF, 2020, р. 2).

През последните години много широко навлезе един сравнително нов термин „финтех технология“. По същество, това е обобщаващо понятие за технологични иновации, които използват в сферата на финансовите услуги (Кирова, 2019, стр. 16). В по-тесен смисъл под финтех се има предвид

⁴ Заб. Изследването им обхваща развитите и развиващите се световни икономики.

индустрията, компаниите, които предлагат финансови услуги, базирани на технологични решения (Кирова, 2019). Тази технология се използва от технологично-базирани системи от една страна за предоставяне на иновативни и на по-ниски цени финансови услуги директно (без използването на банкови институции или други посредници) (European Parliament, 2019, р. 1). Финтех технологията покрива широк кръг от услуги като безкасови плащания, разплащания с виртуални валути и други. Сред най-популярните компании в тази област са: *Ant Financial*, *JD Digits*, *Du Xiaoman Financial* и *One97* (вж. табл.3).

Таблица 3. Водещи световни Финтех компании

Финтех компании	Страна по произход
Ant Financial	Китай
JD Digits	Китай
Du Xiaoman Financial	Китай
One97	Индия
QNB Group	Катар
Lu.com	Китай
SoFi	САЩ
Kabbage	САЩ
Robinhood	САЩ

Източник: International Monetary Fund. (2020). Fintech in Europe: Promises and Threats, p.11

От създаването им те са постоянно във възход, като това показват статистиките свързани с инвестиции във финтех стартапи, така и броя на сделките по финансиране. По данни на консултантската компания KPMG в глобален мащаб през 2020 година достигат общата стойност на сделките достига 25.6 милиарда щатски долара от 1,221 сключени сделки (KPMG,

2020, р. 1). Според Българската финтех асоциация (БФА) броят на тези компании в страната е 100, като техните приходи се увеличават с 25% през последните три години и достигат сумата от 361 милиона евро (Bulgarian Fintech Association, 2020). По-голяма част от тях са в следните сектори: застраховане (Prodanov & Stanimirov, 2020), блокчейн, капиталови пазари, недвижими имоти, лични финанси и разплащания (Bulgarian Fintech Association, 2020).

Финансовата глобализация води и до промяна в икономическите модели, политики, стратегии и дейности на правителства и корпорации в съвременната интернационализирана среда. Сред нейните предимства спадат и: *по-засилена конкуренция между различните субекти, въвеждане и внедряване на нови финансови продукти и услуги, създаване на нови мултинационални компании, създаване на нови небанкови финансови институции, създаване и адаптиране на нови правила и разпоредби и много други*. Финансовата глобализация донесе значителни ползи за националните икономики, международните корпорации и инвеститори, но също така доведе и до промяна в структурата на пазарите, създавайки нови рискове и предизвикателства за участниците на пазара.

Едно от основните предизвикателства на финансовия сектор в днешно време е областта на **„финансовата сигурност“**. Това е тема от жизненоважно значение за правителствата и предприятията, особено в днешната сложна икономическа и политическа среда. Въпросът за финансовата сигурност и влиянието му върху развитието на икономическите обекти е интересен и същевременно с това основен при осъществяването на различни икономически анализи. Темата за финансовата сигурност е от ключова значение, поради тоова, че заедно с все по-напредналата интеграция на финансовите процеси, това е все по-належащ проблем, на който трябва да се търси решение.

3. Системни аспекти и многообразие на теоретичните виждания за финансовата сигурност

В научната литература „**финансовата сигурност**“ като термин се разглежда и анализира на различни нива – *нано, микро и макро*. В тази част на разработката последователно и на база вижданията на различните автори вниманието е насочено към разкриване на тяхната същност, цел, важност, като са изведени основните заплахи, които пречат върху тяхното развитие. Фокусът е върху микро и макро финансовата сигурност.

3.1. Макро фокус върху финансовата сигурност на държавно и глобално ниво – дискусии и структурни елементи

През последните десетилетия на международната сцена се случиха безброй много събития, които оставиха дълбок отпечатък и завинаги промениха начина по който се развиват икономическите обекти⁵. Глобалната икономика постоянно се променя, което се отразява от една страна положително, но от друга довежда до поява на нови заплахи, не малка част от които са с финансов произход. Основна причина за това е нарасващата роля и взаимозависимост между държавите на световните финансови пазари. Няма държава по света, която самостоятелно може да провежда вътрешните и външните си политики, да осигури прилагането на различни проекти и програми насочени към създаването на нови работни места, по-добри условия за развитие на предприятия, повишаване на производството и доходите на нейните граждани без да се интегрират

⁵ Съдържанието на настоящата точка от дисертационния труд е представявена за първи път пред академичната общност чрез авторската публикация: 1) Rusalinov, Rusalin. (2021) Review of theoretical aspects and threats of financial security. The Collection of the Online International Scientific-Practical Conference, December 11, 2020, ASEM, Chişinău, Moldova: "Economic security in the context of sustainable development", pp. 37-55, ISBN 978-9975-155-01-4, URL: www.researchgate.net/publication/349324496

успешно целите на финансовата политика с нейните национални интереси. В периоди на икономическа нестабилност и наличието на кризи, една от основните цели е свързано с осигуряването на колкото се може по-високо равнище на **„финансова сигурност“** на макро равнище. Разгледана от гледна точка на държавите, тя е един от основните фактори за тяхната независимост и суверенитет в контекста на глобализацията и постоянната нестабилност на социално-икономическите процеси.

В основата на финансовата сигурност, стои сигурността като такава. Поради тази причина, за да можем по-добре да разберем този термин първо трябва да си изясним няколко други основни понятия като **„сигурност“**, **„национална сигурност“** и **„икономическа сигурност“**. Всичките те ще ни дадат по-ясна представа и за понятието **„финансова сигурност на страните“**.

Сигурността винаги е била въпрос от важно значение за икономическите обекти. В литературата могат да бъдат намерени различни интерпретации на понятието „сигурност“. В основата си сигурността представлява защита срещу нещо лошо, което може да се случи в бъдеще (Oxford Learner's Dictionaries, 2021). Това понятие е сложно и многоаспектно, а трудностите при неговото дефиниране произлизат от множеството гледни точки, от които може да се разгледа тази категория – индивидуална, секторна (икономическа, социална, военна, политическа, екологична, енергийна, информационна), фирмена и национална (държавна). Терминът **„национална сигурност“** е един от най-разпространените и най-често употребявани термини в нашата съвременност както в публицистиката, така и в строго научната литература (Нейкова, 2017, стр. 12).

Националната сигурност е динамично състояние на обществото, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното

функциониране на институциите, основните права и свободи на гражданите, устойчивото икономическо развитие (Roleders, Oriekhova, & Zaharieva, 2022) и благосъстоянието на населението, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети (Нейкова, 2017, стр. 13). В исторически план концепцията за сигурността на държавата, наричана още „национална сигурност“, е свързана главно със способността да се защитава от военни заплахи (Komorowski, 2019, p. 10). Определенията за национална сигурност може да варира, поради това че всяка отделна държава си има свой собствени цели и задачи, които преследва в национален и международен аспект. Те разбира се могат да се променят във входа на годината и да не останат едни и същи с първоначално определените. Поддържането на сигурността в една държава е изключително важно, както за нейните граждани, така и за развитието в краткосрочен и дългосрочен аспект.

Част от националната сигурност е т.нар. „**икономическа сигурност**“. Икономическата сигурност е достъпът до ресурси, финансите и пазарите, необходими за поддържане на приемливи нива на благосъстояние и икономическа мощ на държавата (Славова-Ночева, 2011, стр. 5). Сред целите на икономическата сигурност могат да бъдат:

- повишаване на икономическия растеж чрез въвеждане на нови високопроизводителни технологии;
- повишаване на трудовата икономическа активност на населението;
- ефективно използване и потребление на работната сила;
- повишаване на производителността на труда;
- въвеждане на информационни технологии;
- привличане на чуждестранни инвестиции;
- ефективно и качествено стопанско управление;
- повишаване на доходите на населението;

- стимулиране на международната търговия;
- създаване на по-благоприятни условия за живот;
- разкриване на нови производствени мощности;
- създаването на нови работни места;
- повишаване на конкурентоспособността на производителите и други.

Икономическата сигурност на страната включва в себе си множество елементи, които събрани заедно я изграждат като едно цяло. Една много важна част от всичките тези елементи е т.нар. *„финансова сигурност“*.

Финансовата сигурност е обект на изследване от страна на учени от различни точки по света. През последните десетилетия проблемът за осигуряването на финансова сигурност, както на държавите буди засилен интерес сред научните среди, като доказателство за това са многобройните статии и научни изследвания разясняващи същността и важността на това понятие за страните и тяхното икономическо развитие. В научната литература терминът *„финансова сигурност“* на ниво държава се разглежда като един от най-важните компоненти на икономическата сигурност на държавата в условията на пазарна икономика. Интересът към тази тема е продиктуван и от наличието на различни фактори, които допринесоха и продължават да допринасят за нейното съществуване и развитие сред които: *глобализацията и в частност финансовата глобализация, нарастващата взаимозависимост между държавите, промените настъпили в световните финансови пазари и много други.*

В съвременния и свързан свят, в който всички живеем, проблемът с финансовата сигурност е един от най-важните, изискващ много добро познаване на всичките му характеристики, а проблемите които възникват са неотложни и влияят върху развитието на държавите. По същество това е един сложен термин, включващ в себе си множество елементи. Като научна категория финансова сигурност може да се анализира на три основни

равнища разгледани в следващата таблица (вж. табл.4). Една от основните характеристика на страните е, че те са националните правителства са огромни заемополучатели на националните и международни капиталови пазари (Zahariev, et al., 2020, p. 2383).

Според Наталиа Зачосова под финансова сигурност на държавите трябва да се разбира способността на механизма и управлението на държавната финансова система, така че да се гарантира максимално ниво на удовлетворение на националните и частни финансови интереси без да има конфликти между тях (Zachosova, 2019, p. 4). Финансовата сигурност и нейното високо равнище са показател, за това, че държавата е по-конкурентоспособна, има силна национална сигурност и може да привлича повече чуждестранни инвестиции. Финансовата сигурност може да се разглежда и като такова състояние на финансовите ресурси и възможности на страната, които се формират в нейната финансова система или са привлечени като външни средства, което от своя страна позволява да се осигури изпълнението на националните финансови интереси, както на отделните и граждани, така и на стопанските субекти, като същевременно с това се гарантира и защитата срещу външни и вътрешни заплахи, които могат да попречат на ефективното използване на наличните ресурси и възможности в различни сегменти на финансовата система (Zachosova, 2019, p. 4).

Таблица 4. Основни видове финансова сигурност / Равнища на финансовата сигурност

Нано финансова сигурност	Финансовата сигурност се разглежда като част от сигурността на отделните физически лица независимо, в коя точка по света живеят. Нарича се още лична
---------------------------------	--

	финансова сигурност.
Микро финансова сигурност	Финансовата сигурност на отделните икономически обекти (фирми, компании, предприятия и други).
Макро финансова сигурност	Финансовата сигурност на различните държави по света.

Източник: Zachosova, N. Financial security: Problems of operational and strategic management, risks and peculiarities of public administration (Monograph), p.11

В изследването на Галина Поченчук откриваме друго виждане за същността на това финансово понятие. Според нея този термин се разбира като способността на публичните власти да осигурят устойчивост на националното финансово-икономическо развитие и нейната система за разплащания, спазване на основните финансово-икономически параметри на националната икономика, оптимално разпределение и ефективно използване на бюджетните ресурси, както и способността да се теглят външни заеми с цел тяхното ефективно използване, неутрализиране на влиянието на финансовите кризи създадени от умишлените действия от страна на международни образувания (транснационални корпорации, международни организации) и национални (корпоративни структури) икономически агенти и влиянието им върху националната икономическа и социално-политическа система, с цел да се предотвратят изтичането на капитали в чужбина и престъпления от административен характер във финансовата област (Pochenchuk,, 2014, p. 32).

Осъществяването на този процес силно зависи от ефективността на различните политики за управление и прилагането им от отделните

институции, фирми и граждани. Финансовата сигурност може да бъде и такова състояние на националната финансова система, където се създават необходимите финансови условия за стабилно социално-икономическо развитие на странат, осигурява се нейната устойчивост при възникването на финансови сътресение и дисбаланси, осигуряват се и подходящи условия за поддържане на целостта и единството на националната финансова система (Roshenchuk,, 2014, р. 33). Според Дмитрий Беззубов финансовата сигурност се определя като част от националната сигурност на страната, която от своя страна формира икономическата посока на противодействие на заплахите и опасностите в сферата на икономиката и финансите (Bezzubov, 2016, р. 164). Тя е с жизненоважно значение за страните по света, поради това че от една страна е необходимо условие за провеждане на независими национални и международни икономически и финансови политики, а от друга, те трябва да отговарят на собствените ѝ национални интереси. Проучвайки различни публикации, статии, книги и изследвания в сферата на финансовата сигурност, ние откриваме, че тя е важна част и елемент от националната сигурност на страните и също така оказва влияние върху икономическият им растеж. Финансовата сигурност се възприема като компонент на икономическата сигурност и като подсистема на националната сигурност (Haber, Bukhtiarova, Chorna, Iastremska, & Bolgar, 2018, р. 305). В същото време финансовата сигурност по себе си е сложна система, която е изградена от различни нива и подсистеми, всяка от които има своя структура и логика на развитие (Haber, Bukhtiarova, Chorna, Iastremska, & Bolgar, 2018, р. 305).

Друго виждане за същността на това понятие откриваме в изследването на Пьотър Коморовски. Според него финансовата сигурност е съвкупност от правни разпоредби и саморегулации насочени към осигуряване на финансова стабилност и защита на интересите на пазарните участници, използващи финансови посредници и включва всички институции отговорни за контрола и спазването на тези разпоредби и

саморегулации (Komorowski, 2018, p. 50). На следващата таблица са представени различните подходи, които се използват при дефинирането на това понятие (вж. табл.5). Чрез тях можем по-добре да разберем и основните му характеристики.

Финансовата сигурност като част от икономическата система се характеризира с високо ниво на защита от негативни последици вследствие на нейното функциониране, от въздействието на външни и вътрешни заплахи, които застрашават целостта и ефективността на използваните финансови ресурси в икономическата система, предназначени да отговарят за финансовите интереси на нейните участници във финансовите отношения. Сред основните **фактори**, които оказват влияние върху финансовата сигурност на страните са: *степенна на отвореност на вътрешния пазар; финансовите инструменти; концентрацията на интелектуални ресурси, участващи в развитието на финансовия пазар* (Adilova, Akayev, Zhatkanbayeva, & Zhumanova, 2015, p. 426).

Таблица 5. Видове подходи при изучаването на понятието „финансова сигурност“

Видове подходи	Същност и характеристики на подходите
Класически (традиционен)	Финансовата сигурност се разбира като състояние на финансовата система, нивото на нивото на финансовите ресурси и нивото на защита срещу финансовите опасности и техните последици.
Систематичен	Финансовата сигурност е система от елементи, насочени към изпълнението на

	финансовите права и задължения на участниците във финансовите отношения.
Подход насочен към интересите на заинтересованите страни	Финансовата сигурност е способността да се постигне максимално удовлетворение на финансови интереси на всички категории заинтересовани страни.
Ресурсен подход	Финансовата сигурност е наличието на достатъчно финансови ресурси със същото качество, които да отговарят на финансовите нужди на обекта на сигурността и позволяват да се финансира изпълнението на предварително определените цел и задачи, така че да се осигури устойчиво развитие в дългосрочен план.
Многостепенен (структурен) подход	Финансовата сигурност се разглежда като компонент на система от по-високо равнище - икономическа сигурност, която има сложна структура и обхваща няколко нива и подсистеми.
Подход насочен към риска (насочен към заплахата)	Финансовата сигурност е успешен резултат от предприемането на мерки за управление на финансовите рискове; безопасността на финансовото състояние на обекта на сигурността от негативното въздействие на външни и вътрешни

	заплахи и рискове.
Сложен подход	Финансова сигурност – съвкупност от мерки насочени към осигуряване на стабилност и функционален капацитет на предварително оформената система за финансова сигурност.
Комбиниран подход	Съчетава предимствата на няколко или всички от гореспоменатите подходи.

Източник: Zachosova, N. Financial security: Problems of operational and strategic management, risks and peculiarities of public administration (Monograph), p.12-14

Финансовата сигурност се определя и като състояние на икономиката, което осигурява формирането на достатъчно държавни финансови ресурси в такъв обем, че да се изпълнят нейните задачи и функции заедно със създаването на подходящи мерки за контрол на тяхното законово формиране и изразходване (Tsarova, 2020, p. 161). Когато се интерпретира понятието „финансова сигурност“ и се разясняват неговите основни характеристики от гледна точка на държавите може да се разглежда от една страна като способността на държавата да провежда независима финансова и икономическа политика в съответствие с нейните национални интереси, а от друга като състоянието на икономиката, което осигурява формирането на положителни финансови потоци на държавата в обемите, необходими за изпълнение на нейните задачи и функции (Tsarova, 2020, p. 161). По друг начин разгледано може състояние на финансови отношения, при което се създават подходящите условия и се набавят необходими ресурси за разширено възпроизводство, икономически растеж и подобряване на благосъстоянието на населението, стабилност, запазване на целостта и единството на финансовата система на държавата за успешно

противопоставяне на вътрешни и външни фактори, които могат да доведат до дестабилизиране на финансовото състояние на страната (Tsarova, 2020, pp. 161-162). Подчертаваме, че когато се анализира националната финансова сигурност от теоретична гледна точка, съществуват два основни източника на държавни приходи: **данъци** и **заеми** (Zahariev, 2012, p. 5). Теоретично използването на заеми се изразява в специфично движение на пари в държавата, компаниите, банките (Вътев & колектив., 2003), финансовите институции и домакинствата - движение, което е свързано с дейността на правителствата като заемополучатели на парични капитали (Zahariev, 2012, p. 5).

Финансовата сигурност на държавата се състои от различни елементи или компоненти като: парична обезпечение (парична сигурност (monetary security), сигурност на банковата система (security of the banking system), дълг (debt), бюджетна и валутна сигурност (budget and currency security), данъчна сигурност (tax security), сигурност на валитния курс (foreign exchange rate security), сигурност на пазара на застрахователни услуги (security of the insurance services market), сигурност на фондовия пазар (security of the stock market) и инвестиционна сигурност (investment security).

На следващата таблица са представени основните характеристики на тези много важни икономически елементи изграждащи и допълващи финансовата сигурност (вж. табл. 6). Сред основните **цели** на финансовата сигурност на държавите това са: *необходимостта от разработване на дългосрочна финансова стратегия на държавата; оптимизацията на паричната и кредитната политика; изискването за конвертируемост на националната валута* (Zahariev & Kostov, 2016); *наличието на реални възможности за увеличаване на държавния бюджет чрез подобряване на публичния финансов контрол, данъчната и инвестиционната политика на страната; подобряването на дейността на банковите институции и други* (Adilova, Akayev, Zhatkanbayeva, & Zhumanova, 2015, pp. 427-428).

Таблица 6. Елементи на държавната финансова сигурност и тяхната същност

Елементи на държавната финансова сигурност	Определения
Бюджетна сигурност (Budget security)	Способността на бюджетната система да осигури финансовата независимост на държавата и ефективното използване на нейните бюджетни средства в процеса на изпълнение на нейните функции.
Обезпечение на дълга (Debt security)	Това е нивото на вътрешния и външен публичен дълг което осигурява ефективно решение на общите нужди на държавата и осигурява нейната независимост възможността за изплащане на основния размер на дълга и лихвите, без да заплашва загубата на суверенитет, платежоспособност и кредитен рейтинг .
Данъчна сигурност (Tax security)	Тя определя ефективността на данъчната политика провеждана от държавата и която трябва да максимално да съчетава фискалните интереси на държавата, интересите на нейните граждани, корпоративните интереси, или да осигурява на държавата такъв обем от данъчни приходи, които да са в достатъчно количество, така че да се изпълняват успешно заложените икономически политики.
Парична сигурност (Monetary security)	Това е състояние на паричната система, характеризиращо се със стабилността на паричната единица, наличието на кредитни ресурси и нивото на инфлация, което осигурява икономически растеж и

	увеличаване на реалните доходи.
Сигурност на банковата система (Security of the banking system)	Способността на банковата система да осигури финансовата независимост на държавата по стабилен и сигурен начин, ефективно да изпълнява функциите си, да предпазва от прекомерна амортизация и да използва финансовите ресурси на страната рационално, за да осигури нейното социално-икономическо развитие и поддържане на финансови задължения.
Инвестиционна сигурност (Investment security)	Нивото на инвестиции, което позволява на държавата оптимално да задоволи текущите нужди на икономиката от капиталови инвестиции по обем и структура (Проданов, 2020), като се вземе предвид ефективното използване и възвръщаемост на инвестираните средства, оптималният баланс между размера на чуждестранните инвестиции в страната и вътрешните инвестиции в чужбина, поддържане на положителен национален платежен баланс.
Сигурност на пазара на застрахователни услуги (Security of the insurance services market)	Нивото на финансовите ресурси на застрахователните компании, което им дава възможност да компенсират загубите при необходимост и да осигурят стабилно финансово състояние на участника на пазара и неговата ефективност и стратегическо развитие.
Сигурност на фондовия пазар (Security of stock	Оптималният обем на неговата капитализация, който може да осигури стабилно финансово състояние на емитентите, собствениците, купувачите,

market)	организаторите на търговете, търговците, институциите за съвместни инвестиции, регистраторите и държавата като цяло.
---------	--

Източник: : Shevchenko, Y., Nosan, N., Zachosova N.(2019).Formation of conceptual bases for State financial security supply: strategic and tactical actions., р.227

Към тези елементи могат да бъдат добавени и други сред които: *финансова сигурност на небанковия сектор в страната, сигурност на хранително-вкусовата промишленост и аграрния сектор в страната, социална сигурност, енергийна сигурност и демографска сигурност.* Всичките те изграждат системата на финансовата сигурност на страната и трябва да се управляват добре, за да може икономиката да се развива и да бъде по-конкурентоспособна. Както виждаме, финансовата сигурност е сложна концепция, която се разглежда по-различен начин от учените в световен мащаб. Допълваме изясняването на същността на това понятие освен чрез представяне на основните му характеристики и елементи, така и чрез извеждане на основните заплахи стоящи пред държавите. В научната литература основните заплахи, които застрашават финансовата сигурност на държавите, са разделени на **две основни групи: вътрешни и външни (вж. табл. 7).**

Таблица 7. Вътрешни и външни заплахи на финансовата сигурност

Вътрешни заплахи	Външни заплахи
• Сигурност на финансовата система; • Сигурност на банковата система; • Сигурност на финансовите пазари; • Ниво на задлъжнялост на	• Промени в платежния баланс; • Външен дълг; • Официални резервни активи; • Политическа нестабилност в

икономическите субекти (парична и кредитна сигурност); • Сигурност на публичните финанси; • Неефективно регулиране на финансовия сектор; • Недостатъчно равнище на валутни и златни резерви; • Намаляване на инвестициите и иновационната дейност; • Несъвършенство на данъчната система и укриване на данъци; • Бюджетен дефицит; • Засенчване и криминализиране на икономиката и в частност на финансовия сектор; • Състояние на държавния пазар на ценни книжа; • Високо ниво на корупция; • Нелегално изтичане на капитали от страната; • Високо равнище на публичен дълг; • Недостатъчна развитост на финансовия и застрахователен пазар; • Ниско ниво на капитализация на банковата система; • Търговски баланс; • Баланс на първичните доходи.	страната; • Високо ниво на вътрешни и външни дългове; • Постоянен дефицит на държавния бюджет; • Високо ниво на инфлация и сива икономика; • Дълбока зависимост от чуждестранни кредитори; • Промени в условията на външна търговия; • Промени в световните цени; • Ръст на финансовия дълг; • Увеличена зависимост от чуждестранни заеми; • Висока конкуренция на световните пазари; • Бърза прогресия на глобализацията; • Ниско равнище на преките чуждестранни инвестиции; • Ресурсна зависимост от други държави; • Влияние на чуждестранните валутни курсове върху националната парична единица; • Ограничен достъп до
--	--

	международните финансови пазари; • Зависимост при наличието на кризи.
--	--

Източник: авторова таблица

Финансовата сигурност е способността на страната да се противопоставя на различни вътрешни и външни оказващи влияние върху финансовото развитие на страната и гарантира, че финансовата система и финансовия суверенитет не са нарушени и позволява на финансовата система да осъществява различни по обхват и вид операции и същевременно с това да се развива (He, 2016, р. 19). За да може държавата да избегне или да намали риска от съществуването на гореспоменатите или други вътрешни или външни заплахи за икономиката си, тя трябва да има разработена много добра стратегия. Стратегията трябва да включва конкретни цели и задачи за осигуряване на финансовата сигурност на страната, която от една страна да бъде в съответствие с нейното икономическо и социално развитие в краткосрочен и дългосрочен план, а от друга да бъде в съответствие с международните цели на страната. Само по този начин може да се формулира ефективен механизъм за противодействие на заплахите пред финансовата ѝ сигурност. В научната икономическа и финансова литература заплахите освен на вътрешни и външни се разделят и на други групи. Според Наталия Зачосова те се разделят на: **според естеството им на възникване** (политически, криминални, конкурентни, икономически, пазарни и технологични); **според продължителността им на действие** (постоянни и временни или краткосрочни, средносрочни и дългосрочни); **според произхода им** (макроикономически (Kostov, 2011), форсмажорни обстоятелства (политически кризи, военни действия); **ниско ниво на ефективност на регулиране на финансовата система; промени в**

законодателството или липсата на законодателство по определени въпроси; неефективна ценова политика; неспазване на икономическите стандарти; ниско качество на финансовите продукти и услуги; пране на пари и много други (Zachosova, 2019, pp. 58-59). Предотвратяването на изведените заплахи може да бъде много трудна задача. Страните трябва да използват разнообразни методи, които могат да дадат различни резултати въз основа на качеството на предприетите мерки. Всяка държава използва свои собствени методи, които рефлектират върху развитието на финансовата ѝ система (Mihaylova-Borisova & Nenкова, 2020).

В обобщение на тази част от отбелязваме, че финансовата сигурност е много сложен икономически термин. Националната финансова сигурност изисква решаване на широк спектър от въпроси, които зависят от обстоятелствата на вътрешната и международната сцена. Нивото на финансова сигурност на дадена държава е важна характеристика, която отразява състоянието на нейната финансова система. Финансовата сигурност зависи от много фактори, които могат да варират значително, тъй като страните имат различно икономическо развитие. Освен това тя е жизненоважна част от националната сигурност на страната.

Финансовата сигурност на държавата включват всички субекти: физически, юридически лица и самата държава. Високото и равнище е едно от най-важните условия за способността ѝ да провежда независими финансови и икономически политики в съответствие с националните и международните интереси.

Финансовата сигурност заема важно място в системата за икономическа сигурност на всяка държава, а финансовата система и финансовите пазари са източници на голям брой заплахи за нормалното функциониране както на финансовите институции, така и на производствените и търговските предприятия, чиято колективна дейност, от своя страна е основата за нормалното състояние на финансовата сигурност

на всички държави без изключение. Сигурността на всяка икономическа система зависи от влиянието на много фактори от външната и вътрешната среда, които определят икономическото и развитие като цяло.

3.2. Теоретичен фундамент на корпоративната финансова сигурност

Света така както го познаваме не би могъл да съществува без много добре развити финансови отношения⁶. Финансовата сигурност на предприятията играе голяма роля за развитието на всяка страна по света. Фирмите са основен двигател на световната икономика. Затова и тяхната сигурност следва да бъде обект не само на научен интерес, но и на реално предлагане на бизнес продукти и услуги, насочени към нейното осигуряване (Маркова, 2022). Те способстват за увеличаване темповете на икономически растеж, за сближаване между страните чрез увеличаване на външнотърговските потоци, водят до наличието на все по-голяма конкуренция, а от там до създаването на нови продукти и услуги, развитие на високотехнологични производства и стоки с висока добавена стойност и способстват за повишаване на конкурентоспособността на икономиката. Фирмите са в основата за намаляване на международните и регионални различия, за решаване на проблеми в редица области като например намаляване на броя на безработните лица и допринасят за повишаване на жизнения стандарт на населението в една страна.

Глобализацията доведе до редица промени, а главно действащо лице във нея са малките, средни и големи предприятия и транснационалните

⁶ Заб. Съдържанието на настоящата точка е представена за първи път пред академичната общност чрез авторски научен доклад, както следва: Русалинов, Русалин. (2021) Корпоративната финансова сигурност и логистичните вериги. Сборник доклади от научна конференция „Логистиката и обществените системи“, 25-27 февруари 2021 година, НБУ „Васил Левски“, стр. 1005 – 1014, ISSN 2738-8042, URL: www.researchgate.net/publication/351701602

корпорации като всичките те играят изключително важна роля в този процес. Взаимодействието между фирмите в световен мащаб доведе и до създаването на редица консорциуми с цел по-бързото и лесно създаване на продукти, като те са в различни области сред които автомобилостроене, енергийна промишленост, производство на лекарства и лекарствени продукти, производство на химични продукти, хранително-вкусова промишленост, самолетостроене, компютърна техника и технологии и други. Те процъфтяват при икономически растеж. Тяхното въздействие и принос за нарастващия брой работни места, търговия и производство на различни продукти е много добре документирано в безброй научни изследвания под формата на доклади, статии и дисертации.

Една от най-големите групи предприятия в света са микро-, малките и средните предприятия (ММСП). Според данни, предоставени от Организацията на обединените нации (ООН) в глобален мащаб, те съставляват над 90% от всички фирми и представляват средно 70% от общата заетост и 50% от БВП (United Nations , 2020).

Този тип предприятия са отговорни за заетостта и генериране на доходи по целия свят и са определени като основен двигател за намаляване на бедността (United Nations , 2020). Само в Европейския съюз има около 23 милиона малки и средни предприятия (МСП) в 27-те държави-членки (Mihaylova-Borisova, 2020). В тях работят близо 100 милиона души, допринасят за повече от половината от БВП на ЕС и играят ключова роля за добавяне на стойност във всеки сектор на икономиката на Общността. Те представляват значителна част от частния сектор.

Около 99% от всички европейски компании са част от тази група и са много важни не само като двигател за създаване на нови работни места, но и за увеличаване на иновациите, конкуренцията, просперитета, както и икономическия и технологичен суверенитет и устойчивост на външни шокове на ЕС. В ЕС МСП осигуряват две трети от общата заетост в рамките

на Съюза (European Commission, 2019, p. 5).

Разнообразието им е огромно, от иновативни и бързо развиващи се компании, които предоставят или използват цифрови решения, до тези, които са изправени пред значителни предизвикателства като придобиването на необходимите умения, за да се възползват от цифровите технологии (European Commission, 2019, p. 5). Те представляват и са част от различни сектори като: химическо производство, електроника, селско стопанство, строителство, производство на въглища и нефт, хранителна промишленост, производство на тютюневи изделия, производство на дрехи и облекло, производство на окабеляване за автомобили и много други.

Наред с положителните страни те са и най-чувствителните участници в икономиката към промените, които се случват в международните и национални бизнес среди. Те са изключително засегнати от степента на бюрокрация, от затруднения достъп до финансиране и участие в различни проекти и програми, от не малките административни разходи при спазване на законодателството и регулации, от бързите темпове на технологично развитие и не на последно място те са едни от засегнатите и поемат най-големите негативи при възникването на икономически и финансови кризи. Тяхното развитие и растеж зависят от достъпа до различни финансови ресурси, предоставени от правителствата, което може да бъде препятствие в тяхното развитие.

В съвременните условия те трябва да се справят с редица предизвикателства, а една не малка част от тях са в областта на **„финансовата сигурност“**. Същността на всеки бизнес се описва от принципите, които управляват неговата дейност - способността да генерира печалба, функционирането му в условията на риск и предприемачеството (Kaczmarek, 2019, p. 3). Характеристиките на дейностите на компанията, които са нейни цели, включват иновативност, ефективност, развитие и създаване на стойност. В процеса на постигане на тези цели една компания

е подложена на влиянието на околната среда и вътрешните процеси, които съзнателно създава, как ги управлява.

В научната литература съществуват различни интерпретации на понятието „**финансова сигурност на предприятието**“ или „**корпоративна финансова сигурност**“. Според Виталина Делас, Евгения Носова и Олена Яфинович финансовата сигурност на предприятие се има на предвид финансово състояние на предприятието, което се характеризира с баланса на финансовите интереси и способността да се гарантира тяхното изпълнение; устойчивост на отрицателното въздействие на вътрешни и външни заплахи и способността да се осигури финансово равновесие и устойчива финансова стабилност на предприятието в краткосрочен и дългосрочен план (Delas, Nosova, & Yafinovich, 2015, p. 253). Друго виждане за тази концепция е, че тя се разглежда като доминиращ компонент на икономическата сигурност, от който зависи ефективната финансова и икономическа дейност на стопанския субект (Rushchyshyn, Nikonenko, & Kostak, 2017, p. 232).

Финансовата сигурност на стопанските субекти е част от финансовата сигурност на държавата. Основната причина за това е, че компаниите създават добавена стойност, която формира БВП на държавно ниво. В допълнение към това предприятията са основни данъкоплатци, които влияят върху формирането и нивото на приходите на страните на национално и местно ниво.

Финансовата сигурност обхваща всички видове компании от микро-компани до средни и големи. Друг възглед за този термин е, че това е условие, при което фирмите разполагат с необходимите ресурси, за да се справят с възможните рискове и опасности, които са очаквали и предвидили, че могат да се случат (Dayi, 2020, p. 299). В този смисъл финансовата сигурност е много важен фактор, който трябва да се управлява ефективно от фирмите, тъй като липсата на ресурси може да доведе до появата на много негативни ситуации.

Финансовата сигурност на предприятието може да се определи и като съставна част от икономическата сигурност на предприятието, която определя процеса на развитие на предприятието като се вземат на предвид неговите финансови ресурси, структура на капитала, който се използва от компанията, съответствие с целите и мисиите въз основа на нивото на вътрешните и външните заплахи, определено факториално влияние в променливите настоящи и бъдещи периоди на развитие (Blakyt & Ganushchak, 2018, p. 251). На следващата таблица сме представили и други виждания за същността на това икономическо и финансово понятие (вж. табл.8).

Таблица 8. Дефиниции на понятието „финансова сигурност на предприятието“

Автор	Дефиниция на понятието
Баровски, А.	Степен на защита на финансовите интереси на всички равнища на финансови взаимоотношения или равнище на финансови ресурси, които са достатъчни, за да отговорят на нуждите на предприятието и да изпълнят съществуващите задължения.
Бланк, И.	Количествено и качествено определено ниво на финансово състояние на фирмата, което осигурява стабилна сигурност на нейните стратегически и балансиран финансови интереси от идентифицирани реални и потенциални, външни и вътрешни заплахи, параметрите на които се определят въз основа на нейната финансова философия и които са създаване на необходимите предпоставки за финансова подкрепа за нейния устойчив растеж през настоящия и бъдещите

	периоди.
Ванкович, Д.	Финансовата сигурност на компанията е отсъствие на финансова опасност за предприятието и успешно управление на неговите оперативни, финансови и инвестиционни дейности.
Горячева, К.	Това е финансово състояние на предприятието, което може да се характеризира: първо, чрез баланс и качество на използваните финансови инструменти, технологии и услуги, използвани от предприятието; второ, устойчивост срещу външни и вътрешни заплахи; трето, способността на финансовата система да гарантира изпълнението на финансовите интереси, цели и задачи с достатъчно финансови ресурси; четвърто, да се осигури развитието на цялата финансова система.
Епифанов, А. и други	Финансовата сигурност на компанията е способност на предприятието да извършва своята дейност, включително финансова дейност, ефективно и постоянно за неопределен период от време, като използва набор от взаимосвързани финансови мерки за диагностика и контрол, за подобряване на използването на финансовите ресурси и за намаляване въздействието на вътрешните и външните рискове на обкръжаващата среда.
Киритченко, О.	Финансовата сигурност на компанията е финансово състояние и финансова стабилност, които могат да осигурят ефективно развитие на дейността на предприятието.
Мелник, Л.	Финансовата сигурност е компонент на вътрешната икономическа сигурност на предприятието, свързан с

	осигуряване на неговата финансова стабилност и неутрализиране на финансовия риск. Това не е независим обект на управление.
Мунтиян, В.	Това е състояние на най-ефективно използване на информация, финансови показатели, ликвидност и платежоспособност, възвръщаемост на собствения капитал, които са в рамките на пределните му стойности; качество на управление, използване на дълготрайни и краткотрайни активи, неговата капиталова структура, норми за изплащане на дивиденди върху ценни книжа и пазарна стойност на неговите ценни книжа като синтетичен показател за текущото финансово и икономическо състояние на дружеството и перспективите за неговото технологично и финансово развитие.
Папехин, Р.	Способността на компанията да проектира и изпълнява финансова стратегия в съответствие с общите ѝ цели в несигурна и конкурентна среда.
Покропивний, С.	Финансовият компонент се счита за водещ и решаващ сред всички други функционални компоненти на икономическата сигурност (финансови, интелектуални и човешки ресурси, технически, технологични, политически, правни, информационни, екологични, енергийни), поради това, че финансите са „двигател“ на всяка икономическа система при пазарни условия.
Проида-Носик, Н.	Финансовата сигурност на компанията е сложен многостепенен процес за осигуряване на защита на предприятието от негативното въздействие на външни и вътрешни финансови заплахи и формиране на неговото

	финансово състояние чрез ефективно използване на неговия финансов капацитет за увеличаване на пазарната стойност .
--	--

Източник: Delas, V.,Nosova, E., Yafinovich,O.(2015). Financial Security of Enterprises, p.253

Базирайки се на вижданията на различните автори можем да изведем и основните характеристики на дискутираното понятие. За основни характеристики на **„финансовата сигурност на предприятието“** следва да посочим: *осигуряване на финансовата стабилност, платежоспособност и ликвидност на предприятието в краткосрочен и дългосрочен план; осигурява финансова независимост на предприятието; помага на предприятието да устои на възникващите вътрешни и външни заплахи целящи да причинят финансова вреда, нежелана промяна в структурата на капитала или достигане до неговата ликвидация; осигурява гъвкавост при вземане на финансови решения и осигурява защитата на финансовите интереси на собствениците на предприятието* (Tursunov, 2020, p. 117). Към тях могат да бъдат добавени и други. **Първо**, то е част от икономическата сигурност на предприятието. **Второ**, помага на фирмите за ефективната им дейност на пазара, на който те оперират. **Трето**, осигурява защитата на предприятието от външни и вътрешни заплахи. **Четвърто**, позволява на предприятията да идентифицират проблемните области в дейността си на по-ранен етап.

Високото равнище на финансова сигурност на фирмите е пряко обвързано и с неговите цели, които трябва да се изпълняват от отделните му структури. Всяка компания е изградена от различни отдели, като на следващата таблица сме представили информация как те изпълняват целите си в областта на финансовата сигурност (вж. табл.9).

Таблица 9. Финансовата сигурност в различните области от управлението на фирмата

Области на управление	Задачи свързани със финансовата сигурност
Финансово управление (Financial management)	Търсене на източници на финансови ресурси и тяхното ефективно използване за осигуряване на финансова автономия.
Управление на риска (Risk management)	Идентифициране, оценка на финансовите рискове и формиране на мерки за тяхното минимизиране и противодействие на последиците от тях.
Управление на човешките ресурси (Human Resources Management)	Осигуряване на надеждност и лоялност на персонала, който има достъп до финансови данни и взема решения в областите на финансовата и инвестиционната дейност.
Управление на иновациите (Innovation management)	Привличане на иновации за подобряване на системата за финансова сигурност; оценка на иновационните рискове.
Управление на промените (Manage changes)	Оценка на потенциалните заплахи от въвеждането на промени, прогнозиране на техните положителни последици за нивото на финансова сигурност.

Управление на инвестициите (Investment management)	Оценка на целесъобразността на инвестициите от гледна точка на тяхното въздействие върху състоянието на финансовата сигурност.
Антикризисен мениджмънт (Anti-crisis management)	Противодействие на възникнали кризи.
Стратегическо управление (Strategic management)	Установяване на стратегически насоки за финансово развитие, ориентирано към сигурността.
Управление на маркетинга (Marketing management)	Подкрепа на платежоспособното търсене на стоки и услуги на дадено предприятие.
Управление на информацията (Information management)	Повишаване нивото на доверие в компанията чрез осигуряване на информационна прозрачност на финансовите данни; предотвратяване използването на вътрешна финансова информация за други цели.
Корпоративно управление (Corporate management)	Осигуряване на максимално ниво на удовлетвореност на интересите на заинтересованите страни във връзка със състоянието на финансовата сигурност
Управление на времето (Time management)	Наблюдение на навременността на предприеманите мерки за осигуряване на финансова

	сигурност.
Оперативно управление (Operational management)	Контрол върху сигурността на текущите финансови транзакции.

Източник: Zachosova, N. Financial security: Problems of operational and strategic management, risks and peculiarities of public administration (Monograph), p.56-57

Финансовото управление на всяко предприятие играе важна роля за осигуряването на финансова му стабилност и сигурност, както в краткосрочен, така също и в дългосрочен план. Това е една от основните им дейности, за да може предприятието да бъде успешно, да постига предварително заложените си цели и задачи и да бъде по-конкурентоспособно от останалите участници на пазара или пазарите, на които оперира. Основната му цел е да използва, разпределя и контролира финансовите ресурси по най-ефективния начин. Всяка структура в компанията си има свой собствени цели, които трябва да се стреми да постига. Целите могат да бъдат ежедневни, седмични, месечни, тримесечни, шестмесечни или годишни. Те могат да бъдат (Rushchyshyn, Nikonenko, & Kostak, 2017, pp. 232-233):

- осигуряване на финансова стабилност и независимост;
- осигуряване на висока ефективност на финансово-икономическата дейност;
- постигане на висока конкурентоспособност;
- осигуряване на висока ликвидност на активите и повишаване на пазарната стойност на предприятието (Copeland, Koller, & Murrin, 2000);
- формиране на информационна сигурност и бизнес тайни;
- ефективна организация и защита на сигурността на собствения

капитал и имуществото на предприятието.

За да могат предприятията да имат високо ниво на финансова сигурност, трябва да се прилагат стъпки в този процес (Zhuravlyova & Lelyuk, 2014, pp. 164-165):

- 1) Мониторинг (наблюдение) на финансовата сигурност - прилагането на тази мярка включва събиране, анализ, оценка и прогнозиране на стойностите на показателите за финансовото състояние на предприятието. Отклонения на финансовите показатели от техните цели и прогнозните стойности показват заплашителното въздействие от наличието на вътрешни и външни фактори. Стойностите на отделните параметри и показатели трябва да са различни за различните предприятия в зависимост от тяхната специфика и големина. Мониторингът и анализа на факторите, които оказват въздействие и влияние върху финансовата сигурност на предприятието, позволява да се направят прогнози за развитието му чрез изчисляване на съвременни тенденции в динамиката на тези показатели, като по този начин се идентифицират потенциалните заплахи преди тяхното възникване, т.е. могат да се предотвратят по-рано или да се вземат подходящи мерки, ако все пак те възникнат.
- 2) Определяне на подходящите стратегии и мерки за предотвратяване на заплахите застрашаващи финансовата сигурност на предприятието – при тази стъпка се определя способността на предприятието да противодейства на заплахите чрез стратегически анализ, при който се оценяват способността му да акумулира собствени или привлечени средства за предотвратяване на кризи, а така също и разработване на мерки за намаляване на рисковете и заплахите, които могат да възникнат на този етап.
- 3) Прилагането на създадените стратегии и мерки за предотвратяване

и неутрализиране на възникнали вътрешни и външни заплахи застрашаващи финансовата сигурност на предприятието – вземане на висококачествени решения въз основа на резултатите от мониторинга на съществуващото ниво на финансова сигурност.

В допълнение към това има и други стъпки, които не могат да бъдат приложени от предприятията като: *планиране на мерки за защита на финансовите ресурси на предприятието и неговите клиенти; диагностика и определяне на нивото на финансова сигурност (ниско или високо); определяне на списъка на областите на финансова дейност, които трябва да бъдат оптимизирани; разработване на мерки за подобряване на нивото на най-ниските показатели за финансова сигурност; бюджетиране и набиране на средства, ориентирани към сектора на сигурността; прилагане на двустепенен механизъм за управление на финансовата сигурност: подобряване на финансовите ресурси на предприятието, за да могат да бъдат изпълнени заложените цели и повишаване нивото на защита на финансовите активи на клиентите за осигуряване на техните финансови интереси; сравнителен анализ на разходите за мерки в сектора на сигурността с цел предотвратяване от възникването на финансови заплахи и рискове; диагностика и определяне на равнището на финансова сигурност след взетите мерки и преглед на критериите за финансова сигурност на предприятието (Zachosova, 2019, р. 69), Дейността на фирмите зависи до голяма степен от околната среда. Околната среда може да се разглежда като набор от субекти и сили, които въздействат върху дейността на компанията на пазара, като самите фактори се разделят на различни групи: вътрешни, външни, постоянни и временни. Например те могат да бъдат (Delas, Nosova, & Yafinovich, 2015, pp. 257-258):*

- **вътрешни** (състоящи се от сили и фактори, свързани с организационната структура, икономическия капацитет, географските граници на дейността на компанията, финансите,

нейното управление и маркетинга);

- **външни** (състои се от факторите, с които компанията си взаимодейства). Външната среда се състои от фактори, които са извън компанията и могат да повлияят на нейната дейност. Повечето от тези фактори са неконтролируеми (променящи се тенденции в населението, икономически условия, приети законодателни актове), но има и контролируеми (фирмени политики, технологично развитие и други). Дейността на компанията на пазара зависи значително от способността ѝ да реагира ефективно на ключови промени в околната среда. Основна задача на хората управляващи дадена фирма е да познават всички тези фактори и да я развиват в една непрекъснато променяща се икономическа и политическа среда.
- **постоянни** влияят върху дейността на компанията (научно-технически прогрес, енергийни и екологични проблеми, налични регулации и различни законодателни актове, парична система и други.
- **временни** (те засягат дейността на компанията в рамките на ограничен период от време (сезонност, политически и социални конфликти, природни бедствия).

Не по-малко значими при дейността на предприятията и тяхната финансова сигурност са и възможните заплахи, които могат да възникнат и да застрашат тяхната дейност. В различните научни източници те са групирани по различен начин (вж. табл.10).

Таблица 10. Видове заплахи за финансовата сигурност на фирмите

Групи заплахи	Видове
Според източника на проявление	• Външни (екзогенни) - риск от промяна на микросредата и макросредата;

	• Вътрешни (ендогенни), които са свързани с неуспехи и недостатъци в управлението на предприятието и могат да бъдат причинени от обстоятелства с непреодолима сила
Според предметите	• Заплахи от нелоялна конкуренция; • Заплахи от купувачите; • Заплахи от други изпълнители; • Заплахи, причинени от служителите; • Заплахи от престъпни организации; • Заплахи, причинени от действията на на държавни служители и местни власти
Възможност за реализация	• Реални; • Потенциални
В зависимост от обекта на атака	• Информационни; • Финансови; • Заплахи към персонала
Размер на очакваната загуба	• Заплаха от катастрофална сума на щетите; • Заплаха от критичен размер на загубите; • Заплахи създаващи трудности; • Заплахи с приемлив размер на загубите; • Малки заплахи
Вид на отговорността на субектите, чиято дейност може да повлияе върху финансовата сигурност на	• Заплахи, които могат до доведат до налагане на наказателна отговорност на лицата, които са ги извършили; • Заплахи, които могат да доведат до налагане на финансови санкции на лицата, които са ги извършили

фирмата	
Според формите на проявление	• Количествени заплахи – влошаване на финансовото състояние и платежоспособна дисциплина • Качествени заплахи – те не могат да бъдат количествено измерени, като тук се включват финансова криза, фалит, корпоративни конфликти, умиращи пазари; замразяване на банкови сметки, затваряне или намаляване на достъпа до чуждестранните пазари и други.

Източник: Delav, V., Nosova, E., Yafinovich, O. Financial security of enterprises, p. 259

В научната литература една от най-често разглежданите групи заплахи са външните вътрешните (internal) и външни (external) (вж. табл.11).

Таблица 11. Видове вътрешни и външни заплахи за фирмата

Вътрешни заплахи	Външни заплахи
Намаляване на качеството и увеличаване на размера на вземанията и задълженията	Държавна парична и финансова система
Дефицит на оборотен капитал	Ниво на развитие на държавната правна система
Ниска ликвидност на активите на предприятието	Незаконна дейност на представители на регулаторните органи и правоприлагащите органи
Намаляване на рентабилността на основната дейност	Незаконни дейности от страна на престъпни структури и конкуренти

Намаляване на приходите от продажби	Ниво на лихвените проценти по заеми отпускани от търговските банки
Увеличаване на разходите	Обемът на вътрешния пазар и засилена конкуренция от страна на чуждестранни производители
Зависимост от външни източници на финансиране	Покупка на акции, дългове на предприятието към нежелани партньори

Източник: Franchuk, V., Omelchuk, O., Melnyk, S., Kelman, M., Mykytyuk, O. (2020). Identification the ways of counteraction of the threats to the financial security of high-tech enterprises, pp.3-4

Към **вътрешните заплахи** следва да се отнесат и следните подгрупи (Vergun & Topenko, 2016, pp. 128-129):

- 1) **конкурентни** (пазарен дял; традиции, репутация и имидж на фирмата; етап от жизнения цикъл на предприятието; развитие на финансовата сигурност на фирмата);
- 2) **организационни** (според вида собственост; организационна форма на производство; адаптация на фирмата към външната среда; отсъствие или неефективност на финансовото планиране или контрол);
- 3) **свързани с ресурсите на фирмата** (техническо или технологично ниво на производство; амортизация на дълготрайните активи; ниво и структура на разходите; капацитет на фирмата; работно време; ниво на запасите; ниво на работните средства);
- 4) **финансови** (структура на баланса; ефективно управление на оборотния капитал и активите на фирмата; политика на фирмата

по отношение на привличането на средства; счетоводен баланс; баланс на паричните потоци; ефективност на печалбата на фирмата; диверсификация на финансовите дейности; ниво на риска и възвръщаемостта на инвестиционната дейност на фирмата; работа с клиенти; кредитна политика на фирмата);

- 5) **свързани с управлението на фирмата** (ефективност на организационната структура на управление; ниво на мотивация на работниците и служителите във фирмата (Zahariev, Simeonov, & Zaharieva, 2021c); управленска култура на фирмата; ефективност на управлението);
- 6) **иновационни** (ниско ниво на иновационна активност; липса на диверсификация в производството);
- 7) **информационни** (възприемане и търсене на нова информация; възможност за систематизиране, анализ на данните и изготвяне на заключения);
- 8) **маркетингови** (маркетингова стратегия и пазарна политика; продуктово портфолио; конкурентоспособност на предлаганите продукти; ефективност на маркетинговите комуникации; ефективност на маркетинговата политика; равнище на маркетинговите разходи).

Към **външните заплахи** в научната литература се включват следните подгрупи (Vergun & Topenko, 2016, p. 128):

- 1) **международни** (ниво на икономическо развитие; процес на трансформиране на банковата система; развитие на международното търговско право; възможност за сключване на международни споразумения; развитие на международния маркетинг; инвестиционен климат; платежоспособност на чуждестранните партньори; наличие на ембарго и други);
- 2) **национални** (състояние на финансовата система; ефективност

на икономическото законодателство; политическа стабилност в страната; ефективност на икономическите реформи; равнище на финансова и икономическа политика; равнище на икономическата престъпност и корупция; равнище на данъците и таксите в страната; валутна политика и валутни колебания; ниво на инфлация; стабилност на националната валута; инвестиционен климат; развитие на финансовата инфраструктура; наличие на природни ресурси; енергийна зависимост; ефективност на нормативните инструменти на паричната и фискалната политика;);

3) маркетингови *(развитие на научно-техническия прогрес; техническа и технологична структура на фирмите; конкурентоспособност на произвежданите национални продукти; равнище на производствените разходи; качество на суровините и материалите; наличност на кредитни ресурси).*

Както можем да видим от изведените заплахи, те са много и различни и всичките те оказват влияние върху развитието на фирмите по един или друг начин. Можем да кажем, че едни от най-важните са нивото на ефективност на финансовата или икономическата политика на страната, политическата стабилност, кризите в други държави и много други. Всички горепосочени фактори и заплахи са много важни и по някакъв начин допринасят за успеха или провала на предприятието в национален или международен мащаб. Съществуват методи и показатели, които се използват за оценка на финансовата сигурност на даден икономически субект (вж. табл.12).

Таблица 12. Финансови и нефинансови показатели за измерване на финансовата сигурност на предприятието

Финансови индикатори	Нефинансови индикатори	
	Индикатори на производство	Социални индикатори
Общо количество на очакваните продажби	Динамика на производство	Ниво на възнаграждения на труда спрямо средния средния показател за промишлеността или икономиката като цяло
Действителен и необходим размер на инвестициите	Степен на използване на капацитета	Задължения за заплати
Равнище на иновационната активност	Скорост на обновяване на ДМА ⁷	Загуба на работно време
Равнище на рентабилност на производството	Дял на производството в БВП	Структура на човешките ресурси
Капитална производителност	Оценка на конкурентоспособността	Корпоративна социална отговорност
Просрочени вземания и задължения	Структура и технически ресурс на фирмата – машини, съоръжения	
Дял на собствените източници на финансиране, материали,		

⁷ Заб.. ДМА – Дълготрайни материални активи

енергоносители за производство		
---	--	--

Източник: Reshetnikova, N., Magomedov, M., Buklanov, D., Zakharchenko, E.(2019). The international business cooperation and its influence on enterprise financial security under globalization., p.304

По-висока ефективност при управлението на финансовата сигурност на предприятието се постига от тези фирми, които вземат на предвид и се съобразяват със спецификата и състоянието на пазара, произвеждат продукти в необходимия за тях обем, за да постигнат по-голяма печалба, но и увеличават пазарната стойност на компанията. Успешното управление на фирмата и нейната финансова сигурност ще има положителен ефект както за самата нея, така също и за държавата като цяло.

В обобщение на тази част от разработката отбелязваме, че финансовата сигурност е един от най-важните елементи за развитието на всяка една фирма независимо в коя точка по света се намира тя. В научната литература не съществува единно прието становище, но има съгласие по отношение на основните му характеристики, като например: то е част от икономическата сигурност на предприятието, нивото на финансовата сигурност на предприятието зависи от редица вътрешни и външни заплаха. То също така е компонент и част от финансовата сигурност на държавата. За да бъде предприятието успешно, то трябва да има много добро управление, което да познава елементите на финансовата сигурност и методите за защита и развитие на предприятието.

Резултати и изводи към изложението в глава първа

В резултат от проведеното проучване и аргументирано изложение в глава първа от дисертационния труд могат да бъдат изведените следните основни изводи:

Първо, финансовата сигурност е обект на изследвания от страна на учени от различни точки по света. По тази тема има публикувани редица научни съчинения под формата на доклади, статии, книги и монографии.

Второ, финансовата глобализация е един необратим процес, който ще продължава и през следващите години и десетилетия. Той ще продължи да влияе върху развитието на различните икономически обекти.

Трето, технологиите трансформират финансовата сфера, като създават нови възможности за осъществяване на различните финансови процеси.

Четвърто, финансовата сигурност е сложна научна категория, която се разглежда и анализира на две основни равнища: макро- (финансова сигурност на страните) и микро- (финансова сигурност на фирмите). Съществуват множество и различни подходи при изучаването и анализирането на финансовата сигурност както на ниво държава, така и на ниво фирма. Всеки от тях си има своята специфичност и характеристики.

Пето, финансовата сигурност и на държавите и на фирмите се влияе от наличието на редица заплахи, най-често групирани като външни и вътрешни. Преодоляването им е сложен процес и изисква постоянно и широкообхватно сътрудничество между правителствата, международните институции и организации и взаимодействие между индустрия и предприятия.

Шесто, финансовата сигурност на държавите и предприятията зависи от влиянието на много фактори на външната и вътрешната среда на нейното функциониране, които определят параметрите на цялостната система за

икономическо развитие като цяло: нейната стабилност, устойчивост, прогресивност и конкурентоспособност. Нивото на финансова сигурност за държавите и предприятията е едно от най-важните условия за провеждане на независима финансова и икономическа политика в съответствие с националните и международните стандарти.

В бъдеще проблемът с финансовата сигурност ще стане още по-важен с оглед нарастващото използване на цифровите технологии в различни финансови процедури и процеси. Това е жизненоважна част от финансовия прогрес и успех на икономическите субекти. Финансовата сигурност е проблем, към който трябва да се подхожда цялостно, като се вземат предвид всички участващи страни в този процес, да се използват наличните технически и правни инструменти и винаги се търси сътрудничество, за да се осигури още по-добра защита от неговите недостатъци. Финансовата сигурност също ще бъде сред основните приоритети, когато вземането на различни решения и преодоляването на основните заплахи в тази област ще изискват съвместни усилия и тясно сътрудничество между държави и предприятия по света и е единственият начин за тяхното развитие.

ГЛАВА ВТОРА. БЮДЖЕТНИ АСПЕКТИ И МЕТОДИЧЕСКА РАМКА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА КЛИЕНТСКАТА УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ УСЛУГИТЕ ПО ОХРАНА И СИГУРНОСТ

Изследователската хипотеза, която ще бъде тествана в настоящата глава втора се формулира, както следва: . Концепцията „стойност за пари“ е основа за оценка на степента на клиентска удовлетвореност и ценообразуване в сектора на предоставяне на услуги по охрана и сигурност от страна на лицензирани фирми.

В глава втора се поставя за решаване задачата по развитие и структуриране на методическите основи за анализ на клиентската удовлетвореност при предоставяне на услугите по охрана и сигурност от лицензирани фирми, базирано върху концепцията „стойност за пари“.

С оглед на така формулираната хипотеза глава първа е структурирана в следните обособени части. В параграф 1 се изяснява мястото и ролята на националната сигурност в публичния сектор на икономиката. Параграф 2 фокусира внимание върху предепидемичен емпирико-приложен анализ на динамиката в показателите за бюджетно осигуряване на националната сигурност в Република България за периода 2010 – 2019 г. В параграф 3 е посветен на методическата рамка за изграждане на клиентоцентричен анкетен въпросник за оценка на качеството и удовлетвореността от услугите по охрана и сигурност.

Във формата на резюме са представени основните резултати от изследванията по глава втора.

1. Място и роля на националната сигурност в публичния сектор на икономиката

Националната сигурност е основа за опазването и развитието на националното богатство⁸. Без да има налична и надлежно финансиран система за сигурност и отбрана, то потенциалните заплахи за критичната публична инфраструктура ще се окажат напълно реални. В своя комплексен аспект „тя е ключова система от жизнено важни елементи, чието прекъсване или неработоспособност може да окае сериозно въздействие върху осигуряване основни жизнени потребности за функционалността на икономиката и сигурността на държавата“ (Стойков, 2018, стр. 20). Практически ние може да насочим внимание върху два основни аспекта. Първият е върху кръгооборота на паричните потоци в националната икономика (вж. Фиг. 2), където на етап преразпределение се финансират разходите за национална сигурност и отбрана и вторият е върху връзката между богатството и сигурността, като израз на осигуряване на нулеви или много ниски нива на систематичен риск, което пряко влияе върху ценообразуването на самите елементи на богатството, вкл. и на това, под управление и в собственост на домакинствата и фирмите.

Сред водещите национални интереси в Програмата за развитие на отбранителните способности на въоръжените сили на Република България 2020 (МО, 2018) са поставени: „запазване на суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията; защита на населението и критичната инфраструктура при кризи, бедствия, аварии, катастрофи и

⁸ Заб. Изложението в настоящия параграф от дисертационния труд е представено за първи път пред академичната общност чрез научен доклад и публикация, както следва: Захариев, А., Станимиров, Ст., Русалинов, Р. (2020). Бюджетно осигуряване на националната сигурност – състояние и тенденции за периода 2010 – 2019 г. Научно-практическа конференция „Икономиката на България – 30 години след началото на промените“ (Сборник с доклади). Свищов, 22 ноември 2019 г., с. 18-26, ISBN 978-954-23-1815-6.

други рискове и заплахи; осигуряване благоприятната и предвидима среда за сигурност; и др.

Фигура 2. БВП и системата за сигурност и отбрана

Източник: Виждане на автора

На тази основа може да се направи логичната връзка между разходите за отбрана и сигурност и опазването на елементите на богатството, свързани с територията за осигуряване на визираните сигурност и отбрана.

Практически с растежа на БВП се подобрява публичната техническа инфраструктура, качеството на живот в урбанизираните територии, расте пазарната оценка на недвижимата собственост (поземлени имоти, сграден фонд, гори, акватории за риболов), както и сегашната стойност на културно-историческото наследство на дадена национална територия (Брусарски,

Захариев, & Манлиев, 2015). Тези измерения на БВП, разгледан в динамика, създават националното богатство. То се възприема „като оценени веществени и невеществени активи, създадени чрез растеж на БВП, обвързани със съответните права на собственост и други вещни права на дадена национална територия“ (Брусарски, Захариев, & Манлиев, 2015, стр. 17).

В теоретико-дискусионен аспект включваните в оценката на националното богатство компоненти по своя произход могат да се различат на природно създадена и присъща на националната територия компонента на националното богатство; и респ. на създадена с човешка намеса и чрез предприемачество компонента на националното богатство. По елементи на понятието, могат да бъдат систематизирани:

- Национално богатство под формата на природни ресурси във вид на земя, води, реки, морски акватории, залежи от нефт, природен газ, полезни изкопаеми, горски фонд и др. подобни;
- Златен резерв, бижута, скъпоценности, резервни активи, собственост на икономическите агенти, вкл. на Централната банка;
- Национално богатство под формата на създадени с човешка намеса сгради, публична и частна техническа инфраструктура, производствени активи, вкл. добитък и дивеч, енергийни и преносни мрежи, вкл. нематериални активи, носещи авторски доход, като патенти, ноу-хау, лицензи и др.;
- Национално културно-историческо наследство;
- Други потенциални и реални активи, с носител националния човешки капитал (Захариев, Въведение във финансовата теория, 2015).

Считаме, че на база публичното право на държавата (и исторически свидетелства) при определени обстоятелства да експроприира имущество и богатства на останалите икономически агенти може да изведе заключението за националното богатство, като кумулативен израз на притежаваните от

основните икономически агенти богатства, вкл.: богатство на правителството, актувана и неактувана собственост на държавата и общините (публична държавна собственост, частна държавна собственост, публична общинска собственост, частна общинска собственост); акционерно богатство и собственост на фирмите; богатство и собственост на домакинствата. Всички тези елементи на богатството логично следва да бъдат поставени в обхвата на защита и опазване от системата на сигурността и отбраната. Към тях може да бъде упражнено зловредно влияние както от гл. точка на човешка намеса с криминогенен характер, така и влияние с природо-климатичен характер (земетресения, бури, наводнения и др.), които да доведат до частично или пълно погубване на елементи на така формулираното национално богатство. Ето защо опазването на националното богатство от една страна и живота и здравето на населението от друга страна следва да бъдат винаги приоритет на правителството и да получават необходимото бюджетно финансиране за изпълнение на поставените отбранителни задачи със стратегически, тактически оперативен характер.

2. Емпирико-приложен анализ на динамиката в показателите за бюджетно осигуряване на сигурността (МО и МВР) в Република България за периода 2010 – 2019 г.

За целите на провеждане на емпирико-приложен анализ⁹ на динамиката в показателите за бюджетно осигуряване на националната

⁹ Заб. Изложението в настоящия параграф от дисертационния труд е представено за първи път пред академичната общност чрез научен доклад и публикация, както следва: Захариев, А., Станимиров, Ст., Русалинов, Р. (2020). Бюджетно осигуряване на националната сигурност – състояние и тенденции за периода 2010 – 2019 г. Научно-практическа конференция „Икономиката на България – 30 години след началото на промените“ (Сборник с доклади). Свищов, 22 ноември 2019 г., с. 18-26, ISBN 978-954-23-1815-6.

сигурност в Република България за периода 2010 – 2019 г. са изведени данни за посочения период на база решенията на Народното събрание по Закона за държавния бюджет на Република България, надлежно обнародвани в ДВ.

Характерно за бюджетната процедура в Република България е, че от 2014 год. се преминава към разпределение на бюджетните разходи по области на политики и бюджетни програми с ясно разграничение на политиките в областта на отбранителните способности и политиките в областта на съюзната и международната сигурност (вж. табл. 14).

Таблица 13. Основни показатели по бюджета на Министерство на отбраната за периода 2010-2019 г. и МВР на Република България за периода 2010-2021

Година МО	Приходи	Разходи	Трансфери (нето)	Субсидия от ЦБ
2010	72000	890630	-23263	841893
2011	62000	990630	-21610	950240
2012	52000	980630	-21610	950240
2013	62000	1080465	-24084	1042549
2014	52000	1021475	-24084	1002387
2015	30000	954589	-24084	957964
2016	40000	1003089	-24084	983173
2017	44000	1080267	-25736	1062003
2018	44000	1193319	-25801	1175120
2019	44000	1414211	-28098	1398309
Година МВР	Приходи	Разходи	Трансфери (нето)	Субсидия от ЦБ
2010	101100	955521		854421
2011	99000	1006000		907000
2012	101000	999000		898000

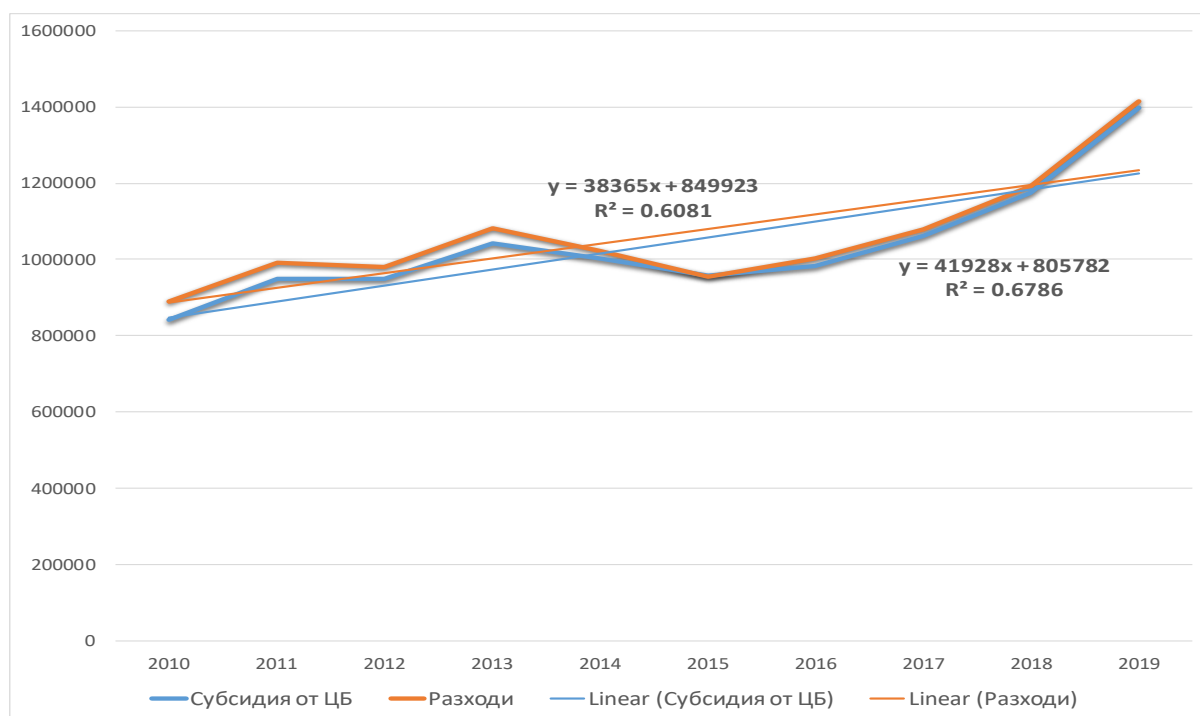
2013	111000	1131320		1020320
2014	174638	999556	833351.8	833351.8
2015	170378	1031760	870075	888959
2016	170378	1126977	956599	977203
2017	170378	1233600	1063222	1161854
2018	157388	1296400	1139012	1225240
2019	175000	1514790.2	1339790.2	1401432.2
2020	225000	1669575.5	1444575.5	1484575.5
2021	232000	1950273.4	1718273	1728566.4

Източник: МФ, ДВ

Таблица 14. Вторични показатели по бюджета на Министерство на отбраната на Република България за периода 2010-2019 г.

Година	Разходи за политики отбранителните способности	Разходи за политики в областта на съюзната и международната сигурност	Всичко
2014	957304	64171	1021475
2015	892509	62080	954589
2016	932349	70740	1003089
2017	1008910	71357	1080267
2018	1116953	76366	1193319
2019	1331231	82980	1414211

На база на така структурираните данни са изведени регресионни линии на тренда за всяка от основните групи показатели (вж. фиг. 3 и фиг. 4).

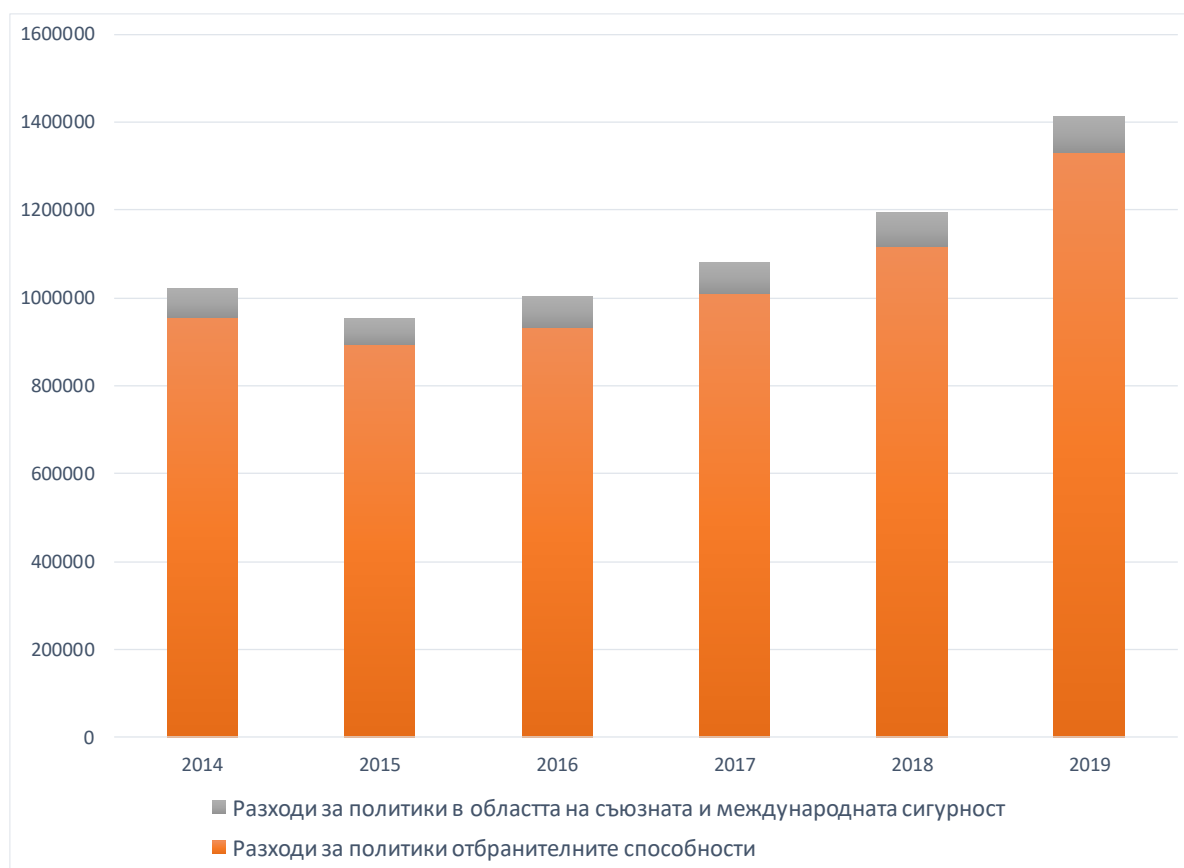

Фигура 3а. Тенденции в основни показатели по бюджета на Министерство на отбраната на Република България за периода 2010-2019 г.

На база на изградените регресионни линии чрез фиг. 2 може да се направи извода за устойчив годишен темп на нарастване на бюджетната осигуреност с разходи и субсидии в системата на Министерство на отбраната, както следва:

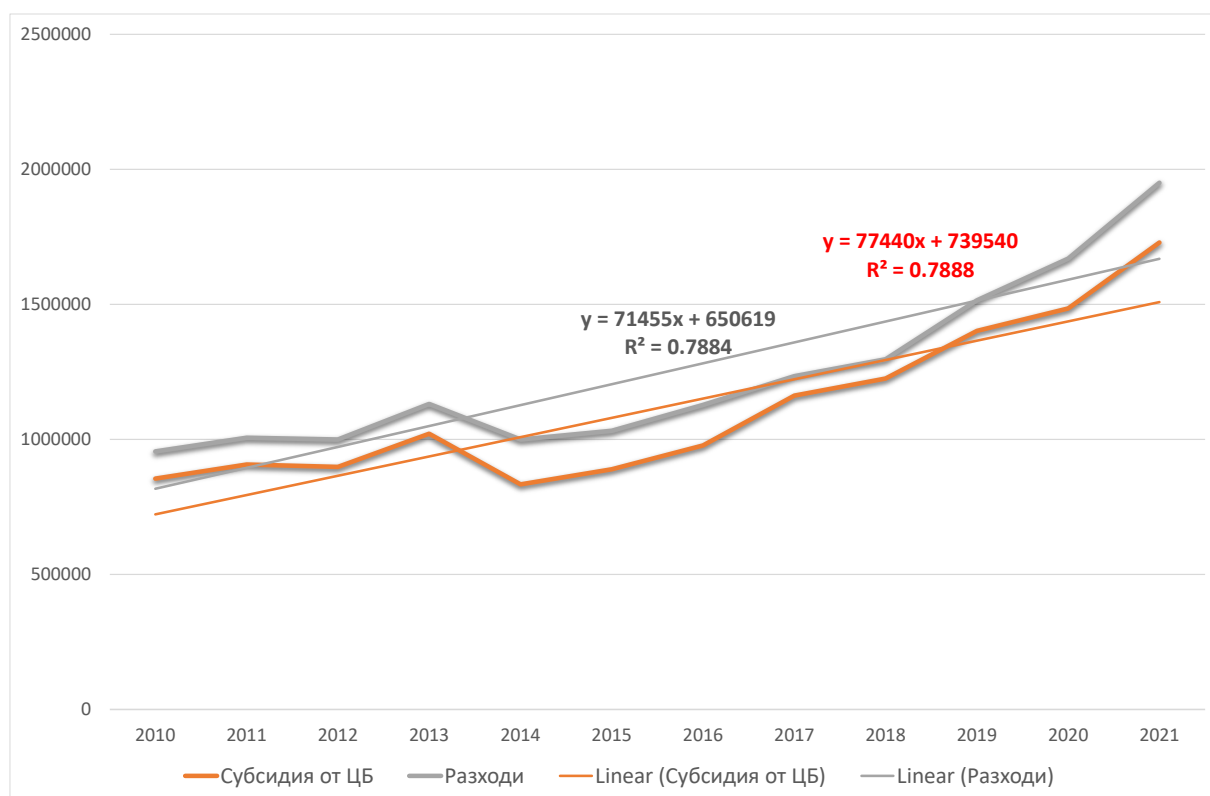
- За позиция „Разходи“: $y = 38365x + 849923$; $R^2 = 0.6081$
- За позиция „Субсидии“: $y = 41928x + 805782$; $R^2 = 0.6786$

И за двете позиции коефициента на детерминация е с високо значение, респ. 61% и 68%, при годишен прираст на бюджетната осигуреност от 38,3 млн. лв. и 41,9 млн. лв.

Фигура 3б. Тенденции във вторичните показатели по бюджета на Министерство на отбраната на Република България за периода 2010-2019 г.

Вторичните показатели също показват устойчиво нарастване при среден дял на разходите за политики в областта на съюзната и международната сигурност от 6,5% (за периода 2013-2019 г.). Това е логично следствие от параметрите на договора за членство в Северноатлантическия пакт и потвърждава важността на осигуряването тренираността на въоръжените ни сили чрез участие в международни мироопазващи мисии, които са част от системата за сигурност в международен план (Радков & Захариев, 2015).

Фигура 4. Тенденции в основни показатели по бюджета на МВР на Република България за периода 2010-2021 г.

На база на изградените регресионни линии чрез фиг. 5 може да се направи извода за устойчив годишен темп на нарастване на бюджетната осигуреност с разходи и субсидии в системата на МВР, както следва:

- За позиция „Разходи“: $y = 77440x + 739540$; $R^2 = 0.7888$
- За позиция „Субсидии“: $y = 71455x + 650619$; $R^2 = 0.7884$

И за двете позиции коефициента на детерминация е с високо значение, респ. 78.9% и 78.8%, при годишен прираст на бюджетната осигуреност от 77,4 млн. лв. и 71,45 млн. лв.

3. Методическа рамка за изграждане на клиентоцентричен анкетен въпросник за оценка на качеството и удовлетвореността от услугите по охрана и сигурност

След обстойно проучване на множество изследвания с фокус върху финансовите аспекти на услугите по охрана и сигурност и свързаните с това движения на парични потоци от клиентите към контрактираните специализирана дружества се достига до обосновка и изготвяне на анкетен въпросник на анонсиран под титула „Охрана и сигурност: финансово-икономически аспекти“. Анкетата е обявена като изцяло провеждана за научни цели, като при нейната обработка се обявява ex ante ангажимент за спазване на всички професионални стандарти за етика и опазване на доброто име и репутация на всички анкетирувани. На база на анкетата се поема ангажимент за систематизация на отговорите, обобщено за всички респонденти и групирано (съгласно класификатора на НСИ на икономическите дейности – КИД 2008), като се гарантира, че търговското наименование на нито едно анкетирувано лице няма да бъде оповестявано на нито един етап от дисертационната процедура. За партньор при провеждане на научното изследване е привлечено юридическо лице с нестопанска цел, опериращо в обществена полза (Академична фондация „Проф. д-р Минко Русенов“). Достъпът до анкетата за попълване е осигурен чрез Google Forms с линк към въпросите:

<https://forms.gle/7ihA9xwrkaWWojNY8> или

<http://bit.ly/3VOlQXe>

Методически анкетата е структурирана в единадесет раздела и включва 82 въпроса. Близко половината от поставените въпроси са субективни оценки по метода на Ликертовата скала, чиято валидност е в диапазона от 1 (изцяло невярно/силно несъгласие) до 5 (изцяло вярно/силно

съгласие) и където за верния отговор следва да се маркира съответното твърдение.

3.1. Рамка за установяване на базисни показатели за извадката от респонденти

Чрез раздел първи „Общо описание“ последователно се идентифицират показатели и характеристики на респондентите които могат да бъдат основа на успешен последващ крос-анализ на получените отговори по съответни признаци на анкетираните лица. Разделът включва следните въпроси:

1. Наименование на анкетираното лице (ЮЛ или ФЛ):

2. Седалище (адрес на охраняваните обекти/обект):

Групирането на отговорите е с 4 варианта: столица, областен град, общински център и друго.

3. Вие сте ЮЛ учредено в периода (за ФЛ, респ. родено в периода):

Групирането е в 5 варианта на отговори.

4. Правният статут на анкетираното лице е:

- ☐ ООД с преобладаваща частна собственост (над 50%)
- ☐ АД с преобладаваща частна собственост (над 50%)
- ☐ ЕТ
- ☐ Кооперация
- ☐ НПО по ЗЮЛНЦ
- ☐ Детска градина/ясла
- ☐ Училище

- ☐ Публично предприятие
- ☐ Ведомство с делегиран бюджет по ЗПФ
- ☐ Физическо лице / домакинство
- ☐ Друго:

5. Вие сте юридическо лице, опериращо в следната икономическа дейност, съгласно КИД 2008 (за ФЛ не се отговаря):

- ☐ Селско, горско и рибно стопанство
- ☐ Добивна промишленост
- ☐ Преработваща промишленост
- ☐ Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива
- ☐ Доставка на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване
- ☐ Строителство
- ☐ Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети
- ☐ Транспорт, складиране и пощи
- ☐ Хотелиерство и ресторантьорство
- ☐ Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения
- ☐ Финансови и застрахователни дейности
- ☐ Операции с недвижими имоти
- ☐ Професионални дейности и научни изследвания
- ☐ Административни и спомагателни дейности
- ☐ Образование
- ☐ Хуманно здравеопазване и социална работа
- ☐ Култура, спорт и развлечения
- ☐ Други дейности

6. Вашето ЮЛ е с брой заети (за ФЛ: вашето домакинство е с брой членове):

Групирането е в десет варианта на отговор.

7. Вашето ЮЛ е с нетекущи (дълготрайни) активи по баланса за 2021 г. в размер (за ФЛ респ. данъчна оценка на охраняваните обекти):

Групирането е в осем варианта на отговор.

8. Общата сума на актива/пасива по баланса за 2021 г. на Вашето дружество е (само за ЮЛ):

Групирането е в седем варианта на отговор.

9. Нетните приходи от продажби по Отчета за приходите и разходите за 2021 г. на Вашето дружество (за обществените организации – респ. бюджет; за ФЛ – респ. доходи на домакинството са:

Групирането е в осем варианта на отговор.

10. Общият размер на платените от Вас по ЗМДТ данъци и такси, начислени върху недвижимо имущество/активи за 2022 год. е:

Групирането е в десет варианта на отговор.

11. Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка „Автокаско“ през последната година от Вас е:

Групирането е в девет варианта на отговор.

12. Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка „Гражданска отговорност“ през последната година от Вас е:

Групирането е в девет варианта на отговор.

13. Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка на имущество (за дома, административни, търговски и промишлени обекти) през последната година от Вас е:

Групирането е в девет варианта на отговор.

14. По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество, което да обезпечава сигурността и охраната на обектите на ЮЛ и имуществото на ФЛ, следва да се базира изцяло на неговата обществена репутация:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

15. По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество, което да обезпечава сигурността и охраната на обектите на ЮЛ и имуществото на ФЛ, следва да се базира изцяло на ценовата оферта за услугата:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

16. По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество, което да обезпечава сигурността и охраната на обектите на ЮЛ и имуществото на ФЛ, следва да се базира изцяло на баланса между цена и качество на услугата:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

Поставянето на въпроси с финансов характер, свързани със нагласата на респондентите да прилагат успоредно „двойна“ защита на своето недвижимо и движимо богатство и собственост позволява да се търси поведенчески модел на своеобразно „презастраховане“ (Василев, 2008). Естествено застраховането е самостоятелен сектор на икономиката под надзора на Комисията за финансов надзор (Василев, 2010), то се организира по определен нормативен ред (Драганов & Близнаков, 2000). Именно

защитата срещу риска (Илиев, Гущеров, & Василев, 2001) от сбъждане на застрахователни събития, респ. посегателства от трети лица чрез кражба или увреда на имущества е логичния водещ мотив за заплащане на съответна застраховка и успоредно търсене на услуги на дружество за частна охранителна дейност. Така застрахователният мениджмънт (Илиев & Йотов, 2002) при общото застраховане и управлението на дружеството за частна охранителна дейност се оказват едновременно конкуренти, но и партньори в осигуряването срещу рискове с подобен или идентичен характер. Естествено експертните оценки (Шишманов, Илиев, & Йотов, 2002) и секторни анализи могат да покажат различия и специфики оборващи или подкрепящи лансираната хипотеза за конкурентност и взаимно допълване на двете икономически дейности. Застрахователната математика (Габровски, 2011) и работата на терен на дружествата за сигурност и охрана могат ясно да покажат от пазарна гл. т. мотивите на клиентите за едновременно застраховане на имуществото и договориране на услуги по охрана и сигурност на имуществото на ФЛ и обектите на ЮЛ. Всичко това изисква проучване на мотивите на клиентите за търсене както на услугите за сигурност и охрана с възможност за крос-анализ спрямо тяхната нагласа за сключване на близки или идентични застраховки на имущество с покритие на съответни рискове (Проданов, 2020).

3.2. Клиентоцентрични мотиви за търсене на услуги за сигурност и охрана

В раздел втори „Сигурност и охрана“, вниманието е насочено към установяването на причините за търсене на услугата, на база констатирани опити във вреда на ЮЛ и ФЛ за кражба на активи или тяхна злоумишлена повреда. Във финансов аспект тук се установяват мащабите на щети с оглед

на търсене на бъдеща връзка между понесените загуби и мащабите на търсена и контрактирана услуга. Разделът включва следните въпроси:

1. Във Вашето ЮЛ или собственост на ФЛ констатирайте опити за кражба на активи:

Групирането е в седем варианта на отговор.

2. Във Вашето ЮЛ или собственост на ФЛ констатирайте злоумишлена повреда на активи:

Групирането е в седем варианта на отговор.

3. Средната стойност на щета при констатирана кражба на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ е:

Групирането е в десет варианта на отговор.

4. Средната стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ е:

Групирането е в десет варианта на отговор.

5. Най-високата стойност на щета при констатирана кражба на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ през последните 10 години е:

Групирането е в девет варианта на отговор.

6. Най-високата стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ през последните 10 години е:

Групирането е в девет варианта на отговор.

7. Най-високата стойност на щета при констатирано застрахователно събитие във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ през последните 10 години е:

Групирането е в десет варианта на отговор.

3.3. Планиране и кадрово осигуряване на услугите за сигурност и охрана

Раздел трети „Планиране на сигурността“ се планира да бъде насочен за отговор само от ЮЛ. В обхвата на въпросите попада изясняването на връзката с дигитализацията на управленските процеси и необходимостта от съобразяване с нормативни изисквания, каквито с например за охраната на звена от системата за училищно и предучилищно образование. Формулирана са следните въпроси:

1. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ може да се осъществи изцяло с вътрешни ресурси:
2. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изисква приоритетно дигитализиране на цялостния управленски процес:
3. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изисква наемане на специализирана за целта лицензирана фирма:
4. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ се налага по силата на нормативен акт:
5. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ се налага по вътрешна убеденост на собственика/директора:

Отговорите на всички въпроси от раздела са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

Чрез раздел четвърти се установяват необходимите показатели за предоставяне на услугата от лицензираната фирма, което изисква съответно техническо и кадрово обезпечаване. В обхвата на поставените въпроси се изяснява дали и доколко услугата изисква ситуиране на охрана на терена на обекта на клиента или това се постига изцяло чрез технически средства.

1. В ЮЛ или собственост на ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез въоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания:
2. В ЮЛ или собственост на ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез невооръжени охранители от наета за целта лицензирана компания:
3. В ЮЛ или собственост на ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез технически средства – СОТ без физическо присъствие на охранители от наетата за целта лицензирана компания:
4. В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянно видеонаблюдение 24/7 с дългосрочно архивно съхранение на видеозаписите:
5. В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянен видеомониторинг с оператор и реагиране 24/7 с дългосрочно архивно съхранение на видеозаписите:
6. В ЮЛ всеки идващ на (отиващ си от) работа работник/служител се проверява със специализирани детектори:

7. В ЮЛ сигурността и охраната се координира от щатен служител на компанията:

Отговорите на всички въпроси от раздела са дадени алтернативно с два варианта за позитивно и негативно отношение на анкетирания.

Чрез раздел пети „Фирмено обучение за сигурност и охрана“ се търси мнението само на респонденти – ЮЛ. Целта е да се установи дали и доколко услугите по сигурност и охрана са изцяло външна услуга или интегрирано управленско разбиране за опазване корпоративното имущество и активи, базирано върху ангажиране на всеки служител. Разделът включва следните основни въпроси.

1. Кое от следните твърдения се отнася за ЮЛ?

Групирането е в пет варианта на отговор.

2. В ЮЛ се използва обучение по въпросите на сигурността и охраната (допустим е повече от един отговор):

Групирането е в пет варианта на отговор.

3. В ЮЛ по въпросите на развитие сред служителите/работниците на умения за сигурност и охрана се използва:

Групирането е в четири варианта на отговор.

3.4. Бюджетни аспекти, ефективност и управление на услугите за сигурност и охрана

Раздел шести „Бюджет за сигурност и охрана“ е ключов за анкетното проучване и дисертационния труд. В неговия фокус на относителна база се изяснява склонността на клиента да заплати за услугата, съпоставено спрямо

общите доходи/бюджет на респондента, независимо дали е ЮЛ или ФЛ. Паралелно се тества по Ликертовата скала валидността на аргументите за корекции в ценообразуването на услугата, базирано върху разходи за възнаграждения, горива, електроенергия, интернет свързаност и инфлация. Конкретните въпроси и варианти за отговори се структурират, както следва:

1. Ежегодните разходи за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ, са в размер:

Групирането е в четири варианта на отговор.

2. Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ се определя от принципала на дружеството / собственика на имотите:

Алтернативни отговори: Да/Не.

3. Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ се определя от директора на дружеството (без ФЛ):

Алтернативни отговори: Да/Не.

4. Наемането на лицензирано за частна охранително дейност дружество от Вашето ЮЛ се извършва по процедура по ЗОП (без ФЛ):

Алтернативни отговори: Да/Не.

5. Повишаването на цените на електроенергията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

6. Повишаването на цените на бензина и дизела е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

7. Повишаването на цените за Интернет свързаност е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

8. Повишаването на минималната работна заплата (МРЗ) е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

9. Повишаването на инфлацията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

Раздел седми „Ефективност на сигурността и охраната“ допълва въпросите с бюджетен характер, като е изцяло конструиран върху управленския модел „стойност за пари“, където срещу заплащане на определена сума се цели получаване на съответна услуга при гарантирана за клиента ефективност.

1. При кражба в ЮЛ или собственост на ФЛ специализираната фирма за сигурност и охрана разкрива извършителя обичайно:

С шест варианта на отговор.

2. При причиняване на злоумишлена щета в ЮЛ или собственост на ФЛ специализираната фирма за сигурност и охрана разкрива извършителя обичайно:

С шест варианта на отговор.

3. Има ли пречки пред осъществяването от дистанция на охрана и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ (допустим е повече от един отговор):

С шест варианта на отговор.

4. Разкриваните от специализираната фирма за сигурност и охрана извършители на кражби са обичайно външни за ЮЛ/ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

5. Разкриваните от специализираната фирма за сигурност и охрана извършители на злоумишлени действия върху активи са обичайно външни за ЮЛ/ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

6. ЮЛ/ФЛ като възложител обичайно има онлайн достъп до видео наблюдението на наетата специализирана фирма за сигурност и охрана:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

7. Осигуряването на опазването на имуществото на ЮЛ/ФЛ чрез специализирана фирма за сигурност и охрана е по-ефективно от сключването на еквивалентна застраховка, с издадена от общозастрахователно дружество полица:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

8. Разкритите извършители на кражби и злоумишлени действия върху активи на ЮЛ/ФЛ се предават винаги на органите на правораздавателната система:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

9. Причинените от извършителите на кражби и злоумишлени действия щети се възстановяват от наетата специализирана фирма за сигурност и охрана, съобразно клаузите на сключения договор:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

10. Ежедневно на територията на охраняваните обекти на ЮЛ или собственост на ФЛ се допуска посещение на външни лица (клиенти/гости/обучаеми и др. подобни), чиято численост наброява:

С осем варианта на отговор.

11. Допускането на посещения на външни лица (клиенти/гости/обучаеми и др. подобни) на територията на охраняваните обекти на ЮЛ се организира само след снемане на лични данни и вписване в нарочен регистър:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

Раздел осми „Комуникации“ позволява да се метрифицира качеството на предоставяната срещу съответно заплащане услуга от гл. т. комуникирането между възложител и доставчик на услугата. Разделът включва следните въпроси и варианти за отговори към тях:

1. При постъпване на сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от специализираната фирма за сигурност и охраната се отзовават на терен за проверка след задействане на алармата средно на:

С шест варианта на отговор.

2. При постъпване на всеки сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от специализираната фирма за сигурност и охраната винаги се информира незабавно и възложителя за задействаната аларма:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

3. Задействането на аларма от охранителна техника в охраняеми от специализирана фирма за сигурност и охрана обекти е обичайно в извънработно време:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

3.5. Постепеннични уроци, киберсигурност и обществени нагласи към сигурността и охраната

Чрез раздел девети „COVID-19“ се установява мащаба на влияние на пандемията (Zahariev, Zaharieva, Mihaylova, & Nikolova, 2022f) върху обхвата и интензитета на услугите по охрана и сигурност. Разделът е с фокус както върху ангажиментите на специализираните фирми за сигурност и охрана в пандемична обстановка, така и върху влиянието на COVID-19 върху респондентите, както следва:

1. Дигиталните системи за охрана и сигурност в ЮЛ позволиха адекватна управленска реакция на епидемията от Covid-19:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

2. По време на епидемията Covid-19 бяха приложени множество мерки за сигурност, превенция и опазване на здравето на персонала в ЮЛ и в домакинството на ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

3. Работното време, извънредният труд, спирането на работата и т.н. в ЮЛ бяха съобразени с текущата епидемична ситуация в страната:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

4. В ЮЛ условията на труд бяха съобразени с епидемичната ситуация (беше въведена работа от вкъщи, работа от разстояние от произволно място и др. подобни):

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

5. Пандемията наложи ускорена замяна на физическата охрана на обектите на ЮЛ с дигитални технически средства за наблюдение и алармиране:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

6. Следният дял от персонала на ЮЛ (състава на домакинството за ФЛ) е ползвал болничен по повод Covid-19:

Дадени са шест възможности за отговор.

7. Следният процент от персонала на ЮЛ (състава на домакинството за ФЛ) работеше от дистанция при пиковите усложнения на епидемичната ситуация:

Дадени са шест възможности за отговор.

8. Актуалната национална нормативна уредба за организация на отдалечено дигитално работно място за ЮЛ може да бъде оценена като:

Дадени са четири възможности за отговор.

9. ЮЛ инвестира значителни средства в дигитализация за осигуряване на отдалечени работни места в условия на Covid-19 (Zahariev, Zaharieva, Mihaylova, & Ivanova, 2022e):

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

10. Считате ли, че по време на пандемията COVID-19 битовата престъпност в страната осезаемо намаля:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

Раздел десети „Киберсигурност“ съпоставя глобалните технологични иновации (Zahariev A. , Financial Analysis, 2022) спрямо традиционните методи за опазване на личното и корпоративно богатство. Засягат се както криптоактивите, така и системите за онлайн банкиране, както следва:

1. Считате ли, че се налага въвеждане на допълнителни мерки сигурност при отдалечения достъп до онлайн платформи за разпореждане с финансови активи на ЮЛ/ФЛ:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

2. Считате ли, че наемането на банков сейф гарантира сигурността на вашите ценности:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

3. Считате ли, новите мерки за дигитална сигурност нарушават личното пространство:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

4. Считате ли, че новите дигитални активи (криптовалути) са надежден инвестиционен инструмент:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

5. Считате ли, че платформите за онлайн банкиране предлагат достатъчна сигурност на достъпа до вашите банкови сметки:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

Последният раздел единадесети „Социални нагласи към сигурността и обществения ред“ е с насоченост към установяване на нагласата и оценката на респондентите към качеството на осигуряването чрез правителството ниво на обществен ред и сигурност. Паралелно се оценява ефекта на актуалните национални цели и процеси (Еврозона, Шенген и др.) върху необходимостта от отделяне на допълнителни бюджетни средства за охрана и сигурност.

1. Считате ли, че след пандемията Covid-19 битовата престъпност в страната се увеличи:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

2. Считате ли, че специализираните компании за охрана и сигурност и органите на МВР трябва да си партнират по повод на осигуряването на обществения ред и сигурност:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

3. Считате ли, че публичните средства чрез Закона за бюджета на Република България за осигуряване на вътрешния ред и сигурност са достатъчни по размер и отговарят на обществените потребности:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

4. Считате ли, че външните рискове за страната по повод войната в Украйна и мигрантския натиск налагат увеличено бюджетиране за сектор вътрешен ред и сигурност:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

5. Считате ли, че приемането на страната в Шенгенското пространство ще окаже позитивно влияние върху вътрешния ред и сигурността в България:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

6. Считате ли, че приемането на страната в еврозоната ще окаже позитивно влияние върху вътрешния ред и сигурността в България:

Отговорите са групирани по Ликертовата скала с пет нива на оценка.

4. Рамка за ex post крос анализ на зависимостта на ползването на услугата по охрана и сигурност спрямо финансовите дескриптори на респондентите

За целите на крос анализ за финансови дескриптори на респондентите на база анкетата от 82 въпроса може да се предложи използване на следните селектирани въпроси:

- а) Въпрос 7. Размер на дълготрайните активи (ДА) на ЮЛ за 2021 г. (за ФЛ-данъчна оценка на охраняваните обекти), разпределени в осем нива на активи.
- б) Въпрос 9. Нетните приходи от продажби по ОПР за 2021 г. на ЮЛ (за обществените организации – бюджет; за ФЛ – респ. доходи на домакинството), разпределени в десет нива на групиране.
- с) Въпрос 10. Общ размер на платените по ЗМДТ данъци и такси, начислени върху недвижимо имущество/активи за 2022 год., разпределени в девет нива на групиране)
- д) Въпрос 12. Общ размер на платените застрахователни премии за застраховка „Гражданска отговорност“ през последната година, разпределени в девет нива на групиране.

- e) Въпрос 13. Общ размер на платените застрахователни премии за застраховка на имущество през последната година, разпределени в девет нива на групиране.
- f) Въпрос 14. Обществената репутация като критерии за избор на дружество за сигурност и охрана, с разпределени отговори по Ликертовата скала.
- g) Въпрос 15. Ценовата оферта за услугата като критерии за избор на дружество за сигурност и охрана, с разпределени отговори по Ликертовата скала.
- h) Въпрос 16. Балансът между цена и качество на услугата, като критерии за избор на дружество за сигурност и охрана, с разпределени отговори по Ликертовата скала.

Като влияещи фактори в матрицата на крос анализа могат да бъдат селектирани основно въпросите от раздел шести „Бюджет за сигурност и охрана“, където групировката от респонденти изразява своята склонност за корекции в цената на финансовата услуга на база на съответни фактори. Тук се включват:

- A. Въпрос 39. Ежегодни разходи за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ, които са групирани в 4 нива (до 1% спрямо общите разходи/бюджет/доходи за годината; от 1% до 2% спрямо общите разходи/бюджет/доходи за годината; от 2% до 3% спрямо общите разходи/бюджет/доходи за годината; над 3% спрямо общите разходи/бюджет/доходи за годината).
- B. Въпрос 43. Повишаването на цените на електроенергията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната на ЮЛ/ФЛ, с групировка на отговорите по Ликертовата скала.

С. Въпрос 44. Повишаването на цените на горивата е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ, с групировка на отговорите по Ликертовата скала.

Д. Въпрос 45. Повишаването на цените за Интернет свързаност е основание за повишаване на цената за охрана и сигурност на ЮЛ/ФЛ, с групировка на отговорите по Ликертовата скала.

Е. Въпрос 46. Повишаването на МРЗ е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ, с групировка на отговорите по Ликертовата скала.

Ф. Въпрос. 47. Повишаването на инфлацията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ, с групировка на отговорите по Ликертовата скала.

От раздел седми „Ефективност на сигурността и охраната“ добавяме още един въпрос:

Г. Осигуряването на опазването на имуществото на ЮЛ/ФЛ чрез фирма за сигурност и охрана е по-ефективно от еквивалентна застраховка, с групировка на отговорите по Ликертовата скала.

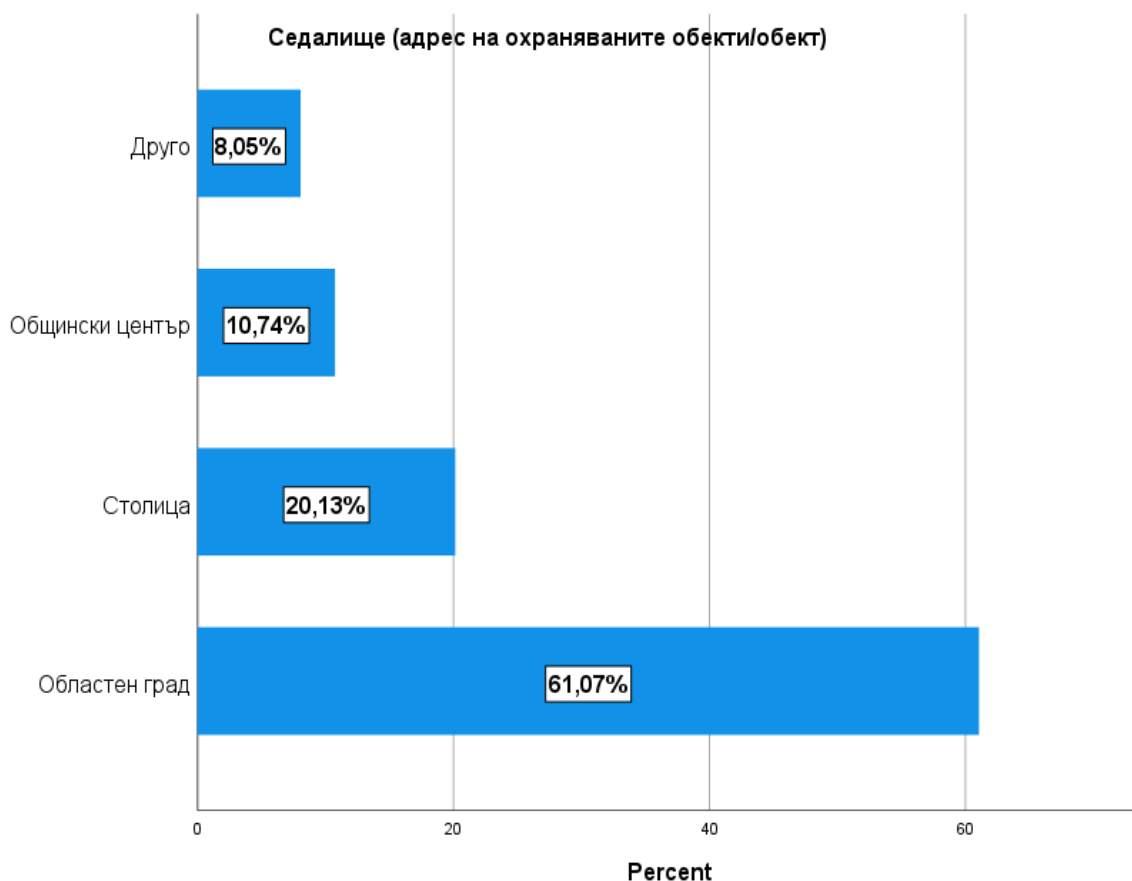
Така селектираните осем дескриптори и седем влияещи фактори позволяват теоретично да се формират 56 матрици за крос анализ, които да бъдат подложени на иконометрична оценка чрез софтуерните възможности на IBM SPSS Statistics.

5. Дескриптивен профил на изследваната съвкупност от респонденти

В раздел първи „Общо описание“ като въпрос номер две е изисквано от респондентите да посочат седалището, респ. адреса на охранявани

обект/обекти. Разпределение на отговорите в анкетния въпросник от въпрос номер две е представено графично и таблично чрез SPSS както следва.

Таблица 15. Седалище (адрес на охраняваните обекти/обект) (Q2)					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Столица	30	20,0	20,1	20,1
	Областен град	91	60,7	61,1	81,2
	Общински център	16	10,7	10,7	91,9
	Друго	12	8,0	8,1	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Фигура 6. Седалището, респ. адреса на охранявани обект/обекти

Водеща е позицията областен град с 61% от отговорите.

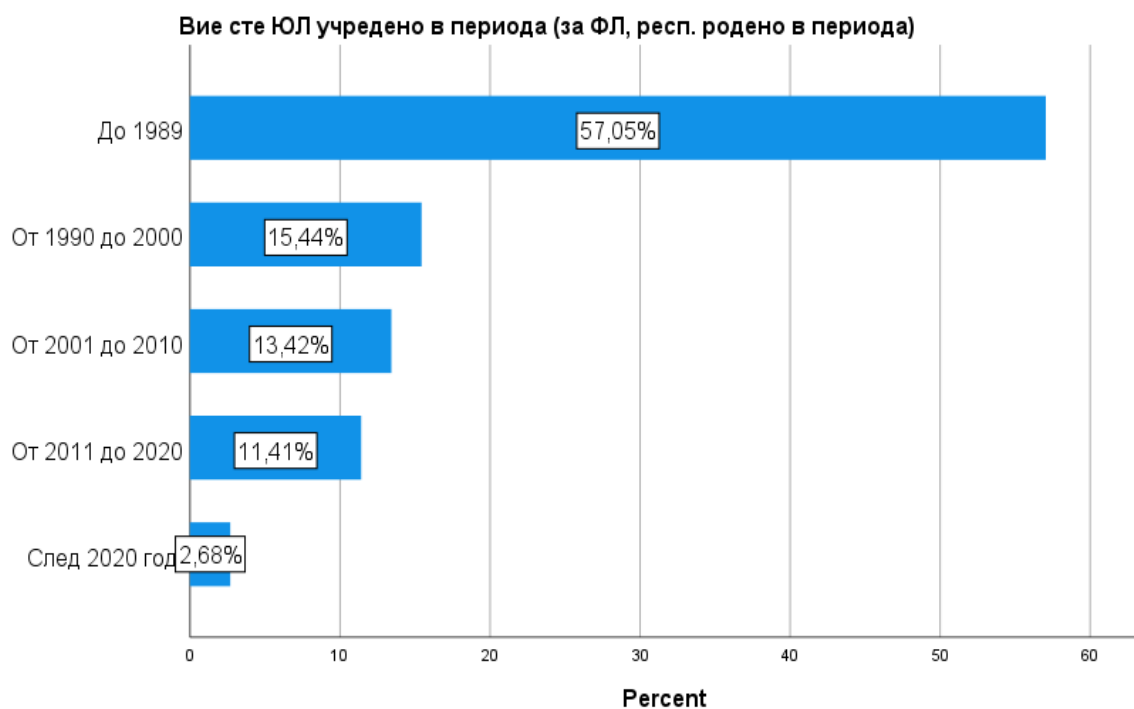
Статистическото разпределение на отговорите от раздел първи „Общо описание“, въпроси от трети до седми е представено в табличен вид, както следва:

Таблица 16. Statistics (Q3-7)		Вие сте ЮЛ учредено в периода (за ФЛ, респ. родено в периода)	Правният статут на анкетираното лице е	Вие сте юридическо лице, опериращо в следната икономическа дейност, съгласно КИД 2008	Вашето ЮЛ е с брой засти (за ФЛ: вашето домакинство е с брой членове)	Вашето ЮЛ е с ДА за 2021 г. в размер (за ФЛ-данъчна оценка на охраняваните обекти)
N	Valid	149	149	149	149	149
	Missing	1	1	1	1	1
Mean		1,87	6,89	13,09	2,73	2,87
Std. Error of Mean		,097	,334	,394	,164	,178
Median		1,00	10,00	14,00	2,00	2,00
Mode		1	10	18	2	1
Std. Deviation		1,181	4,079	4,809	2,006	2,171
Variance		1,396	16,642	23,126	4,022	4,712
Skewness		1,073	-,645	-,668	1,990	1,147
Std. Error of Skewness		,199	,199	,199	,199	,199
Kurtosis		-,127	-1,505	-,674	4,224	,227
Std. Error of Kurtosis		,395	,395	,395	,395	,395
Range		4	10	17	9	7
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		5	11	18	10	8
Sum		279	1026	1951	407	427

Разпределението на отговорите на въпрос номер три относно периода на учредяване на ЮЛ и респ. периода на раждане за ОЛ е представено в табличен и графичен вид и формира преобладаващо натрупване в групата от „До 1989 год.“ – 56,7% от всички отговори и респ. 57% от отговорите, квалифицирани като валидни.

Таблица 18. Вие сте ЮЛ учредено в периода (за ФЛ, респ. родено в периода) (Q3)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	След 2020 год.	4	2,7	2,7	2,7
	От 2011 до 2020	17	11,3	11,4	14,1
	От 2001 до 2010	20	13,3	13,4	27,5
	От 1990 до 2000	23	15,3	15,4	43,0
	До 1989	85	56,7	57,0	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Фигура 5. Вие сте ЮЛ, учредено в периода (за ФЛ, респ. родено в периода)

С водеща позиция сред анкетираните са ЮЛ, които са основани преди 19089 год., респ. ФЛ, родени преди посочената години, които са собственици на охранявани активи от дружество за охрана и сигурност.

Таблица 19. Правният статут на анкетираното лице е (Q4)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Друго	2	1,3	1,3	1,3
	Физическо лице / домакинство	85	56,7	57,0	58,4
	Ведомство с делегиран бюджет по ЗПФ	2	1,3	1,3	59,7
	Публично предприятие	3	2,0	2,0	61,7
	Училище	6	4,0	4,0	65,8
	НПО по ЗЮЛНЦ	2	1,3	1,3	67,1
	Кооперация	1	,7	,7	67,8
	АД с преобладаваща частна собственост (над 50%)	8	5,3	5,4	73,2
	ООД с преобладаваща частна собственост (над 50%)	40	26,7	26,8	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Фигура 6. Правен статут на анкетираното лице

В извадката от 149 респонденти 57% са ФЛ, а 43% са ЮЛ.

Таблица 20. Вие сте юридическо лице, опериращо в следната икономическа дейност, съгласно КИД 2008 (Q5)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Други дейности	49	32,7	32,9	32,9
	Култура, спорт и развлечения	2	1,3	1,3	34,2
	Хуманно здравеопазване и социална работа	6	4,0	4,0	38,3
	Образование	16	10,7	10,7	49,0
	Административни и спомагателни дейности	10	6,7	6,7	55,7
	Професионални дейности и научни изследвания	6	4,0	4,0	59,7
	Операции с недвижими имоти	4	2,7	2,7	62,4
	Финансови и застрахователни дейности	17	11,3	11,4	73,8
	Създаване и разпространение на информация; далекосъобщения	4	2,7	2,7	76,5
	Хотелиерство и ресторантьорство	4	2,7	2,7	79,2
	Транспорт, складиране и пощи	3	2,0	2,0	81,2
	Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	9	6,0	6,0	87,2
	Строителство	8	5,3	5,4	92,6
	Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци	2	1,3	1,3	94,0

	Производство и разпределение на енергия и на газообразни горива	2	1,3	1,3	95,3
	Преработваща промишленост	4	2,7	2,7	98,0
	Добивна промишленост	2	1,3	1,3	99,3
	Селско, горско и рибно стопанство	1	,7	,7	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

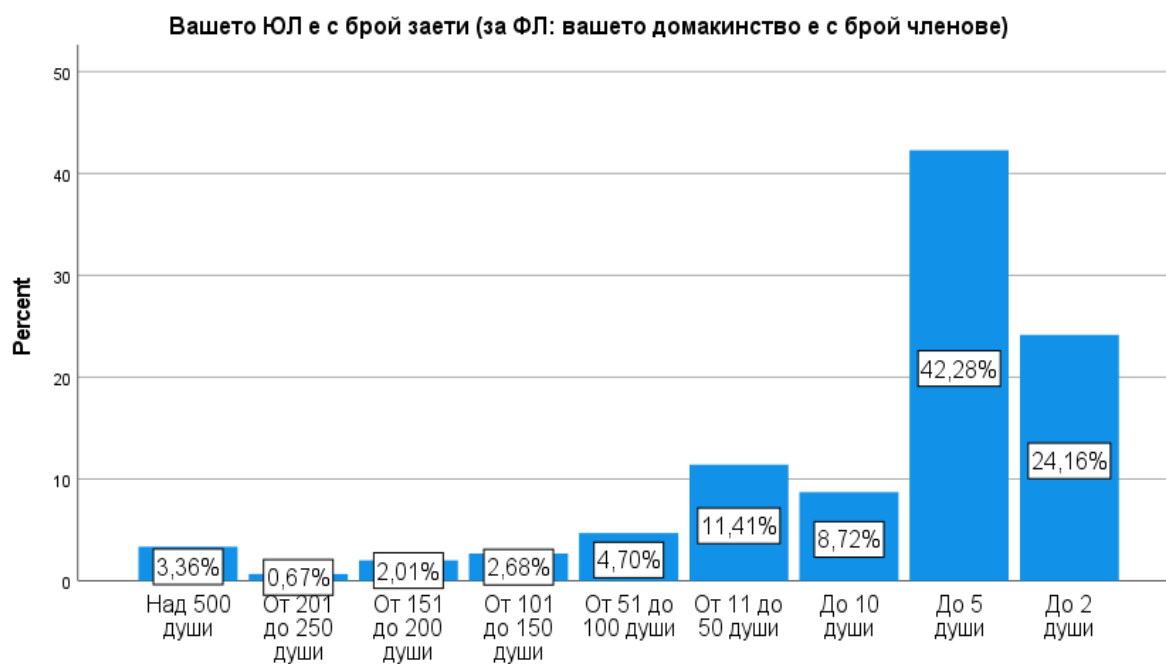

Фигура 7. Вие сте юридическо лице, опериращо в следната икономическа дейност, съгласно КИД 2008 (за ФЛ се посочва сектора на заетост)

Водещ сектор за икономическа активност на анкетираните лица е „Други дейности“ с 32,9% от респондентите, следван от сектор „Финансови и застрахователни дейности“ с 11,4% дял и сектор „Образование“ с 10,7% дял.

Таблица 21. Вашето ЮЛ е с брой заети (за ФЛ: вашето домакинство е с брой членове) (Q6)

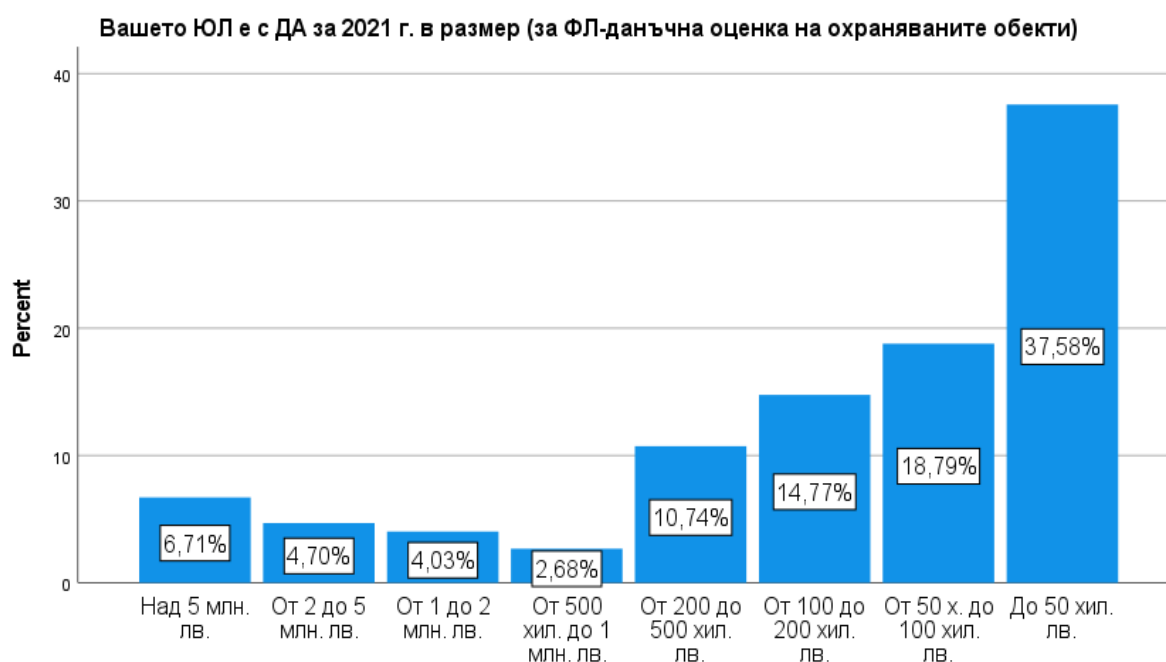
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Над 500 души	5	3,3	3,4	3,4
	От 201 до 250 души	1	,7	,7	4,0
	От 151 до 200 души	3	2,0	2,0	6,0
	От 101 до 150 души	4	2,7	2,7	8,7
	От 51 до 100 души	7	4,7	4,7	13,4
	От 11 до 50 души	17	11,3	11,4	24,8
	До 10 души	13	8,7	8,7	33,6
	До 5 души	63	42,0	42,3	75,8
	До 2 души	36	24,0	24,2	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Фигура 8. Вашето ЮЛ е с брой заети (за ФЛ: вашето домакинство е с брой членове)

По численост на ЮЛ/ФЛ водеща е групата до 5 души с 42,3% от респондентите, следвана от групата до 2 души с 24,2% и групата от 11 до 50 души с 11,3%. В категорията над 500 души попадат 3,4% от респондентите.

Таблица 22. Вашето ЮЛ е с ДА за 2021 г. в размер (за ФЛ-данъчна оценка на охраняваните обекти) (Q7)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Над 5 млн. лв.	10	6,7	6,7	6,7
	От 2 до 5 млн. лв.	7	4,7	4,7	11,4
	От 1 до 2 млн. лв.	6	4,0	4,0	15,4
	От 500 хил. до 1 млн. лв.	4	2,7	2,7	18,1
	От 200 до 500 хил. лв.	16	10,7	10,7	28,9
	От 100 до 200 хил. лв.	22	14,7	14,8	43,6
	От 50 х. до 100 хил. лв.	28	18,7	18,8	62,4
	До 50 хил. лв.	56	37,3	37,6	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Фигура 9. Вашето ЮЛ е с нетекущи (дълготрайни) активи по баланса за 2021 г. в размер (за ФЛ респ. данъчна оценка на охраняваните обекти)

От гл. точка на притежаваните активи водеща е категорията респонденти до 50 хил. лв. с дял от 37,6%, следвана от категорията от 50 хил. до 100 хил. лв. с дял от 18,8%, категорията от 100 до 200 хил. лв. с дял от

14,8%, категорията от 200 хил. до 500 хил. лв. с дял от 10,7% и категорията над 5 млн. лв. с дял от 6,7%.

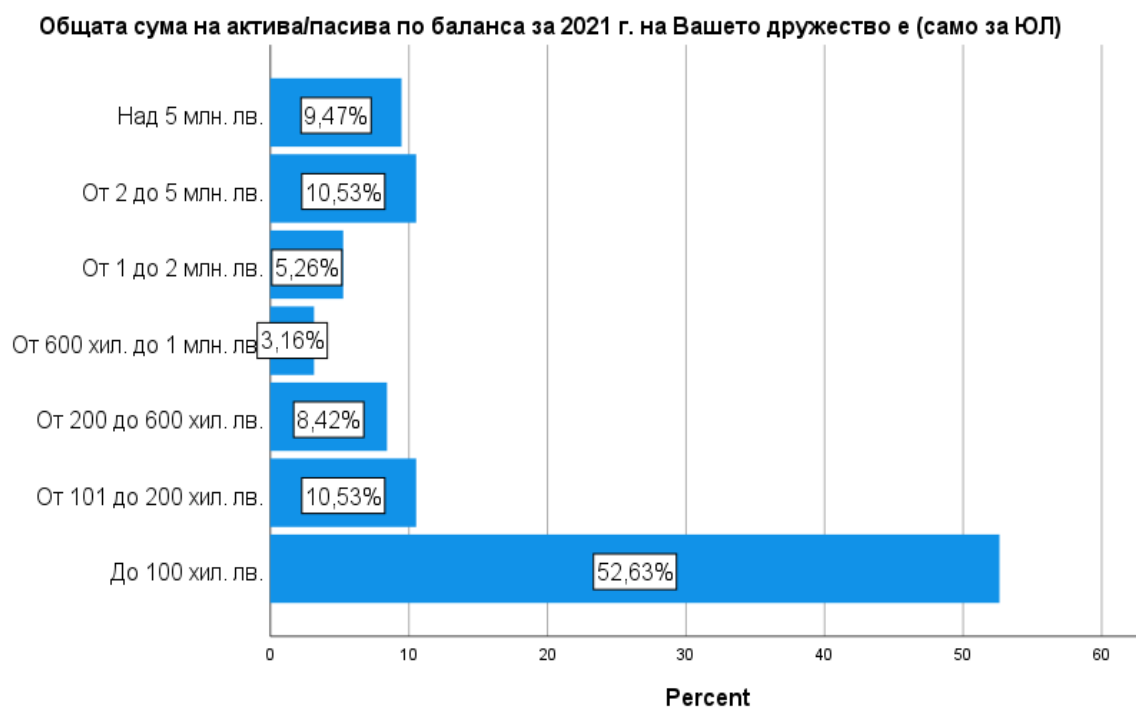
Относимият само за ЮЛ контролен въпрос за общата сума на активи и пасиви по баланса на респондентите потвърждава участието в анкетата на МСП с относително ниски по размер суми на актива и пасива на баланса (9.5 % са с активи над 5 млн. лв. и 10,5% са с активи между 2 и 5 млн. лв.).

Въпроси 8-10 установяват групировката на респондентите по отношение на техните активи/балансово число (за ЮЛ), респ. нетни приходи от продажби по ОПР (за ЮЛ) и доходи на домакинството (за ФЛ), както и платени по ЗМДТ данъци и такси, начислени върху недвижимото имущество/активи за 2022 год.

Таблица 23. Statistics (Q8-10)				
		Общата сума на актива/пасива по баланса за 2021 г. на Вашето дружество е (само за ЮЛ)	Нетните приходи от продажби по ОПР за 2021 г. на ЮЛ (за общ. орг.– бюджет; за ФЛ – респ. доходи на домакинството са:	Общият размер на платените от Вас по ЗМДТ данъци и такси, начислени върху недвижимо имущество/активи за 2022 год. е
N	Valid	95	149	149
	Missing	55	1	1
Mean		2,67	2,62	2,58
Std. Error of Mean		,226	,197	,185
Median		1,00	1,00	2,00
Mode		1	1	1
Std. Deviation		2,205	2,401	2,254
Variance		4,860	5,765	5,082
Skewness		,943	1,660	1,657
Std. Error of Skewness		,247	,199	,199
Kurtosis		-,733	1,979	1,743
Std. Error of Kurtosis		,490	,395	,395
Range		6	9	8
Minimum		1	1	1
Maximum		7	10	9
Sum		254	390	385

Таблица 24. Общата сума на актива/пасива по баланса за 2021 г. на Вашето дружество е (само за ЮЛ) (Q8)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 100 хил. лв.	50	33,3	52,6	52,6
	От 101 до 200 хил. лв.	10	6,7	10,5	63,2
	От 200 до 600 хил. лв.	8	5,3	8,4	71,6
	От 600 хил. до 1 млн. лв.	3	2,0	3,2	74,7
	От 1 до 2 млн. лв.	5	3,3	5,3	80,0
	От 2 до 5 млн. лв.	10	6,7	10,5	90,5
	Над 5 млн. лв.	9	6,0	9,5	100,0
	Total	95	63,3	100,0	
Missing	System	55	36,7		
Total		150	100,0		

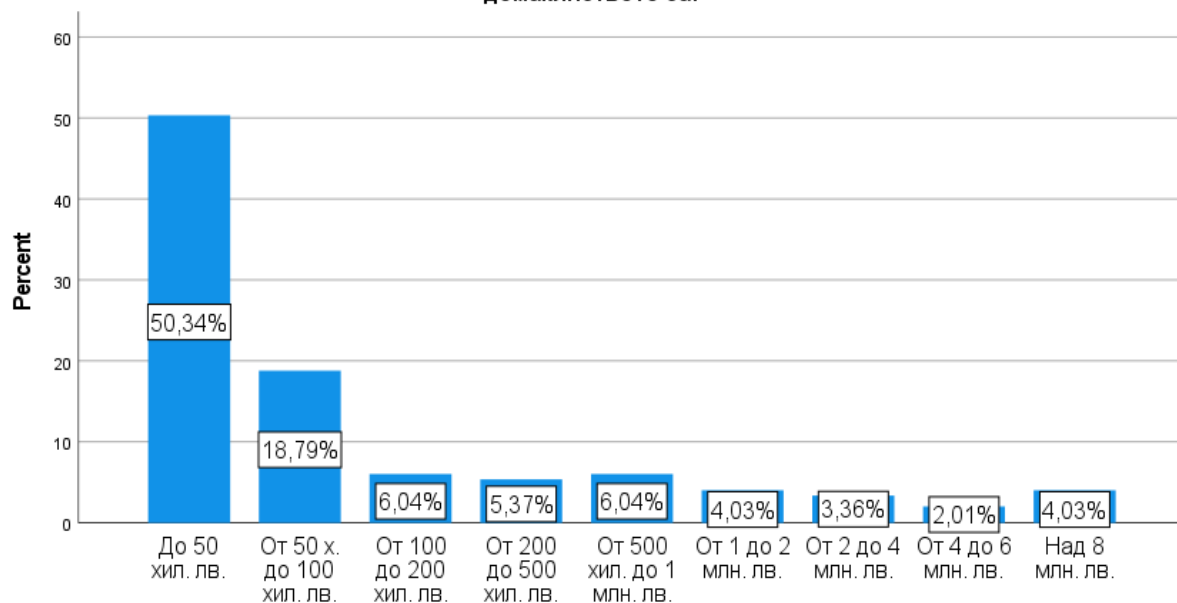

Фигура 10. Обща сума на актива/пасива по баланса за 2021 г. на дружеството (само за ЮЛ)

Таблица 25. Нетните приходи от продажби по ОПР за 2021 г. на ЮЛ (за общ. орг.– бюджет; за ФЛ – респ. доходи на домакинството са (Q9)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 50 хил. лв.	75	50,0	50,3	50,3
	От 50 х. до 100 хил. лв.	28	18,7	18,8	69,1
	От 100 до 200 хил. лв.	9	6,0	6,0	75,2
	От 200 до 500 хил. лв.	8	5,3	5,4	80,5
	От 500 хил. до 1 млн. лв.	9	6,0	6,0	86,6
	От 1 до 2 млн. лв.	6	4,0	4,0	90,6
	От 2 до 4 млн. лв.	5	3,3	3,4	94,0
	От 4 до 6 млн. лв.	3	2,0	2,0	96,0
	Над 8 млн. лв.	6	4,0	4,0	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Нетните приходи от продажби по ОПР за 2021 г. на ЮЛ (за общ. орг.– бюджет; за ФЛ – респ. доходи на домакинството са:

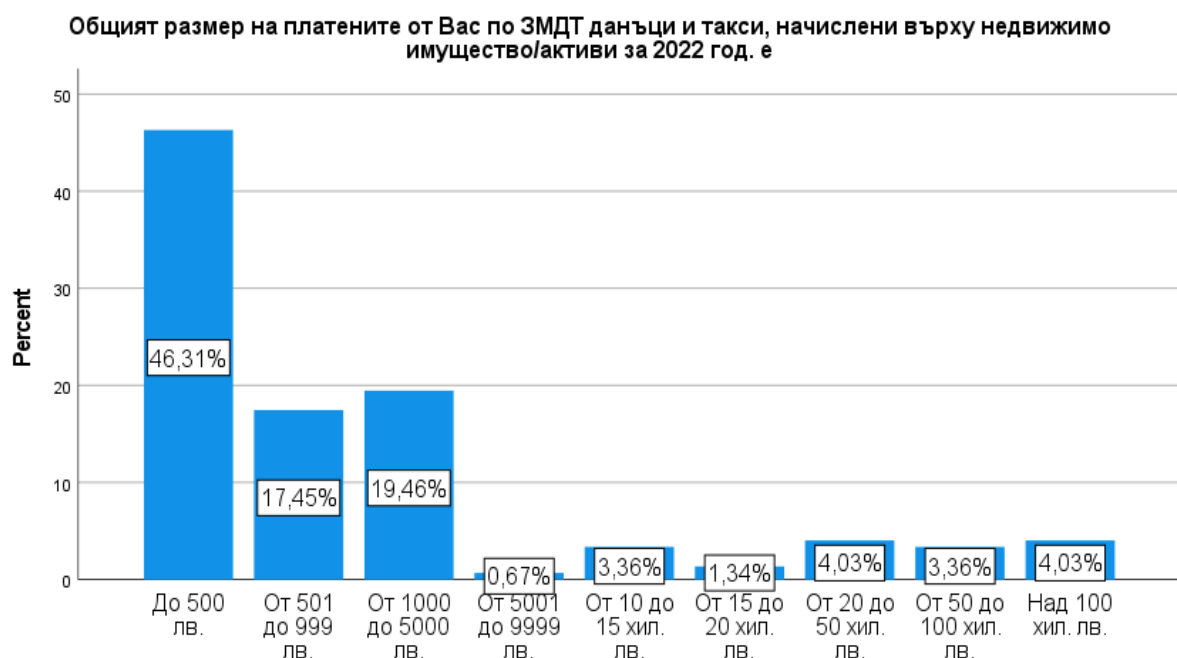
Фигура 11. Нетни приходи от продажби по Отчета за приходите и разходите за 2021 г. на дружеството

Въпросът се отнася за всички категории респонденти и позволява да се съпоставят както приходи по данни от ОПР, така и за обществените организации – респ. Бюджет, а за ФЛ – доходи на домакинството. Разпределението на отговорите дава водеща роля на клъстера с доходи до 50

хил. лв. (с дял от 50,4%), следван от категорията с доходи от 50 х. до 100 хил. лв. (18,8%). Над 8 млн. лв. приходи имат 4% от респондентите, а 6% са с приходи/доходи в размер от 500 хил. до 1 млн. лв. годишно.

Таблица 26. Общият размер на платените от Вас по ЗМДТ данъци и такси, начислени върху недвижимо имущество/активи за 2022 год. Е (Q10)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 500 лв.	69	46,0	46,3	46,3
	От 501 до 999 лв.	26	17,3	17,4	63,8
	От 1000 до 5000 лв.	29	19,3	19,5	83,2
	От 5001 до 9999 лв.	1	,7	,7	83,9
	От 10 до 15 хил. лв.	5	3,3	3,4	87,2
	От 15 до 20 хил. лв.	2	1,3	1,3	88,6
	От 20 до 50 хил. лв.	6	4,0	4,0	92,6
	От 50 до 100 хил. лв.	5	3,3	3,4	96,0
	Над 100 хил. лв.	6	4,0	4,0	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Фигура 12. Общ размер на платените по ЗМДТ данъци и такси, начислени върху недвижимо имущество/активи за 2022 год.

Фискалните задължения по ЗМДТ са особено важен метрифициращ инструмент за клъстеризация на извадката от респонденти (Захариев А. , 2012). Те показват, съгласно разписан в ЗМДТ универсален метод, размер на задължения по чл. 10-28 от Раздел I. “Дънък върху недвижимите имоти“. Именно принципа на „равенство пред данъка“ позволява да се търсят бъдещи аналитични крос връзки между мащаба на оценка данъчната основа на недвижимите имоти и търсенето на услуги по охрана и сигурност. Данните от анкетата отреждат водещо място на ниските категории дължим данък върху недвижимите имоти, както следва: 46,3% с дължим данък до 500 лв. и 19,5% с данък от 1000 до 5000 лв. Над 100 хил. лв. дължим данък отчитат 4% от респондентите.

Въпроси 11-13 метрифицират респондентите от гл. т. на платените от тях имуществени застраховки – както за движимо имущество („застраховка „Автокаска“ и задължителната застраховка „Гражданска отговорност“) така и за недвижимо имущество (за дома, административни, търговски и промишлени обекти). Тази група въпроси е основа за последващия крос-анализ, където се тества хипотезата за взаимно допълване между услугите по охрана и сигурност с тези по общо застраховане на недвижимото имущество.

Таблица 27. Statistics (Q11-13)

		Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка „Автокаска“ през последната година от Вас е	Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка „ГО“ през последната година от Вас е	Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка на имущество през последната година от Вас е
N	Valid	149	149	149
	Missing	1	1	1
Mean		3,91	2,58	3,48
Median		2,00	1,00	2,00
Mode		1	1	1

Std. Deviation	3,380	2,749	3,223
Variance	11,424	7,557	10,386
Skewness	,724	1,646	,922
Std. Error of Skewness	,199	,199	,199
Kurtosis	-1,329	1,124	-,911
Std. Error of Kurtosis	,395	,395	,395
Range	8	8	8
Minimum	1	1	1
Maximum	9	9	9
Sum	582	384	518

И трите въпроса формират скала за отговори с 9 алтернативи, като последният отговор се отнася до липсата на съответната застраховка.

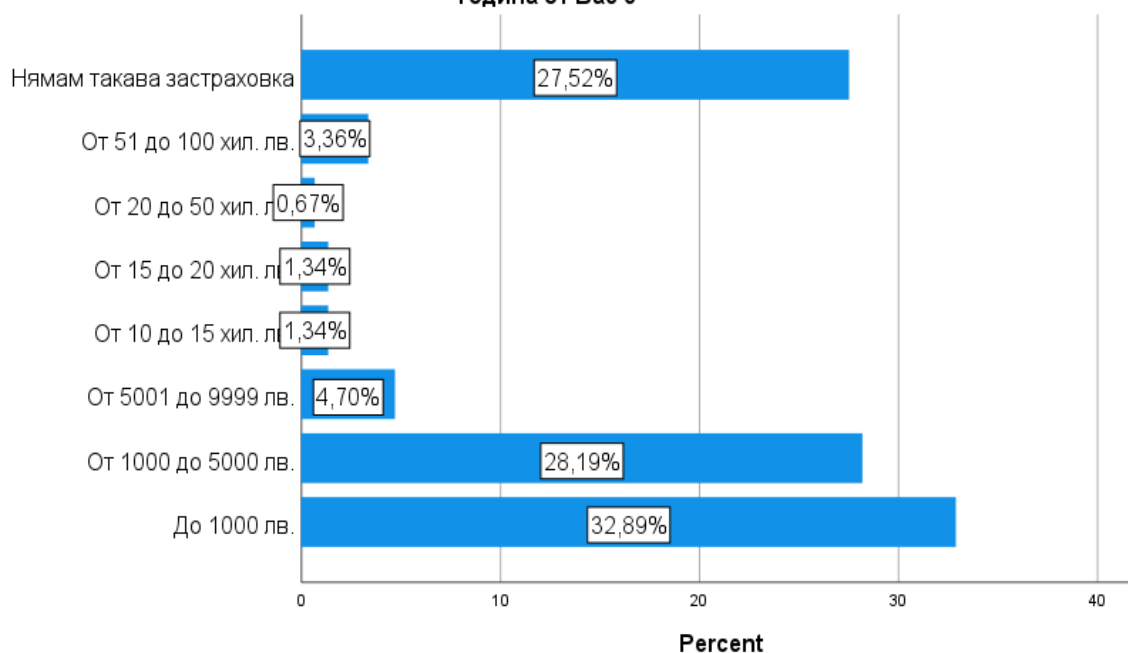
Определянето на групировка по отношение на застраховка „Автокасco“ дава възможност за съпоставка между доброволна застраховка и задължителен данък за всеки респондент.

Таблица 28. Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка „Автокасco“ през последната година от Вас е (Q11)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 1000 лв.	49	32,7	32,9	32,9
	От 1000 до 5000 лв.	42	28,0	28,2	61,1
	От 5001 до 9999 лв.	7	4,7	4,7	65,8
	От 10 до 15 хил. лв.	2	1,3	1,3	67,1
	От 15 до 20 хил. лв.	2	1,3	1,3	68,5
	От 20 до 50 хил. лв.	1	,7	,7	69,1
	От 51 до 100 хил. лв.	5	3,3	3,4	72,5
	Нямам такава застраховка	41	27,3	27,5	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантът за отговор „Над 100 хил. лв.“ не е избран от нито един респондент.

Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка „Автокаска“ през последната година от Вас е

Фигура 13. Общ размер на платените застрахователни премии за застраховка „Автокаска“ през последната година

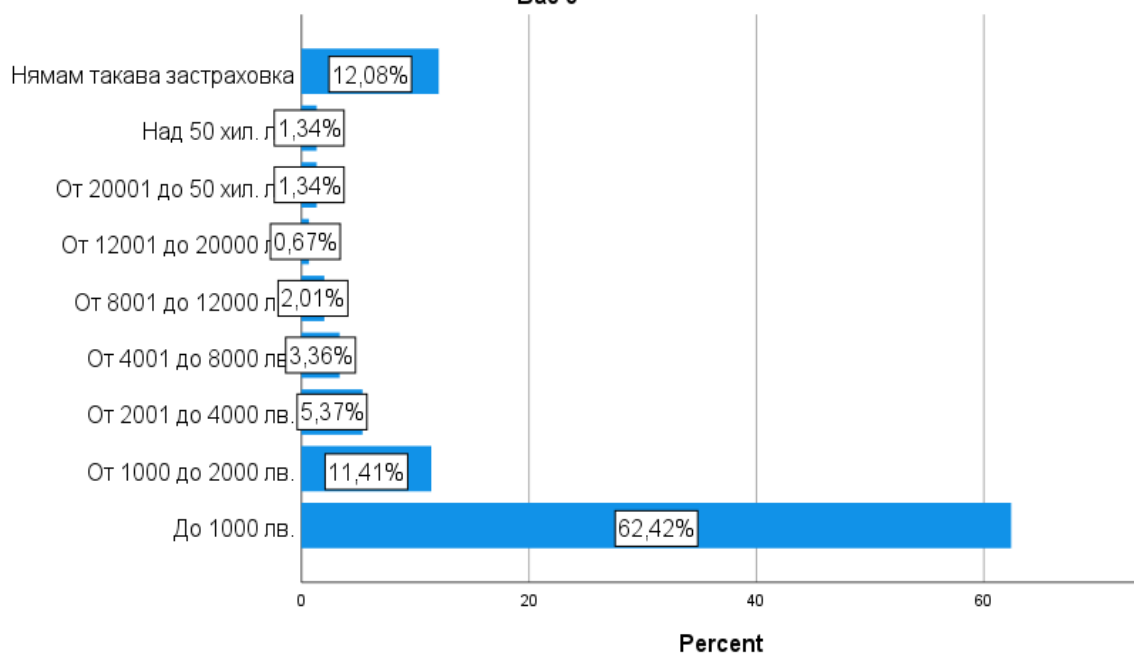
Специфична характеристика на извадката е, че само една четвърт от респондентите нямат такава застраховка. С най-ниска застрахователна премия до 1000 лв. са 32.9% от респондентите, което отговаря на преобладаващия профил от анкетираните ФЛ, които обичайно имат до един автомобил, оценяван като ценен за подобна застраховка или е по силата на лизингово задължение (Проданов, 2020). От 1000 до 5000 лв. за застраховка „Каско“ заплащат 28,2% от анкетираните.

Таблица 29. Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка „ГО“ през последната година от Вас е (Q12)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 1000 лв.	93	62,0	62,4	62,4
	От 1000 до 2000 лв.	17	11,3	11,4	73,8
	От 2001 до 4000 лв.	8	5,3	5,4	79,2
	От 4001 до 8000 лв.	5	3,3	3,4	82,6
	От 8001 до 12000 лв.	3	2,0	2,0	84,6

	От 12001 до 20000 лв.	1	,7	,7	85,2
	От 20001 до 50 хил. лв.	2	1,3	1,3	86,6
	Над 50 хил. лв.	2	1,3	1,3	87,9
	Нямам такава застраховка	18	12,0	12,1	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка „ГО“ през последната година от Вас е

Фигура 14. Общ размер на платените застрахователни премии за застраховка „Гражданска отговорност“ през последната година

За разлика от доброволната застраховка „Каско“ задължителната застраховка „Гражданска отговорност“ (Zahariev A. , et al., 2020d) формира преобладаващ дял на платилите до 1000 лв. застрахователна премия (62.4%). От 100 до 200 лв. заплащат 11.4% от респондентите. От 2001 до 4000 лв. заплащат 5,4% от респондентите, следвани от 3,4% със премии в размер от 4001 до 8000 лв. Като ключов за идентифициране на нагласите на респондентите по ползване на услуги по охрана и сигурност се определя въпросът за имущественото застраховане (Илиев & Йотов, 1999). Само

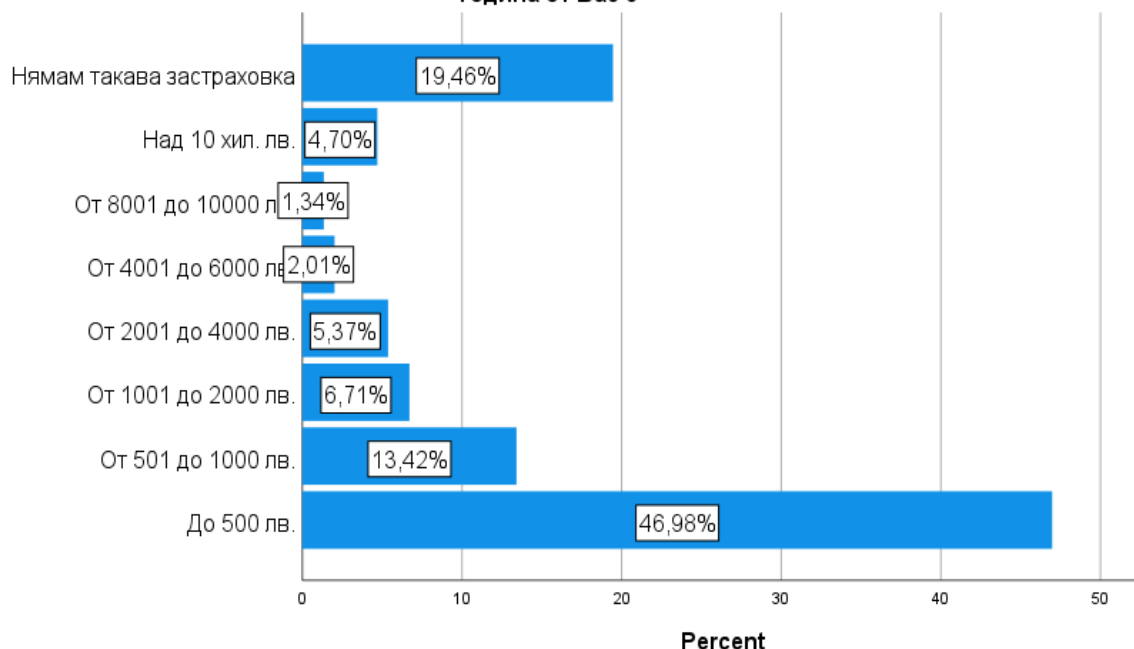
19,5% от респондентите нямат такава застраховка, което показва, че останалите над 80% имат позитивни отношение към търсенето на сигурност и опазването на притежаваните недвижиминости и имущество.

Таблица 30. Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка на имущество през последната година от Вас е (Q13)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 500 лв.	70	46,7	47,0	47,0
	От 501 до 1000 лв.	20	13,3	13,4	60,4
	От 1001 до 2000 лв.	10	6,7	6,7	67,1
	От 2001 до 4000 лв.	8	5,3	5,4	72,5
	От 4001 до 6000 лв.	3	2,0	2,0	74,5
	От 8001 до 10000 лв.	2	1,3	1,3	75,8
	Над 10 хил. лв.	7	4,7	4,7	80,5
	Нямам такава застраховка	29	19,3	19,5	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантът за отговор „От 6001 до 8000 лв.“ не е избран от нито един респондент.

Общият размер на платените застрахователни премии за застраховка на имущество през последната година от Вас е

Фигура 15. Общ размер на платените застрахователни премии за застраховка на имущество (за дома, административни, търговски и промишлени обекти) през последната година

От извадката 47% заплащат имуществена застраховка до 500 лв., а 13.4% от 500 до 1000 лв. Над 10 хил. лв. премия за имуществена застраховка заплащат 4,7% от респондентите.

Въпроси 14-16 определят профила на респондентите и защитават хипотезата за клиентоцентричния подход при управлението на дружество за сигурност и охрана. Отговорите на въпросите са градиращи по Ликертовата скала. Алтернативите са между обществената репутация на доставчика на услугата, ценовата оферта, както и баланса между цена и качество на услугата. Обществената репутация на специализираното дружество за сигурност и охрана се подкрепя („Съгласие“) като водещ критерии за избора му от 56% от респондентите, като 19.3% потвърждават този критерии чрез „Силно съгласие“. При точкуване на отговорите по скалата от 1 до 5 може да се постигат измервания за средна и отклонение от средната.

Таблица 31. Количествено измерване на отговори по Ликертовата скала

Силно несъгласие	Несъгласие	Неутрално мнение	Съгласие	Силно съгласие
1	2	3	4	5

Таблица 32. Statistics (Q14-16)

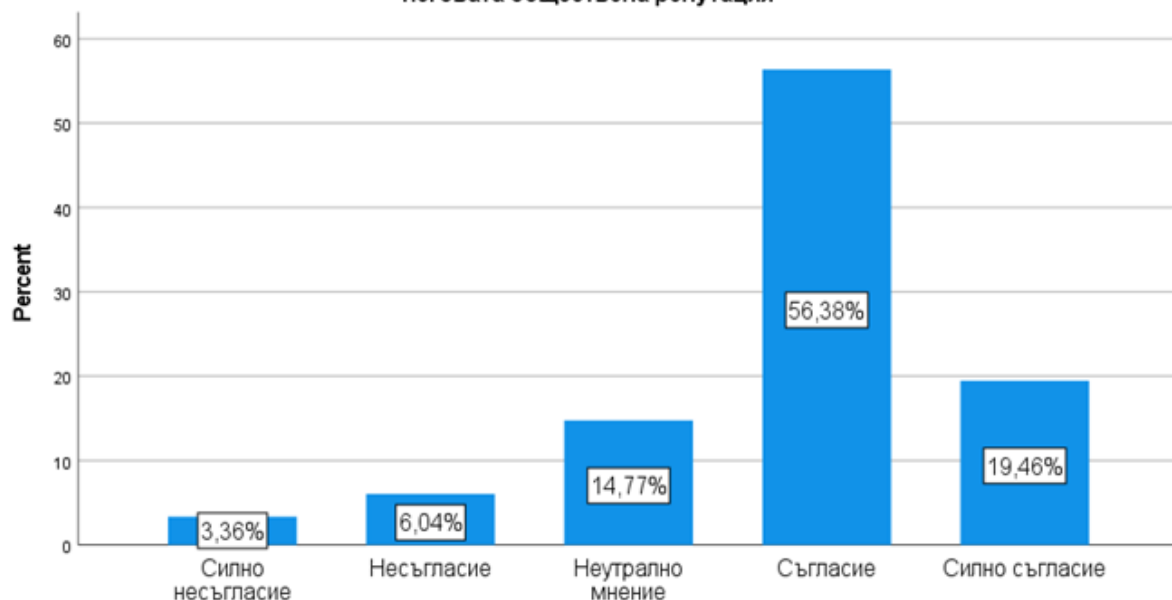
		По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество следва да се базира изцяло на неговата обществена репутация	Изборът на специализирано дружество за сигурност е изцяло по ценова оферта за услугата	Изборът на специализирано дружество за сигурност е изцяло чрез баланс между цена и качество на услугата
N	Valid	149	149	149
	Missing	1	1	1
Mean		3,83	3,30	4,28
Std. Error of Mean		,076	,082	,050
Median		4,00	4,00	4,00
Mode		4	4	4

Std. Deviation	,928	,998	,605
Variance	,861	,996	,366
Skewness	-1,135	-,349	-,592
Std. Error of Skewness	,199	,199	,199
Kurtosis	1,531	-,790	1,395
Std. Error of Kurtosis	,395	,395	,395
Range	4	4	3
Minimum	1	1	2
Maximum	5	5	5
Sum	570	492	638

Таблица 33. По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество следва да се базира изцяло на неговата обществена репутация (Q14)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	5	3,3	3,4	3,4
	Несъгласие	9	6,0	6,0	9,4
	Неутрално мнение	22	14,7	14,8	24,2
	Съгласие	84	56,0	56,4	80,5
	Силно съгласие	29	19,3	19,5	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество следва да се базира изцяло на неговата обществена репутация

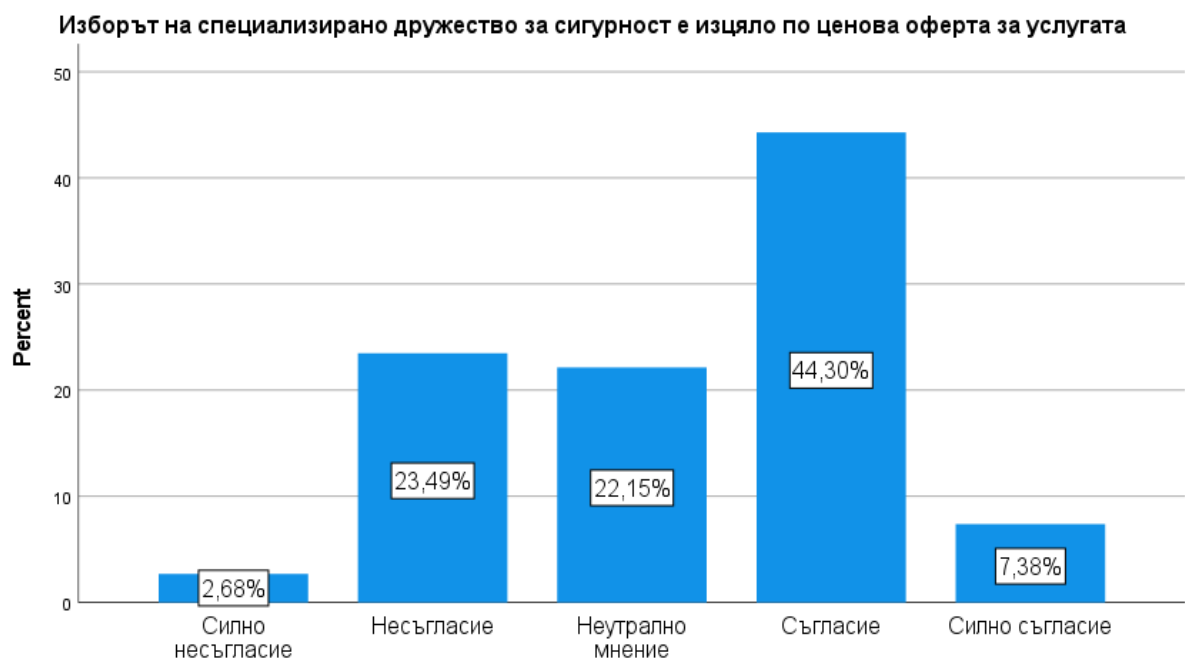

Фигура 16. По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество,

което да обезпечава сигурността и охраната на обектите на ЮЛ и имуществото на ФЛ, следва да се базира изцяло на неговата обществена репутация

Таблица 34. Изборът на специализирано дружество за сигурност е изцяло по ценова оферта за услугата (Q15)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	4	2,7	2,7	2,7
	Несъгласие	35	23,3	23,5	26,2
	Неутрално мнение	33	22,0	22,1	48,3
	Съгласие	66	44,0	44,3	92,6
	Силно съгласие	11	7,3	7,4	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

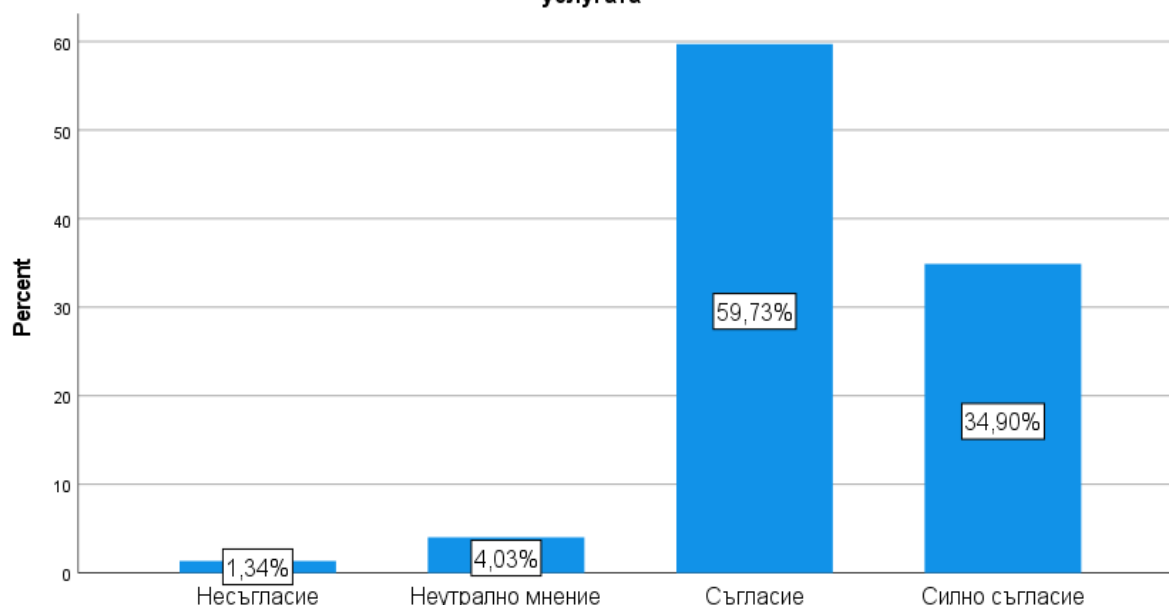

Фигура 17. По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество, което да обезпечава сигурността и охраната на обектите на ЮЛ и имуществото на ФЛ, следва да се базира изцяло на ценовата оферта за услугата

Таблица 35. Изборът на специализирано дружество за сигурност е изцяло чрез баланс между цена и качество на услугата (Q16)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Несъгласие	2	1,3	1,3	1,3
	Неутрално мнение	6	4,0	4,0	5,4
	Съгласие	89	59,3	59,7	65,1
	Силно съгласие	52	34,7	34,9	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантът за отговор „Силно несъгласие“ не е избран от нито един респондент.

Изборът на специализирано дружество за сигурност е изцяло чрез баланс между цена и качество на услугата

Фигура 18. По Ваша експертна преценка изборът на специализирано дружество, което да обезпечава сигурността и охраната на обектите на ЮЛ и имуществото на ФЛ, следва да се базира изцяло на баланса между цена и качество на услугата

Последната таблица потвърждава валидността на концепцията „стойност за пари“ като важен критерий за ценообразуване и контрактиране на услуги по охрана и сигурност. Статистическото разпределение на

отговорите за трите критерия по Ликертовата скала е представено чрез следната таблица.

Таблица 36. Статистическо разпределение на оценка на критерии по Ликертовата скала за избор на дружество за сигурност и охрана

Критерии	1	2	3	4	5	Ave	StDev	CV
Репутация на дружеството	0.03	0.07	0.17	0.53	0.21	3.80	0.56	14.67%
Цена на услугата	0.02	0.26	0.21	0.44	0.07	3.30	0.73	22.25%
Цена - качество	0.00	0.02	0.04	0.61	0.33	4.26	0.08	1.91%

Източник: Авторски изчисления

С най-високо одобрение по Ликертовата скала е критерия „Цена – качество“ с оценка 4,256, следван от критерия „Репутация“ със средна оценка от 3,81 и критерия цена на услугата с оценка от 3.298. От гл. т. на отклоненията на отговорите на респондентите от средната за твърдението с най-нисък размах на девиация е критерия „цена – качество“ от едва 0.08 Ликертови единици, следван от критерия „Репутация“ с девиация от 0.56 Ликертови единици и критерия „Цена на услугата“ с девиация от 0.72 Ликертови единици. Коефициентът на вариация потвърждава направените изводи от стандартното отклонение и класира критериите по идентичен начин, като „цена – качество“ варира в диапазона от едва 1.91%.

Резултати и изводи към изложението в глава втора

В резултат от проведеното проучване и аргументирано изложение в глава втора от дисертационния труд могат да бъдат изведените следните основни изводи:

Първо. За изследвания десет-годишен период страната ни постепенно създава условия за постигане на целеви за системата на НАТО показатели за бюджетно осигуряване на сектора на националната сигурност. Отбранителната способност на въоръжените ни сили, мироопазващите мисии, охраната на външните граници на ЕС, защитата от мигрантските потоци, техническото обновяване на въоръжението по родове войски намират съществено развитие и приоритет в последните години от изследвания период. Именно решенията за значителни инвестиции в обновяване на техническата обезпеченост на въоръжените ни сили са ясен знак за нашите партньори в НАТО за ресурсно осигурена промяна в посока постигане на десетилетно забавена еквивалентност в ползваното въоръжение и техника по родове войски за целите на осигуряване на отбранителен и възпиращ капацитет на сектора на националната ни сигурност. Не по-малко остава важен и въпроса за вътрешната сигурност, обществения ред, борбата с криминогенните фактори, опазването на живота и имуществото на гражданите, което е обект на бъдещи научни изследвания.

Второ. Чрез анкетен въпросник от 82 въпроса, разпределени в единадесет раздела се изгражда методическа рамка за клиентоцентрична оценка на качеството и удовлетвореността на услугите по охрана и сигурност. Те са основа за изграждане на целеви бюджети както от страна на клиентите, така и от страна на доставчиците на услугата с оглед на обезпечаване с необходим персонал 24/7, техника и линии за комуникация.

Трето. За постигане на представителност на извадката при провеждане на анкетата се определят от автора на експертна основа минимални показатели от не по-малко от 100 респонденти, от които не по-малко 50 респонденти, които са ЮЛ и ползват услуги на лицензирани фирми за сигурност и охрана.

Четвърто. За целите на крос анализ за финансови дескриптори на респондентите на база анкетата от 82 въпроса се предлага използване на следните осем въпроса и седем фактора. Така селектираните осем дескриптори и седем влияещи фактори позволяват теоретично да се формират 56 матрици за крос анализ, които да бъдат подложени на иконометрична оценка чрез софтуерните възможности на IBM SPSS Statistics.

Пето. Дескриптивният профил на изследваната съвкупност от 149 анкетирувани лица позволява да се изведат представителни изводи за състоянието на сектора. Част от въпросите са основа за последващия крос-анализ, където се тества хипотезата за взаимно допълване между услугите по охрана и сигурност с тези по общо застраховане на недвижимото имущество. Изборът на дружество за сигурност и охрана е измерен чрез три въпроса. С най-високо одобрение по Ликертовата скала е критерия „Цена – качество“ с оценка 4,256, следван от критерия „Репутация“ със средна оценка от 3,81 и критерия цена на услугата с оценка от 3.298. От гл. т. на отклоненията на отговорите на респондентите от средната за твърдението с най-нисък размах на девиация е критерия „цена – качество“ от едва 0.08 Ликертови единици, следван от критерия „Репутация“ с девиация от 0.56 Ликертови единици и критерия „Цена на услугата“ с девиация от 0.72 Ликертови единици. Коефициентът на вариация потвърждава направените изводи от стандартното отклонение и класира критериите по идентичен начин, като „цена – качество“ варира в диапазона от едва 1.91%.

ГЛАВА ТРЕТА. АПРОБИРАНЕ НА ФИНАНСОВИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЦЕНООБРАЗУВАНЕ НА УСЛУГИТЕ ПО ОХРАНА И СИГУРНОСТ – АНКЕТНИ РЕЗУЛТАТИ, ГРАФИЧНИ МОДЕЛИ И КРОС-АНАЛИЗ

Изследователската хипотеза, която ще бъде тествана в настоящата глава трета се формулира, както следва: Обективната оценка на финансово-икономическите аспекти и мотиви на търсенето на услуги по охрана и сигурност от страна на физически и юридически лица в условията на постепидемично възстановяване на икономическата активност може да се постигне чрез анкетно проучване и крос-анализ на постигнатите резултати и дадени отговори от страна на респондентите.

В глава трета се поставя за решаване задачата по апробиране на анкетно проучване за оценка на финансово-икономическите аспекти и мотиви на търсенето на услуги по охрана и сигурност от страна на физически и юридически лица в условията на постепидемично възстановяване на икономическата активност.

С оглед на така формулираната хипотеза глава първа е структурирана в обособени части, които отговарят на разделите от въпросника. Заключение за глава трета и за дисертацията параграф има амбициозната цел да представи авторски вербално-графичен модел на кръгооборота на паричните потоци и балансови позиции в дружествата за сигурност и охрана в условия на регулации и пазарна конкуренция.

Във формата на резюме са представени основните резултати от изследванията по глава трета.

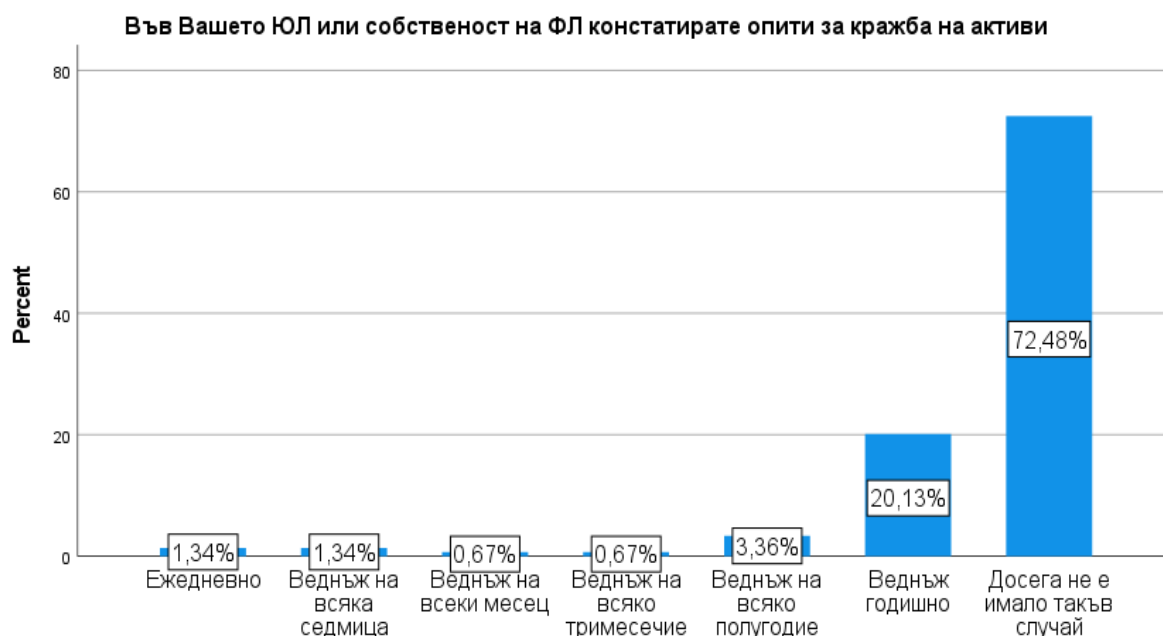
1. Анализ и оценка на нагласите на респондентите за прилагане на мерки за сигурност и охрана

Раздел втори от анкетата е озаглавен „Сигурност и охрана“ и включва седем въпроса (въпроси 17 – 23). Целта на раздела е да се установи до каква степен понасянето на вреди от кражби и злоумишлена повреда на активи е често събитие сред респондентите. Това от своя страна логично мотивира към търсене на услуги от специализирано дружество за сигурност и охрана. Вариантите за отговори се отнасят както по отношение на средната стойност на кражба на активи/злоумишлена повреда на активи, така и до най-високата исторически понесена такава през последните 10 години от клиента на дружеството за сигурност и охрана. Като контролен въпрос е поставена оценката на щета по повод на застрахователно събитие с имущество на застрахованите ЮЛ и ФЛ.

Таблица 37. Statistics (Q17-20)			
		Във Вашето ЮЛ или собственост на ФЛ констатираните опити за кражба на активи	Във Вашето ЮЛ или собственост на ФЛ констатираните злоумишлена повреда на активи
N	Valid	149	149
	Missing	1	1
Mean		6,54	6,50
Std. Error of Mean		,087	,084
Median		7,00	7,00
Mode		7	7
Std. Deviation		1,056	1,031
Variance		1,115	1,062
Skewness		-3,483	-3,255
Std. Error of Skewness		,199	,199
Kurtosis		13,688	12,435
Std. Error of Kurtosis		,395	,395
Range		6	6
Minimum		1	1
Maximum		7	7
Sum		974	968

Таблица 38. Във Вашето ЮЛ или собственост на ФЛ констатираните опити за кражба на активи (Q17)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ежедневно	2	1,3	1,3	1,3
	Веднъж на всяка седмица	2	1,3	1,3	2,7
	Веднъж на всеки месец	1	,7	,7	3,4
	Веднъж на всяко тримесечие	1	,7	,7	4,0
	Веднъж на всяко полугодие	5	3,3	3,4	7,4
	Веднъж годишно	30	20,0	20,1	27,5
	Досега не е имало такъв случай	108	72,0	72,5	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

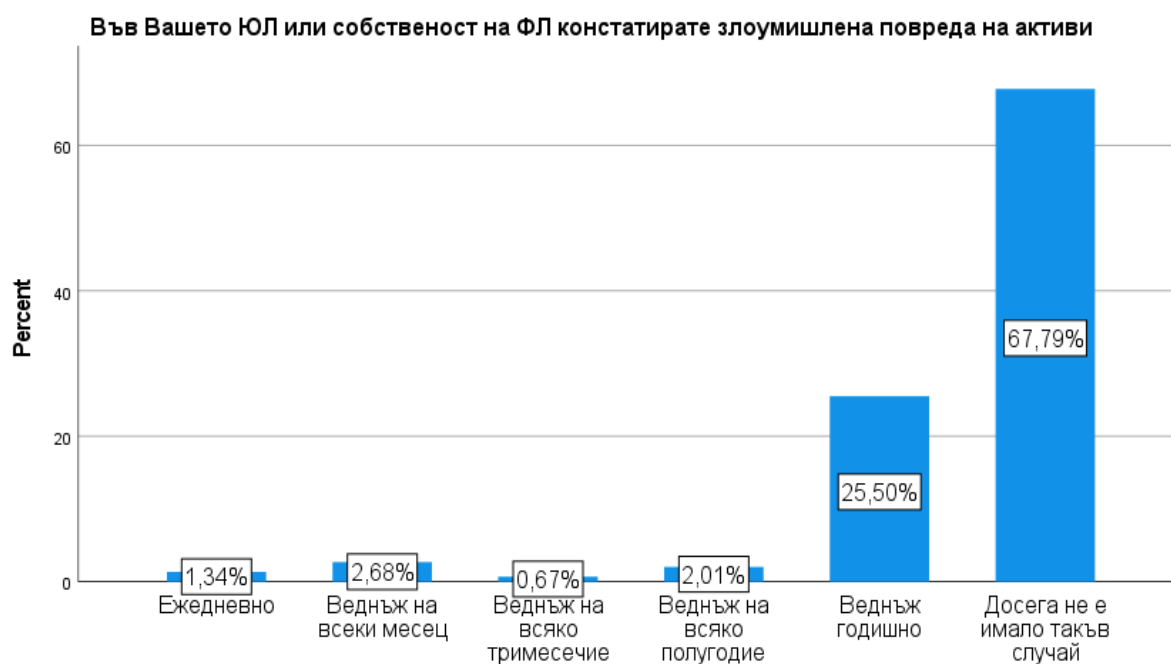
Фигура 19. Честота на констатиране на опити за кражба на активи в ЮЛ или собственост на ФЛ

При над 70% отсъствие на такива случай имаме нагласа сред всички респонденти за ползване на услуги на специализирана фирма за охрана и сигурност именно за постигане на превенция. Сред 20,1% от респондентите е установен поне един такъв случай годишно, а при 3,4% веднъж на всяко полугодие.

Таблица 39. Във Вашето ЮЛ или собственост на ФЛ констатиране злоумишлена повреда на активи (Q18)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ежедневно	2	1,3	1,3	1,3
	Веднъж на всеки месец	4	2,7	2,7	4,0
	Веднъж на всяко тримесечие	1	,7	,7	4,7
	Веднъж на всяко полугодие	3	2,0	2,0	6,7
	Веднъж годишно	38	25,3	25,5	32,2
	Досега не е имало такъв случай	101	67,3	67,8	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантът за отговор „Веднъж на всяка седмица“ не е избран от нито един респондент.

Фигура 20. Честота на констатиране на злоумишлена повреда на активи в ЮЛ или собственост на ФЛ

Профилът на отговорите показва, че 1/3 от респондентите са отчетли поне един случай на подобна злоумишлена повреда на активи, като това варира за 25,5% от поне „Веднъж годишно“, през 2,7% с отговор „Веднъж на всеки месец“, 2% с отговор „Веднъж на всяко полугодие“.

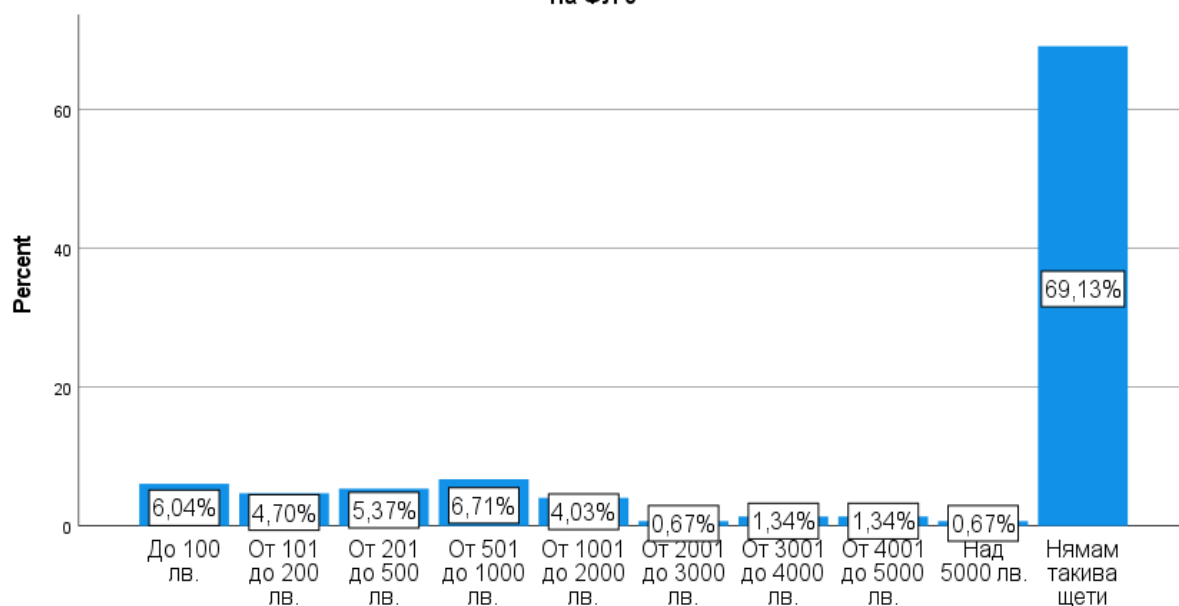
Таблица 40. Statistics (Q19-20)

		Средната стойност на щета при констатирана кражба на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ е	Средната стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ е
N	Valid	149	149
	Missing	1	1
Mean		8,00	7,84
Std. Error of Mean		,263	,271
Median		10,00	10,00
Mode		10	10
Std. Deviation		3,211	3,307
Variance		10,311	10,933
Skewness		-1,155	-1,048
Std. Error of Skewness		,199	,199
Kurtosis		-,388	-,641
Std. Error of Kurtosis		,395	,395
Range		9	9
Minimum		1	1
Maximum		10	10
Sum		1192	1168

Таблица 41. Средната стойност на щета при констатирана кражба на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ е (Q19)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 100 лв.	9	6,0	6,0	6,0
	От 101 до 200 лв.	7	4,7	4,7	10,7
	От 201 до 500 лв.	8	5,3	5,4	16,1
	От 501 до 1000 лв.	10	6,7	6,7	22,8
	От 1001 до 2000 лв.	6	4,0	4,0	26,8
	От 2001 до 3000 лв.	1	,7	,7	27,5
	От 3001 до 4000 лв.	2	1,3	1,3	28,9
	От 4001 до 5000 лв.	2	1,3	1,3	30,2
	Над 5000 лв.	1	,7	,7	30,9
	Нямам такива щети	103	68,7	69,1	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Средната стойност на щета при констатирана кражба на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ е

Фигура 21. Средна стойност на щета при констатирана кражба на активи на ЮЛ или в охранявани обекти на ФЛ

69% от респондентите потвърждават, че нямат установен нито един случай на кражба на активи, респ. не остойностяват вредата за имуществото вследствие на негативното събитие. В скалата на позитивните отговори водещи са групите с отговори от 501 до 1000 лв. и до 100 лв., където 6% от респондентите дава позитивен отговор за тези стойности. Високите категории на вреда от на 2000 лв. са потвърдени само като единични случаи, в един или двама единствен респонденти за всяка категория, вкл. за категорията над 5000 лв.

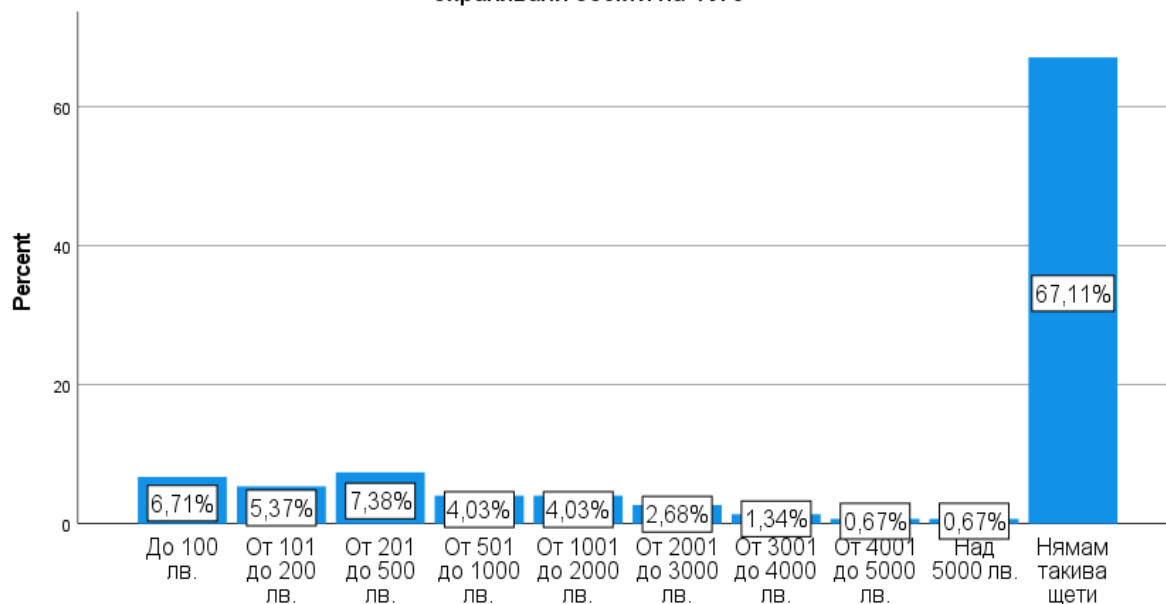
Таблица 42. Средната стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ е (Q20)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 100 лв.	10	6,7	6,7	6,7
	От 101 до 200 лв.	8	5,3	5,4	12,1
	От 201 до 500 лв.	11	7,3	7,4	19,5

	От 501 до 1000 лв.	6	4,0	4,0	23,5
	От 1001 до 2000 лв.	6	4,0	4,0	27,5
	От 2001 до 3000 лв.	4	2,7	2,7	30,2
	От 3001 до 4000 лв.	2	1,3	1,3	31,5
	От 4001 до 5000 лв.	1	,7	,7	32,2
	Над 5000 лв.	1	,7	,7	32,9
	Нямам такива щети	100	66,7	67,1	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

С подобрен профил е и разпределението на извадката по отношение на средната стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи в ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ. Над 67% от респондентите не отчитат подобни щети. В зоната на позитивните отговори с водещ дял с 7,4% е категорията от 201 до 500 лв.

Средната стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи във вашето ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ е

Фигура 22. Средна стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи в ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ

Таблица 43. Statistics (Q21-23)

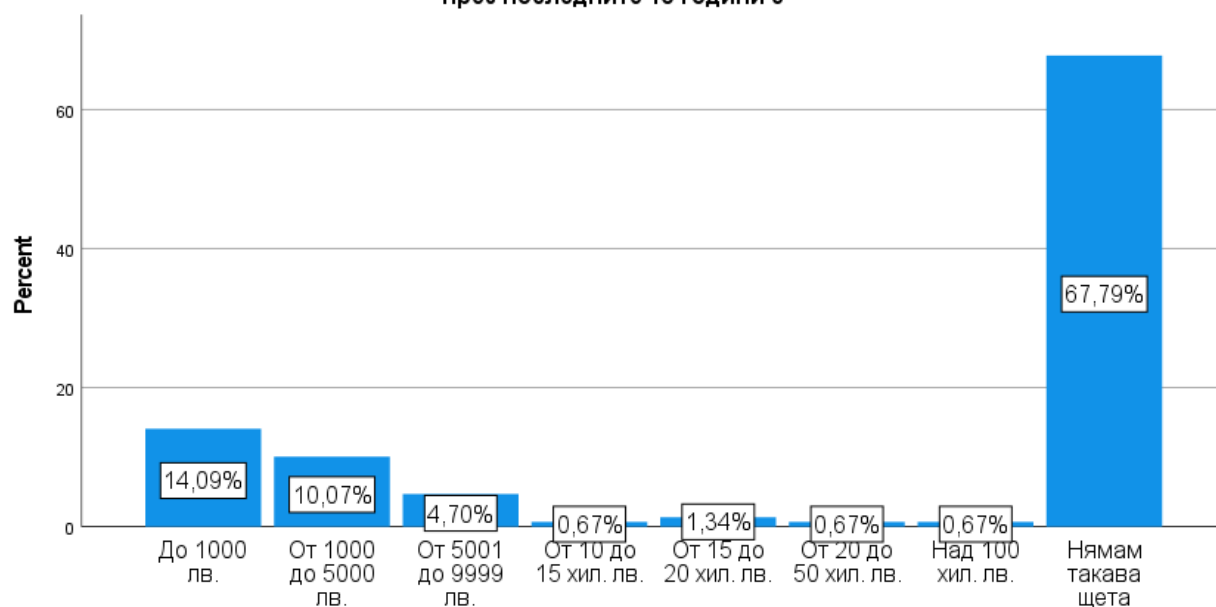
		Най-високата стойност на щета при констатирана кражба на активи във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е	Най-високата стойност на щета при злоумишлена повреда на активи във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е	Най-високата стойност на щета при констатирано застрахователно събитие във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е
N	Valid	149	149	149
	Missing	1	1	1
Mean		6,77	6,50	6,76
Std. Error of Mean		,274	,286	,330
Median		9,00	9,00	10,00
Mode		9	9	10
Std. Deviation		3,347	3,496	4,030
Variance		11,204	12,225	16,239
Skewness		-,905	-,730	-,498
Std. Error of Skewness		,199	,199	,199
Kurtosis		-1,096	-1,418	-1,692
Std. Error of Kurtosis		,395	,395	,395
Range		8	8	9
Minimum		1	1	1
Maximum		9	9	10
Sum		1009	969	1007

Таблица 44. Най-високата стойност на щета при констатирана кражба на активи във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е (Q21)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 1000 лв.	21	14,0	14,1	14,1
	От 1000 до 5000 лв.	15	10,0	10,1	24,2
	От 5001 до 9999 лв.	7	4,7	4,7	28,9
	От 10 до 15 хил. лв.	1	,7	,7	29,5
	От 15 до 20 хил. лв.	2	1,3	1,3	30,9
	От 20 до 50 хил. лв.	1	,7	,7	31,5
	Над 100 хил. лв.	1	,7	,7	32,2
	Нямам такава щета	101	67,3	67,8	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантът за отговор „От 50 до 100 хил. лв.“ не е избран от нито един респондент.

Най-високата стойност на щета при констатирана кражба на активи във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е

Фигура 23. Най-висока стойност на щета при констатирана кражба на активи в ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ през последните 10 години

В търсене на границата на понесена най-висока вреда, вследствие на кражба на активи се установява водещо място на категориите до 1000 лв. (14%), от 1000 до 5000 лв. (10%) и от 5001 до 9999 лв. (4,7%).

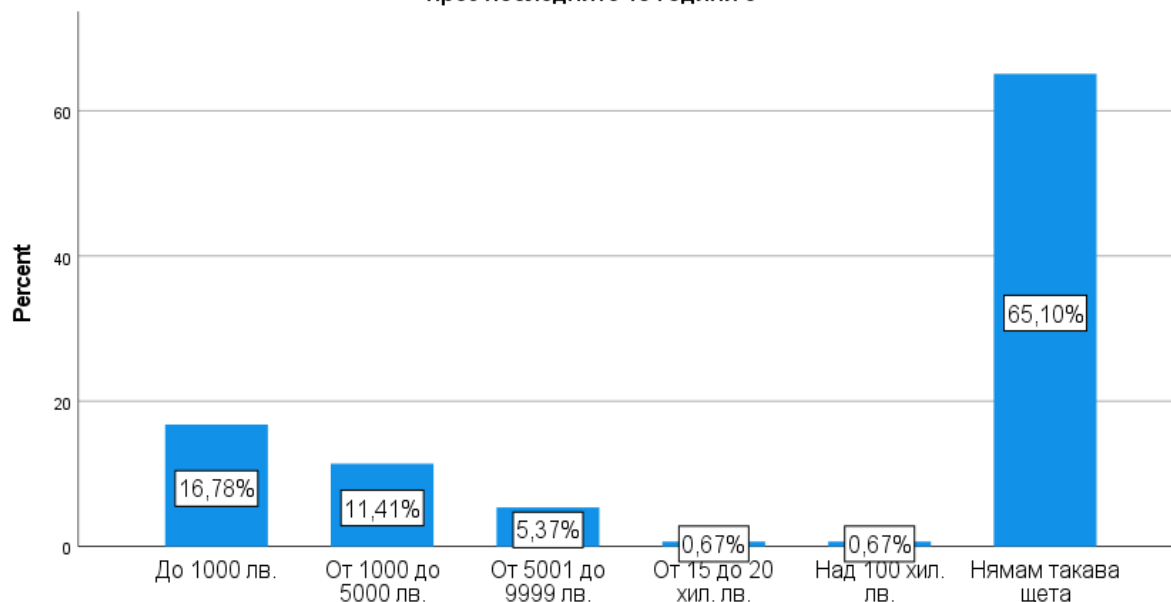
Таблица 45. Най-високата стойност на щета при злоумишлена повреда на активи във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е (Q22)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 1000 лв.	25	16,7	16,8	16,8
	От 1000 до 5000 лв.	17	11,3	11,4	28,2
	От 5001 до 9999 лв.	8	5,3	5,4	33,6
	От 15 до 20 хил. лв.	1	,7	,7	34,2
	Над 100 хил. лв.	1	,7	,7	34,9
	Нямам такава щета	97	64,7	65,1	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантите за отговори „От 10 до 15 хил. лв.“, „От 20 до 50 хил. лв.“ и от „50 хил. до 100 хил. лв.“ не е избран от нито един респондент.

Най-високата стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи в ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ през последните 10 години дава превес на липсата на такива щети за 65% от респондентите. В зоната на позитивните отговори с водещ дял от 16,8% е категорията до 1000 лв., следвана от категорията от 1000 до 5000 лв. (11,4%) и категорията от 5001 до 9999 лв. (5,4%).

Най-високата стойност на щета при злоумишлена повреда на активи във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е

Фигура 24. Най-високата стойност на щета при констатирана злоумишлена повреда на активи в ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ през последните 10 години

За целите на анализ, но без търсене на противопоставяне на двата типа покритие и защита – застраховка и охрана – е поставен въпроса за най-

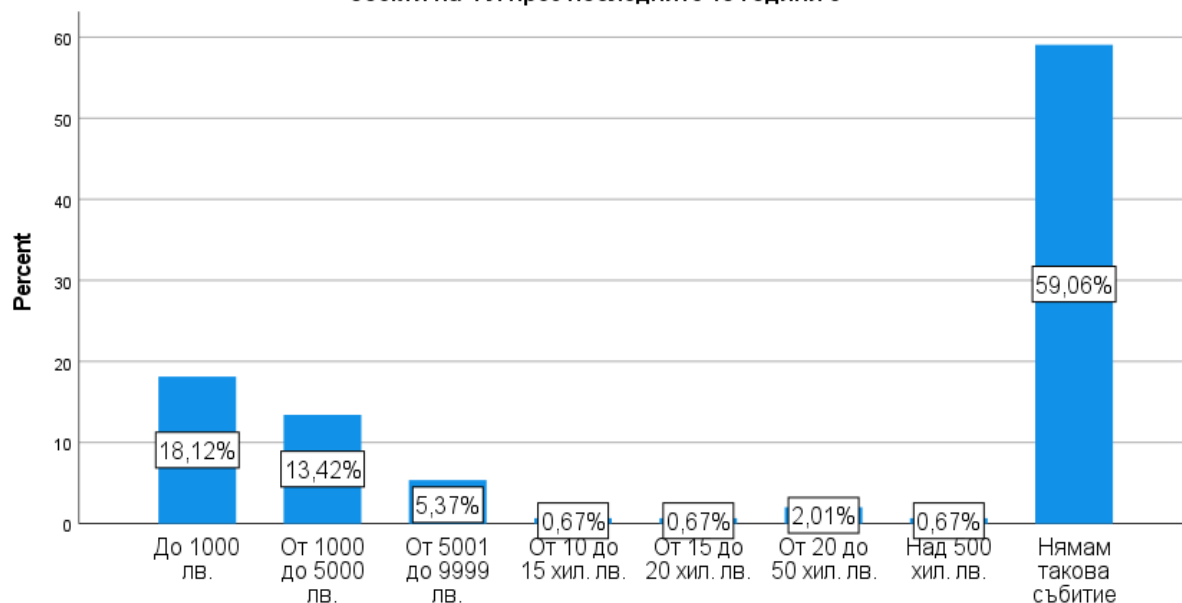
високата стойност на щета при констатирано застрахователно събитие в ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ през последните 10 години.

Таблица 46. Най-високата стойност на щета при констатирано застрахователно събитие във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е (Q23)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 1000 лв.	27	18,0	18,1	18,1
	От 1000 до 5000 лв.	20	13,3	13,4	31,5
	От 5001 до 9999 лв.	8	5,3	5,4	36,9
	От 10 до 15 хил. лв.	1	,7	,7	37,6
	От 15 до 20 хил. лв.	1	,7	,7	38,3
	От 20 до 50 хил. лв.	3	2,0	2,0	40,3
	Над 500 хил. лв.	1	,7	,7	40,9
	Нямам такова събитие	88	58,7	59,1	100,0
	Total	149	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантите за отговори „От 50 до 100 хил. лв.“ и от „100 хил. до 500 хил. лв.“ не е избран от нито един респондент.

Най-високата стойност на щета при констатирано застрахователно събитие във вашето ЮЛ или обекти на ФЛ през последните 10 години е

**Фигура 25. Най-висока стойност на щета при констатирано
застрахователно събитие в ЮЛ или охранявани обекти на ФЛ през
последните 10 години**

Над половината от респондентите (59%) отговарят, че нямат такова застрахователно събитие, но сред останалите 41% с водещ дял е категорията на застрахователни събития, оценени до 1000 лв. (18%), следвана от категорията от 1000 до 5000 лв. (13,4%) и категорията от 5001 до 9999 лв. (5,4%). С дял от 2% намира позитивен отговор и категорията за застрахователни събития от 20 до 50 хил. лв.

2. Оценка на резултатите от проучването сред юридическите лица на дейностите по планирането на сигурността

Чрез раздел трети „Планиране на сигурност“ се изследва нагласата на ЮЛ за ползване на услугите по охрана и сигурност като целенасочено управленско решение. Въпроси 24-28 са изцяло градиращи по Ликертовата скала. Респонденти са само ЮЛ, като са представени за оценка пет твърдения за оценка по пет степенната Ликертова скала. Дадена е възможност за позоваване на нормативен акт, като изискване за наемане на специализирано дружество за сигурност и охрана. (въпрос 27). Формулировката на въпросите противопоставя възможността за уреждане на сигурността на ЮЛ изцяло чрез вътрешни ресурси, срещу управленски решения, вкл. и обвързани с процесите на дигитализация на цялостния управленски процес. Първият въпрос дава възможност на респондентите да потвърдят или отхвърлят тяхната способност и капацитет да организират планирането на сигурността и охраната изцяло със собствени, вътрешни ресурси.

Таблица 47. Statistics (Q24-28)

		Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ може да се осъществи изцяло с вътрешни ресурси	Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изисква приоритетно дигитализиране на цялостния управленски процес	Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изисква наемане на специализирана за целта лицензирана фирма	Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ се налага по силата на нормативен акт	Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ се налага по вътрешна убеденост на собственика/директора
N	Valid	112	111	112	112	112
	Missing	38	39	38	38	38
Mean		2,84	3,73	4,05	3,16	3,99
Std. Error of Mean		,094	,066	,058	,083	,072
Median		3,00	4,00	4,00	3,00	4,00
Mode		2	4	4	3	4
Std. Deviation		,991	,700	,613	,876	,765
Variance		,983	,490	,375	,767	,586
Skewness		,161	-,381	-,029	-,157	-,845
Std. Error of Skewness		,228	,229	,228	,228	,228
Kurtosis		-,740	,217	-,288	-,201	1,674
Std. Error of Kurtosis		,453	,455	,453	,453	,453
Range		4	3	2	4	4
Minimum		1	2	3	1	1
Maximum		5	5	5	5	5
Sum		318	414	454	354	447

Таблица 48. Статистическо разпределение на оценка на критерии по Ликертовата скала за планиране на дейностите по сигурност и охрана в ЮЛ

Фактор:	1	2	3	4	5	Ave	StDev	CV
Вътрешни ресурси	0.03	0.07	0.17	0.53	0.04	2.88	0.80	27.70%
Дигитализация	0.02	0.26	0.21	0.44	0.07	3.70	0.94	25.40%
Спец. фирма	0.00	0.00	0.15	0.66	0.19	4.04	0.58	14.31%
Нормативен акт	0.03	0.19	0.47	0.27	0.03	3.08	0.69	22.39%
Директор	0.00	0.02	0.18	0.55	0.25	4.02	0.21	5.21%

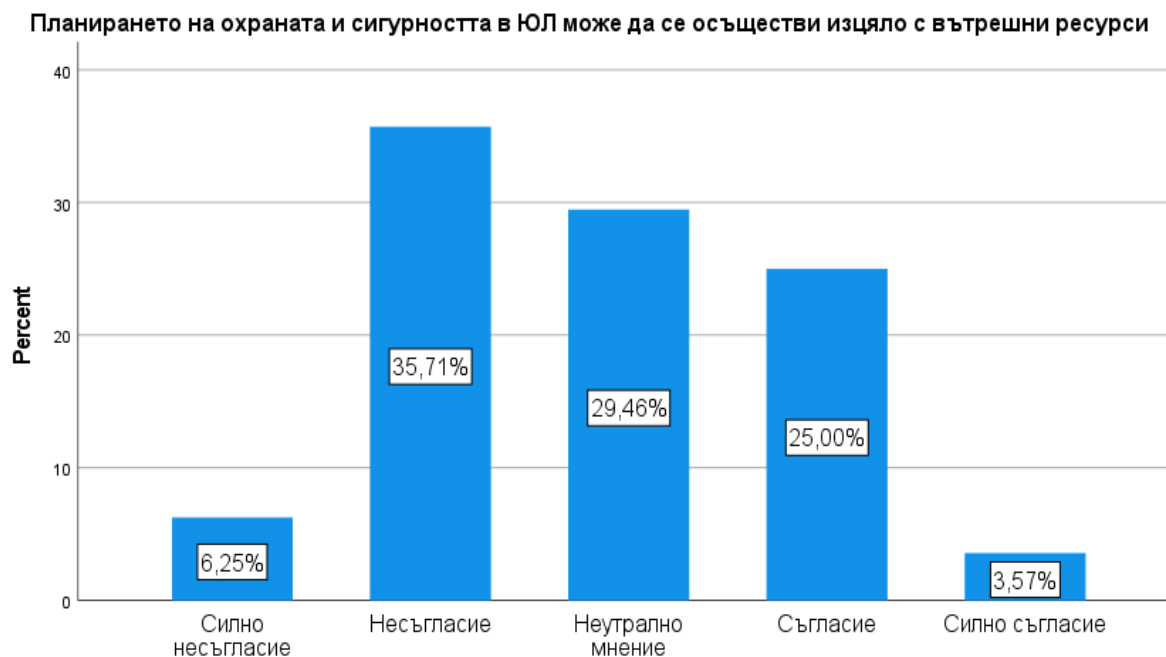
Източник: Авторски изчисления

С най-високо одобрение по Ликертовата скала е фактора „Специализирана фирма“ с оценка 4,04. На следващо място е фактора „Директор“ със средна оценка от 4,02 и критерия дигитализация с оценка от 3,70. От гл. т. на отклоненията на отговорите на респондентите от средната за фактора с най-нисък размах на девиация е „Директор“ от едва 0.21 Ликертови единици, следван от критерия „Специализирана фирма“ с девиация от 0.69 Ликертови единици и критерия „Нормативен акт“ с девиация от 0.69 Ликертови единици.

Коефициентът на вариация потвърждава направените изводи при анализа на стандартното отклонение като класира критериите по идентичен начин, като „Директор“ варира в диапазона от 5.21%.

Таблица 49. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ може да се осъществи изцяло с вътрешни ресурси (Q24)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	7	4,7	6,3	6,3
	Несъгласие	40	26,7	35,7	42,0
	Неутрално мнение	33	22,0	29,5	71,4
	Съгласие	28	18,7	25,0	96,4
	Силно съгласие	4	2,7	3,6	100,0
	Total	112	74,7	100,0	
Missing	System	38	25,3		
Total		150	100,0		

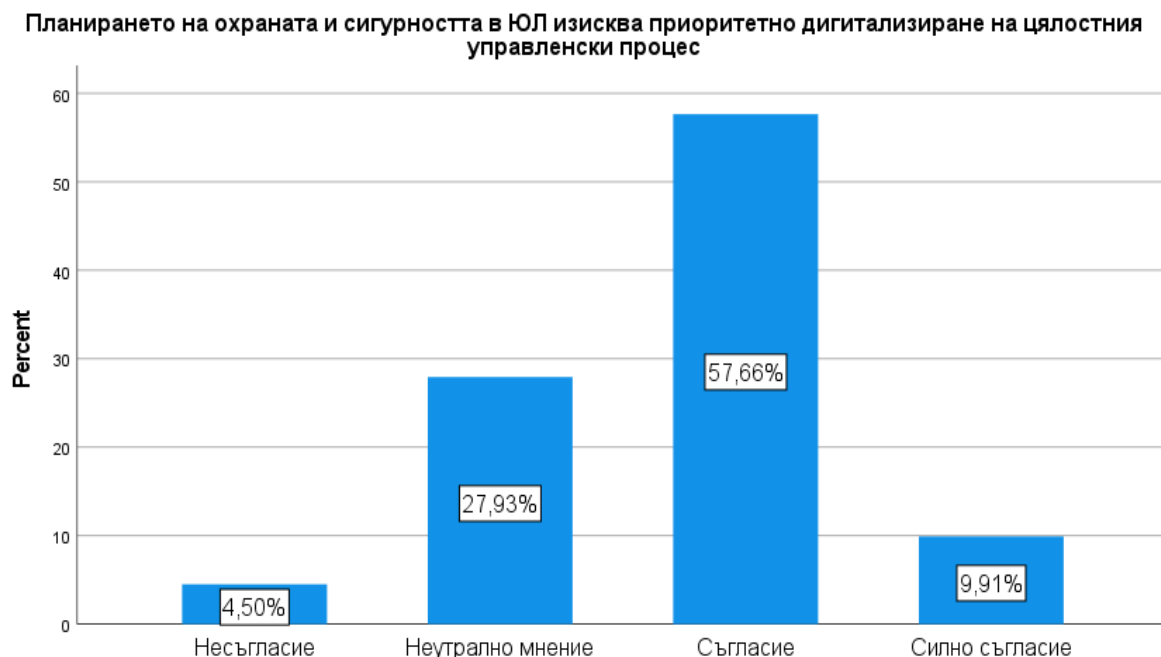
Фигура 26. Осъществимост на планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изцяло с вътрешни ресурси

Дигитализацията на цялостния управленски процес намира подкрепа сред 2/3 от респондентите (фигура 27). Изключително позитивно за перспективата пред сектор охрана и сигурност може да бъдат оценени отговорите, представени чрез фигура 28.

Таблица 50. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изисква приоритетно дигитализиране на цялостния управленски процес (Q25)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Несъгласие	5	3,3	4,5	4,5
	Неутрално мнение	31	20,7	27,9	32,4
	Съгласие	64	42,7	57,7	90,1
	Силно съгласие	11	7,3	9,9	100,0
	Total	111	74,0	100,0	
Missing	System	39	26,0		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантът за отговор „Силно несъгласие“ не е избран от нито един респондент.

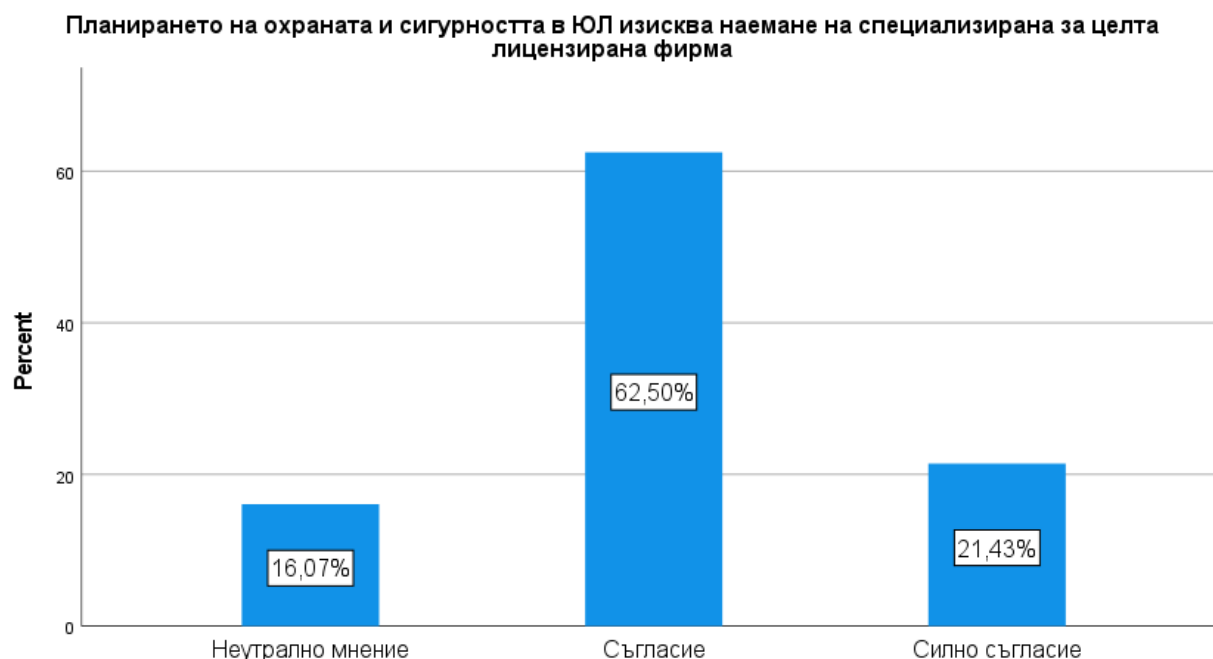
Фигура 27. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изисква приоритетно дигитализиране на цялостния управленски процес

Фактически $\frac{3}{4}$ от респондентите разчитат на услугите на специализирана лицензирана фирма за провеждане на мероприятия по успешно планиране на охраната и сигурността на територията на обектите на ЮЛ.

Таблица 51. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изисква наемане на специализирана за целта лицензирана фирма (Q26)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Неутрално мнение	18	12,0	16,1	16,1
	Съгласие	70	46,7	62,5	78,6
	Силно съгласие	24	16,0	21,4	100,0
	Total	112	74,7	100,0	
Missing	System	38	25,3		
Total		150	100,0		

Заб. Вариантите за отговори „Силно несъгласие“ и „Несъгласие“ не са избрани от нито един респондент.

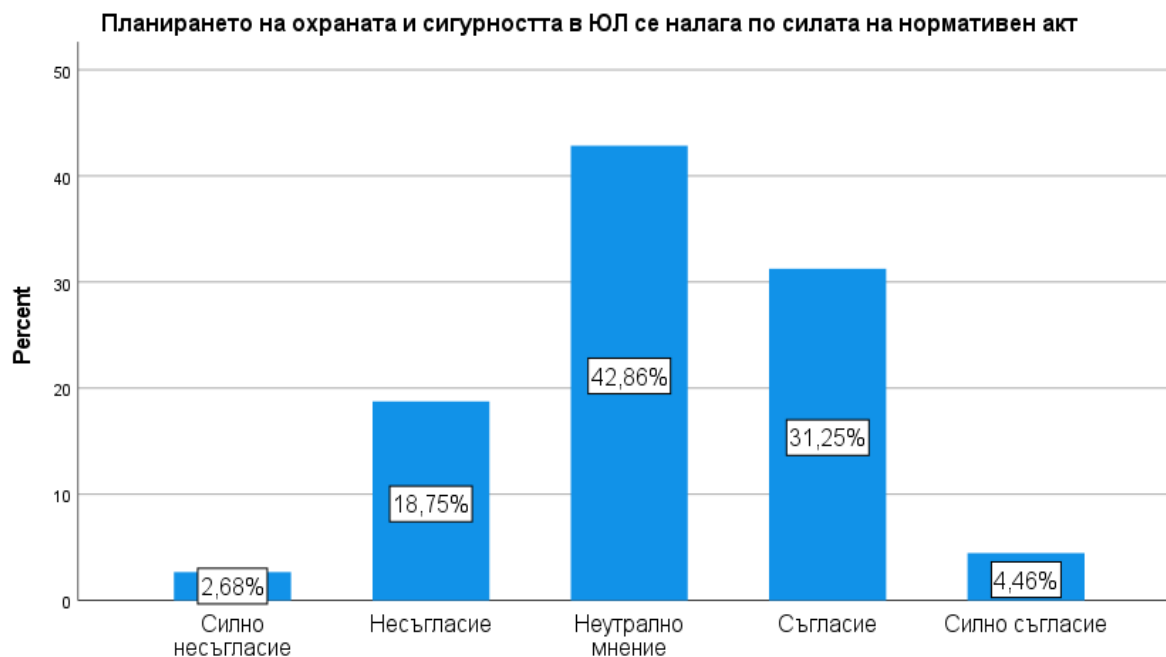

Фигура 28. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ изисква наемане на специализирана за целта лицензирана фирма

Връзката между нормативната уредба и необходимостта от планиране на охраната и сигурността е оценена чрез отговорите, илюстрирани във фигура 29 като над 47% дават неутрално мнение, а съгласие само 27%. Подобен режим е регламентиран за институции в сферата на образованието, здравеопазването, публичната администрация и др. подобни.

Таблица 52. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ се налага по силата на нормативен акт (Q27)

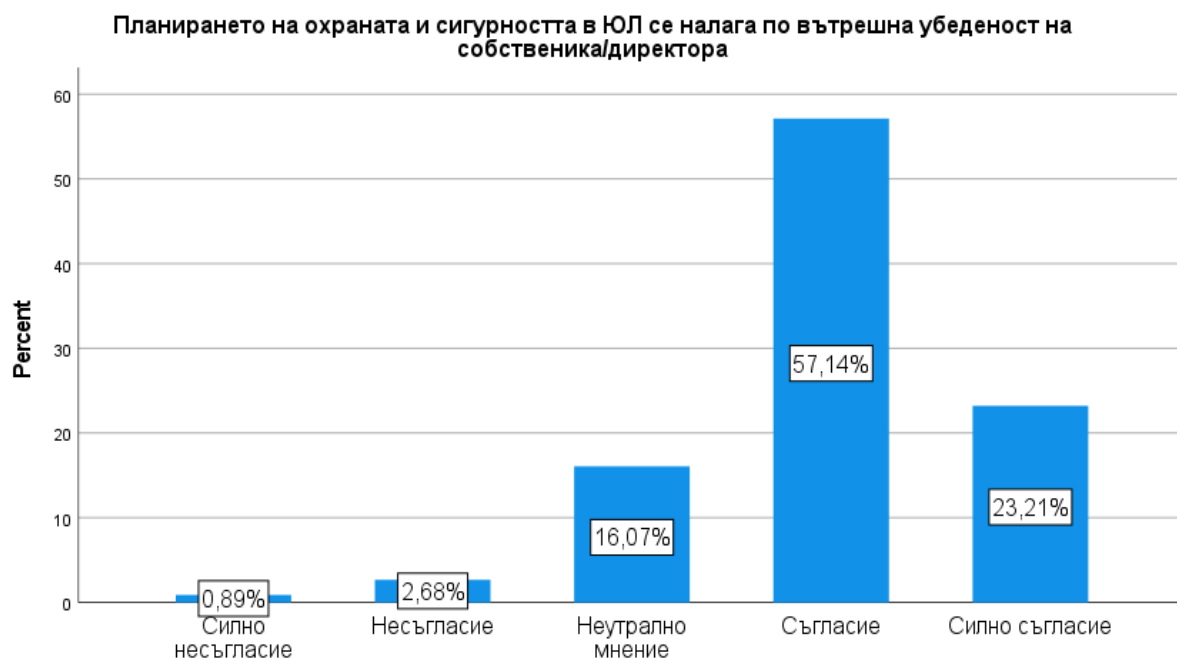
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	3	2,0	2,7	2,7
	Несъгласие	21	14,0	18,8	21,4
	Неутрално мнение	48	32,0	42,9	64,3
	Съгласие	35	23,3	31,3	95,5
	Силно съгласие	5	3,3	4,5	100,0
	Total	112	74,7	100,0	
Missing	System	38	25,3		
Total		150	100,0		

Фигура 29. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ се налага по силата на нормативен акт

Таблица 53. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ се налага по вътрешна убеденост на собственика/директора (Q28)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	,7	,9	,9
	Несъгласие	3	2,0	2,7	3,6
	Неутрално мнение	18	12,0	16,1	19,6
	Съгласие	64	42,7	57,1	76,8
	Силно съгласие	26	17,3	23,2	100,0
	Total	112	74,7	100,0	
Missing	System	38	25,3		
Total		150	100,0		

Фигура 30. Планирането на охраната и сигурността в ЮЛ се налага по вътрешна убеденост на собственика/директора

Почти 80% от респондентите потвърждават, че вътрешната убеденост (фигура 30) на собственика / директора е водеща за планирането на мероприятия по охраната и сигурността в ЮЛ.

3. Оценка на резултатите за техническо и кадрово осигуряване на сигурността и охраната

Проучването на техническото и кадрово осигуряване на сигурността и охраната групира извадката по отношение на самостоятелното прилагане на тези мерки или ползването на специализирано дружество за тази услуга. Изясняват се спецификите на ползваната услуга, вкл. и степента на контрол на достъпа до обекта за охрана и наблюдение.

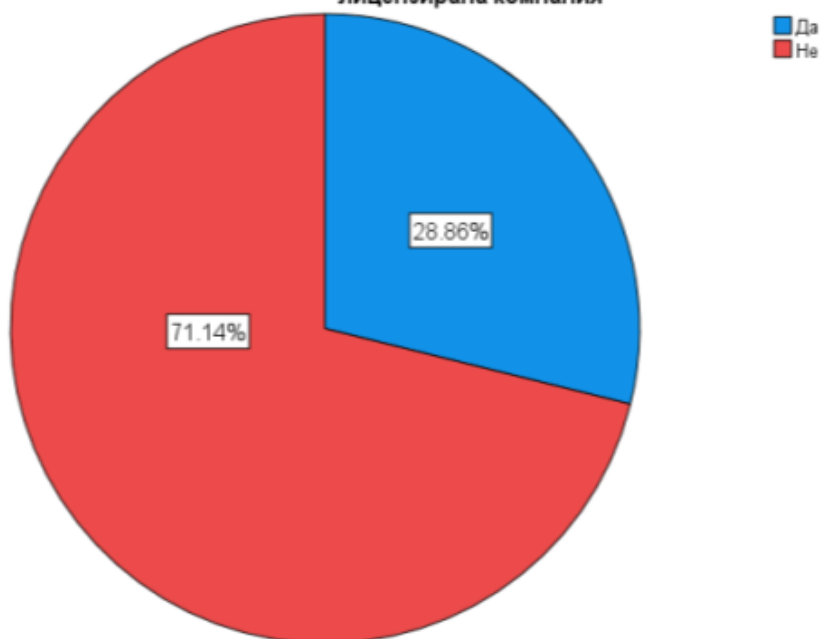
Таблица 54. Statistics (Q29-31)

		В ЮЛ или ФЛ сигурността и охраната се обезпечава чрез въоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания	В ЮЛ или собственост на ФЛ сигурността и охраната се обезпечава чрез невъоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания	В ЮЛ или ФЛ сигурността и охраната се обезпечава чрез технически средства – СОТ без физическо присъствие на охранители
N	Valid	149	149	149
	Missing	0	0	0
Mean		1.71	1.66	1.26
Std. Error of Mean		.037	.039	.036
Median		2.00	2.00	1.00
Mode		2	2	1
Std. Deviation		.455	.474	.437
Variance		.207	.224	.191
Skewness		-.943	-.704	1.135
Std. Error of Skewness		.199	.199	.199
Kurtosis		-1.127	-1.526	-.721
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.395
Range		1	1	1
Minimum		1	1	1
Maximum		2	2	2
Sum		255	248	187

Таблица 55. В ЮЛ или ФЛ сигурността и охраната се обезпечава чрез въоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания (Q29)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	43	28.9	28.9	28.9
	Не	106	71.1	71.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

В ЮЛ или ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез въоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания

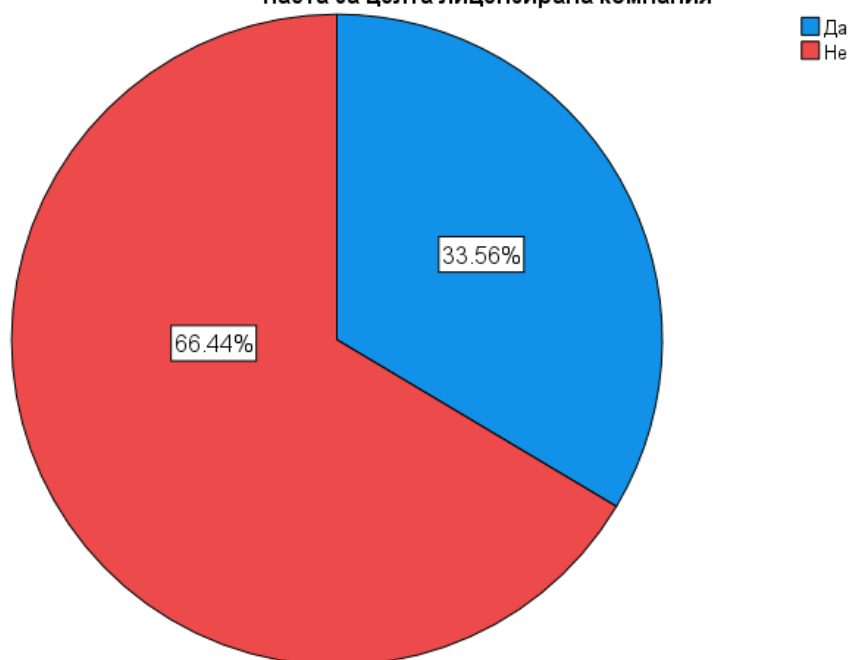
Фигура 31. В ЮЛ или собственост на ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез въоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания

Наличието на въоръжени охранители се потвърждава за 29% от извадката. Алтернативата с невъоръжени охранители се подкрепя от 33,6% от анкетираните.

Таблица 56. В ЮЛ или собственост на ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез невъоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания (Q30)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	50	33.6	33.6	33.6
	Не	99	66.4	66.4	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

В ЮЛ или собственост на ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез невъоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания

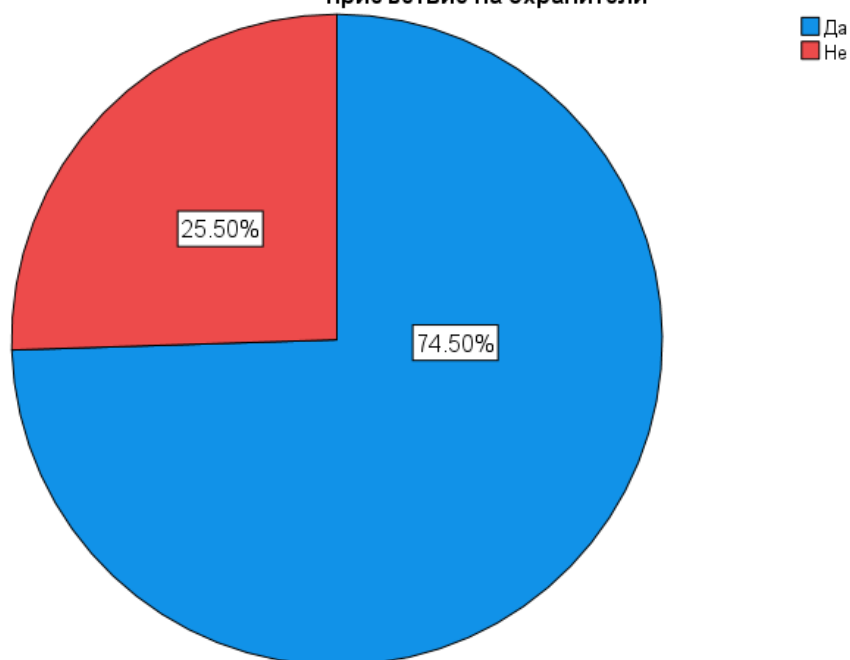
Фигура 32. В ЮЛ или собственост на ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез невъоръжени охранители от наета за целта лицензирана компания

Таблица 57. В ЮЛ или ФЛ сигурността и охраната се обезпечават чрез технически средства – СОТ без физическо присъствие на охранители (Q31)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	111	74.5	74.5	74.5
	Не	38	25.5	25.5	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Ползването на технически средства – СОТ, е подкрепено от $\frac{3}{4}$ от респондентите, като това не изисква физическо присъствие на охранители. Отговорът на този въпрос потвърждава важността на хипотезата за дигитализацията като фактор за конкурентоспособност и атрактивно ценообразуване на услугата от страна на специализираните фирми.

В ЮЛ или ФЛ сигурността и охраната се обезпечава чрез технически средства – СОР без физическо присъствие на охранители

Фигура 33. В ЮЛ или ФЛ сигурността и охраната се обезпечава чрез технически средства – СОР без физическо присъствие на охранители

Таблица 58. Statistics: 32-35

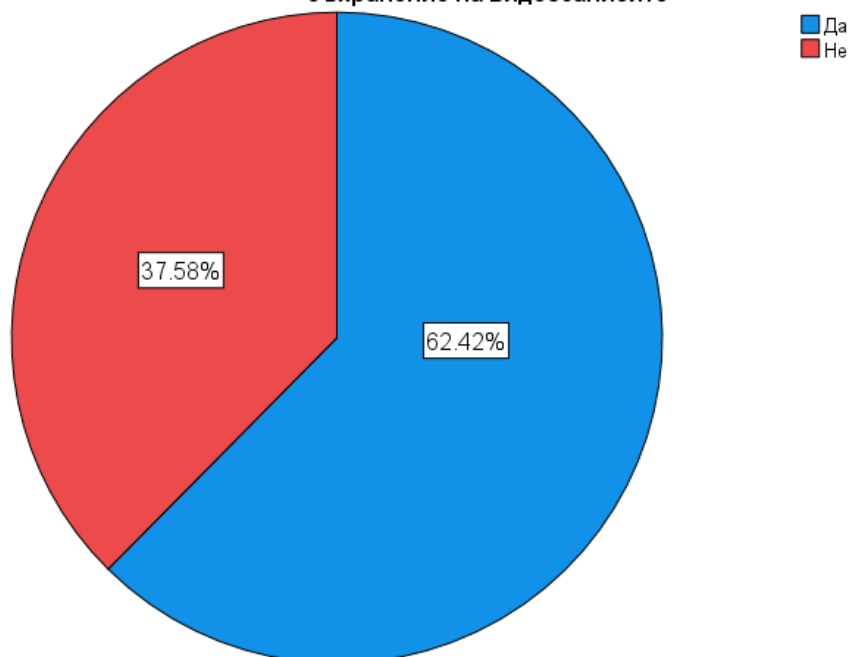
		В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянно видеонаблюдение 24/7 с дългосрочно архивно съхранение на видеозаписите	В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянен видеомониторинг с оператор и реагиране 24/7 с дългосрочен видео архив	В ЮЛ всеки идващ на (отиващ си от) работа работник/служител се проверява със специализирани детектори	В ЮЛ сигурността и охраната се координира от щатен служител на компанията
N	Valid	149	149	119	116
	Missing	0	0	30	33
Mean		1.38	1.57	1.81	1.59
Std. Error of Mean		.040	.041	.036	.046
Median		1.00	2.00	2.00	2.00
Mode		1	2	2	2
Std. Deviation		.486	.497	.397	.495
Variance		.236	.247	.157	.245

Skewness	.518	-.288	-1.573	-.355
Std. Error of Skewness	.199	.199	.222	.225
Kurtosis	-1.755	-1.944	.484	-1.907
Std. Error of Kurtosis	.395	.395	.440	.446
Range	1	1	1	1
Minimum	1	1	1	1
Maximum	2	2	2	2
Sum	205	234	215	184

Таблица 59. В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянно видеоблюдене 24/7 с дългосрочно архивно съхранение на видеозаписите (Q32)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	93	62.4	62.4	62.4
	Не	56	37.6	37.6	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянно видеоблюдене 24/7 с дългосрочно архивно съхранение на видеозаписите

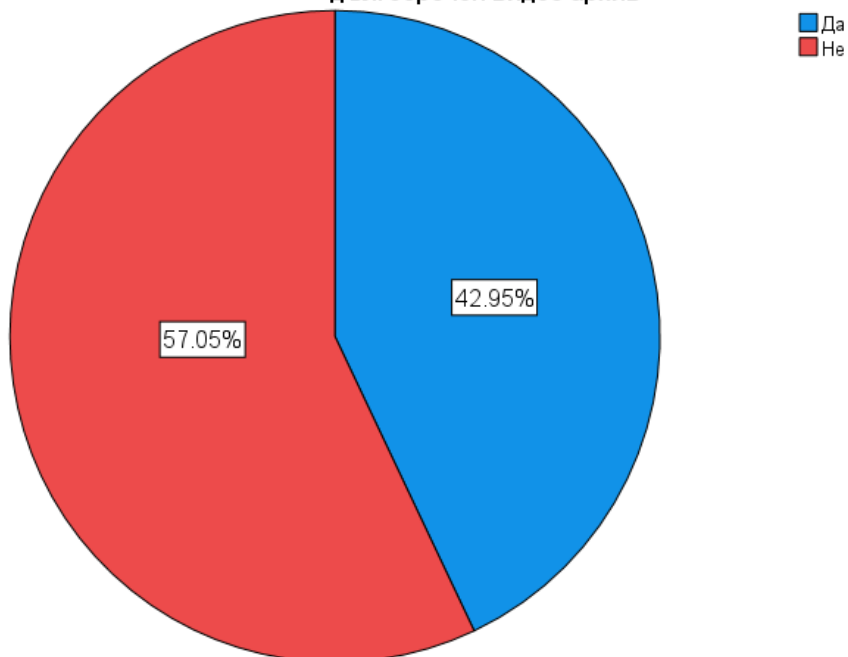

Фигура 34. В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянно видеоблюдене 24/7 с дългосрочно архивно съхранение на видеозаписите

Таблица 60. В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянен видеомониторинг с оператор и реагиране 24/7 с дългосрочен видео архив (Q33)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	64	43.0	43.0	43.0
	Не	85	57.0	57.0	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянен видеомониторинг с оператор и реагиране 24/7 с дългосрочен видео архив

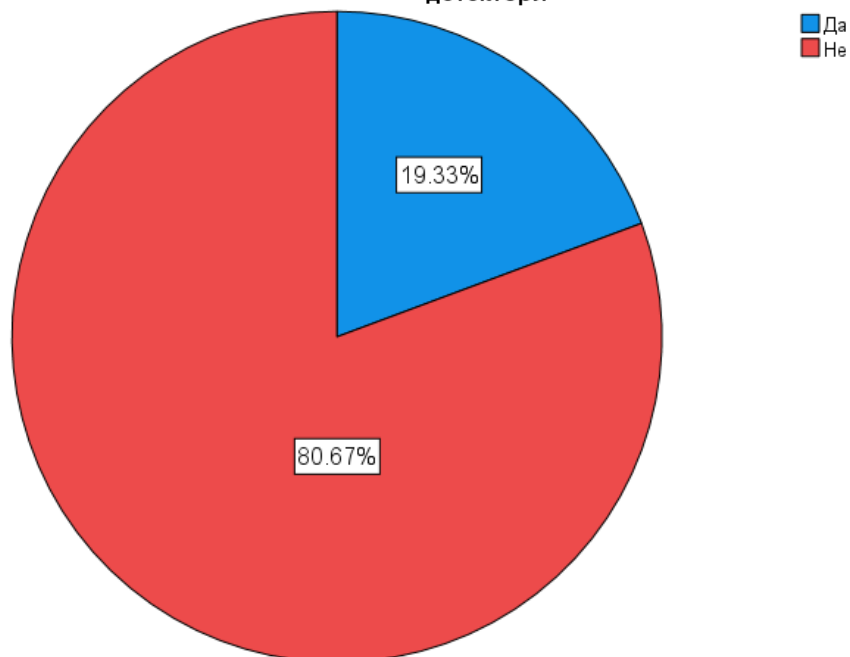

Фигура 35. В ЮЛ или собственост на ФЛ се провежда постоянен видеомониторинг с оператор и реагиране 24/7 с дългосрочно архивно съхранение на видеозаписите

Таблица 61. В ЮЛ всеки идващ на (отиващ си от) работа работник/служител се проверява със специализирани детектори (Q34)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	23	15.4	19.3	19.3
	Не	96	64.4	80.7	100.0
	Total	119	79.9	100.0	
Missing	System	30	20.1		
Total		149	100.0		

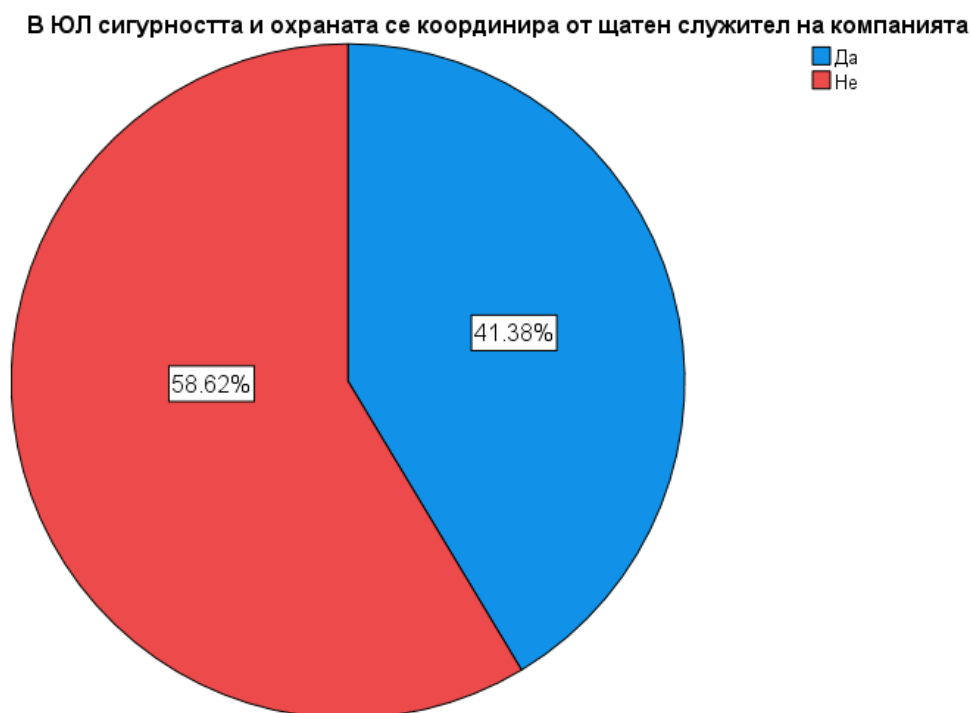
В ЮЛ всеки идващ на (отиващ си от) работа работник/служител се проверява със специализирани детектори

Фигура 36. В ЮЛ всеки идващ на (отиващ си от) работа работник/служител се проверява със специализирани детектори

Таблица 62. В ЮЛ сигурността и охраната се координира от щатен служител на компанията (Q35)					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	48	32.2	41.4	41.4
	Не	68	45.6	58.6	100.0
	Total	116	77.9	100.0	
Missing	System	33	22.1		
Total		149	100.0		

Разпределението на отговорите от раздела ясно показва, че в зависимост от договора между клиента и специализираната фирма за сигурност и охрана контрактираната услуга се осигурява чрез баланса „стойност за пари“. По-качествената услуга логично изисква и по-голямо техническо и кадрово осигуряване.

Фигура 37. В ЮЛ сигурността и охраната се координира от щатен служител на компанията

4. Приложимост на мерките за фирмено обучение в обхвата на сигурността и охраната в юридическите лица

Фирменото обучение на персонала за прилагане на адекватни мерки по сигурност и охрана е ключово за минимизиране на случаите на кражби или злоумишлена повреда на активи. С водеща роля е годишния инструктаж по отношение на въпросите за сигурността и охраната (Фиг. 38). Обучението на работното място чрез вътрешни обучители се прилага сред половината от респондентите (Фиг. 39). Смесеното обучение (електронно и класическо) за придобиване на умения в областта на сигурността и охраната намира приложение сред 42% от респондентите (Фиг. 40), следвано от класическо обучение в аудиторна среда (23,7%) от респондентите.

Таблица 63. Statistics (36-38)

		Кое от следните твърдения относно честота на инструктаж за подобряване на уменията за охрана и сигурност в ЮЛ е вярно	В ЮЛ се използва обучение по въпросите на сигурността и охраната (допустим е повече от един отговор)	В ЮЛ по въпросите на развитие сред служителите/работниците на умения за сигурност и охрана се използва
N	Valid	93	96	95
	Missing	56	53	54
Mean		2.72	2.49	2.86
Std. Error of Mean		.121	.170	.093
Median		2.00	2.00	3.00
Mode		2	1	3
Std. Deviation		1.164	1.667	.906
Variance		1.356	2.779	.822
Skewness		.061	.576	-.424
Std. Error of Skewness		.250	.246	.247
Kurtosis		-1.367	-1.401	-.571
Std. Error of Kurtosis		.495	.488	.490
Range		4	4	3
Minimum		1	1	1
Maximum		5	5	4
Sum		253	239	272

Таблица 64. Кое от следните твърдения относно честота на инструктаж за подобряване на уменията за охрана и сигурност в ЮЛ е вярно (Q36)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ежедневен инструктаж	14	9.4	15.1	15.1
	ежемесечен инструктаж	35	23.5	37.6	52.7
	полугодишен инструктаж	9	6.0	9.7	62.4
	годишен инструктаж	33	22.1	35.5	97.8
	друго	2	1.3	2.2	100.0
	Total	93	62.4	100.0	
Missing	System	56	37.6		
Total		149	100.0		

Кое от следните твърдения относно честота на инструктаж за подобряване на уменията за охрана и сигурност в ЮЛ е вярно

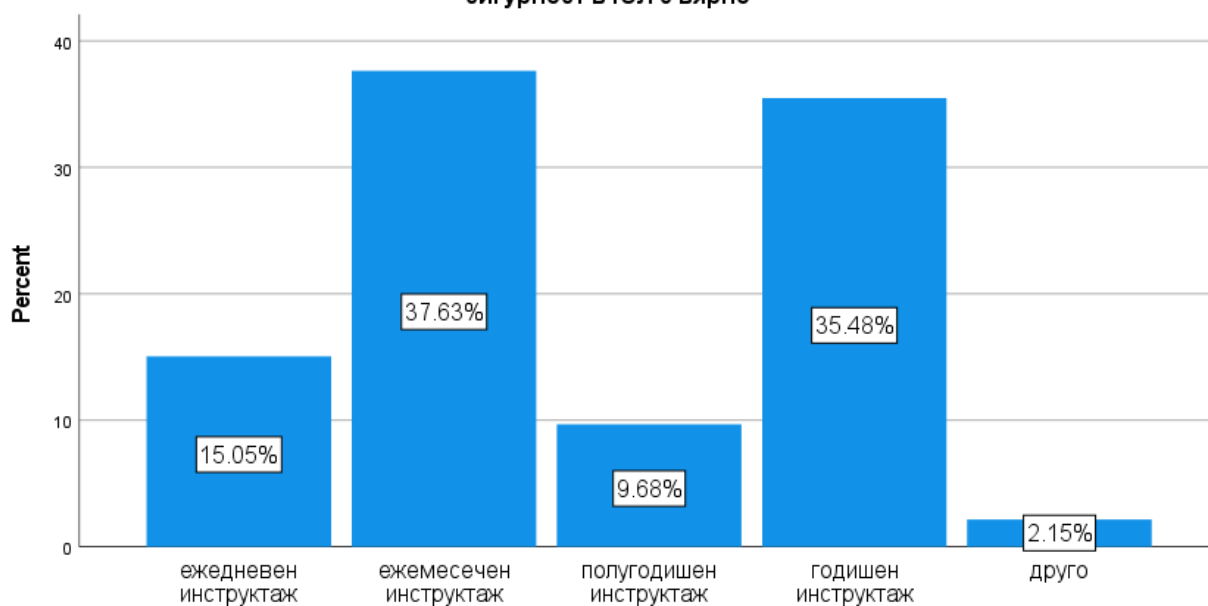

Таблица 65. В ЮЛ се използва обучение по въпросите на сигурността и охраната (допустим е повече от един отговор) (Q37)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	на работното място от вътрешни обучители	43	28.9	44.8	44.8
	на работното място от външни обучители	17	11.4	17.7	62.5
	извън ЮЛ от вътрешни обучители	5	3.4	5.2	67.7
	извън ЮЛ от външни обучители	8	5.4	8.3	76.0
	не се провежда такова обучение	23	15.4	24.0	100.0
	Total	96	64.4	100.0	
Missing	System	53	35.6		
Total		149	100.0		

В ЮЛ се използва обучение по въпросите на сигурността и охраната (допустим е повече от един отговор)

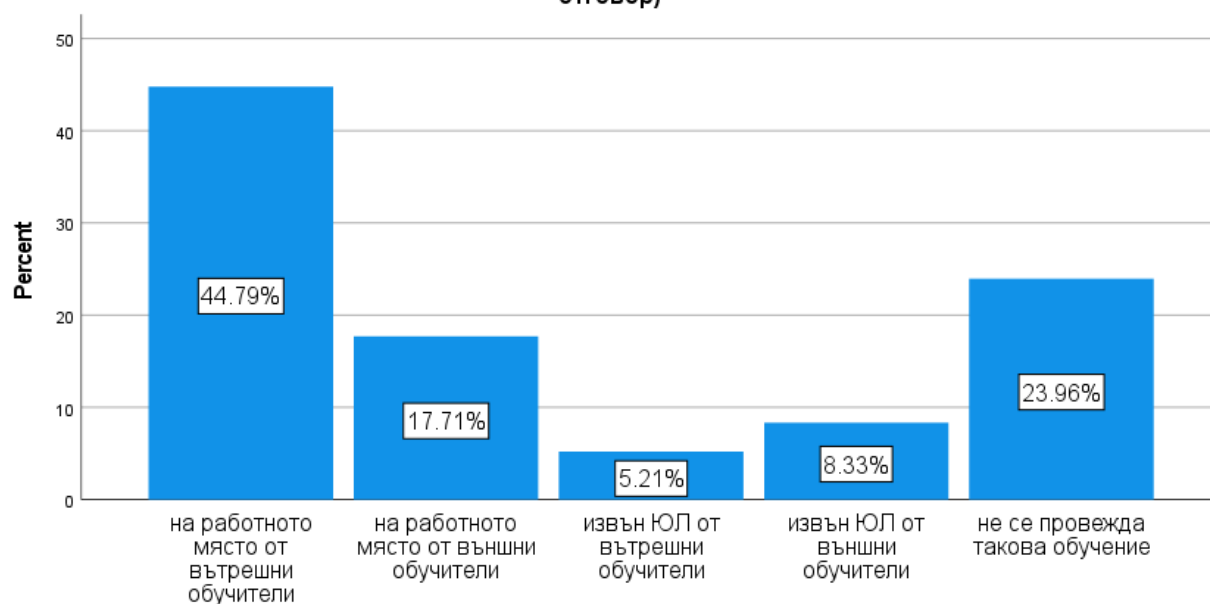
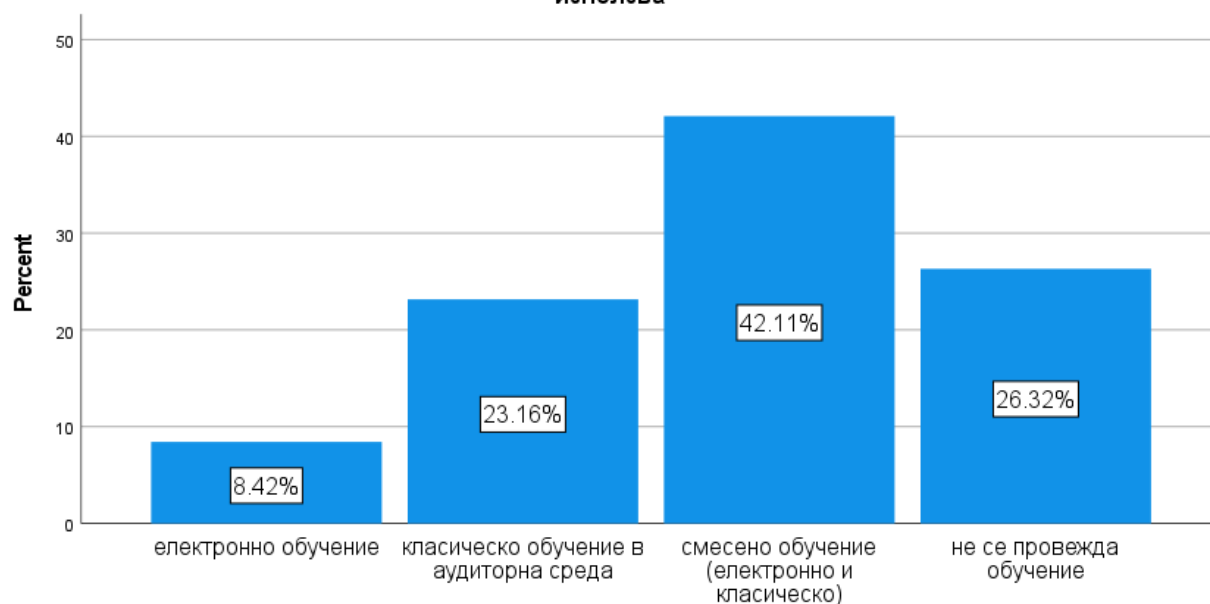

Таблица 66. В ЮЛ по въпросите на развитие сред служителите/работниците на умения за сигурност и охрана се използва (Q38)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	електронно обучение	8	5.4	8.4	8.4
	класическо обучение в аудиторна среда	22	14.8	23.2	31.6
	смесено обучение (електронно и класическо)	40	26.8	42.1	73.7
	не се провежда обучение	25	16.8	26.3	100.0
	Total	95	63.8	100.0	
Missing	System	54	36.2		
Total		149	100.0		

В ЮЛ по въпросите на развитие сред служителите/работниците на умения за сигурност и охрана се използва

5. Финансово осигуряване, бюджет и ценообразуващи фактори на сигурността и охраната

Един от най-важните раздели в анкетата е свързан с финансово-бюджетните аспекти на дейностите по сигурност и охрана. Фокусът е върху определяне на мащаба на средствата, отделяни от клиентите на специализираните дружества от една страна, както и върху външните фактори, които водят до корекция (обичайно в посока повишаване) на цената на услугата). Самото изследване на финансовите параметри за осигуряване на сигурност и охрана от специализирана фирма към клиент е определено сложно и деликатно най-вече поради изискването за запазване на търговска тайна и неприкосновеност на личните данни на анкетираните лица.

Таблица 67. Statistics (39-42)

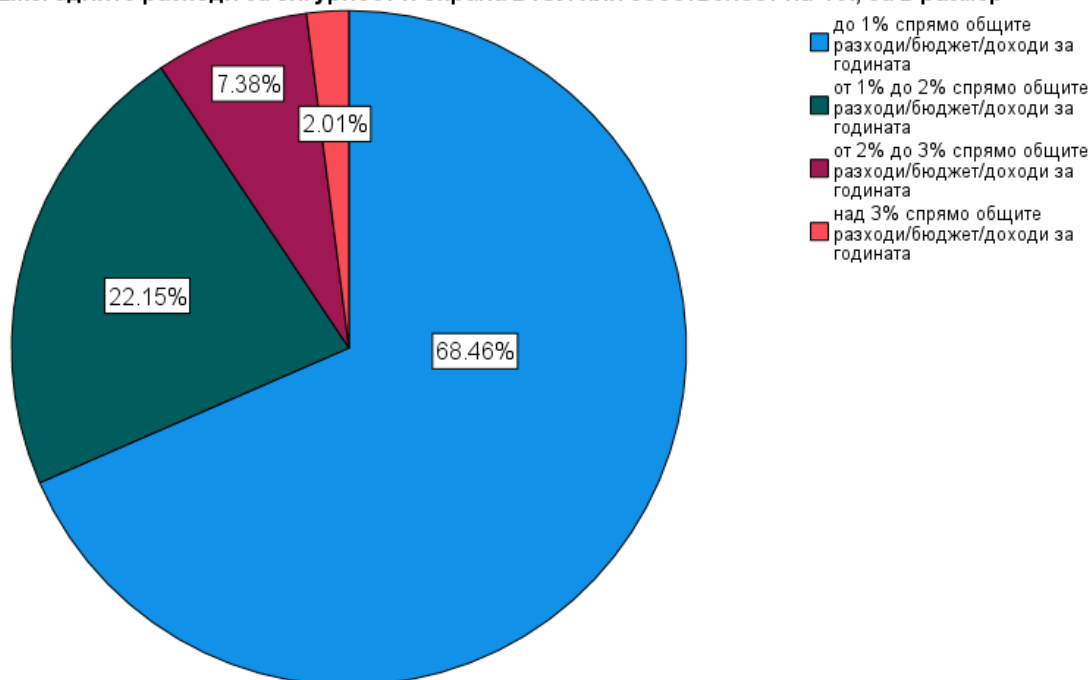
		Ежегодните разходи за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ, са в размер	Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ се определя от принципала на дружеството / собственика на имотите	Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ се определя от директора на дружеството (без ФЛ)	Наемането на лицензирано за частна охранителна дейност дружество от Вашето ЮЛ се извършва по процедура по ЗОП (без ФЛ)
N	Valid	149	149	95	91
	Missing	0	0	54	58
Mean		1.43	1.14	1.23	1.64
Std. Error of Mean		.059	.029	.044	.051
Median		1.00	1.00	1.00	2.00
Mode		1	1	1	2
Std. Deviation		.719	.349	.424	.483
Variance		.517	.122	.180	.234
Skewness		1.688	2.085	1.293	-.581
Std. Error of Skewness		.199	.199	.247	.253
Kurtosis		2.332	2.378	-.335	-1.700
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.490	.500
Range		3	1	1	1
Minimum		1	1	1	1
Maximum		4	2	2	2
Sum		213	170	117	149

Таблица 68. Ежегодните разходи за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ, са в размер (Q39)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	до 1% спрямо общите разходи/бюджет/доходи за годината	102	68.5	68.5	68.5
	от 1% до 2% спрямо общите разходи/бюджет/доходи за годината	33	22.1	22.1	90.6

от 2% до 3% спрямо общите разходи/бюджет/доходи за годината	11	7.4	7.4	98.0
над 3% спрямо общите разходи/бюджет/доходи за годината	3	2.0	2.0	100.0
Total	149	100.0	100.0	

Ежегодните разходи за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ, са в размер

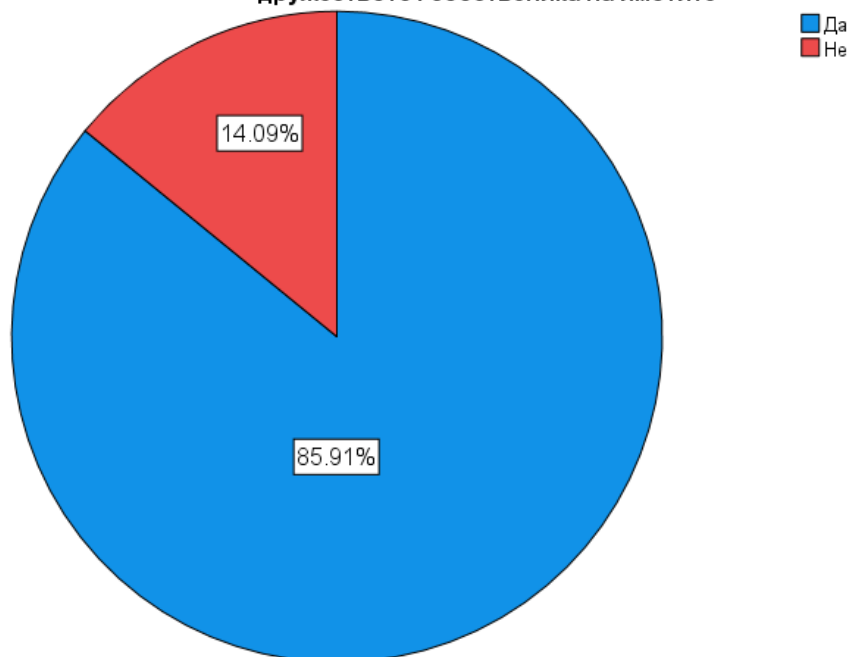

Фигура 41. Относителен дял на ежегодните разходи за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ

Таблица 69. Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ се определя от принципала на дружеството / собственика на имотите (Q40)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	128	85.9	85.9	85.9
	Не	21	14.1	14.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ се определя от принципала на дружеството / собственика на имотите

Фигура 42. Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ или собственост на ФЛ се определя от принципала на дружеството / собственика на имотите

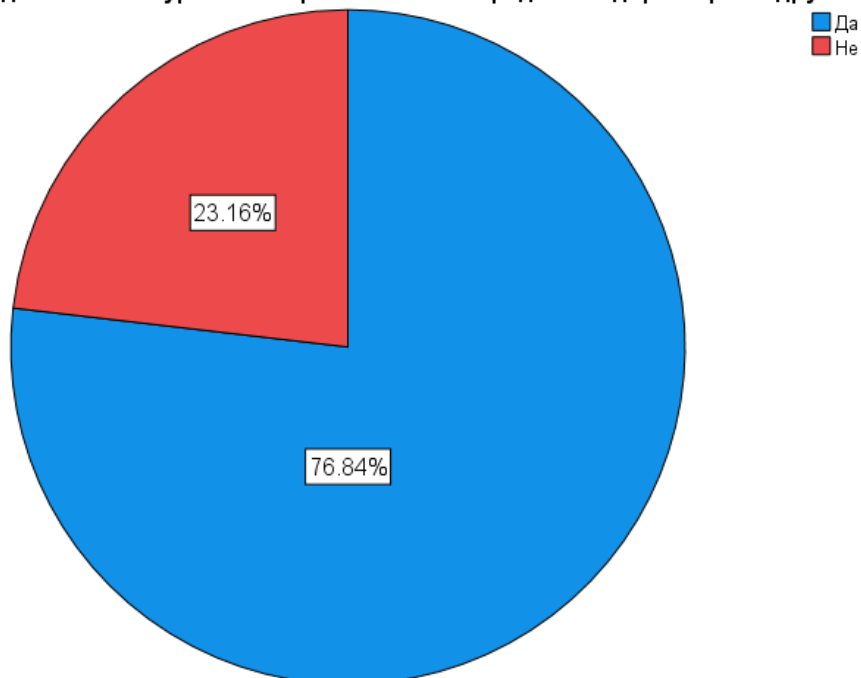
Таблица 70. Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ се определя от директора на дружеството (без ФЛ) (Q41)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	73	49.0	76.8	76.8
	Не	22	14.8	23.2	100.0
	Total	95	63.8	100.0	
Missing	System	54	36.2		
Total		149	100.0		

Оценката на всички посочени фактори са логично следствие от водещата роля на принципала (фиг. 42) и директора на ЮЛ (вж. фиг. 43) при вземането на решения за контрактиране с лицензирано за частна охранителна дейност дружество. Размерът на договорираната цена за услуга е обичайно в границите до 1% от спрямо общите разходи/доходи/бюджет на ЮЛ или ФЛ, чиито обекти се охраняват (68% от респондентите), вж. фиг. 41. Частният случай за прилагане на процедура по ЗОП при наемането на

дружество за сигурност охрана се прилага в над 1/3 от респондентите (или 36,3%), вж. фиг. 44.

Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ се определя от директора на дружеството (без ФЛ)

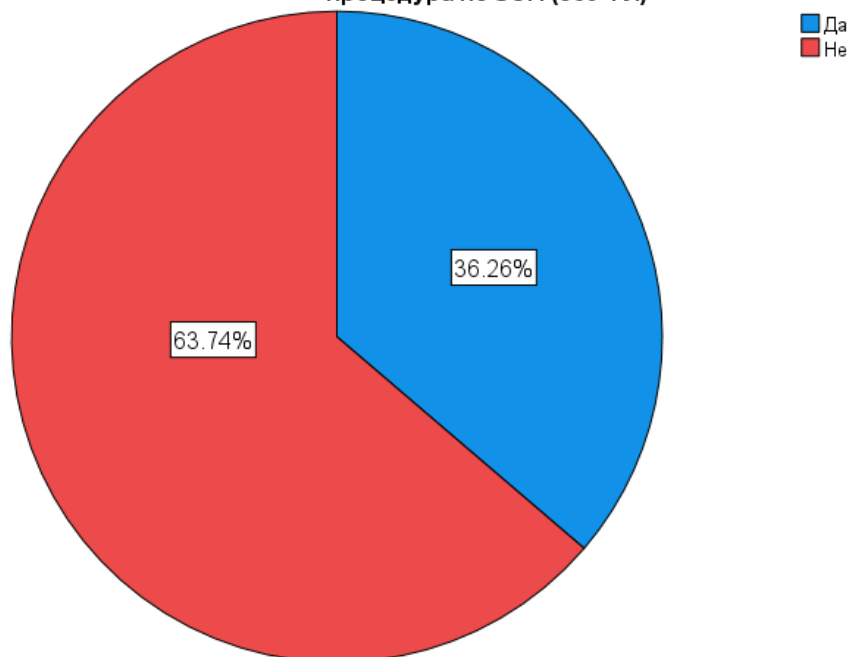

Фигура 43. Бюджетът за сигурност и охрана в ЮЛ се определя от директора на дружеството (без ФЛ)

Таблица 71. Наемането на лицензирано за частна охранителна дейност дружество от Вашето ЮЛ се извършва по процедура по ЗОП (без ФЛ) (Q42)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	33	22.1	36.3	36.3
	Не	58	38.9	63.7	100.0
	Total	91	61.1	100.0	
Missing	System	58	38.9		
Total		149	100.0		

Наемането на лицензирано за частна охранителна дейност дружество от Вашето ЮЛ се извършва по процедура по ЗОП (без ФЛ)

Фигура 44. Наемането на лицензирано за частна охранителна дейност дружество от Вашето ЮЛ се извършва по процедура по ЗОП (без ФЛ)

Следващите пет въпроса тестват склонността на клиентите на специализираните дружества за сигурност и охрана да повишават цената на услугата върху основата на пет външни фактора, които влияят върху кадровото и техническо осигуряване на процеса. Тези фактори са цена на електрическа енергия, цени на горива за МПС, цени на Интернет свързаност, размер на МРЗ, както и инфлационен индекс. Възможните отговори на всички пет въпроса са структурирани по Ликертовата скала.

Сред факторите, влияещи върху нагласите сред клиентите за повишаване цената на услугите по охрана и сигурност с най-голям консенсус се определя повишаването на МРЗ (със съгласие сред над 75% от респондентите, вж. Фиг. 48)., следван от инфлацията с подкрепа сред 74,8% от респондентите, повишаването на цените на бензина и дизела с подкрепа сред 71,5% от анкетираните. На предпоследното място (вж. фиг. 47) като

важен фактор се определят цените за Интернет свързаност, независимо от съвременното насищане със СОТ и повишен трафик на видеосъдържание от охраняваните обекти към мониторинг централите на фирмите за сигурност и охрана. Повишаването на цените на електроенергията намират най-малка подкрепа с одобрение от 47% от респондентите (вж. фиг. 45).

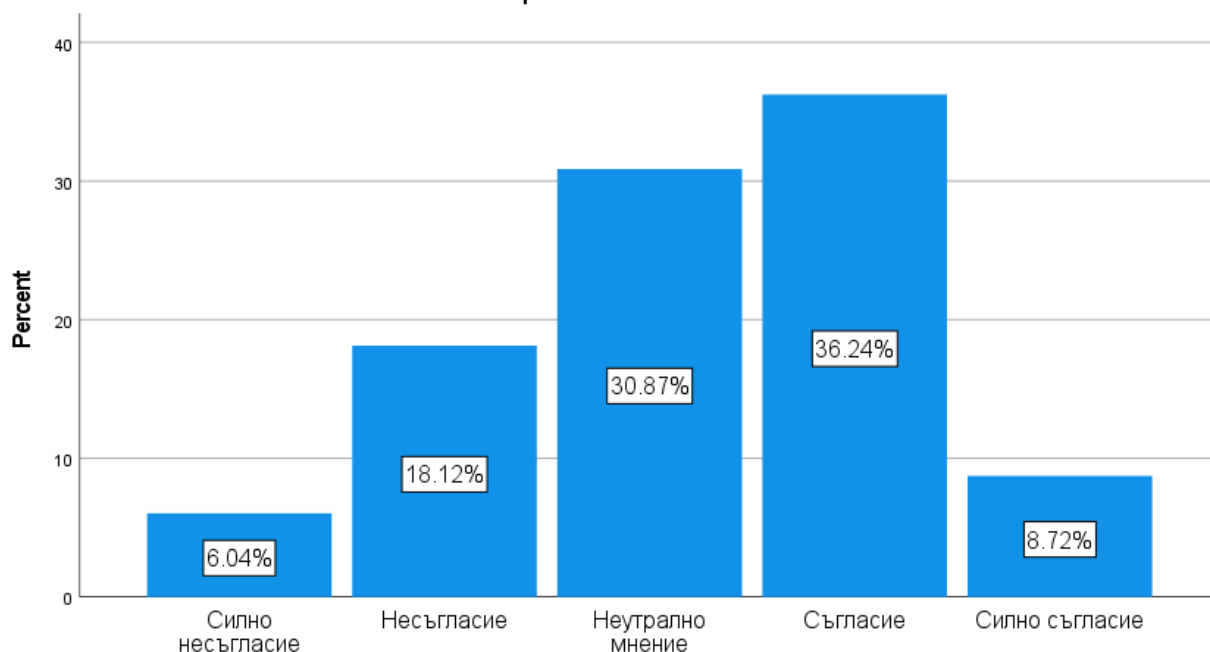
Таблица 72. Statistics (43-47)

		Повишаването на цените на електроенергията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната на ЮЛ/ФЛ	Повишаването на цените на горивата е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ	Повишаването на цените за Интернет свързаност е основание за повишаване на цената за охрана и сигурност на ЮЛ/ФЛ	Повишаването на МРЗ е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ	Повишаването на инфлацията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ
N	Valid	149	149	149	149	149
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3.23	3.61	3.42	3.78	3.76
Std. Error of Mean		.085	.074	.077	.063	.064
Median		3.00	4.00	4.00	4.00	4.00
Mode		4	4	4	4	4
Std. Deviation		1.042	.898	.946	.770	.777
Variance		1.086	.807	.894	.593	.603
Skewness		-.340	-1.018	-.552	-1.218	-1.391
Std. Error of Skewness		.199	.199	.199	.199	.199
Kurtosis		-.485	.766	-.251	2.169	3.166
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.395	.395	.395
Range		4	4	4	4	4
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		5	5	5	5	5
Sum		482	538	510	563	560

Таблица 73. Повишаването на цените на електроенергията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната на ЮЛ/ФЛ (Q43)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	9	6.0	6.0	6.0
	Несъгласие	27	18.1	18.1	24.2
	Неутрално мнение	46	30.9	30.9	55.0
	Съгласие	54	36.2	36.2	91.3
	Силно съгласие	13	8.7	8.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Повишаването на цените на електроенергията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната на ЮЛ/ФЛ

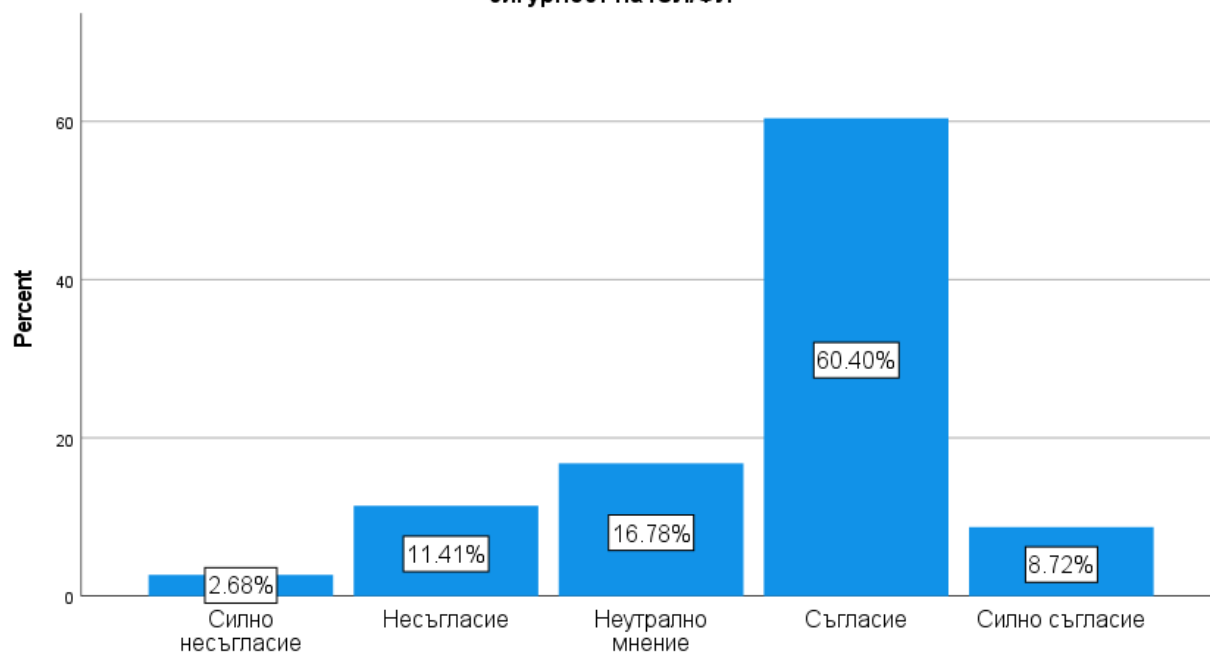

Фигура 45. Повишаването на цените на електроенергията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ

Таблица 74. Повишаването на цените на горивата е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ (Q44)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	4	2.7	2.7	2.7
	Несъгласие	17	11.4	11.4	14.1
	Неутрално мнение	25	16.8	16.8	30.9
	Съгласие	90	60.4	60.4	91.3
	Силно съгласие	13	8.7	8.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Повишаването на цените на горивата е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ

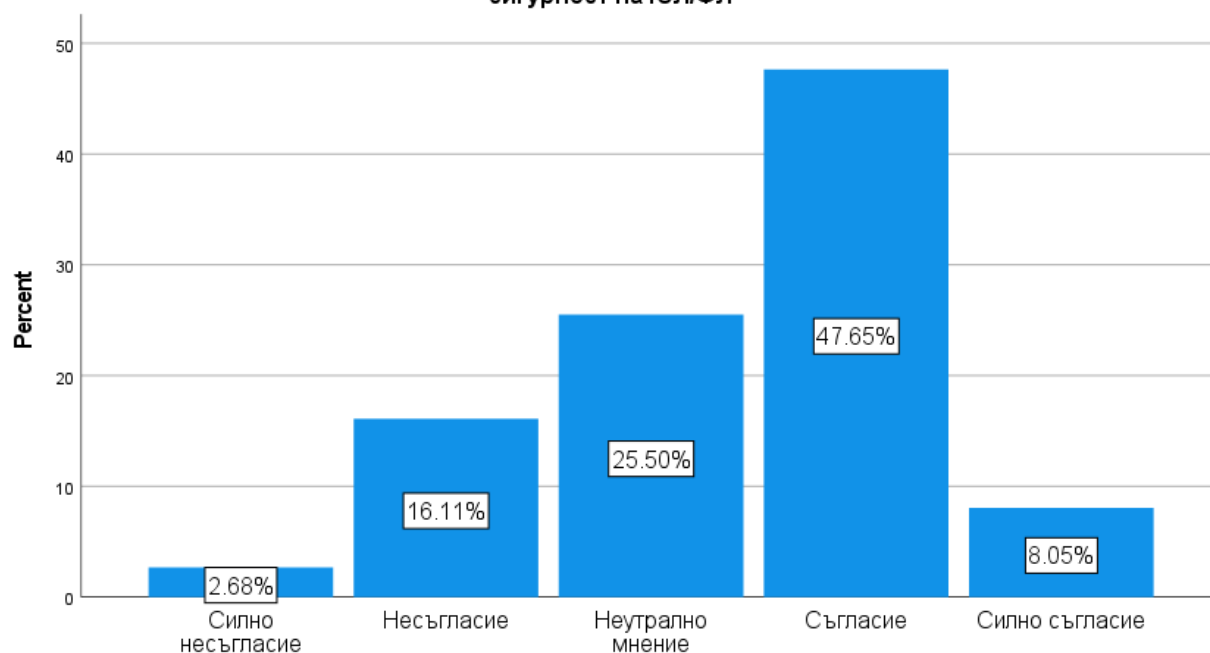

Фигура 46. Повишаването на цените на бензина и дизела е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ

Таблица 75. Повишаването на цените за Интернет свързаност е основание за повишаване на цената за охрана и сигурност на ЮЛ/ФЛ (Q45)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	4	2.7	2.7	2.7
	Несъгласие	24	16.1	16.1	18.8
	Неутрално мнение	38	25.5	25.5	44.3
	Съгласие	71	47.7	47.7	91.9
	Силно съгласие	12	8.1	8.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Повишаването на цените за Интернет свързаност е основание за повишаване на цената за охрана и сигурност на ЮЛ/ФЛ

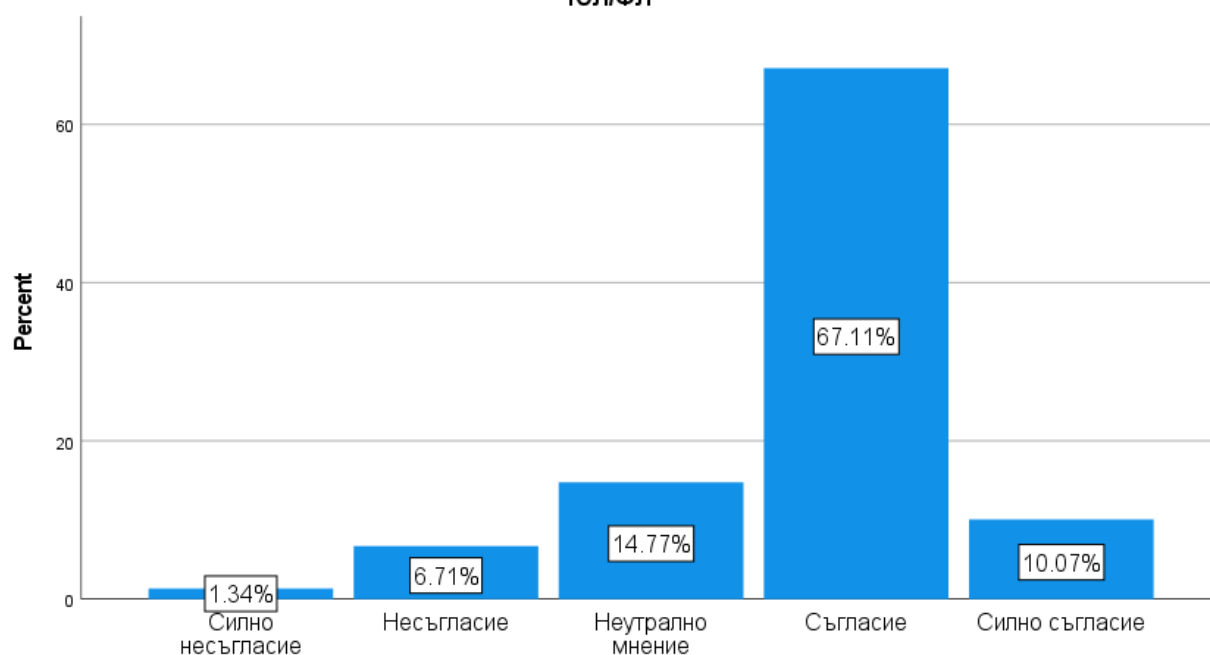

Фигура 47. Повишаването на цените за Интернет свързаност е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ

Таблица 76. Повишаването на МРЗ е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ (Q46)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	2	1.3	1.3	1.3
	Несъгласие	10	6.7	6.7	8.1
	Неутрално мнение	22	14.8	14.8	22.8
	Съгласие	100	67.1	67.1	89.9
	Силно съгласие	15	10.1	10.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

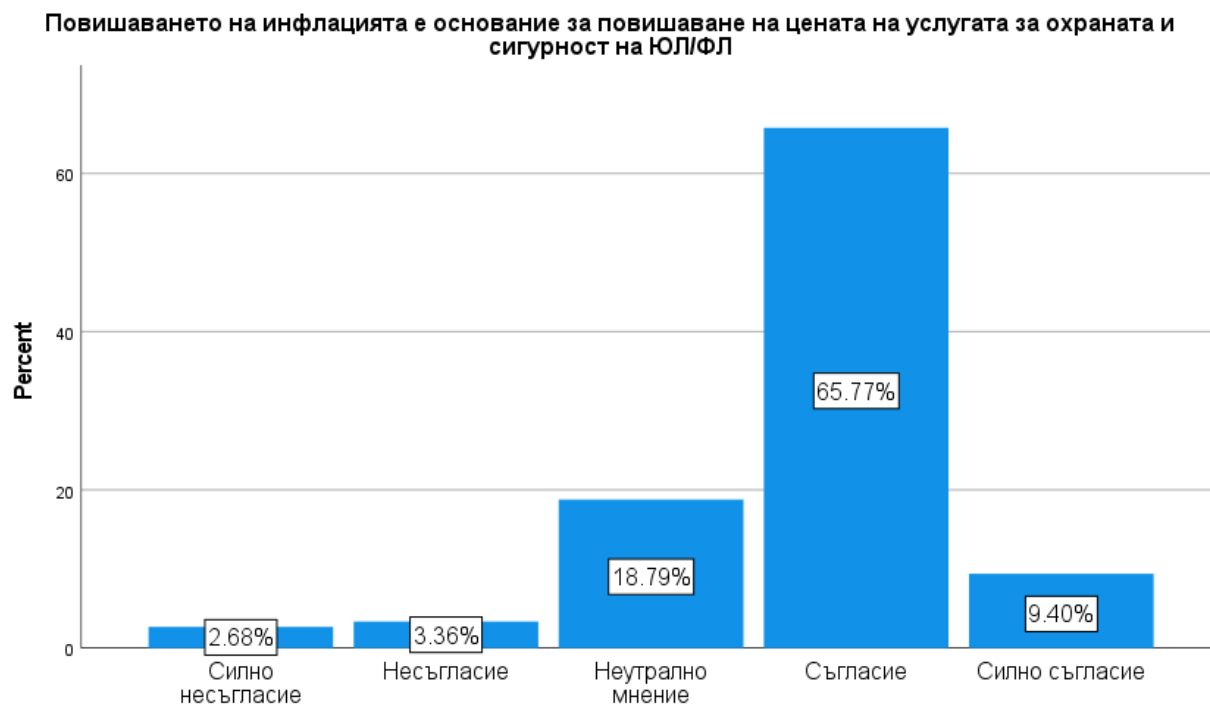
Повишаването на МРЗ е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ

Фигура 48. Повишаването на минималната работна заплата (МРЗ) е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ

Таблица 77. Повишаването на инфлацията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ/ФЛ (Q47)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	4	2.7	2.7	2.7
	Несъгласие	5	3.4	3.4	6.0
	Неутрално мнение	28	18.8	18.8	24.8
	Съгласие	98	65.8	65.8	90.6
	Силно съгласие	14	9.4	9.4	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Фигура 49. Повишаването на инфлацията е основание за повишаване на цената на услугата за охраната и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ

6. Оценка на ефективността на услугите по сигурност и охрана

Оценката на ефективността е базирана върху данни от натрупване на свидетелства сред охраняваните обекти, ФЛ и ЮЛ относно честотата на неблагоприятните събития и реакцията на наетата лицензирана фирма. В този са включени единадесет въпроса, разпределени в четири отделни подгрупи.

Въпроси 48-50 изследват времето за реакция на специализираната фирма по отношение на разкриваемостта на извършителите на кражба / злоумишлена щета, съчетано с наличието на пречки от разнообразен характер за качествено предоставяне на услугата.

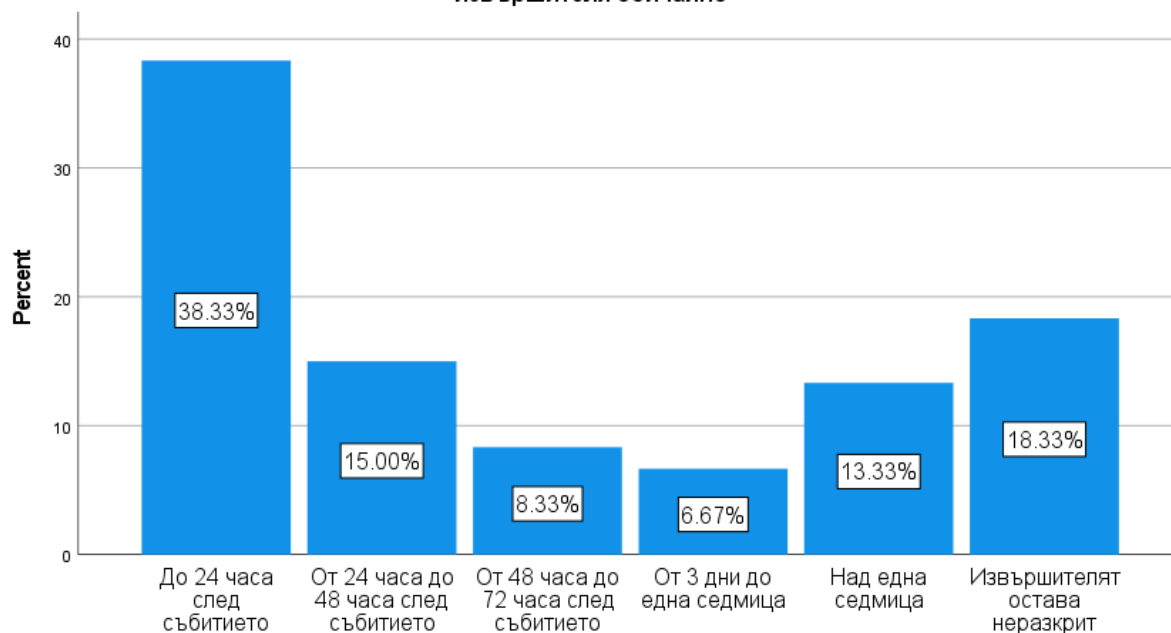
Таблица 78. Statistics (48-50)

		При кражба в ЮЛ или собственост на ФЛ специализираната фирма за сигурност и охрана разкрива извършителя обичайно	При причиняване на злоумишлена щета в ЮЛ/ФЛ спец. фирма за сигурност и охрана разкрива извършителя обичайно	Има ли пречки пред осъществяването от дистанция на охрана и сигурност на ЮЛ/ФЛ (допустим е повече от един отговор)
N	Valid	60	62	149
	Missing	89	87	0
Mean		2.97	2.90	2.18
Std. Error of Mean		.258	.252	.133
Median		2.00	2.00	1.00
Mode		1	1	1
Std. Deviation		2.000	1.981	1.624
Variance		3.999	3.925	2.636
Skewness		.429	.491	.951
Std. Error of Skewness		.309	.304	.199
Kurtosis		-1.487	-1.418	-.818
Std. Error of Kurtosis		.608	.599	.395
Range		5	5	5
Minimum		1	1	1
Maximum		6	6	6
Sum		178	180	325

Таблица 79. При кражба в ЮЛ или собственост на ФЛ специализираната фирма за сигурност и охрана разкрива извършителя обичайно (Q48)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 24 часа след събитието	23	15.4	38.3	38.3
	От 24 часа до 48 часа след събитието	9	6.0	15.0	53.3
	От 48 часа до 72 часа след събитието	5	3.4	8.3	61.7
	От 3 дни до една седмица	4	2.7	6.7	68.3
	Над една седмица	8	5.4	13.3	81.7
	Извършителят остава неразкрит	11	7.4	18.3	100.0
	Total	60	40.3	100.0	
Missing	System	89	59.7		
Total		149	100.0		

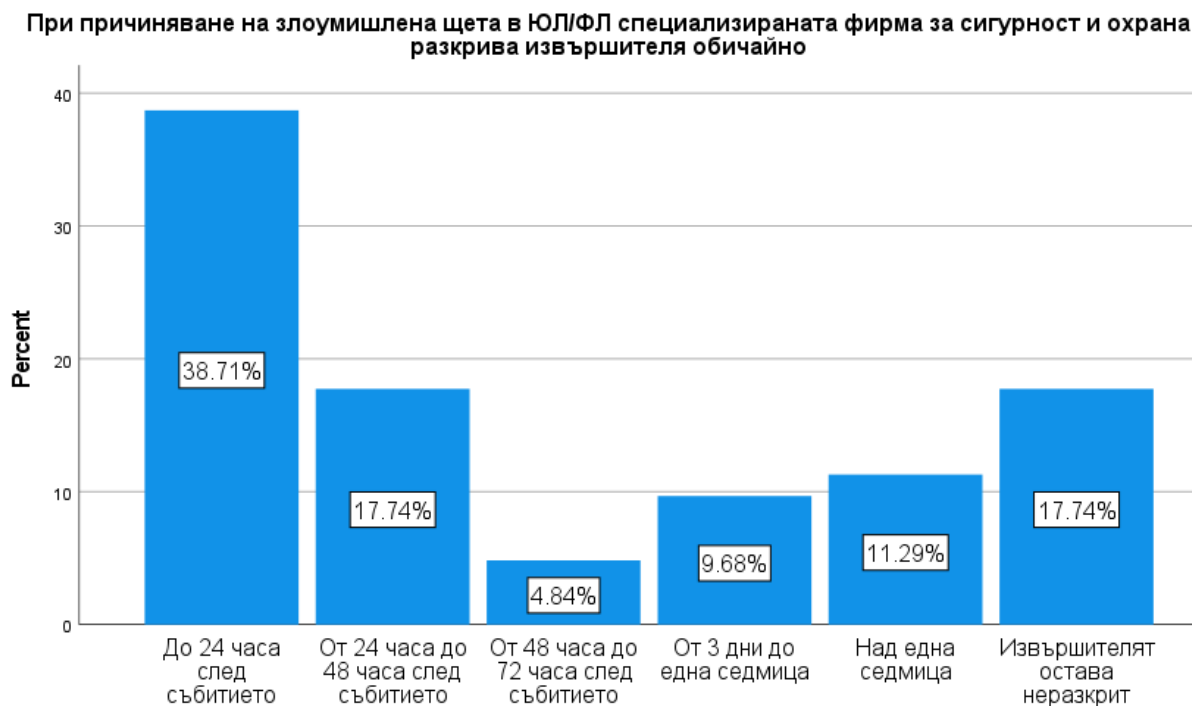
При кражба в ЮЛ или собственост на ФЛ специализираната фирма за сигурност и охрана разкрива извършителя обичайно

Фигура 50. Срок за обичайно разкриване на извършителя от специализираната фирма за сигурност и охрана при кражба в ЮЛ или собственост на ФЛ

Таблица 80. При причиняване на злоумишлена щета в ЮЛ/ФЛ специализираната фирма за сигурност и охрана разкрива извършителя обичайно (Q49)

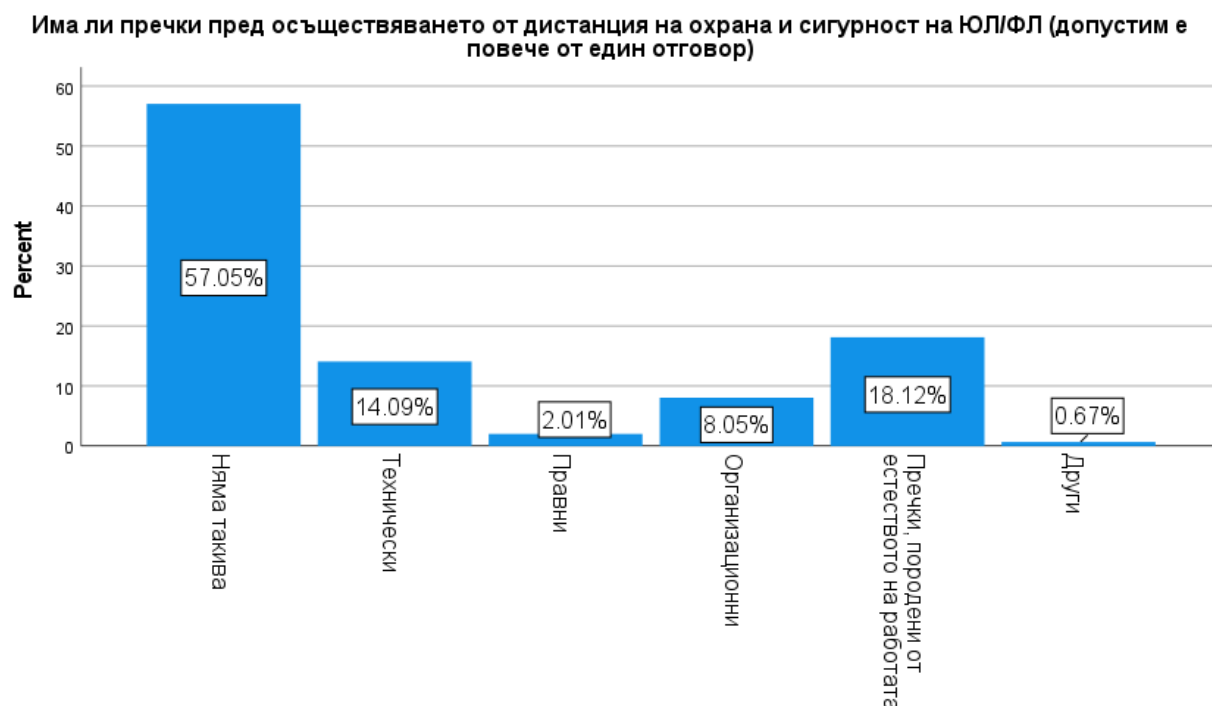
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 24 часа след събитието	24	16.1	38.7	38.7
	От 24 часа до 48 часа след събитието	11	7.4	17.7	56.5
	От 48 часа до 72 часа след събитието	3	2.0	4.8	61.3
	От 3 дни до една седмица	6	4.0	9.7	71.0
	Над една седмица	7	4.7	11.3	82.3
	Извършителят остава неразкрит	11	7.4	17.7	100.0
	Total	62	41.6	100.0	
Missing	System	87	58.4		
Total		149	100.0		

Фигура 51. Срок за обичайно разкриване на извършителя от специализираната фирма за сигурност и охрана при причиняване на злоумишлена щета в обект на ЮЛ или собственост на ФЛ

Таблица 81. Има ли пречки пред осъществяването от дистанция на охрана и сигурност на ЮЛ/ФЛ (допустим е повече от един отговор) (Q50)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Няма такива	85	57.0	57.0	57.0
	Технически	21	14.1	14.1	71.1
	Правни	3	2.0	2.0	73.2
	Организационни	12	8.1	8.1	81.2
	Пречки, породени от естеството на работата	27	18.1	18.1	99.3
	Други	1	.7	.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Фигура 52. Наличие на пречки пред осъществяването от дистанция на охрана и сигурност на ЮЛ или собственост на ФЛ (допустим е повече от един отговор)

Въпроси 51-53 са базирани върху субективна преценка по Ликертовата скала на опита на респондентите при ползване на услугата по отношение на извършването на кражба, злоумишлени действия върху активи, както и достъпа до системите за видеонаблюдение на специализираната фирма от страна на възложителя.

Таблица 82. Statistics (51-53)

		Разкриваните от специализираната фирма за сигурност и охрана извършители на кражби са обичайно външни за ЮЛ/ФЛ	Разкриваните от фирмата за сигурност и охрана извършители на злоумишлени действия върху активи са външни за ЮЛ/ФЛ	ЮЛ/ФЛ като възложител обичайно има онлайн достъп до видео наблюдението на наетата фирма за сигурност и охрана
N	Valid	149	149	149
	Missing	0	0	0

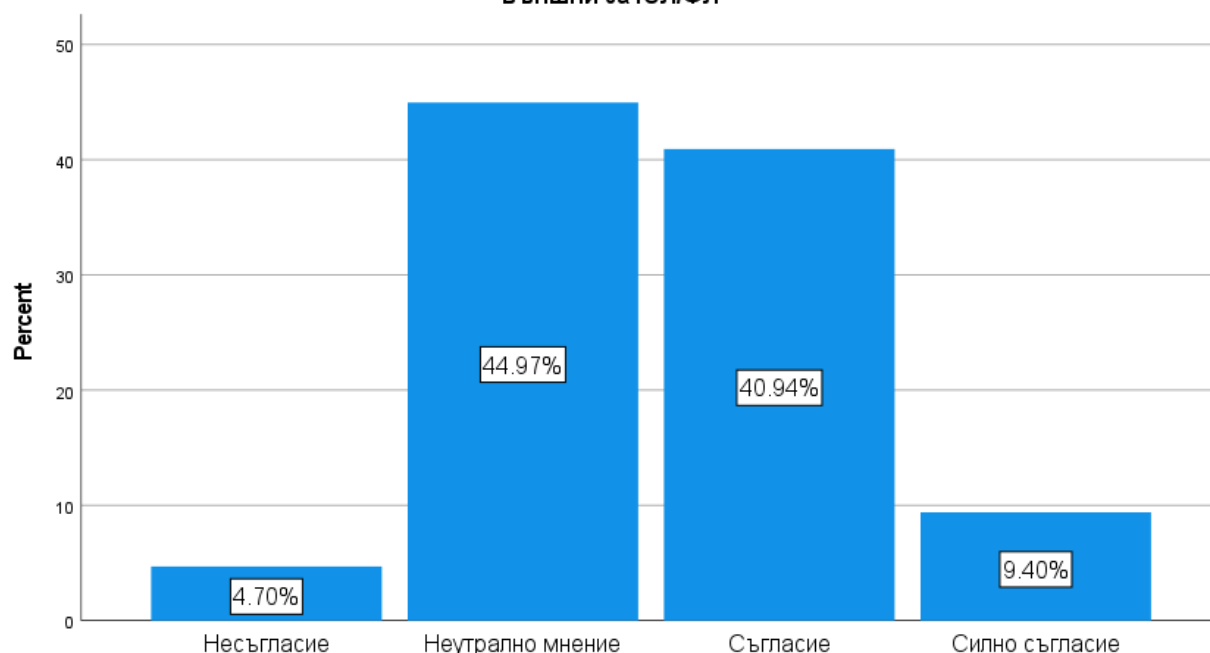
Mean		3.55	3.49	3.62
Std. Error of Mean		.060	.062	.060
Median		3.53 ^a	3.48 ^a	3.62 ^a
Mode		3	3	4
Std. Deviation		.730	.759	.732
Variance		.533	.576	.535
Skewness		.193	.034	-.206
Std. Error of Skewness		.199	.199	.199
Kurtosis		-.314	.191	-.156
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.395
Range		3	4	3
Minimum		2	1	2
Maximum		5	5	5
Sum		529	520	539
Percentiles	10	2.31 ^b	2.25 ^b	2.34 ^b
	20	2.71	2.64	2.83
	25	2.91	2.83	3.04
	30	3.07	3.01	3.15
	40	3.30	3.25	3.39
	50	3.53	3.48	3.62
	60	3.76	3.71	3.86
	70	4.00	3.95	4.13
	75	4.19	4.12	4.30
	80	4.39	4.33	4.47
	90	4.79	4.76	4.81
a. Calculated from grouped data.				
b. Percentiles are calculated from grouped data.				

Таблица 83. Разкриваните от специализираната фирма за сигурност и охрана извършители на кражби са обичайно външни за ЮЛ/ФЛ (Q51)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Несъгласие	7	4.7	4.7	4.7
	Неутрално мнение	67	45.0	45.0	49.7
	Съгласие	61	40.9	40.9	90.6
	Силно съгласие	14	9.4	9.4	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Заб. Вариантът за отговор „Силно несъгласие“ не е избран от нито един респондент.

Разкриваните от специализираната фирма за сигурност и охрана извършители на кражби са обичайно външни за ЮЛ/ФЛ

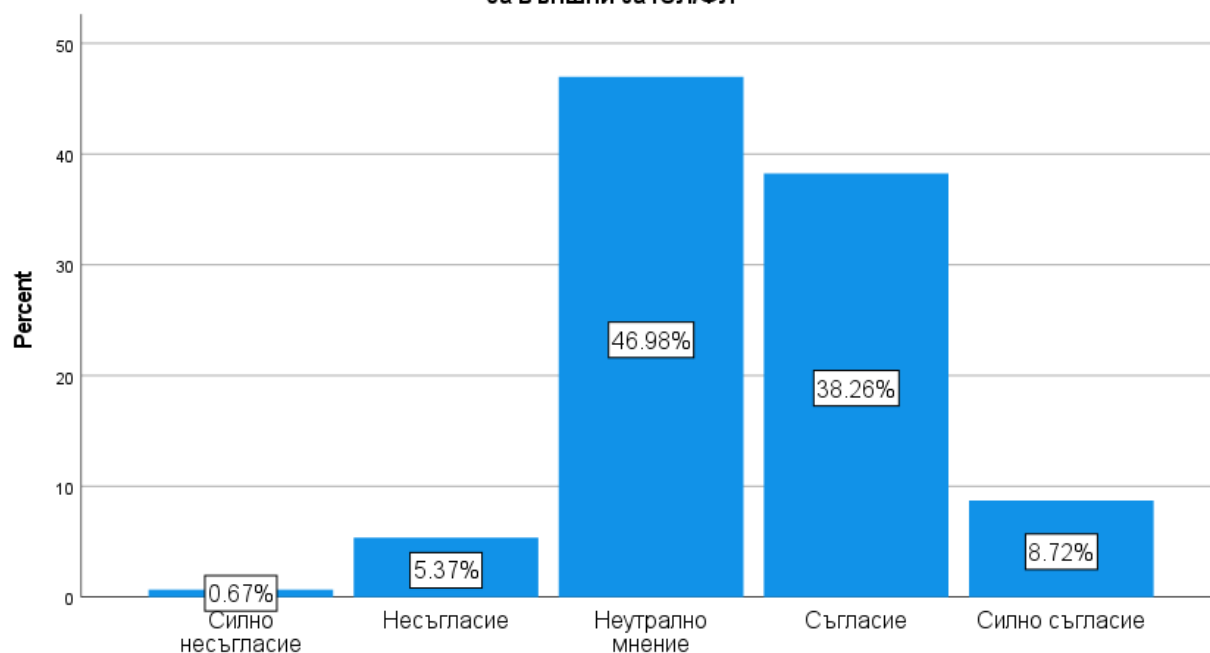

Фигура 53. Разкриваните от специализираната фирма за сигурност и охрана извършители на кражби са обичайно външни за ЮЛ/ФЛ

Таблица 84. Разкриваните от фирмата за сигурност и охрана извършители на злоумишлени действия върху активи са външни за ЮЛ/ФЛ (Q52)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	.7	.7	.7
	Несъгласие	8	5.4	5.4	6.0
	Неутрално мнение	70	47.0	47.0	53.0
	Съгласие	57	38.3	38.3	91.3
	Силно съгласие	13	8.7	8.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Разкриваните от фирмата за сигурност и охрана извършители на злоумишлени действия върху активи са външни за ЮЛ/ФЛ

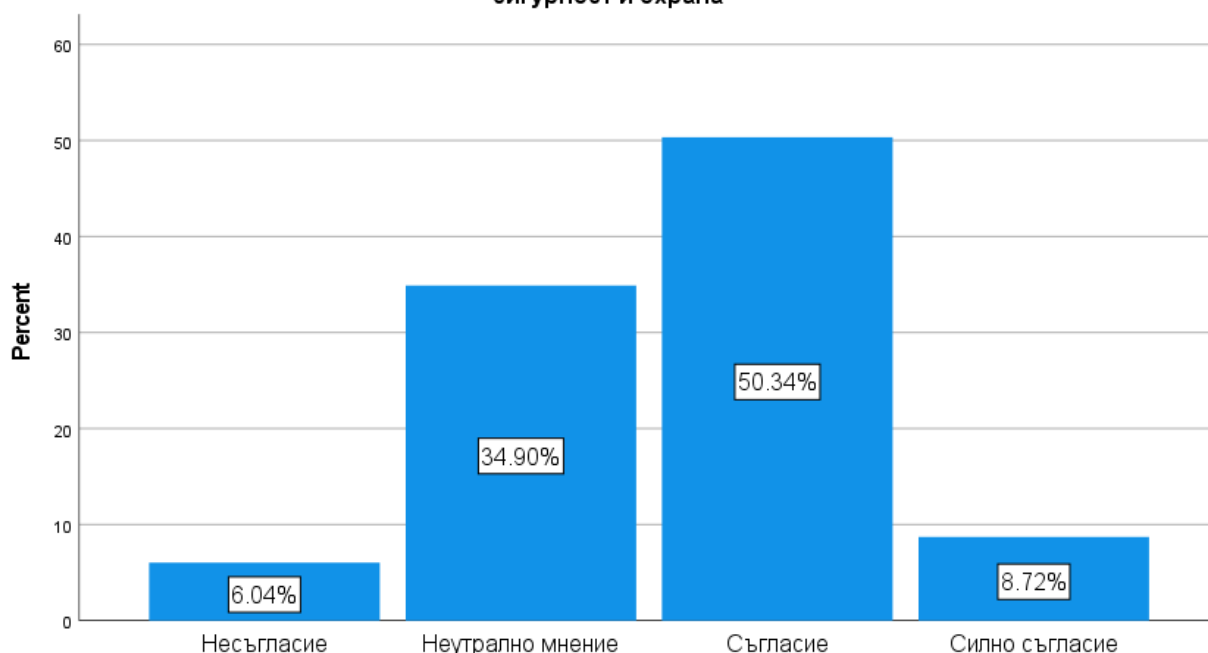
Фигура 54. Разкриваните от специализираната фирма за сигурност и охрана извършители на злоумишлени действия върху активи са обичайно външни за ЮЛ/ФЛ

Таблица 85. ЮЛ/ФЛ като възложител обичайно има онлайн достъп до видео наблюдението на наетата фирма за сигурност и охрана (Q53)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Несъгласие	9	6.0	6.0	6.0
	Неутрално мнение	52	34.9	34.9	40.9
	Съгласие	75	50.3	50.3	91.3
	Силно съгласие	13	8.7	8.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Заб. Вариантът за отговор „Силно несъгласие“ не е избран от нито един респондент.

ЮЛ/ФЛ като възложител обичайно има онлайн достъп до видео наблюдението на наетата фирма за сигурност и охрана

Фигура 55. ЮЛ/ФЛ като възложител обичайно има онлайн достъп до видео наблюдението на наетата специализирана фирма за сигурност и охрана

Въпроси 54-56 оценява в конкурентен аспект субективната оценка на респондентите по отношение на ефективността на услугите по охрана и сигурност спрямо еквивалентната застраховка, както и взаимодействието с органите на правораздавателната система, вкл. възстановяването на причинените щети при кражби и злоумишлени действия.

Таблица 86. Statistics (54-56)

		Осигуряването на опазването на имуществото на ЮЛ/ФЛ чрез фирма за сигурност и охрана е по-ефективно от еквивалентна застраховка	Разкритите извършители на кражби и злоумишлени действия върху активи на ЮЛ/ФЛ се предават винаги на органите на реда	Причинените от извършителите на кражби и злоумишлени действия щети се възстановяват от фирмата за сигурност и охрана
N	Valid	149	149	149
	Missing	0	0	0
Mean		3.70	3.66	3.47

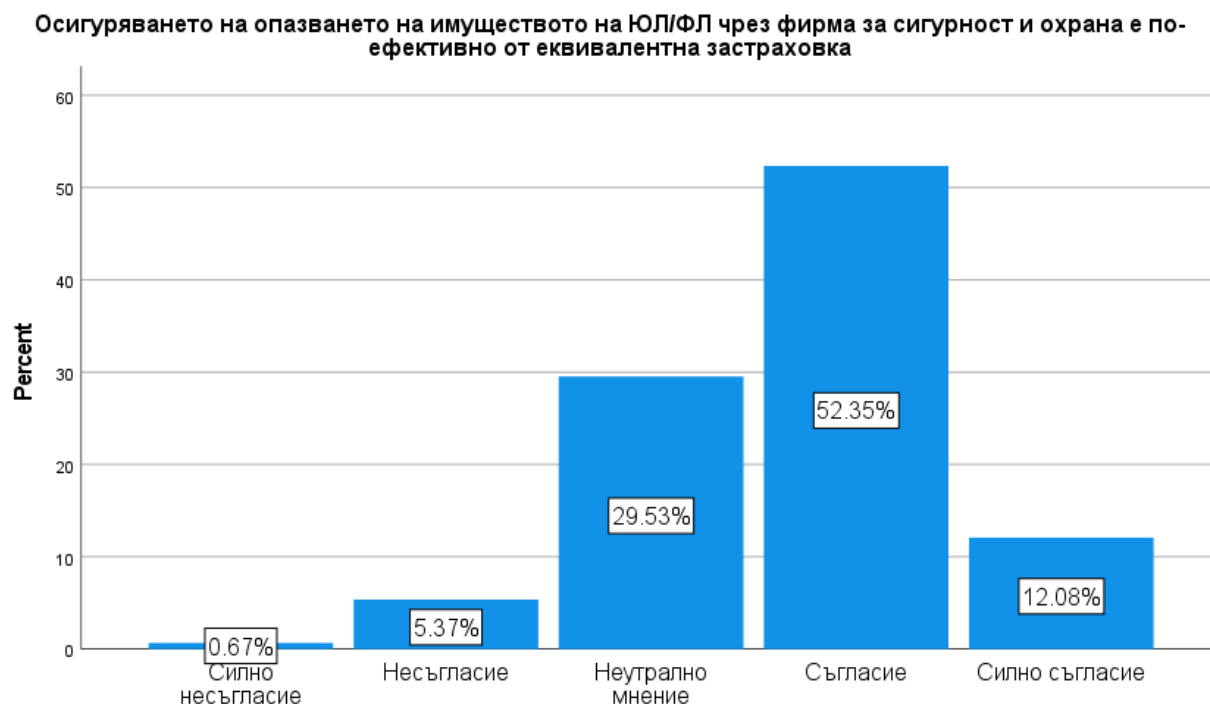
Std. Error of Mean		.064	.055	.058
Median		3.71 ^a	3.65 ^a	3.49 ^a
Mode		4	4	3 ^c
Std. Deviation		.777	.676	.712
Variance		.604	.456	.508
Skewness		-.465	-.126	-.631
Std. Error of Skewness		.199	.199	.199
Kurtosis		.453	-.098	1.633
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.395
Range		4	3	4
Minimum		1	2	1
Maximum		5	5	5
Sum		551	545	517
Percentiles	10	2.38 ^b	2.43 ^b	2.28 ^b
	20	2.95	2.94	2.69
	25	3.10	3.09	2.90
	30	3.22	3.20	3.05
	40	3.47	3.43	3.27
	50	3.71	3.65	3.49
	60	3.96	3.88	3.71
	70	4.26	4.15	3.93
	75	4.41	4.31	4.07
	80	4.57	4.48	4.28
	90	4.88	4.80	4.68
a. Calculated from grouped data.				
b. Percentiles are calculated from grouped data.				
c. Multiple modes exist. The smallest value is shown				

Таблица 87. Осигуряването на опазването на имуществото на ЮЛ/ФЛ чрез фирма за сигурност и охрана е по-ефективно от еквивалентна застраховка (Q54)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	.7	.7	.7
	Несъгласие	8	5.4	5.4	6.0
	Неутрално мнение	44	29.5	29.5	35.6
	Съгласие	78	52.3	52.3	87.9
	Силно съгласие	18	12.1	12.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

От включените в раздела въпроси с най-информативно значение може да се определи именно представеното чрез фиг. 56, където респондентите

застават на позицията (за 61% от тях), че осигуряването на опазването на имуществото на ЮЛ/ФЛ чрез специализирана фирма за сигурност и охрана е **по-ефективно** от сключването на еквивалентна застраховка, с издадена от общозастрахователно дружество полица.

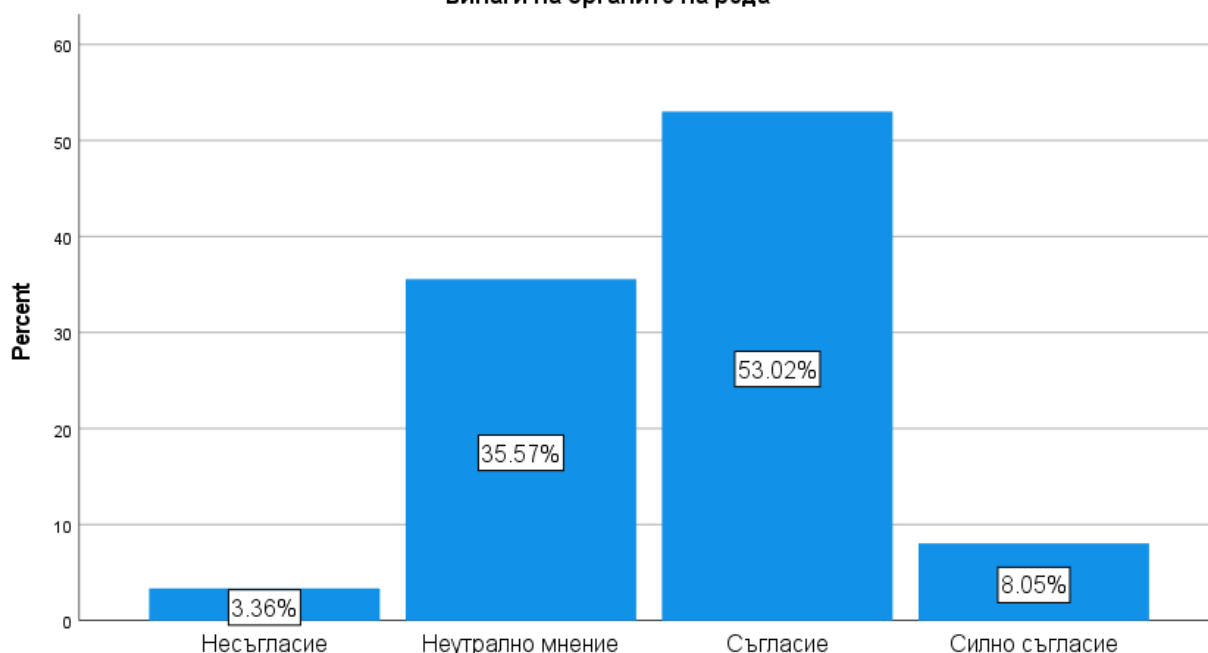
Фигура 56. Осигуряването на опазването на имуществото на ЮЛ/ФЛ чрез специализирана фирма за сигурност и охрана е по-ефективно от сключването на еквивалентна застраховка, с издадена от общозастрахователно дружество полица

Таблица 88. Разкритите извършители на кражби и злоумишлени действия върху активи на ЮЛ/ФЛ се предават винаги на органите на реда (Q54)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Несъгласие	5	3.4	3.4	3.4
	Неутрално мнение	53	35.6	35.6	38.9
	Съгласие	79	53.0	53.0	91.9
	Силно съгласие	12	8.1	8.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Заб. Вариантът за отговор „Силно несъгласие“ не е избран от нито един респондент.

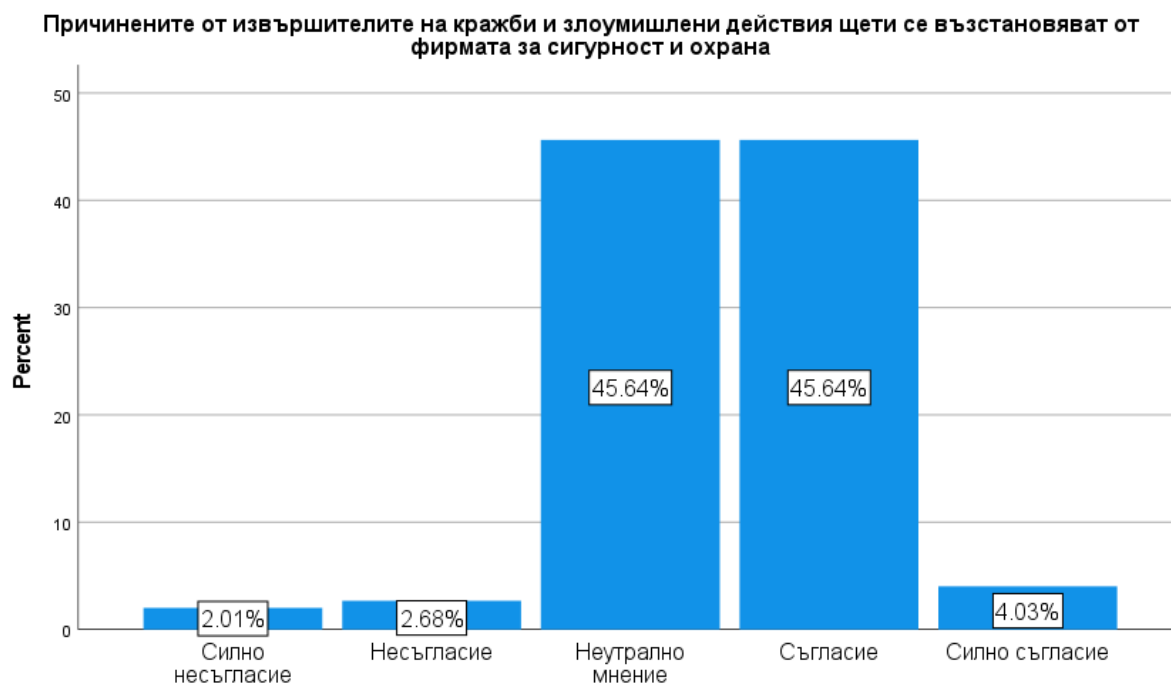
Разкритите извършители на кражби и злоумишлени действия върху активи на ЮЛ/ФЛ се предават винаги на органите на реда

Фигура 57. Разкритите извършители на кражби и злоумишлени действия върху активи на ЮЛ/ФЛ се предават винаги на органите на правораздавателната система

Таблица 89. Причинените от извършителите на кражби и злоумишлени действия щети се възстановяват от фирмата за сигурност и охрана (Q55)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	3	2.0	2.0	2.0
	Несъгласие	4	2.7	2.7	4.7
	Неутрално мнение	68	45.6	45.6	50.3
	Съгласие	68	45.6	45.6	96.0
	Силно съгласие	6	4.0	4.0	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Фигура 58. Причинените от извършителите на кражби и злоумишлени действия щети се възстановяват от наетата специализирана фирма за сигурност и охрана, съобразно клаузите на сключения договор

Въпроси 57-58 формират описание на респондентите по отношение достъпа до охраняваните обекти на други лица и политиката на снемане на лични данни и вписване в нарочен регистър на тези лица. Тези въпроси служат за изследване на връзката между честотата на зловредни събития и достъпа на външни лица, който може да послужи за бъдещ корелационен анализ от позиция на доставчика на услугата.

Таблица 90. Statistics (57-58)			
		Ежедневно на територията на охраняваните обекти на ЮЛ/ФЛ се допускат външни лица (клиенти/гости/обучаеми и др. подобни)	Допускането на посещения на външни лица до охраняваните обекти на ЮЛ е само след снемане на лични данни и вписване в регистър
N	Valid	149	149
	Missing	0	0

Mean		2.89	3.02
Std. Error of Mean		.159	.086
Median		2.39 ^a	3.11 ^a
Mode		1	3
Std. Deviation		1.937	1.049
Variance		3.750	1.101
Skewness		1.052	-.325
Std. Error of Skewness		.199	.199
Kurtosis		.265	-.420
Std. Error of Kurtosis		.395	.395
Range		7	4
Minimum		1	1
Maximum		8	5
Sum		430	450
Percentiles	10	. ^{b,c}	1.35 ^c
	20	1.20	2.04
	25	1.38	2.23
	30	1.56	2.41
	40	1.92	2.77
	50	2.39	3.11
	60	2.89	3.40
	70	3.61	3.70
	75	3.99	3.85
	80	4.51	3.99
	90	6.01	4.57

a. Calculated from grouped data.

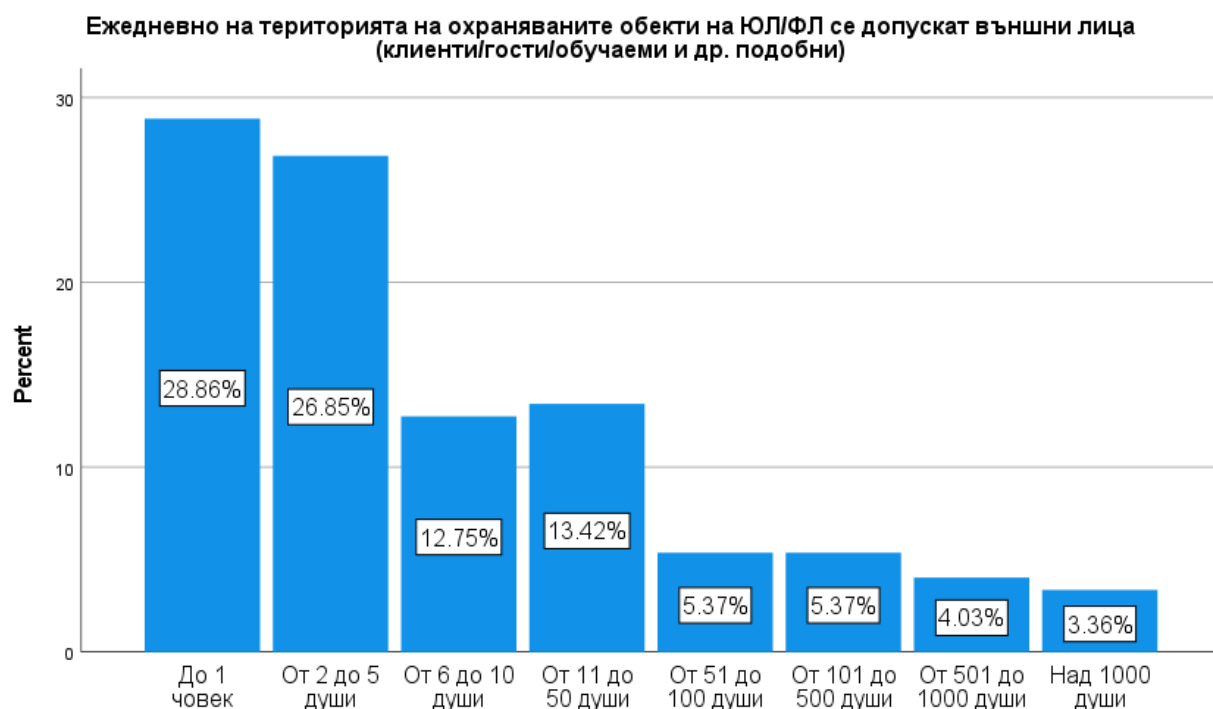
b. The lower bound of the first interval or the upper bound of the last interval is not known. Some percentiles are undefined.

c. Percentiles are calculated from grouped data.

Таблица 91. Ежедневно на територията на охраняваните обекти на ЮЛ/ФЛ се допускат външни лица (клиенти/гости/обучаеми и др. подобни) (Q57)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 1 човек	43	28.9	28.9	28.9
	От 2 до 5 души	40	26.8	26.8	55.7
	От 6 до 10 души	19	12.8	12.8	68.5
	От 11 до 50 души	20	13.4	13.4	81.9
	От 51 до 100 души	8	5.4	5.4	87.2
	От 101 до 500 души	8	5.4	5.4	92.6
	От 501 до 1000 души	6	4.0	4.0	96.6
	Над 1000 души	5	3.4	3.4	100.0

Total	149	100.0	100.0
-------	-----	-------	-------

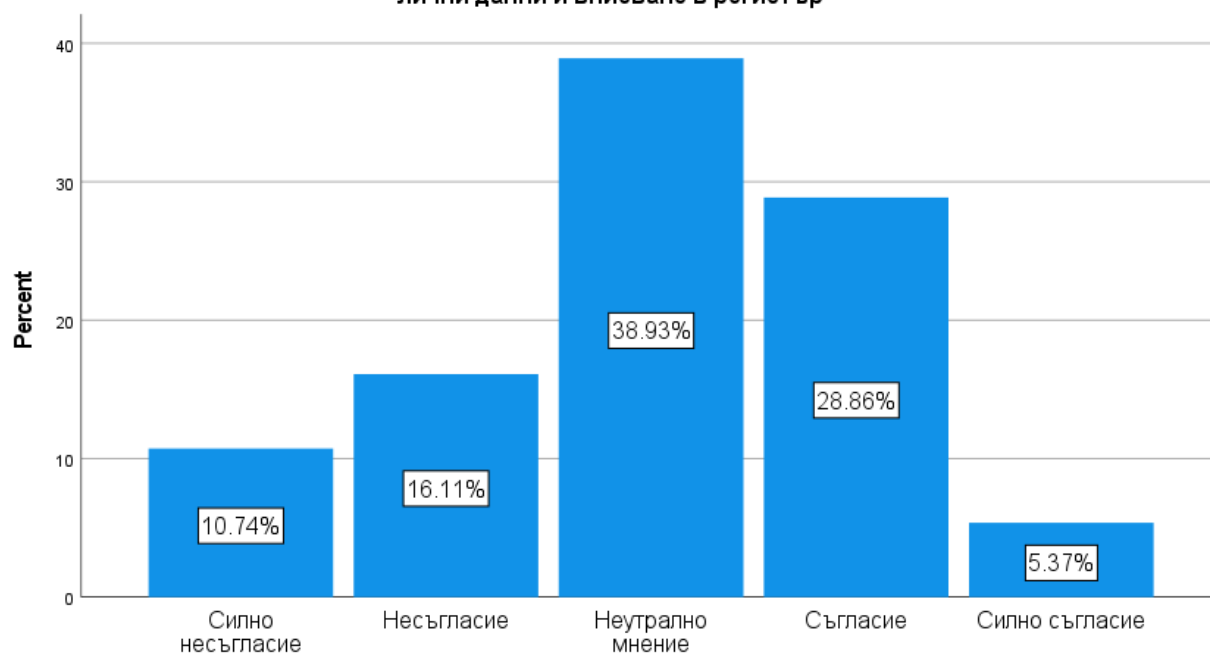

Фигура 59. Ежедневно на територията на охраняваните обекти на ЮЛ или собственост на ФЛ се допуска посещение на външни лица (клиенти / гости / обучаеми / пациенти / граждани и др.) с посочена численост

Таблица 92. Допускането на посещения на външни лица до охраняваните обекти на ЮЛ е само след снемане на лични данни и вписване в регистър (Q58)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	16	10.7	10.7	10.7
	Несъгласие	24	16.1	16.1	26.8
	Неутрално мнение	58	38.9	38.9	65.8
	Съгласие	43	28.9	28.9	94.6
	Силно съгласие	8	5.4	5.4	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Допускането на посещения на външни лица до охраняваните обекти на ЮЛ е само след снемане на лични данни и вписване в регистър

Фигура 60. Допускането на посещения на външни лица (клиенти / гости / обучаеми и др. подобни) на територията на охраняваните обекти на ЮЛ се организира само след снемане на лични данни и вписване в нарочен регистър

7. Оценка на ефективността на комуникациите при доставяне на услугите по сигурност и охрана

Комуникациите между възложител, доставчик на услугата и сигнално-охранителна техника е основен фактор за измерване на ефективността по линия на концепцията „стойност за пари“ (VfM). Тук фокусът е не само върху времето за реакция, но и върху информирането на клиента, вкл. и за събития с характер на активиране на СОТ в извънработно време (въпроси 59-61). Ето защо в раздел осми „Комуникации“ от въпросника се изследват техническите аспекти на осигуряване на услугата по охрана и сигурност, които пораждаат и съответни парични и капиталови претенции (Zahariev, A., 2017) към специализираната фирма, доколкото такива са договорирани.

Таблица 93. Statistics (59-61)

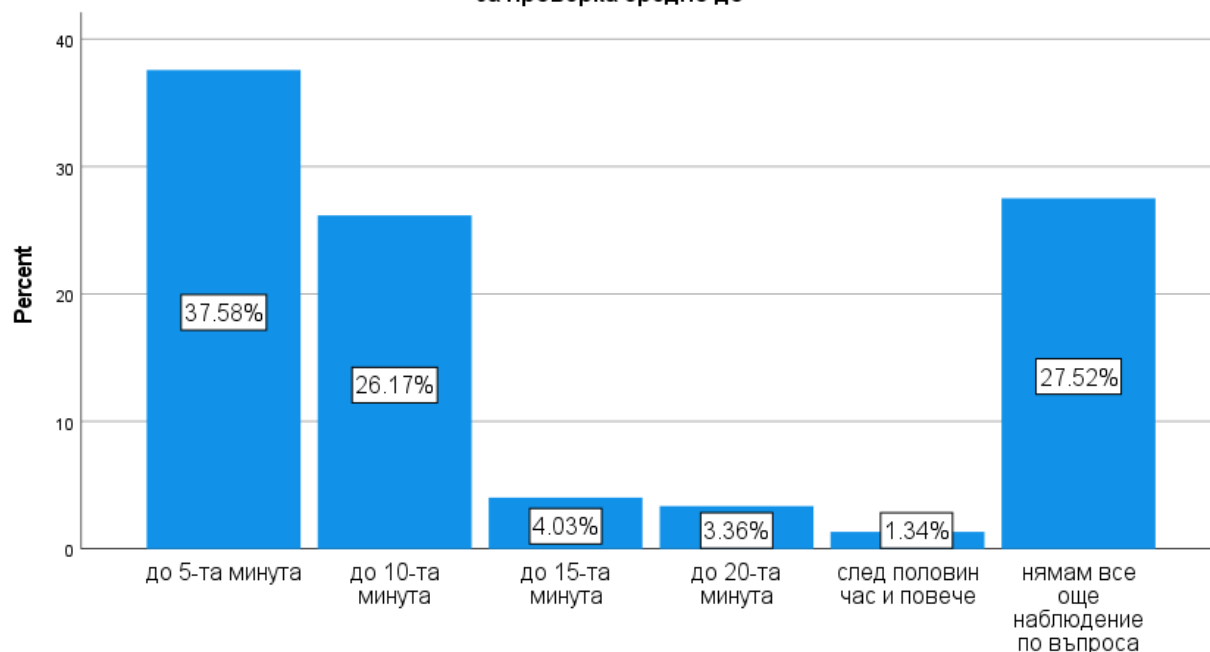
		При сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от фирмата за сигурност се отзовават на терен за проверка средно до	При сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от фирмата за сигурност се информира незабавно клиента	Задействането на сигнална аларма в охраняеми от фирма за сигурност обекти е обичайно в извънработно време
N	Valid	149	149	149
	Missing	0	0	0
Mean		2.87	3.97	3.65
Std. Error of Mean		.171	.062	.064
Median		1.98 ^a	4.03 ^a	3.67 ^a
Mode		1	4	4
Std. Deviation		2.084	.753	.779
Variance		4.342	.567	.607
Skewness		.672	-1.496	-.428
Std. Error of Skewness		.199	.199	.199
Kurtosis		-1.314	4.857	.352
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.395
Range		5	4	4
Minimum		1	1	1
Maximum		6	5	5
Sum		428	592	544
Percentiles	25	1.19 ^b	3.40 ^b	3.06 ^b
	50	1.98	4.03	3.67
	75	5.22	4.63	4.36
a. Calculated from grouped data.				
b. Percentiles are calculated from grouped data.				

Таблица 94. При сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от фирмата за сигурност се отзовават на терен за проверка средно до посоченото време (Q59)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	до 5-та минута	56	37.6	37.6	37.6
	до 10-та минута	39	26.2	26.2	63.8
	до 15-та минута	6	4.0	4.0	67.8

до 20-та минута	5	3.4	3.4	71.1
след половин час и повече	2	1.3	1.3	72.5
нямам все още наблюдение по въпроса	41	27.5	27.5	100.0
Total	149	100.0	100.0	

При сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от фирмата за сигурност се отзовават на терен за проверка средно до

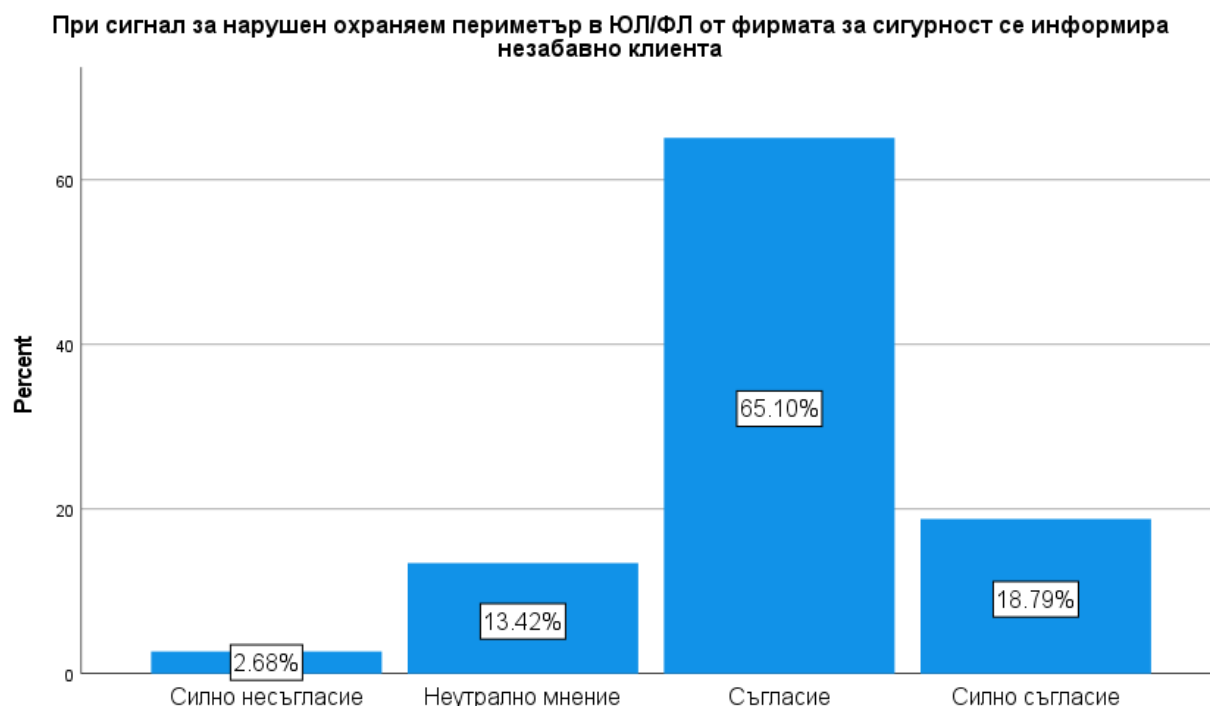

Фигура 61. Средно времетраене в минути на реакция при постъпване на сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от специализираната фирма за сигурност и охраната за проверка на терен след задействане на алармата

Таблица 95. При сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от фирмата за сигурност се информира незабавно клиента (Q60)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	4	2.7	2.7	2.7
	Неутрално мнение	20	13.4	13.4	16.1
	Съгласие	97	65.1	65.1	81.2
	Силно съгласие	28	18.8	18.8	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

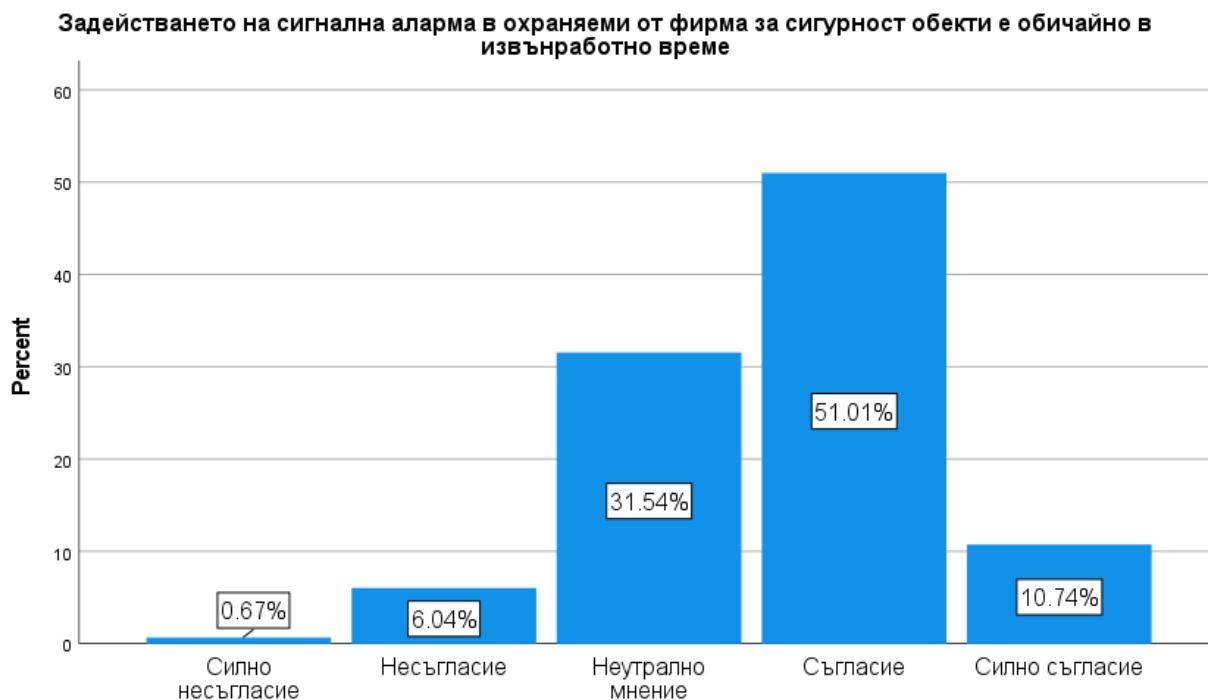
Заб. Вариантът за отговор „Несъгласие“ не е избран от нито един респондент.

Фигура 62. При постъпване на всеки сигнал за нарушен охраняем периметър в ЮЛ/ФЛ от специализираната фирма за сигурност и охраната винаги се информира незабавно и възложителя за задействаната аларма

Таблица 96. Задействането на сигнална аларма в охраняеми от фирма за сигурност обекти е обичайно в извънработно време (Q61)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	.7	.7	.7
	Несъгласие	9	6.0	6.0	6.7
	Неутрално мнение	47	31.5	31.5	38.3
	Съгласие	76	51.0	51.0	89.3
	Силно съгласие	16	10.7	10.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Фигура 63. Задействането на аларма от охранителна техника в охраняеми от специализирана фирма за сигурност и охрана обекти е обичайно в извънработно време (от 17.00 вечерта до 8.00 часа сутринта).

Отговорите на въпросите в раздела потвърждават необходимостта от осигуряване на транспортни средства, денонощни патрули и планове за дислокация в населените места, което изисква и съответна обезпеченост със средства и поражда разходване на паричен поток, както по дейността, така и за инвестиции в оборудване и техника.

8. Оценка на услугите по сигурност и охрана в пандемични условия

Оценката на услугите по сигурност и охрана в пандемични условия е фокусирана върху опита на респондентите в периода 2020-2021 год. За оперативно функциониране в условия на епидемична обстановка със съответни ограничения и заболяемост. Изследването групира въпросите в

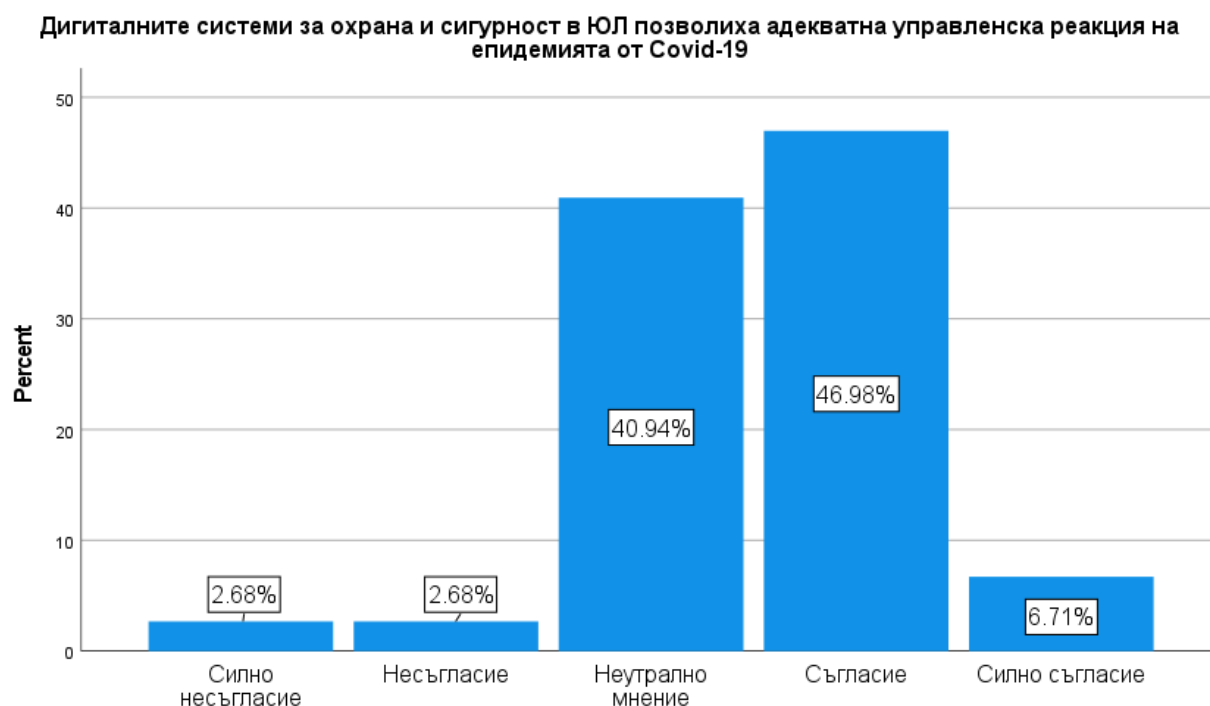
две субгрупи със съответни анализи към тях. Въпроси 62-66 изцяло базирани върху система от отговори по Ликертовата скала.

Таблица 97. Statistics (62-66)						
		Дигиталните системи за охрана и сигурност в ЮЛ позволиха адекватна управленска реакция на епидемията от Covid-19	По време на епидемията Covid-19 бяха приложени множество мерки за сигурност, превенция и опазване на здравето в ЮЛ и на ФЛ	Работното време, извънредният труд, спирането на работата и т.н. в ЮЛ бяха съобразени с текущата епидемична ситуация в страната	В ЮЛ условията на труд бяха съобразени с епидемичната ситуация (работа от вкъщи, работа от разстояние от произволно място и др.)	Пандемията наложи ускорена замяна на физическата охрана на обектите на ЮЛ с дигитални технически средства за наблюдение и алармиране
N	Valid	149	149	149	149	130
	Missing	0	0	0	0	19
Mean		3.52	3.74	3.78	3.78	3.35
Std. Error of Mean		.064	.061	.064	.069	.073
Median		3.55 ^a	3.75 ^a	3.81 ^a	3.82 ^a	3.40 ^a
Mode		4	4	4	4	4
Std. Deviation		.776	.746	.778	.845	.833
Variance		.602	.556	.606	.714	.693
Skewness		-.694	-.438	-.636	-.581	-.481
Std. Error of Skewness		.199	.199	.199	.199	.212
Kurtosis		1.580	.673	.759	.253	.236
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.395	.395	.422
Range		4	4	4	4	4
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		5	5	5	5	5
Sum		525	558	563	563	435
Percentiles	25	2.96 ^b	3.15 ^b	3.18 ^b	3.15 ^b	2.66 ^b
	50	3.55	3.75	3.81	3.82	3.40
	75	4.19	4.44	4.49	4.53	4.02
a. Calculated from grouped data.						
b. Percentiles are calculated from grouped data.						

Таблица 98. Дигиталните системи за охрана и сигурност в ЮЛ позволиха адекватна управленска реакция на епидемията от Covid-19 (Q62)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	4	2.7	2.7	2.7
	Несъгласие	4	2.7	2.7	5.4
	Неутрално мнение	61	40.9	40.9	46.3
	Съгласие	70	47.0	47.0	93.3
	Силно съгласие	10	6.7	6.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Постепидемичното икономическо възстановяване безспорно изисква първоначален прецизен анализ на предизвикателствата пред икономическите агенти по време на вълните от COVID-19 и адаптирането на системите към функциониране в пандемична обстановка.

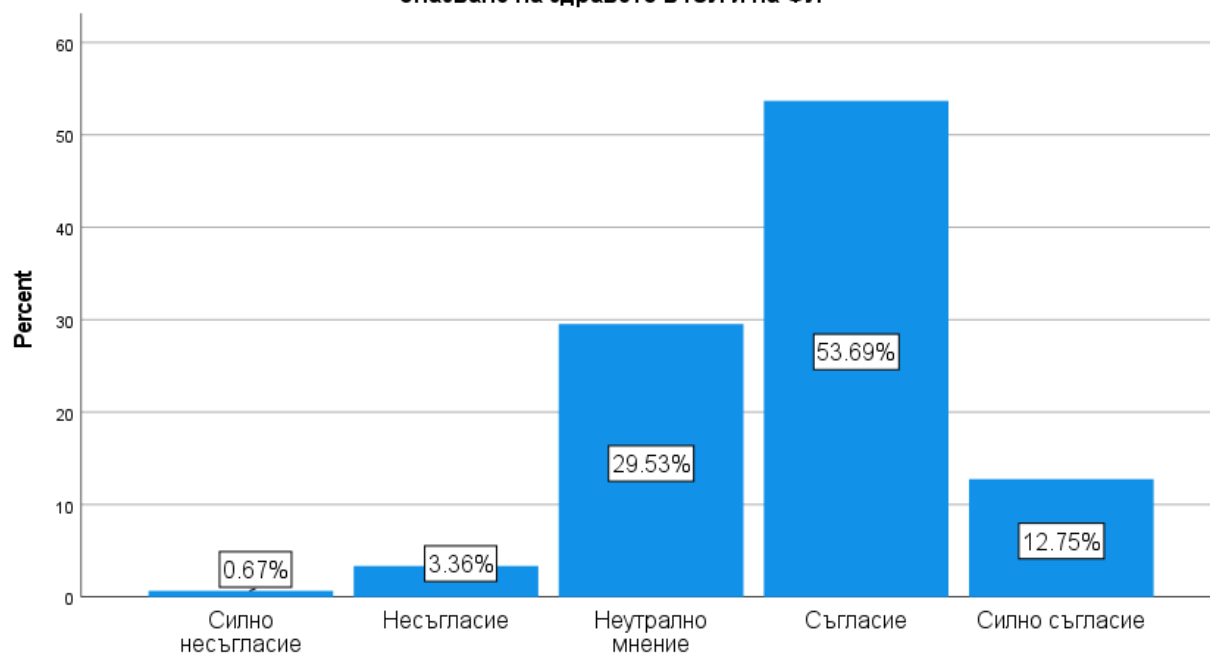

Фигура 64. Дигиталните системи за охрана и сигурност в ЮЛ позволиха адекватна управленска реакция на епидемията от Covid-19

Таблица 99. По време на епидемията Covid-19 бяха приложени множество мерки за сигурност, превенция и опазване на здравето в ЮЛ и на ФЛ (Q63)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	.7	.7	.7
	Несъгласие	5	3.4	3.4	4.0
	Неутрално мнение	44	29.5	29.5	33.6
	Съгласие	80	53.7	53.7	87.2
	Силно съгласие	19	12.8	12.8	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

По време на епидемията Covid-19 бяха приложени множество мерки за сигурност, превенция и опазване на здравето в ЮЛ и на ФЛ

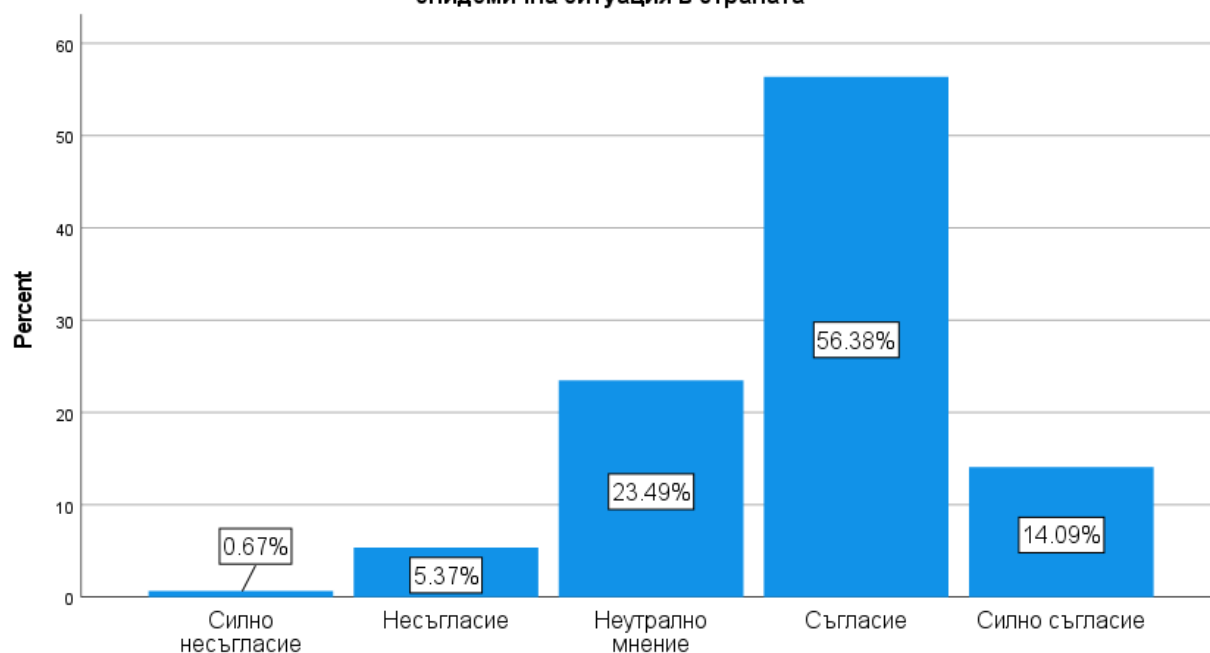

Фигура 65. По време на епидемията Covid-19 бяха приложени множество мерки за сигурност, превенция и опазване на здравето на персонала в ЮЛ (респ. в домакинството на ФЛ)

Таблица 100. Работното време, извънредният труд, спирането на работата и т.н. в ЮЛ бяха съобразени с текущата епидемична ситуация в страната (Q64)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	.7	.7	.7
	Несъгласие	8	5.4	5.4	6.0
	Неутрално мнение	35	23.5	23.5	29.5
	Съгласие	84	56.4	56.4	85.9
	Силно съгласие	21	14.1	14.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

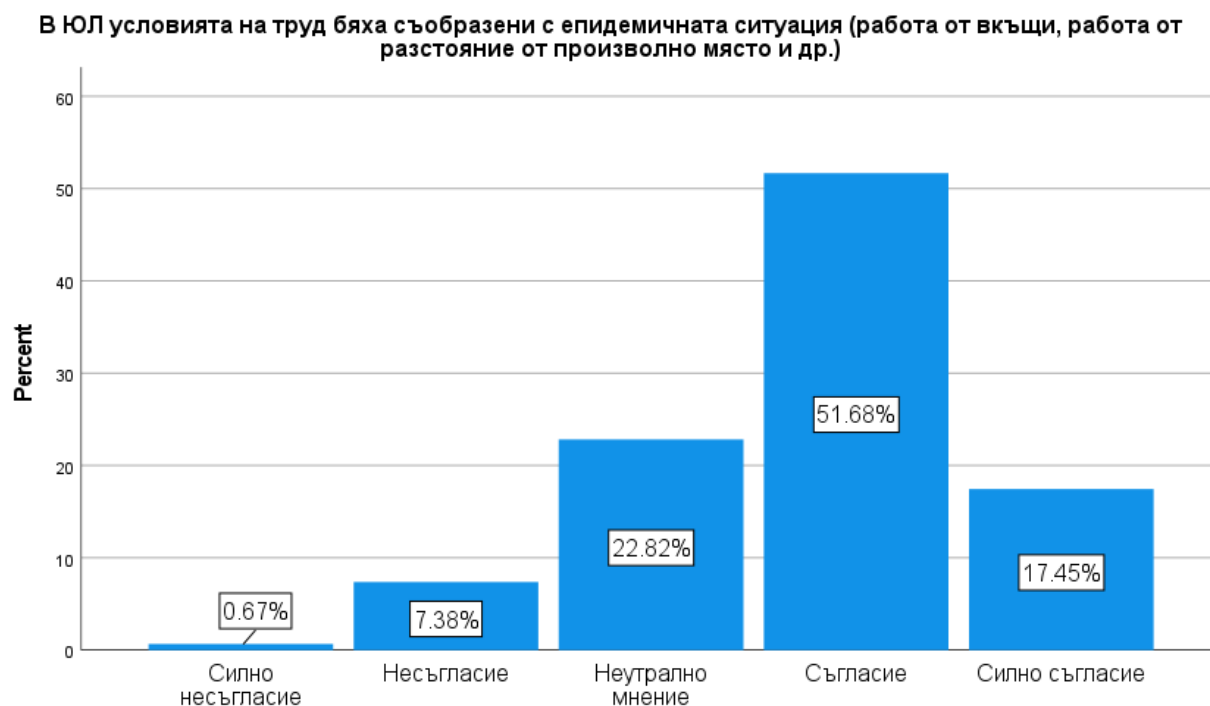
Работното време, извънредният труд, спирането на работата и т.н. в ЮЛ бяха съобразени с текущата епидемична ситуация в страната

Фигура 66. Работното време, извънредният труд, спирането на работата и т.н. в ЮЛ (или за заетите от домакинството на ФЛ) бяха съобразени с текущата епидемична ситуация в страната

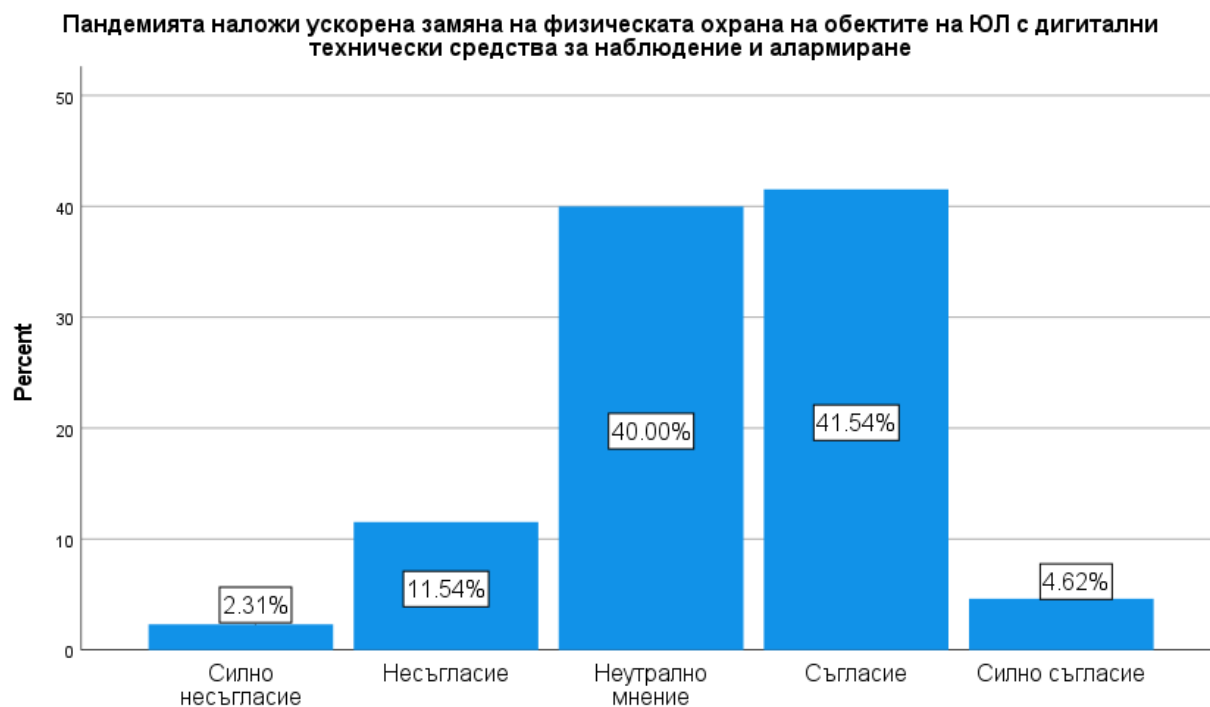
Таблица 101. В ЮЛ условията на труд бяха съобразени с епидемичната ситуация (работа от вкъщи, работа от разстояние от произволно място и др.) (Q65)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	.7	.7	.7
	Несъгласие	11	7.4	7.4	8.1
	Неутрално мнение	34	22.8	22.8	30.9
	Съгласие	77	51.7	51.7	82.6
	Силно съгласие	26	17.4	17.4	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Фигура 67. В ЮЛ (или за заетите от домакинството на ФЛ) условията на труд бяха съобразени с епидемичната ситуация (беше въведена работа от вкъщи, работа от разстояние от произволно място и др. подобни)

Таблица 102. Пандемията наложи ускорена замяна на физическата охрана на обектите на ЮЛ с дигитални технически средства за наблюдение и алармиране (Q66)					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	3	2.0	2.3	2.3
	Несъгласие	15	10.1	11.5	13.8
	Неутрално мнение	52	34.9	40.0	53.8
	Съгласие	54	36.2	41.5	95.4
	Силно съгласие	6	4.0	4.6	100.0
	Total	130	87.2	100.0	
Missing	System	19	12.8		
Total		149	100.0		

Фигура 68. Пандемията наложи ускорена замяна на физическата охрана на обектите на ЮЛ с дигитални технически средства за наблюдение и алармиране (само за ЮЛ)

Въпроси 67-71 изследват както мащаба на влияние на пандемията върху забелеваемостта сред персонала на ЮЛ, респ. състава на домакинството, така и субективната оценка на адекватността на нормативната уредба за работа от дистанция. Не на последно място са поставени и въпросите необходимостта от инвестиции в дигитализация, както и установяване на връзката между интензитета на битовата престъпност и пандемията COVID-19.

Таблица 103. Statistics (67-71)

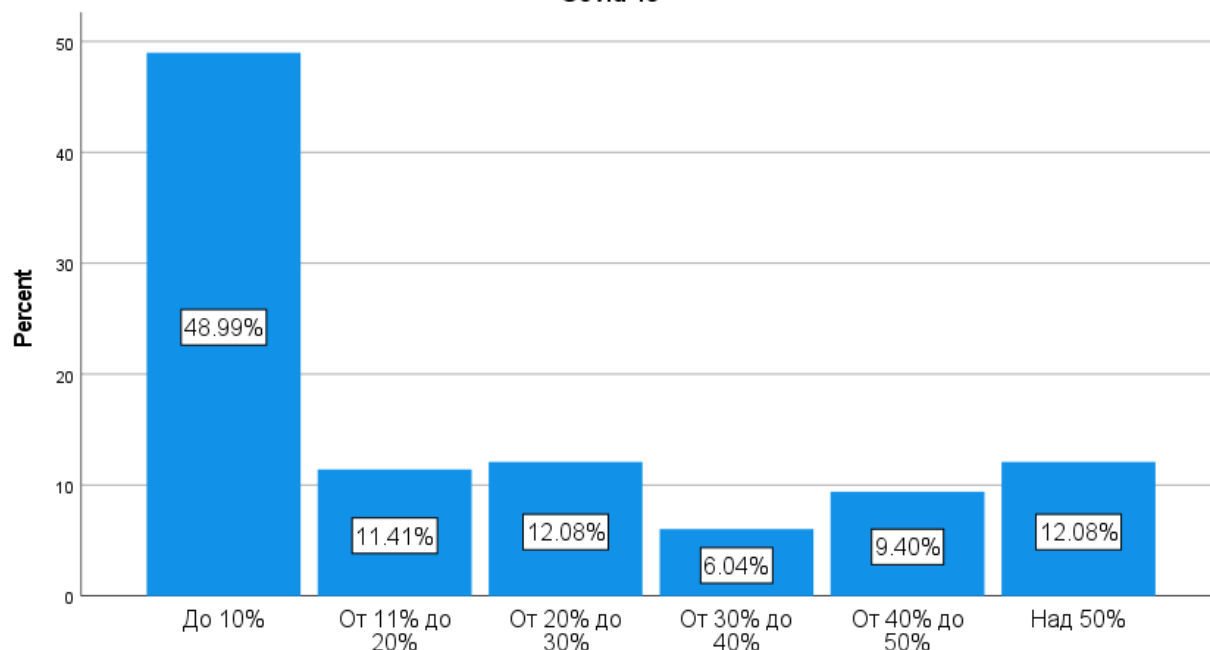
		Следният дял от персонала на ЮЛ (състава на домакинството за ФЛ) е ползвал болничен по повод Covid-19	Следният процент от персонала на ЮЛ (домакинството на ФЛ) работеше от дистанция в пиковите вълни на пандемията	Актуалната национална нормативна уредба за организация на отдалечено дигитално работно място за ЮЛ е	ЮЛ инвестира значителни средства в дигитализация за осигуряване на отдалечени работни места в условия на Covid-19	Считате ли, че по време на пандемията COVID-19 битовата престъпност в страната осезаемо намаля
N	Valid	149	149	111	149	149
	Missing	0	0	38	0	0
Mean		2.52	2.89	2.74	3.40	3.34
Std. Error of Mean		.151	.172	.089	.065	.070
Median		1.84 ^a	1.96 ^a	2.74 ^a	3.42 ^a	3.37 ^a
Mode		1	1	2	3	3
Std. Deviation		1.840	2.099	.941	.788	.859
Variance		3.387	4.407	.886	.621	.738
Skewness		.824	.508	-.118	-.262	-.255
Std. Error of Skewness		.199	.199	.229	.199	.199
Kurtosis		-.844	-1.483	-.961	.315	.013
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.455	.395	.395
Range		5	5	3	4	4
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		6	6	4	5	5
Sum		375	431	304	507	497
Percentiles	25	1.02 ^b	1.08 ^b	1.97 ^b	2.73 ^b	2.61 ^b
	50	1.84	1.96	2.74	3.42	3.37
	75	3.94	5.12	3.57	4.04	4.01
a. Calculated from grouped data.						
b. Percentiles are calculated from grouped data.						

Таблица 104. Следният дял от персонала на ЮЛ (състава на домакинството за ФЛ) е ползвал болничен по повод Covid-19 (Q67)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 10%	73	49.0	49.0	49.0
	От 11% до 20%	17	11.4	11.4	60.4
	От 20% до 30%	18	12.1	12.1	72.5

	От 30% до 40%	9	6.0	6.0	78.5
	От 40% до 50%	14	9.4	9.4	87.9
	Над 50%	18	12.1	12.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Следният дял от персонала на ЮЛ (състава на домакинството за ФЛ) е ползвал болничен по повод Covid-19

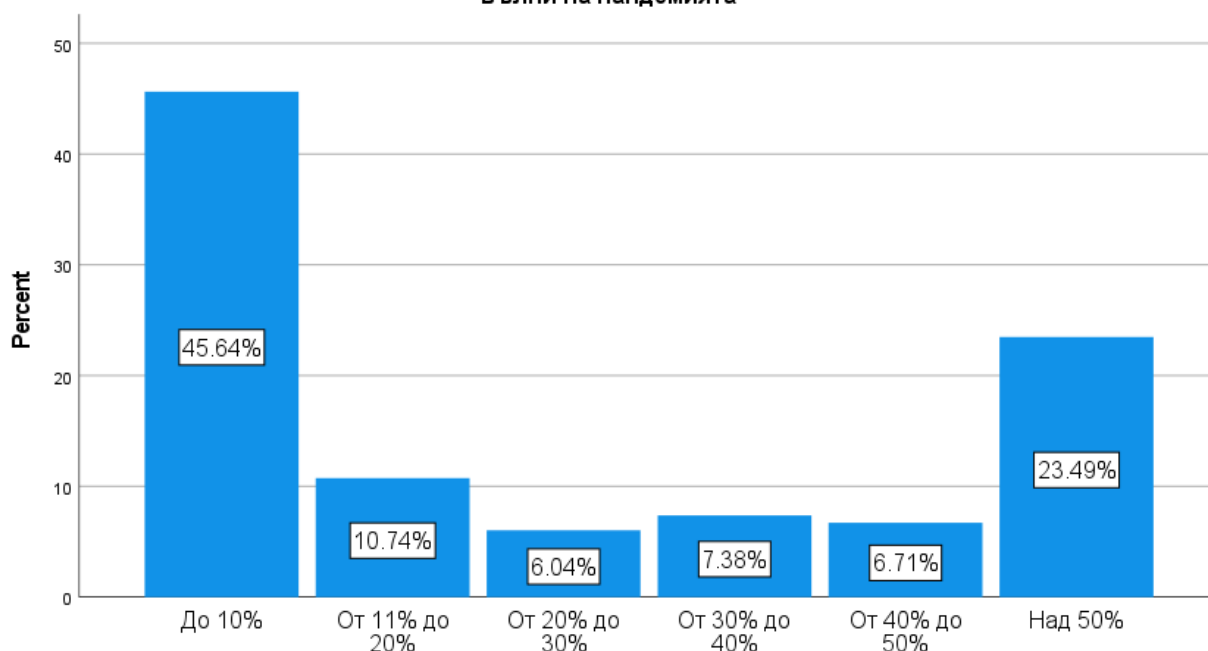

Фигура 69. Дял от персонала на ЮЛ (респ. състава на домакинството за ФЛ), ползвал болничен по повод Covid-19

Таблица 105. Следният процент от персонала на ЮЛ (домакинството на ФЛ) работеше от дистанция в пиковите вълни на пандемията (Q68)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	До 10%	68	45.6	45.6	45.6
	От 11% до 20%	16	10.7	10.7	56.4
	От 20% до 30%	9	6.0	6.0	62.4
	От 30% до 40%	11	7.4	7.4	69.8
	От 40% до 50%	10	6.7	6.7	76.5
	Над 50%	35	23.5	23.5	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Следният процент от персонала на ЮЛ (домакинството на ФЛ) работеше от дистанция в пиковите вълни на пандемията

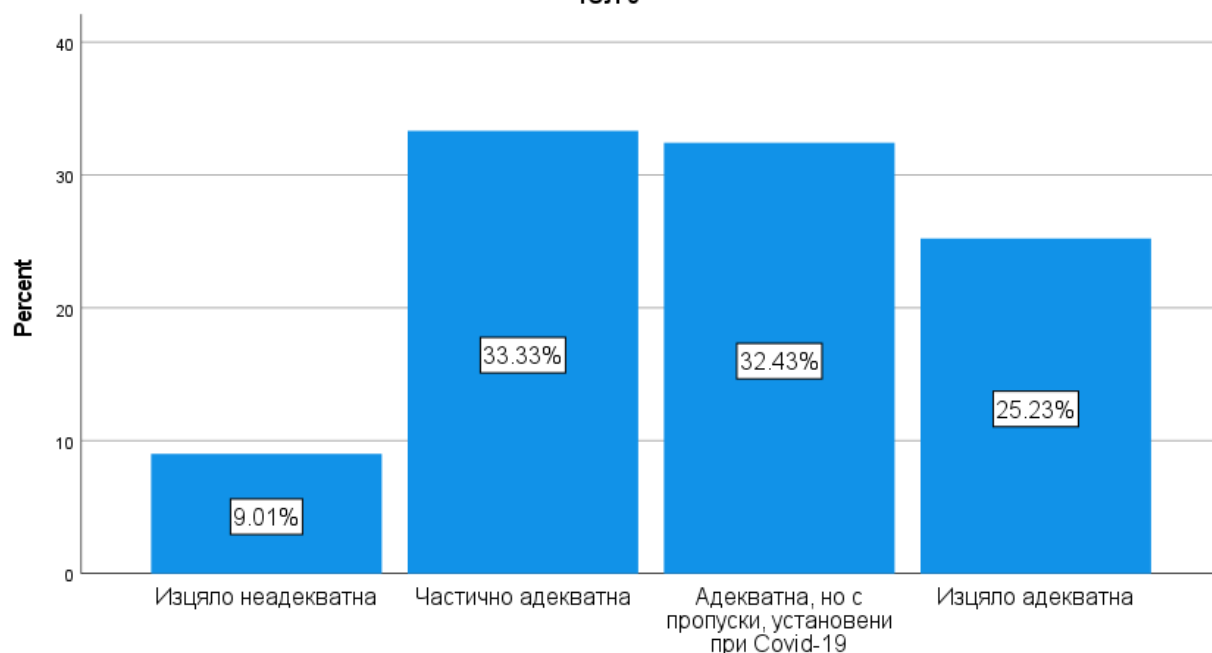

Фигура 70. Дял от персонала на ЮЛ (респ. състава на домакинството за ФЛ), работил от дистанция при пиковите усложнения на епидемичната ситуация

Таблица 106. Актуалната национална нормативна уредба за организация на отдалечено дигитално работно място за ЮЛ е (Q69)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Изцяло неадекватна	10	6.7	9.0	9.0
	Частично адекватна	37	24.8	33.3	42.3
	Адекватна, но с пропуски, установени при Covid-19	36	24.2	32.4	74.8
	Изцяло адекватна	28	18.8	25.2	100.0
	Total	111	74.5	100.0	
Missing	System	38	25.5		
Total		149	100.0		

Актуалната национална нормативна уредба за организация на отдалечено дигитално работно място за ЮЛ е

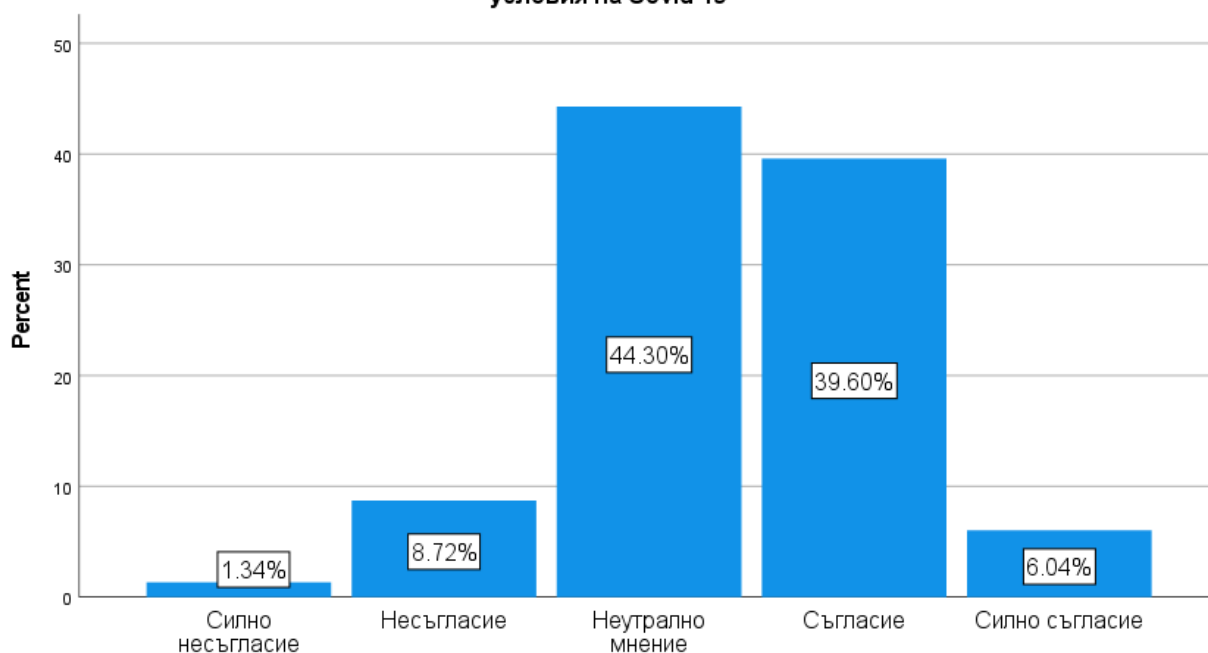

Фигура 71. Оценка на актуалната национална нормативна уредба за организация на отдалечено дигитално работно място за ЮЛ

Таблица 107. ЮЛ инвестира значителни средства в дигитализация за осигуряване на отдалечени работни места в условия на Covid-19 (Q70)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	2	1.3	1.3	1.3
	Несъгласие	13	8.7	8.7	10.1
	Неутрално мнение	66	44.3	44.3	54.4
	Съгласие	59	39.6	39.6	94.0
	Силно съгласие	9	6.0	6.0	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

ЮЛ инвестира значителни средства в дигитализация за осигуряване на отдалечени работни места в условия на Covid-19

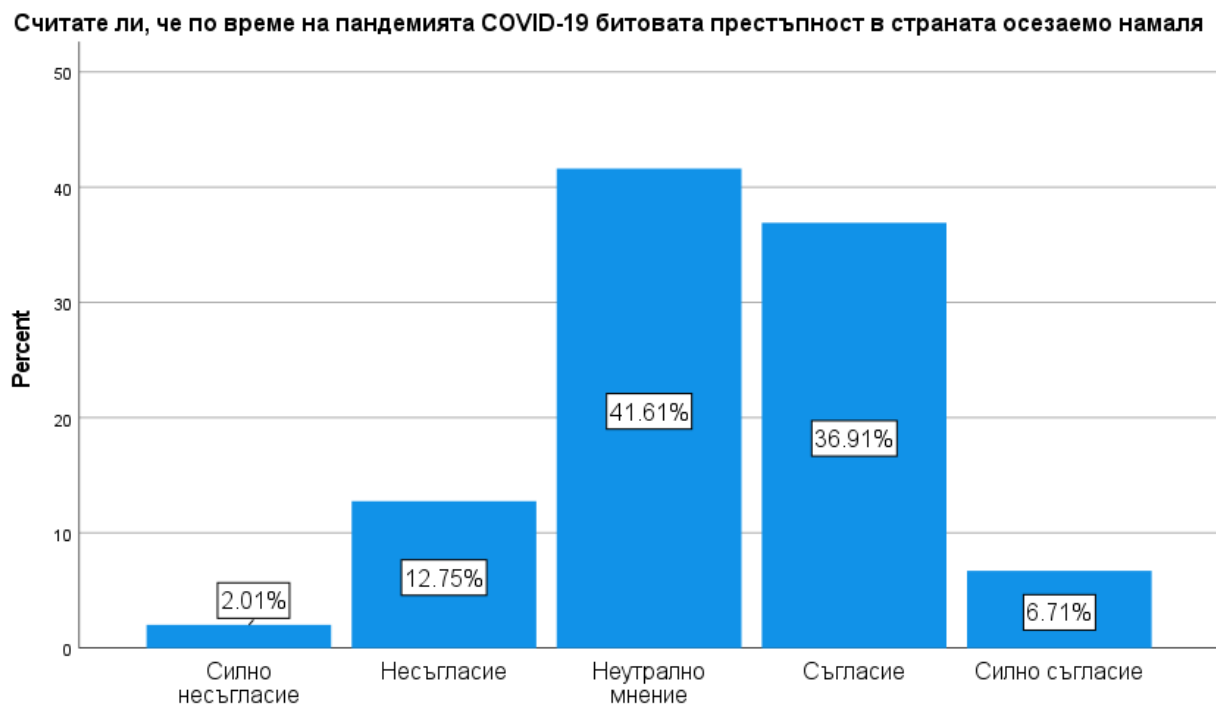

Фигура 72. Оценка на наложителността от напрана от ЮЛ (респ. домакинството на ФЛ) на инвестиции на значителни средства в дигитализация за осигуряване на отдалечени работни места в условия на Covid-19

Таблица 108. Считате ли, че по време на пандемията COVID-19 битовата престъпност в страната осезаемо намаля (Q71)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	3	2.0	2.0	2.0
	Несъгласие	19	12.8	12.8	14.8
	Неутрално мнение	62	41.6	41.6	56.4
	Съгласие	55	36.9	36.9	93.3
	Силно съгласие	10	6.7	6.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Дадените отговори в раздела потвърждават важността на дигиталното осигуряване на услугите по сигурност и охрана, като потвърждават мащаба на засягане от болестта на всички ЮЛ и домакинства.

Фигура 73. Оценка на твърдението за осезаема редукция в битовата престъпност в страната по време на пандемията Covid-19

9. Оценка на киберсигурността като нова сфера за доставка на услуги от фирмите за сигурност и охрана

Чрез раздел „Киберсигурност“ се прави оценка на ново и модерно направление в обхвата на услугите по охрана и сигурност. Оценката на киберсигурността и изцяло базирана върху отговори по Ликертовата скала. Тестват се нагласите на респондентите по отношение на онлайн платформите за разпореждане с финансови активи, което е в пряка връзка с изследваните в глава първа аспекти на финансовата сигурност. Направена е оценка на банковия сейф като вариант за сигурност при съхранение на ценности на ЮЛ/ФЛ. От гл. т. на дигиталната сигурност и дигиталните активи са формирани разпределения на оценките на респондентите. Мнението на респондентите по отношение на платформите за онлайн банкиране също е поставено във фокуса на анкетата.

Таблица 109. Statistics (72-76)

		Налат се допълнителни мерки за сигурност при отдалечения достъп до онлайн платформи за управление на финансови активи на ЮЛ/ФЛ	Считате ли, че наемането на банков сейф гарантира сигурността на вашите ценности	Считате ли, новите мерки за дигитална сигурност нарушават личното пространство	Считате ли, че новите дигитални активи (криптовалути) са надежден инвестиционен инструмент	Считате ли, че платформите за онлайн банкиране предлагат достатъчна сигурност на достъпа до вашите банкови сметки
N	Valid	149	149	149	149	149
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3.85	3.39	3.12	2.69	3.47
Std. Error of Mean		.070	.073	.071	.090	.070
Median		3.90 ^a	3.45 ^a	3.15 ^a	2.66 ^a	3.54 ^a
Mode		4	4	3	3	4
Std. Deviation		.857	.891	.869	1.096	.859
Variance		.735	.793	.756	1.201	.737
Skewness		-.558	-.503	-.113	.234	-.684
Std. Error of Skewness		.199	.199	.199	.199	.199
Kurtosis		.162	.053	-.235	-.426	.214
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.395	.395	.395
Range		4	4	4	4	4
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		5	5	5	5	5
Sum		574	505	465	401	517
Percentiles	25	3.19 ^b	2.68 ^b	2.38 ^b	1.82 ^b	2.83 ^b
	50	3.90	3.45	3.15	2.66	3.54
	75	4.60	4.14	3.83	3.55	4.23

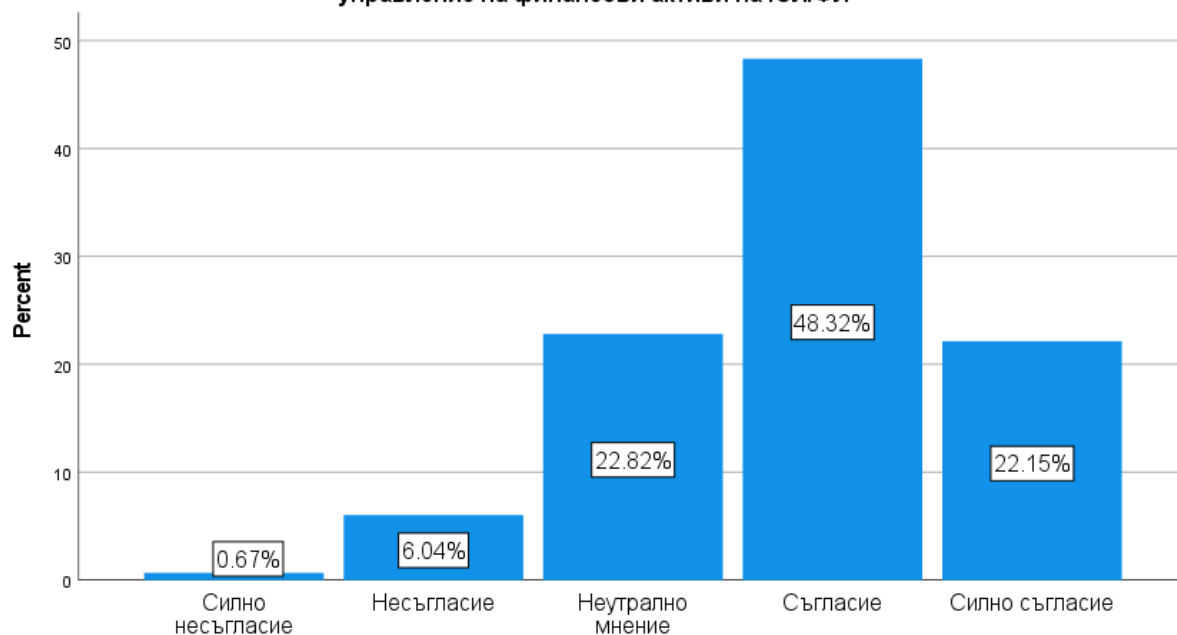
a. Calculated from grouped data.

b. Percentiles are calculated from grouped data.

Таблица 110. Налагат се допълнителни мерки за сигурност при отдалечения достъп до онлайн платформи за управление на финансови активи на ЮЛ/ФЛ (Q72)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	.7	.7	.7
	Несъгласие	9	6.0	6.0	6.7
	Неутрално мнение	34	22.8	22.8	29.5
	Съгласие	72	48.3	48.3	77.9
	Силно съгласие	33	22.1	22.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

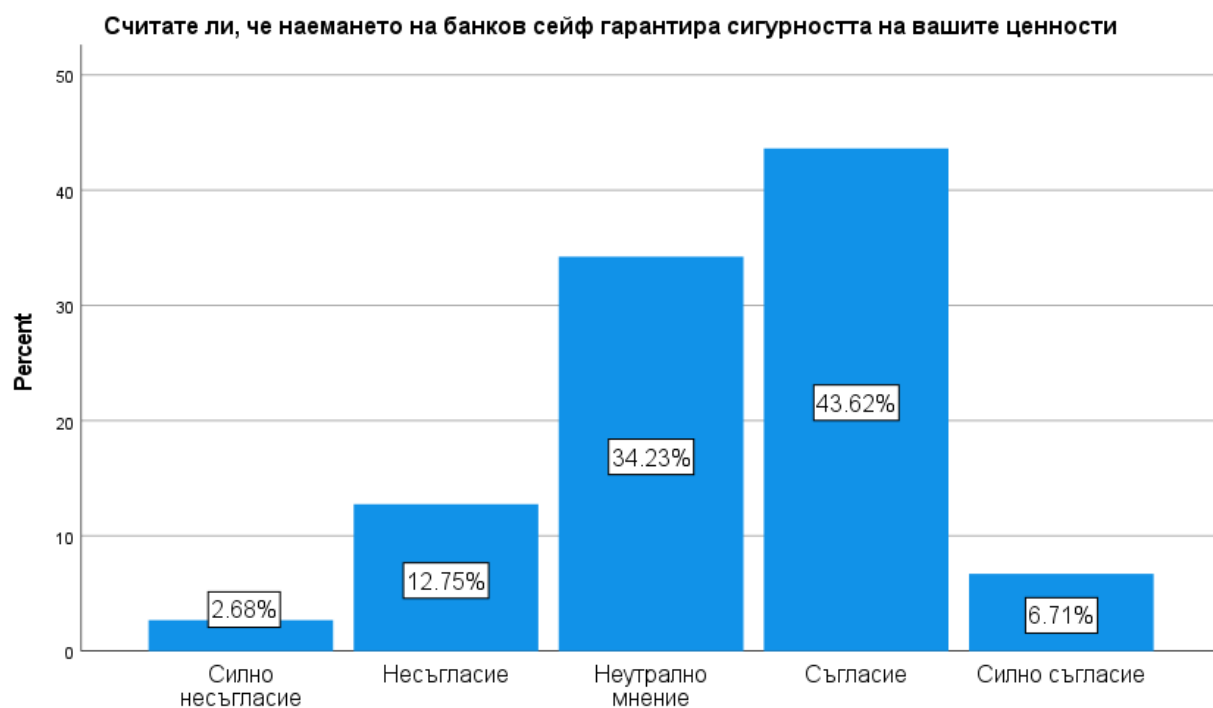
Налагат се допълнителни мерки за сигурност при отдалечения достъп до онлайн платформи за управление на финансови активи на ЮЛ/ФЛ

Фигура 75. Считате ли, че се налага въвеждане на допълнителни мерки сигурност при отдалечения достъп до онлайн платформи за разпореждане с финансови активи на ЮЛ/ФЛ

Таблица 111. Считате ли, че наемането на банков сейф гарантира сигурността на вашите ценности (Q73)

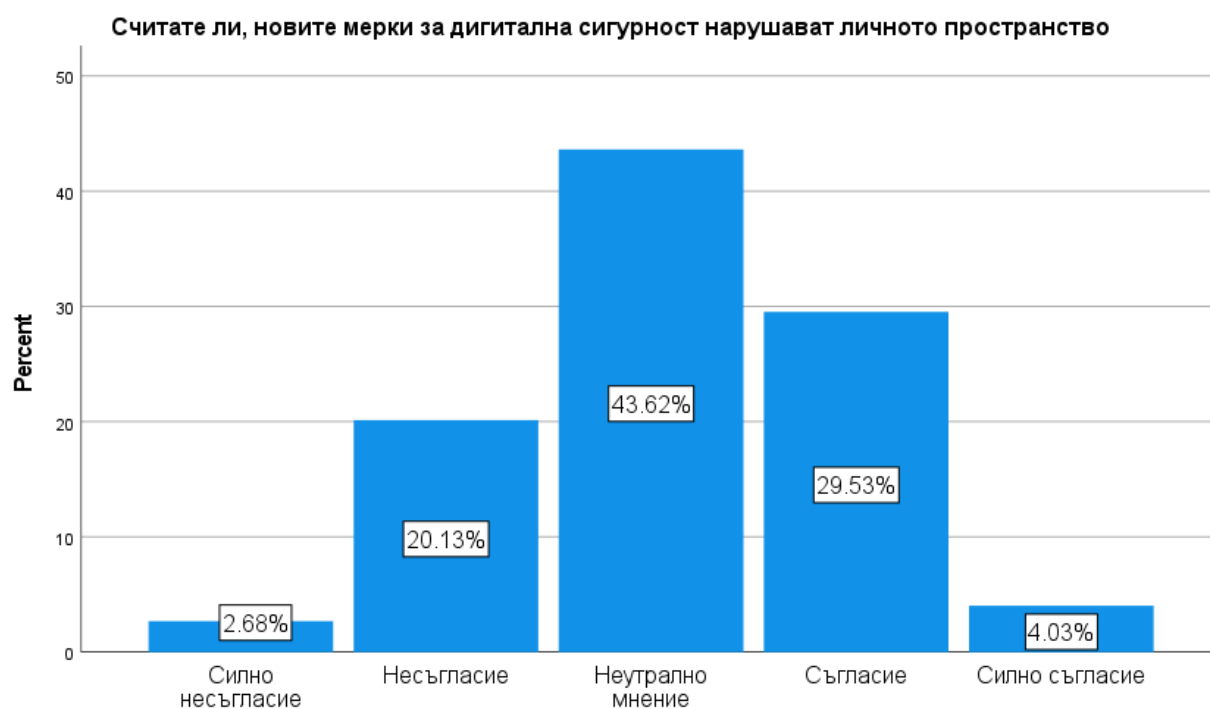
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	4	2.7	2.7	2.7
	Несъгласие	19	12.8	12.8	15.4
	Неутрално мнение	51	34.2	34.2	49.7
	Съгласие	65	43.6	43.6	93.3
	Силно съгласие	10	6.7	6.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Фигура 76. Оценка на степента на сигурност на личните ценности на респондентите при наемане на банков сейф

Таблица 112. Считате ли, новите мерки за дигитална сигурност нарушават личното пространство (Q74)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	4	2.7	2.7	2.7
	Несъгласие	30	20.1	20.1	22.8
	Неутрално мнение	65	43.6	43.6	66.4
	Съгласие	44	29.5	29.5	96.0
	Силно съгласие	6	4.0	4.0	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Фигура 77. Оценка на наличието на нарушаване на личното пространство от новите мерки за дигитална сигурност

Таблица 113. Считате ли, че новите дигитални активи (криптовалути) са надежден инвестиционен инструмент (Q75)					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	23	15.4	15.4	15.4
	Несъгласие	40	26.8	26.8	42.3
	Неутрално мнение	56	37.6	37.6	79.9
	Съгласие	20	13.4	13.4	93.3
	Силно съгласие	10	6.7	6.7	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

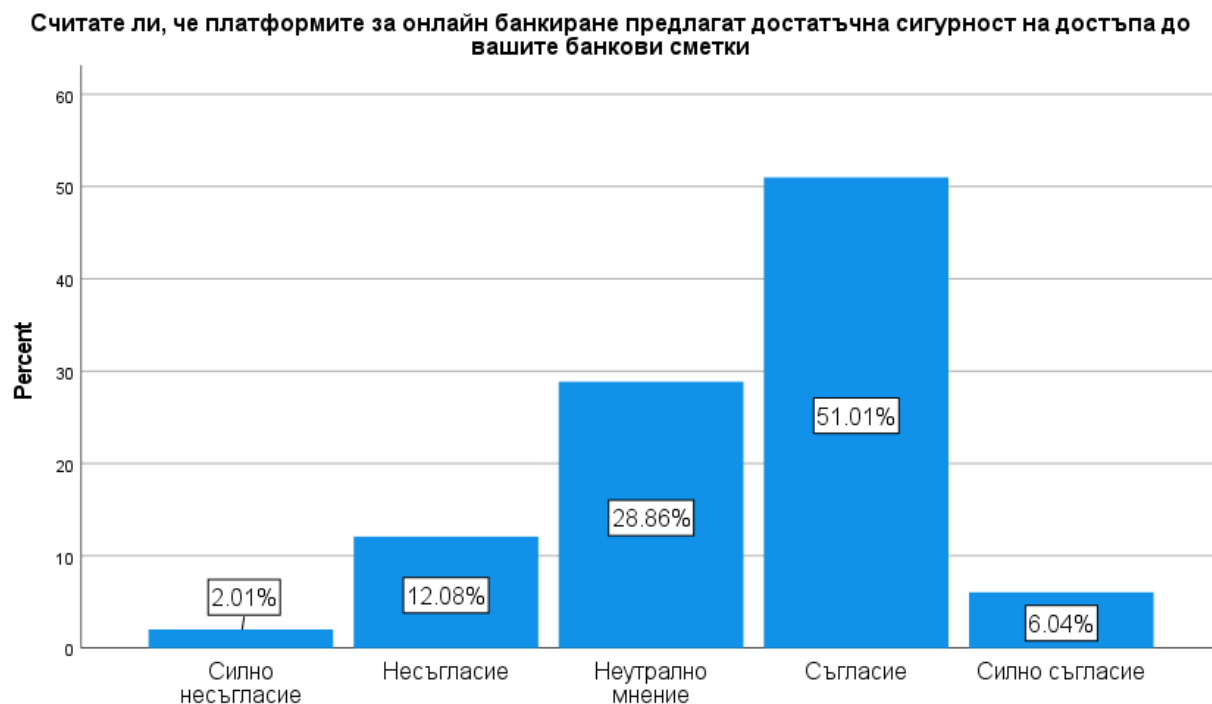

Фигура 78. Оценка на надеждността като инвестиционен инструмент на новите дигитални активи (криптовалути)

Тази оценка и индикатор на нарастващи съмнения в надеждността на този инвестиционен носител и връщане към класическата философия за инвестиране и хеджиране (Ganchev, 2022), вкл. и базирано върху финансовите деривати (Simeonov, 2012).

Таблица 114. Считате ли, че платформите за онлайн банкиране предлагат достатъчна сигурност на достъпа до вашите банкови сметки (Q76)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	3	2.0	2.0	2.0
	Несъгласие	18	12.1	12.1	14.1
	Неутрално мнение	43	28.9	28.9	43.0
	Съгласие	76	51.0	51.0	94.0
	Силно съгласие	9	6.0	6.0	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Фигура 79. Оценка на платформите за онлайн банкиране по отношение предлагането на достатъчна сигурност на достъпа до банковите сметки

10. Оценка на социалните нагласи към сигурността и обществения ред

Заклучителният раздел единадесети „Социални нагласи към сигурността и обществения ред“ обобщава позицията на респондентите по отношение на основни обществени тенденции и процеси. Оценката на социалните нагласи към сигурността и обществения ред е изцяло базирана върху отговори по Ликертовата скала. Това е и финалният раздел от анкетния въпросник (въпроси 77-82) и с него се дава обобщена оценка на респондентите върху външни процеси и явления, вкл. динамика на битовата престъпност след пандемията, необходимостта от партньорство между МВРИ и фирмите за орана и сигурност,. С не по-малка важност са въпросите за публичните средства за осигуряване на вътрешния ред и сигурност, ефектите на външните рискове върху необходимостта от увеличаване на

средствата за сектор вътрешен ред и сигурност. Последните два въпроса тестват нагласите на респондентите към двата основни национални приоритета – приемането ни в Шенгенското пространство и приемането на странната в еврозоната.

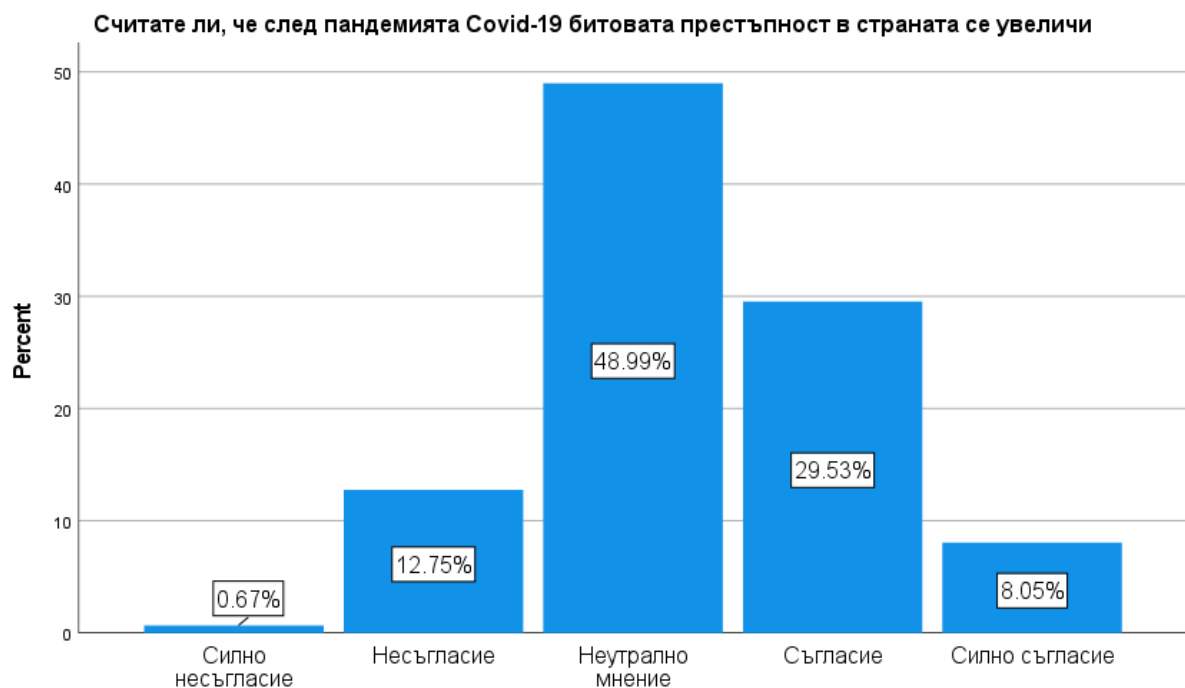
Таблица 115. Statistics (77-82)

		Считате ли, че след пандемията Covid-19 битовата престъпност в страната се увеличи	Считате ли, че фирмите за охрана и органите на МВР трябва да си партнират при осигуряването на обществения ред и сигурност	Считате ли, че бюджетните средства за вътрешен ред и сигурност са достатъчни по размер и отговарят на обществените потребности	Считате ли, че рисковете за страната от войната в Украйна и мигрантите налагат увеличено бюджетиране за вътрешен ред и сигурност	Считате ли, че приемането на страната в Шенген ще окаже позитивно влияние върху вътрешния ред и сигурността в България	Считате ли, че приемането на страната в Еврозоната ще окаже позитивно влияние върху вътрешния ред и сигурността в България
N	Valid	149	149	149	149	149	149
	Missing	0	0	0	0	0	0
Mean		3.32	4.19	2.74	3.79	3.56	3.39
Std. Error of Mean		.067	.061	.079	.068	.078	.086
Median		3.31 ^a	4.26 ^a	2.71 ^a	3.83 ^a	3.59 ^a	3.43 ^a
Mode		3	4	3	4	4	3
Std. Deviation		.823	.750	.967	.824	.947	1.044
Variance		.677	.563	.935	.679	.896	1.091
Skewness		.166	-1.211	.169	-.476	-.331	-.332
Std. Error of Skewness		.199	.199	.199	.199	.199	.199
Kurtosis		-.103	3.239	-.386	-.131	-.184	-.223
Std. Error of Kurtosis		.395	.395	.395	.395	.395	.395
Range		4	4	4	3	4	4
Minimum		1	1	1	2	1	1
Maximum		5	5	5	5	5	5
Sum		494	625	409	565	531	505

Percentiles	25	2.58 ^b	3.57 ^b	1.99 ^b	3.16 ^b	2.82 ^b	2.58 ^b
	50	3.31	4.26	2.71	3.83	3.59	3.43
	75	3.94	4.83	3.54	4.53	4.38	4.24
a. Calculated from grouped data.							
b. Percentiles are calculated from grouped data.							

Таблица 116. Считате ли, че след пандемията Covid-19 битовата престъпност в страната се увеличи (Q77)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	1	.7	.7	.7
	Несъгласие	19	12.8	12.8	13.4
	Неутрално мнение	73	49.0	49.0	62.4
	Съгласие	44	29.5	29.5	91.9
	Силно съгласие	12	8.1	8.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

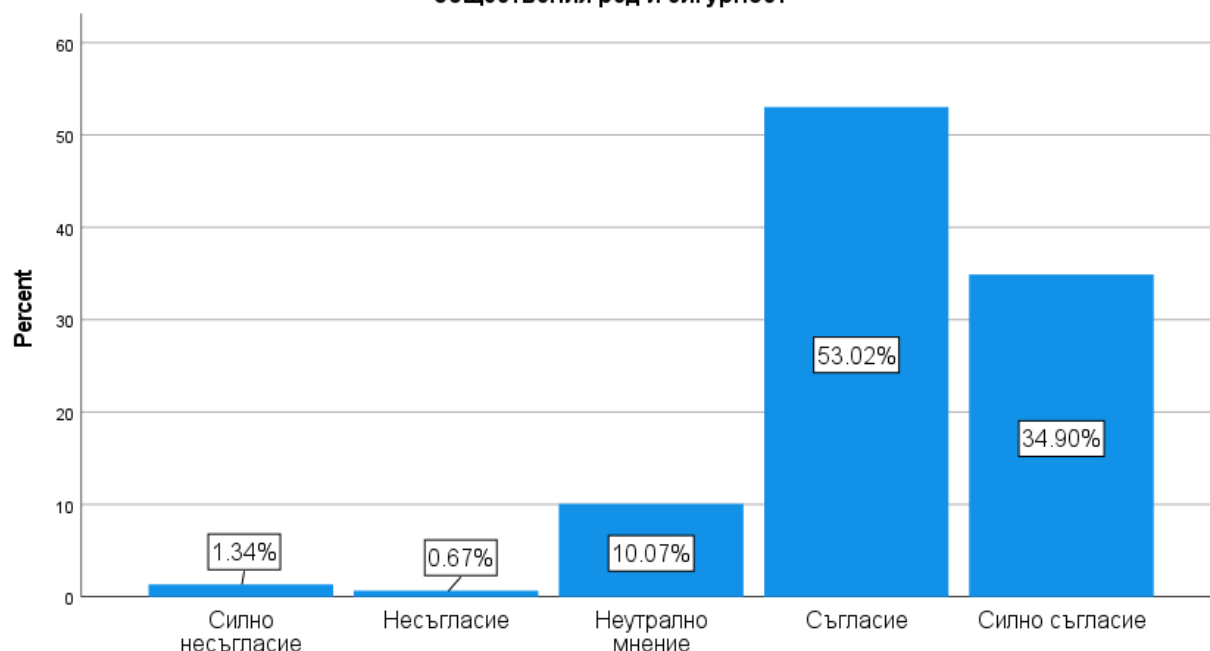

Фигура 80. Считате ли, че след пандемията Covid-19 битовата престъпност в страната се увеличи

Таблица 117. Считате ли, че фирмите за охрана и органите на МВР трябва да си партнират при осигуряването на обществения ред и сигурност (Q78)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	2	1.3	1.3	1.3
	Несъгласие	1	.7	.7	2.0
	Неутрално мнение	15	10.1	10.1	12.1
	Съгласие	79	53.0	53.0	65.1
	Силно съгласие	52	34.9	34.9	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

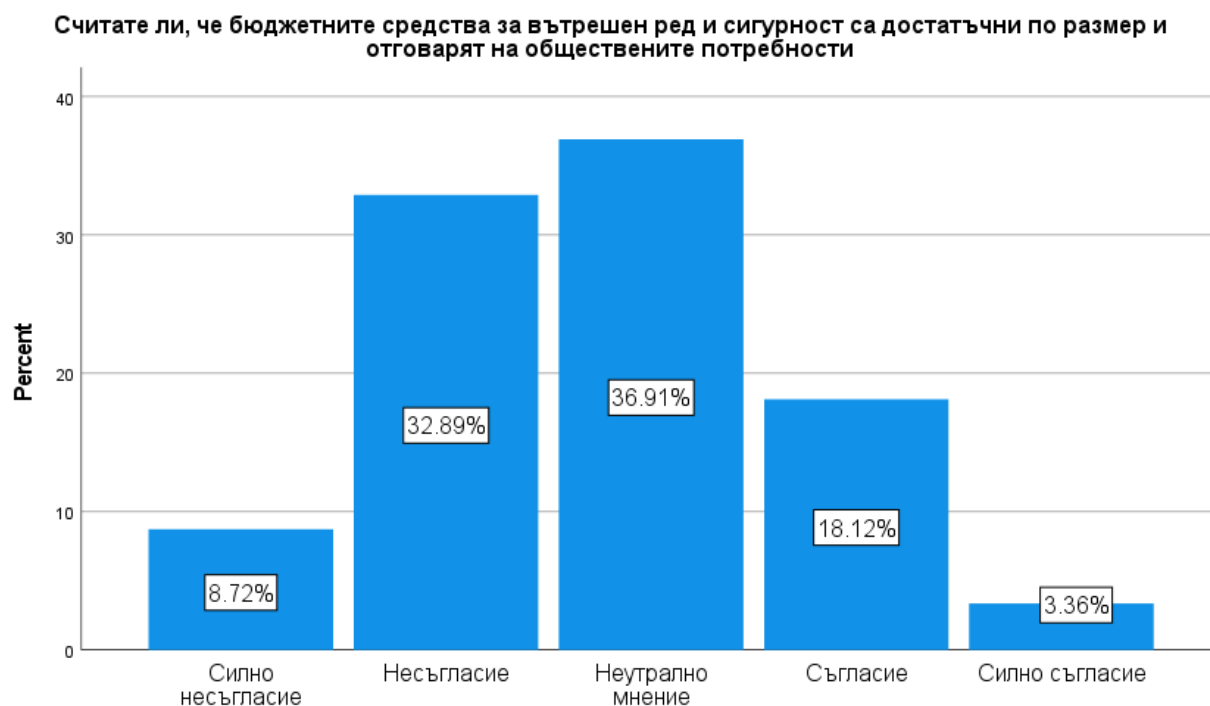
Считате ли, че фирмите за охрана и органите на МВР трябва да си партнират при осигуряването на обществения ред и сигурност

Фигура 81. Считате ли, че специализираните компании за охрана и сигурност и органите на МВР трябва да си партнират по повод на осигуряването на обществения ред и сигурност

Таблица 118. Считате ли, че бюджетните средства за вътрешен ред и сигурност са достатъчни по размер и отговарят на обществените потребности (Q79)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	13	8.7	8.7	8.7
	Несъгласие	49	32.9	32.9	41.6
	Неутрално мнение	55	36.9	36.9	78.5
	Съгласие	27	18.1	18.1	96.6
	Силно съгласие	5	3.4	3.4	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

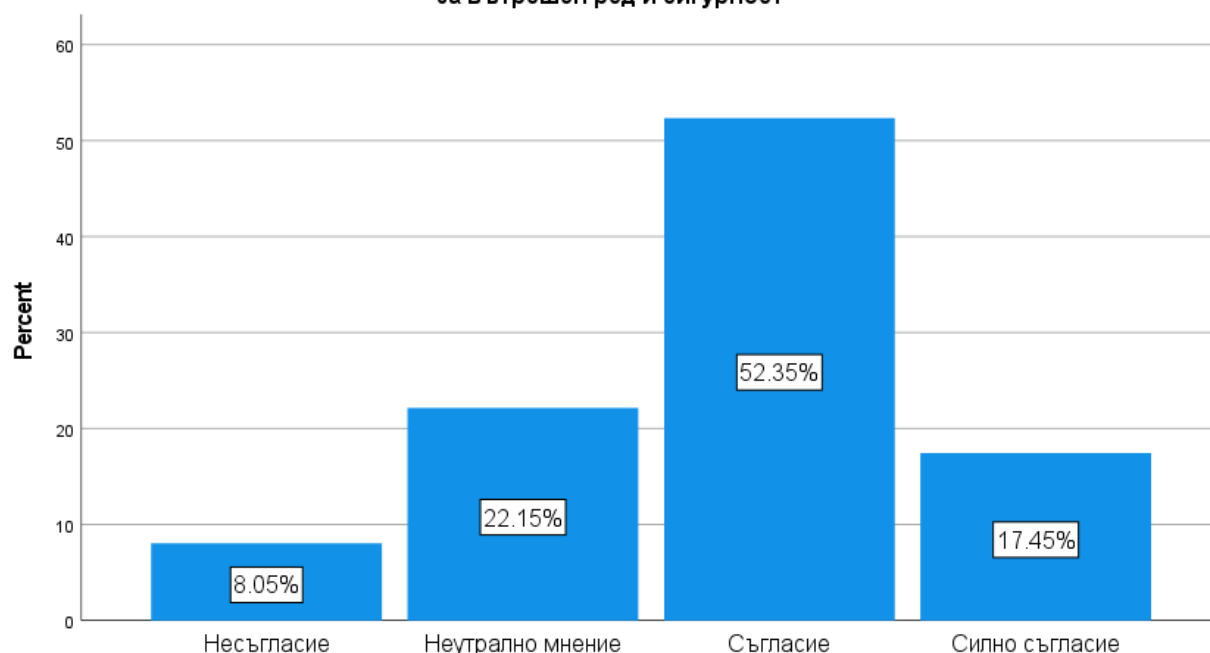

Фигура 82. Считате ли, че публичните средства чрез Закона за бюджета на Република България за осигуряване на вътрешния ред и сигурност са достатъчни по размер и отговарят на обществените потребности

Таблица 119. Считате ли, че рисковете за страната от войната в Украйна и мигрантите налагат увеличено бюджетиране за вътрешен ред и сигурност (Q80)					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Несъгласие	12	8.1	8.1	8.1
	Неутрално мнение	33	22.1	22.1	30.2
	Съгласие	78	52.3	52.3	82.6
	Силно съгласие	26	17.4	17.4	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Заб. Вариантът за отговор „Силно несъгласие“ не е избран от нито един респондент.

Считате ли, че рисковете за страната от войната в Украйна и мигрантите налагат увеличено бюджетиране за вътрешен ред и сигурност

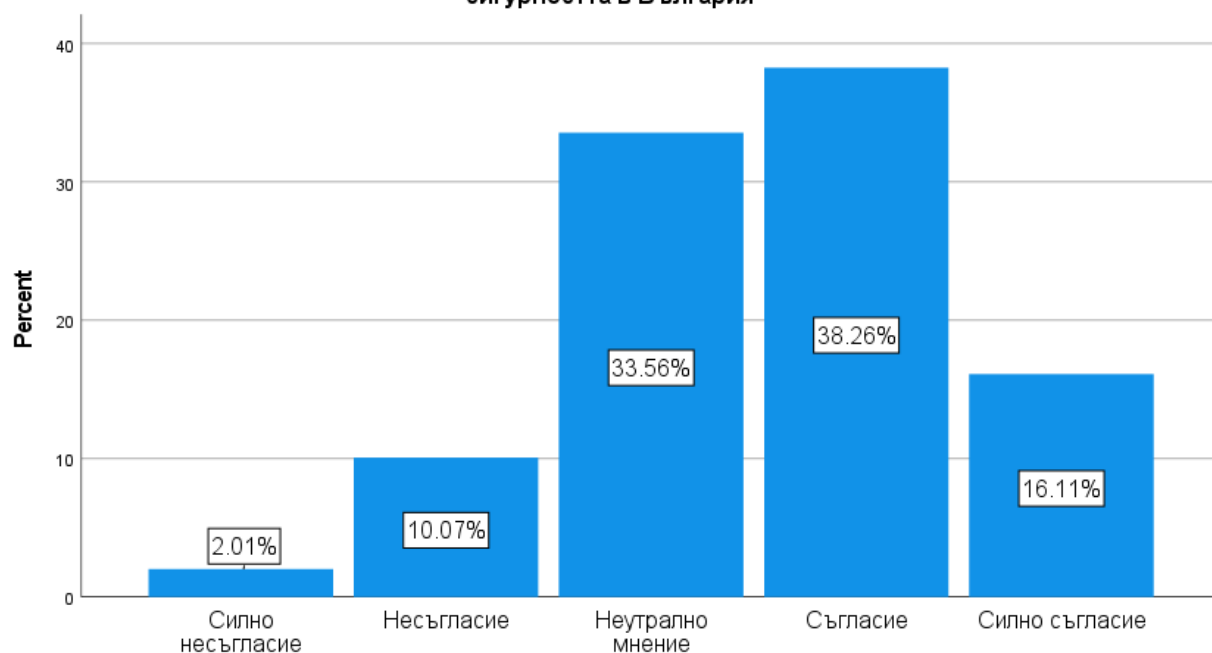

Фигура 83. Считате ли, че външните рискове за страната по повод войната в Украйна и мигрантския натиск налагат увеличено бюджетиране за сектор вътрешен ред и сигурност

Таблица 120. Считате ли, че приемането на страната в Шенген ще окаже позитивно влияние върху вътрешния ред и сигурността в България (Q81)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	3	2.0	2.0	2.0
	Несъгласие	15	10.1	10.1	12.1
	Неутрално мнение	50	33.6	33.6	45.6
	Съгласие	57	38.3	38.3	83.9
	Силно съгласие	24	16.1	16.1	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Считате ли, че приемането на страната в Шенген ще окаже положително влияние върху вътрешния ред и сигурността в България

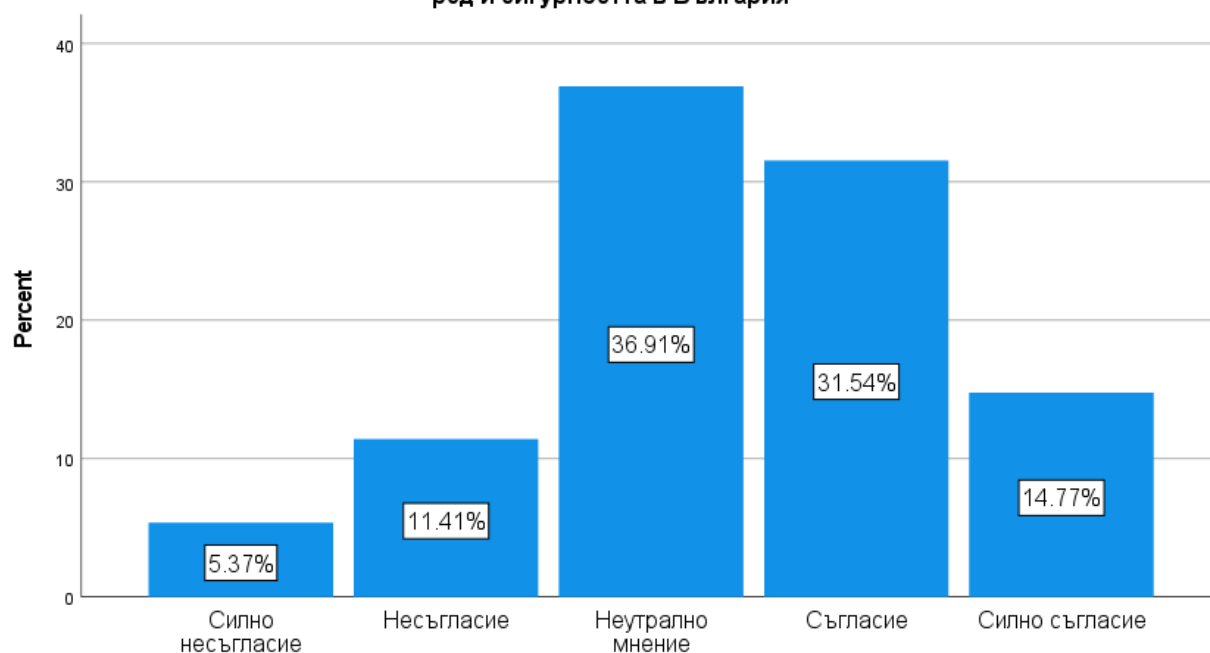

Фигура 84. Считате ли, че приемането на страната в Шенгенското пространство ще окаже положително влияние върху вътрешния ред и сигурността в България

Таблица 121. Считате ли, че приемането на страната в Еврозоната ще окаже положително влияние върху вътрешния ред и сигурността в България (Q82)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Силно несъгласие	8	5.4	5.4	5.4
	Несъгласие	17	11.4	11.4	16.8
	Неутрално мнение	55	36.9	36.9	53.7
	Съгласие	47	31.5	31.5	85.2
	Силно съгласие	22	14.8	14.8	100.0
	Total	149	100.0	100.0	

Считате ли, че приемането на страната в Еврозоната ще окаже положително влияние върху вътрешния ред и сигурността в България

Фигура 85. Считате ли, че приемането на страната в еврозоната ще окаже положително влияние върху вътрешния ред и сигурността в България

Изведените оценки на макросредата след пандемията ясно показва, констатация за увеличение на битовата престъпност и посегателство върху домашното имущество. Това безспорно е фактор, който засилва търсенето на услугите на специализираните фирми за охрана и сигурност и повишава входящия паричен поток към сектора. От страна на външните заплахи войната в Украйна води до подкрепа на позицията за увеличаване на бюджетите за сигурност и отбрана. От двете приоритетни за страната цели – Еврозоната и Шенген – последната се оценява като по-благоприятно влияеща върху положителното влияние върху вътрешния ред и сигурността и има подкрепа от 54% от респондентите. Приемането на страна в Еврозоната среща подкрепа на 46% от респондентите при констатирано несъгласие в 16% от анкетните карти. Позицията за партньорство между МВР и

специализираните компании за охрана и сигурност намира категорична подкрепа сред 88% от респондентите.

11. Кръгооборот на паричните потоци и балансови позиции на дружествата за сигурност и охрана

На база на така изведения и апробиран клиентоцентричен подход за организация на дейността на дружествата за сигурност и охрана логично следва да се даде и авторско виждане относно организацията на тази услуга като предприемаческо начинание (Вж. фиг. 86).

Фигура 86. Вербално-графичен модел на кръгооборота на паричния поток при осъществяване на частна охранителна дейност

Източник: Авторско виждане

Освен класическия триумвират от отчетни документи (Захариев, et al., 2015) с моментен (Баланс) или периоден характер (Отчет за доходите и Отчет за паричния поток), формиращи Годишния финансов отчет не по-малко важни са и стъпките по лицензиране пред МВР на дружеството и определяне на териториалния обхват за оперативно действие. Всичко това се осъществява в конкурентна среда на търсене и предлагане на услуги, регламентирани като видове частна охранителна дейност в чл. 5, ал. 1 от Закона за частната охранителна дейност (ЗЧОД), който определя следните услуги:

- „1.лична охрана на ФЛ;
- 2.охрана на имуществото на физически или ЮЛ;
- 3.сигнално-охранителна дейност;
- 4.самоохрана на имущество на лица, определени в чл.2,ал.3 от ЗЧОД;
5. охрана на обекти – недвижими имоти;
6. охрана на мероприятия;
- 7.охрана при транспортиране на ценни пратки или товари;
- 8.охрана на селскостопанско имущество.“

Посочените услуги са обект на конкретно ценообразуване и комплексност при доставката. Именно ценообразуването, заедно с регулациите, персонала (Cascio, 1989) и вътрешната управленска уредба са трите фундамента за успешно осъществяване на дейността на дружествата за сигурност и охрана. За да е активна тази дейност като предлагане във формат 24/7 се изисква наличие на динамичен паричен поток, който да води до капиталобразуване (Zahariev, A., 2017), бюджетиране на дейността (Prodanov, 2012), формиране на добавена стойност (Terziev, Zahariev, Pavlov, Petkov, & Kostov, 2021b) и регулярно фактуриране на клиентите на услугите, което формира счетоводни записи за продажби, както в отчета на доходите, така и в отчета на паричния поток при фактическото заплащане на услугите.

В дейността на дружествата за частна охранителна дейност обаче се наблюдава и ангажиране с обществени каузи (Ivanovic-Djukic, Zahariev, & Lerojevic, 2021e), които не само не носят печалба, но и водят до поемане на рискове, без насрещна финансова осигуреност.

Не на последно място посоченият модел следва да се разглежда в контекста на функционирането на дружествата за сигурност и охрана в среда на силно дигитализирана финансова-кредитна (Zahariev, Angelov, & Zarkova, 2022) и фискални системи. Практически зад всяко придобиване на имущество от ФЛ или активи от ЮЛ стоят дигитални записи, банкови транзакции (Личев, 2013), нотариално заверени документи, които подлежат на последваща проверка, вкл. и с цел противодействие на финансирането на тероризма (Petev, 2020) и мерките за борба с прането на пари (Belev, Schneider, Djankov, Zahariev, & others, 2003).

От всичко гореизложено може да се направи извода на прилагане на строго профилиран за сектора модел на финансов мениджмънт, насочен изцяло в услуга на клиента, при който личната неприкосновеност и конфиденциалността за водещи при взаимоотношенията между дружествата за частна охранителна дейност и тяхната мрежа от търсещи услугата. Самата стойност (Prodanov & Pavlov, 2016) на дружествата за ЧОД може да бъде оценена най-успешно именно от гл. т. на клиентоцентричния подход, където предоставяните по ЗЧОД услуги формират насрещен приходен паричен поток, чиято специфика бе във фокуса на настоящето дисертационно изследване.

Резултати и изводи към изложението в глава трета

В резултат от проведеното проучване и аргументирано изложение в глава трета от дисертационния труд могат да бъдат изведените следните основни изводи:

Първо. Анкетният въпросник успешно съпоставя услугите на общозастрахователните дружества и услугите на дружествата за сигурност и охрана. Преобладаващото мнение е за подкрепа на услугите на специализираните дружества спрямо издаването на застрахователни полици. Това се потвърждава и чрез контролен въпрос на финала на анкетата, където респондентите застават на позицията (за 61% от тях), че осигуряването на опазването на имуществото на ЮЛ/ФЛ чрез специализирана фирма за сигурност и охрана е по-ефективно от сключването на еквивалентна застраховка, с издадена от общозастрахователно дружество полица.

Второ. Валидността на концепцията „стойност за пари“ като важен критерий за ценообразуване и договаряне на услуги по охрана и сигурност е оценена чрез статистически инструментариум по отношение на отговорите за три критерия по Ликертовата скала. С най-високо одобрение по Ликертовата скала е критерия „Цена – качество“ с оценка 4,256, следван от критерия „Репутация“ със средна оценка от 3,81 и критерия цена на услугата с оценка от 3.298. От гл. т. на отклоненията на отговорите на респондентите от средната за твърдението с най-нисък размах на девиация е критерия „цена – качество“ от едва 0.08 Ликертови единици, следван от критерия „Репутация“ с девиация от 0.56 Ликертови единици и критерия „Цена на услугата“ с девиация от 0.72 Ликертови единици. Коефициентът на вариация потвърждава направените изводи от стандартното отклонение и класира критериите по идентичен начин, като „цена – качество“ варира в диапазона

от едва 1.91%

Трето. При планиране на дейностите по сигурност и охрана в ЮЛ статистическото разпределение на оценките на критерии по Ликертовата скала дава приоритет на ползването на услугите на специализирана фирма за сигурност и охрана спрямо всички останали оценени фактори.

Четвърто. Сред факторите, влияещи върху нагласите сред клиентите за повишаване цената на услугите по охрана и сигурност с най-голям консенсус се определя повишаването на МРЗ (със съгласие сред над 75% от респондентите), следван от инфлацията с подкрепа сред 74,8% от респондентите, повишаването на цените на бензина и дизела с подкрепа сред 71,5% от анкетираните. На предпоследното място като важен фактор се определят цените за Интернет свързаност, независимо от съвременното насищане със СОТ и повишен трафик на видеосъдържание от охраняваните обекти към мониторинг централите на фирмите за сигурност и охрана. Повишаването на цените на електроенергията (Pargov, 2022) намират най-малка подкрепа с одобрение от 47% от респондентите.

Пето. На база на изведения и апробиран клиентоцентричен подход за организация на дейността на дружествата за сигурност и охрана се дава и авторско виждане относно организацията на тази услуга като предприемаческо начинание. Освен класическия триумвират от отчетни документи с моментен (Баланс) или периоден характер (Отчет за доходите и Отчет за паричния поток), формиращи Годишния финансов отчет не по-малко важни са и стъпките по лицензиране пред МВР на дружеството и определяне на териториалния обхват за оперативно действие. Всичко това се осъществява в конкурентна среда на търсене и предлагане на услуги, регламентирани като видове частна охранителна дейност в чл. 5, ал. 1 от Закона за частната охранителна дейност (ЗЧОД), който определя съответните услуги, които са обект на ценообразуване и комплексност при доставката. Именно ценообразуването, заедно с регулациите, персонала и

вътрешната управленска уредба са трите фундамента за успешно осъществяване на дейността на дружествата за сигурност и охрана.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Фокусирането на темата на разработката върху управлението на паричните потоци в сектора на сигурността позволи да се развие проучване, последователно базирано върху:

Първо. Критичен преглед и изследване в теоретичен аспект финансовата сигурност като глобален стандарт и регулаторна рамка за паричните потоци в икономиката и финансово-кредитната система.

Второ. Развитие и структуриране на методическите основи за сравнително изследване на проблематиката за оценка на клиентската удовлетвореност при предоставянето на услуги по охрана и сигурност от позицията на пряката връзка между националната сигурност и вътрешния ред.

Трето. Обосновка и аргументиране на нагласите сред над 125 респонденти (ФЛ и ЮЛ) по отношение организацията, предоставянето, договарянето и ценообразуването в сектора на сигурността.

Водещата цел може да се счита за постигната, а изследователската теза за доказана. Така управлението на паричните потоци в сектора на сигурността бе проучено и изследвано през призмата на адаптирана към клиентите система за бюджетиране, финансиране и управление, както в сектора като цяло, така и на лицензираните дружества. От своя страна, осигурява глобален стандарт за финансова сигурност, базиран върху международни споразумения и държавни регулации, което води до опазване на личното имущество и корпоративното богатство съответно на ФЛ и ЮЛ. Развитият анализ на теорията и практиката на финансовата сигурност и бюджетирането в сектора позволи да се аргументира подход за управление на паричните потоци от страна на лицензираните дружества за охрана с фокус върху клиента. Така клиентоцентричния подход налага търсене на перманентна обратна връзка и оценка на неговата удовлетвореност от

качеството на предоставяната срещу съответна цена услуга по охрана и сигурност.

Ценообразуването на услугите към клиентите за охрана и сигурност, заедно с регулациите и вътрешната обезпеченост и уредба са трите фундамента за осъществяване на успешна дейност от специализираните и лицензирани по ЗЧАД дружествата. Емпиричните резултати от анкетата и вербално-графичния модел потвърждават, че за да е активна като предлагане във формат 24/7 дейността по охрана и сигурност изисква наличие на динамичен паричен поток. Той от своя страна следва да има капиталобразуващ капацитета, да бюджетира дейността, да формира добавена стойност и да носи приходи чрез фактуриране на клиенти на услугите под формата на продажби.

Независимо от представените идеи и виждания темата за паричните потоци в сектора на сигурността може да се определи за перманентно актуална поради появата на нови предизвикателства пред вътрешния ред и външните заплахи пред националната сигурност. Ето защо изследванията по темата трябва да бъдат продължени и задълбочени.

БИБЛИОГРАФИЯ

- 1) Adilova, K. A., Akayev, A. M., Zhatkanbayeva, A. E., & Zhumanova, M. H. (2015). Problems of Financial Security and Financial Stability of the Republic of Kazakhstan. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(6), 426-432.
- 2) Belev, B., Schneider, F., Djankov, S., Zahariev, A., & others. (2003). *The informal economy in the EU accession countries Size, Scope, Trends and Challenges to the Process of EU Enlargement*. Sofia: CSD. Извлечено от <https://www.researchgate.net/publication/336641198>
- 3) Bezzubov, D. (2016). Theoretical foundations of the system of state financial security. *Proceedings of the National Aviation University.*, III(68), 163-166.
- 4) Blakyt, G., & Ganushchak, T. (2018). Enterprise financial security as a component of the economic security of the state. *Investment Management and Financial Innovations*, 15(2), 248-256.
- 5) Bulgarian Fintech Association. (20 12 2020 г.). *THE 2020 BULGARIAN FINTECH REPORT*. Извлечено от fintechbulgaria.org: <https://fintechbulgaria.org/the-annual-fintech-report-2020/>
- 6) Calomiris, C., & Neal, L. (2012). History of Financial Globalization, Overview. От G. Caprio, T. Beck, L. Neal, D. Arner, C. Calomiris, & N. Veron, *Handbook of Key Global Financial Markets, Institutions, and Infrastructure* (стр. 3-14). London: Elsevier Inc.
- 7) Cascio, W. (1989). *Managing human resources productivity, quality of work life, profits*. New York: McGraw-Hill.
- 8) Copeland, T., Koller, T., & Murrin, J. (2000). *Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies* (3 изд.). New York: John Wiley and Sons.
- 9) Das, D. (2006). Globalization in the World of Finance: An Analytical History. *Global Economy Journal*, Volume 6(Issue 1), 1-22.

- 10) Dayi, F. (2020). Financial security management in firms: an application in textile sector. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 11(39), 298-323.
- 11) Delas, V., Nosova, E., & Yafinovych, O. (2015). Financial Security of Enterprises. *Procedia Economics and Finance*, 248-266.
- 12) Dilip, D. (2010). *Financial Globalization (Growth, Integration, Innovation and Crisis)*. Palgrave Macmillan UK. Извлечено от <https://www.springer.com/gp/book/9780230278608#aboutAuthors>
- 13) Dincer, H., & Hacıoglu, Ü. (2014). *Globalization of Financial Institutions (A Competitive Approach to Finance and Banking)*. New York: Springer International Publishing Switzerland.
- 14) European Commission. (2019). *Skills for SMEs (Supporting specialised skills development: Big Data, Internet of things and Cybersecurity for SMEs)*. Brussels: European Commission.
- 15) European Parliament. (2019). *Fintech (financial technology) and the European Union - state of play and outlook*. Strasbourg: European Parliament.
- 16) Ganchev, A. (2022). The performance of hedge fund industry during the Covid-19 crisis – theoretical characteristics and empirical aspects. *Ikonomicheski Izsledvania*, 31(1), 18-37.
- 17) Guo, H. (2020). Computer and Information Technology Analysis of Internet Finance's Supporting Strategy for College Students' Innovation and Entrepreneurship. In J. Abawajy, K.-K. Choo, Z. Xu, & M. Atiquzzaman, *2020 International Conference on Applications and Techniques in Cyber Intelligence (Applications and Techniques in Cyber Intelligence (ATCI 2020))* (pp. 22-27). Cham: Springer International Publishing.
- 18) Haber, J., Bukhtiarova, A., Chorna, S., Iastremska, O., & Bolgar, T. (2018). Forecasting the level of financial security of the country (on the example of

- Ukraine). *Investment Management and Financial Innovations*, 15(3), 304-317.
- 19) Han, R. (2018). Financial Internationalization and Financial Security Issues. *Open Access Library Journal*, 5, 1-6.
- 20) He, D. (2016). *Financial Security in China (Situation Analysis and System Design)*. Beijing: Springer Singapore.
- 21) Hu, S., & Huang, M. (2020). Internet Financial Security Based on Big Data. In J. Abawajy, K.-K. Choo, Z. Xu, & M. Atiquzzaman, *2020 International Conference on Applications and Techniques in Cyber Intelligence (Applications and Techniques in Cyber Intelligence (ATCI 2020))* (pp. 485-490). Cham: Springer International Publishing.
- 22) IMF. (2020). *Digital Financial Services and the Pandemic:: Opportunities and Risks for Emerging and Developing Economies*. Washington, D.C: International monetary fund.
- 23) Ivanovic-Djukic, M., Zahariev, A., & Lepojevic, V. (2021e). Corporate social responsibility in Covid-19 environment: evidence from Serbia and Bulgaria. *Proceedings of the International Scientific Conference: Emerging trends in global and national economy*, (стр. 239-250). Faculty of Economics, University of Nish.
- 24) Kaczmarek, J. (2019). The Mechanisms of Creating Value vs. Financial Security of Going Concern-Sustainable Management. *Sustainability*, 11(8), 1-24. Извлечено от <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/8/2278/htm>
- 25) Kazandzhieva, I. (2019). Profitability and Efficiency of the Bulgarian Banks – Large, Medium-Sized and Small Banks. *proceedings 7th UBT international conference „International conference on management, business and economics“* (стр. 153-158). Prishtina: UBT. Извлечено от <https://bit.ly/3PeyOvm>
- 26) Komorowski, P. (2018). Financial security of a small open economy in conditions of globalization. *Theoretical and scientific journal*, 48-54.

- 27) Komorowski, P. (2019). Financial security of a small open economy in conditions of globalization as a requirement for economic growth. *Journal of Management and Financial Sciences, Volume XII*(Issue 37), 9–24.
- 28) Kostov, D. (2011). A Study on the impact of macroeconomic factors on the capital market. *Empirical Studies in Economics, Business Administration and Management*, 50-68.
- 29) KPMG. (2020). *Pulse of Fintech* . Amstelveen: KPMG.
- 30) Laktionova, O., Dobrovolskyi, O., Karpova, T. S., & Zahariev, A. (2019). Cost Efficiency of Applying Trade Finance for Agricultural Supply Chains. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(1), 62-73. doi:<https://doi.org/10.15544/mts.2019.06>
- 31) Lund, S., Daruvala, T., Dobbs, R., Harle, P., Kwek, J.-H., & Falcon, R. (2013). *Financial globalization: Retreat or reset? (Global Capital Markets)*. Seoul: McKinsey Global Institute.
- 32) Mihaylova-Borisova, G. (2020). Coronavirus pandemic and the economic performance in the European union. *XII International Scientific Conference, Modern crisis phenomena in the economy and problems of accounting, control and analytical support of enterprise management* (стр. 71-74). Luzk: Інформаційно-видавничий відділ Луцького НТУ.
- 33) Mihaylova-Borisova, G., & Nenкова, P. (2020). Expenditure Efficiency and Macroeconomic Performance of Balkan Countries: DEA Approach. *conomic and Social Development, 63rd International Scientific Conference on Economic and Social Development - Building Resilient Society* (стр. 439-448). Zagreb: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency and University North.
- 34) Oxford Learner's Dictionaries. (02 01 2021 г.). Definition of security from the Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford. Извлечено от <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/security?q=Security>

- 35) Pargov, K. (2022). Bulgaria's energy balance – a strategic analysis. *Economic Archive, LXXV*(3), 18-33. Retrieved from <https://nsarhiv.unisvishtov.bg/title.asp?lang=en&title=2767>
- 36) Petev, B. (2020). Tax Fraud as Security Threat. *Economic Archive*(4), 70-84.
- 37) Pochenchuk, G. (2014). Issues of country financial security governance. *Forum Scientiae Oeconomia, II*, 29-37.
- 38) Prasad, E., Rogoff, K., Wei, S.-J., & Kose, M. A. (2003). *Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence*. Washington, D.C: International Monetary Fund.
- 39) Prodanov, S. (2012). *Capital Budgeting*. V. Tarnovo: ABAGAR.
- 40) Prodanov, S., & Pavlov, T. (2016). Comparative Analysis of the Leading Consumption-Based Asset Pricing Models. *Economic Archive, LXIX*(1), стр. 20-46. Извлечено от <https://www2.unisvishtov.bg/nsarhiv/title.asp?title=531>
- 41) Prodanov, S., & Stanimirov, S. (2020). Development of the Bulgarian Insurance Market - Crisis Challenges of the Decade. *Economic Archive, 74*(2), 14-29. Извлечено от <https://ideas.repec.org/a/dat/earchi/y2020i2p14-29.html>
- 42) Roleders, V., Oriekhova, T., & Zaharieva, G. (2022). Circular Economy as a Model of Achieving Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development, 17*(2), 178-185. doi:<https://doi.org/10.35784/pe.2022.2.19>
- 43) Rushchyshyn, N., Nikonenko, U., & Kostak, Z. (2017). Formation of financial security of the enterprise based on strategic planning. *Baltic Journal of Economic Studies, 3*(4), 231-237.
- 44) Simeonov, S. (2012). *Financial Derivatives*. V. Tarnovo: ABAGAR.
- 45) Szeles, M., & Saman, C. (2020). Globalization, Economic Growth and COVID-19. Insights from International Finance. *Romanian Journal of*

- Economic Forecasting*, XXIII(3), 78-92. Retrieved from http://www.ipe.ro/rjef/rjef3_20/rjef3_2020p78-92.pdf
- 46) Terziev, V., Zahariev, A., Pavlov, T., Petkov, K., & Kostov, D. (2021b). The effect of exogenous variables on P/E determinants in the context of expected post COVID-19 crisis recovery. The case of Balkan capital markets. 66th *International Scientific Conference on Economic and Social Development, Rabat, 26-27 March, 2021, Economic and Social Development (Book of Proceedings)*. 66, pp. 184-203. Cakovec, Croatia, 2021: ISSN: 1849-7535. doi:SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3814860>
- 47) Traynor, P. (2018). *Digital Finance and Data Security*. Washington, D.C: Center for financial inclusion.
- 48) Tsapova, O. (2020). Financial security of the state: essence and approaches. *Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 4(Number 332), 161 - 165.
- 49) Tursunov, B. (2020). Aspect of Financial Security of Industrial Enterprises Under Influence of Global Crisis. *Asian Journal of Technology & Management Research*, 116-122.
- 50) UNCTAD. (03 01 2020 r.). Global e-Commerce hits \$25.6 trillion – latest UNCTAD estimates. Извлечено от <https://unctad.org/press-material/global-e-commerce-hits-256-trillion-latest-unctad-estimates>
- 51) United Nations . (08 12 2020 r.). *Supporting small businesses through the COVID-19 crisis*. Извлечено от www.un.org: <https://www.un.org/en/observances/micro-small-medium-businesses-day>
- 52) Vergun, A., & Topenko, Y. (2016). Evolution of views on financial security as a management unit. *Economics: time realities*, 4(26), 122-134.
- 53) Zachosova, N. (2019). *Financial Security: Problems of Operational and Strategic Management, Risks and Peculiarities of Public Administration (Monograph)*. Przeworsk: Higher School of Social and Economic.

- 54) Zahariev, A. (2012). *Debt Management* (Tom Second revised and extended edition). Veliko Tarnovo: Abagar Publishing House.
- 55) Zahariev, A. (January 2017 r.). Capital Structure Optimization: Theoretical Problems and Empirical Solutions. Zahariev, A. *Capital Structure Optimization: Theoretical Problems and Empirical Solutions*. 2017, January, *SSRN Electronic Journal*, DOI: 10.2139/ssrn.2966307. (S. E. Journal, Ред.) doi:10.2139/ssrn.2966307
- 56) Zahariev, A. (2022). *Financial Analysis*. Svishtov: AI "Tsenov". Извлечено от <https://www.researchgate.net/publication/365793801>
- 57) Zahariev, A., & Kostov, D. (2016). The price of crude oil as a factor for USD volatility. *EKONOMIKA I ORHANIZATSIIA UPRAVLINNIA*, 21(1), 15-23. doi:<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2915435>
- 58) Zahariev, A., Angelov, P., & Zarkova, S. (2022). Estimation of Bank Profitability Using Vector Error Correction Model and Support Vector Regression. *Economic Alternatives*, 157-170. doi:<https://doi.org/10.37075/EA.2022.2.01>
- 59) Zahariev, A., Prodanov, S., Radulova, A., Zaharieva, G., Pavlova, M., Angelov, P., . . . Marinova, K. (2020b). The bank insolvency: from Lehman Brothers to Covid-19 (International remarks and national peculiarities). *58th International Scientific Conference on Economic and Social Development*, (pp. 44-59). Budapest. Retrieved from <https://bit.ly/30CGFLz>
- 60) Zahariev, A., Prodanov, S., Zaharieva, G., Krastev, L., Kostov, D., Pavlov, T., . . . Zdravkov, N. (2020d). The Brokerage Insurance Companies under Covid-19 Framework (the Bulgarian experience). *58th International Scientific Conference of Economic and Social Development, Budapest 2020, 04-05 September 2020, Economic and Social Developments (Book of Proceedings)* (pp. 369-383). Cakovec, Croatia, 2021: ISSN 1849-7535. doi:<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3688949>

- 61) Zahariev, A., Simeonov, S., & Zaharieva, G. (2021c). Management motivation and capital creation through employee stock options – International evidences under covid-19 circumstances. *Conference Proceedings/Full Paper of 22nd RSEP International Economics, Finance & Business Conference – Virtual/Online 25-26 August 2021* (pp. 113-120). Istanbul, Turkey: Kadir Has University. Retrieved from www.researchgate.net/publication/354238497
- 62) Zahariev, A., Zaharieva, G., Mihaylova, M., & Ivanova, K. (2022e). Digitalisation in human resource management: evidence from the Bulgarian banking and insurance sectors. *87th International Scientific Conference of Economic and Social Development: Economics, Management, Finance and Banking*. 87, стр. 261-269. Svishtov: Economic and Social Development (Book of Proceedings). Извлечено от <https://www.researchgate.net/publication/364153518>
- 63) Zahariev, A., Zaharieva, G., Mihaylova, M., & Nikolova, M. (2022f). COVID-19 as a factor for the digitalisation in human resource management in the Bulgarian financial institutions. *87th International Scientific Conference of Economic and Social Development: Economics, Management, Finance and Banking. Economic and Social Development (Book of Proceedings), vol. 87*, стр. 210-219. Svishtov: Cakovez, Croatia. Извлечено от <https://www.researchgate.net/publication/364153505>
- 64) Zahariev, A., Zveryakov, M., Prodanov, S., Zaharieva, G., Angelov, P., Zarkova, S., & Petrova, M. (2020). Debt management evaluation through support vector machines: on the example of Italy and Greece. *Entrepreneurship and sustainability issues*, 2382-2393. doi:[http://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3\(61\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3(61))
- 65) Zaharieva, G. (2020). International Services Trade Competitiveness of EU-27 Countries. *Izvestiya Journal of Varna University of Economics*, 3(64), 273-296.

- 66) Zhuravlyova, I., & Lelyuk, S. (2014). Management of enterprise financial security and its intellectual component based on creating multiagent decision support system. *ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ*, 163-170.
- 67) Брусарски, Р., Захариев, А., & Манлиев, Г. (2015). *Финансова теория*. В. Търново: ФАБЕР.
- 68) Василев, В. (2008). *Въведение в презастраховането*. В. Търново: Фабер.
- 69) Василев, В. (2010). *Рисково-базиран надзор върху работата на неживотозастрахователните дружества в Република България*. В. Търново: Фабер.
- 70) Вътев, Ж. (2015). *Анализ на банковата дейност*. Русе: Авангард принт.
- 71) Вътев, Ж., & колектив. (2003). *Банково обслужване на икономическите агенти*. В. Търново: АБАГАР.
- 72) Габровски, Р. (2011). *Въведение в застрахователната математика*. София: ВУЗФ.
- 73) Димитрова, Р. (2006). Новите капиталови изисквания – сериозно предизвикателство пред банките в България. *Икономически изследвания*(3), 94-114.
- 74) Драганов, Х., & Близнаков, Й. (2000). *Застраховане*. София: Тракия-М.
- 75) Европейска комисия. (2018). *План за действие в областта на финансовите технологии — за поконкурентоспособен и иновативен европейски финансов сектор*. Брюксел: Европейска комисия.
- 76) Захариев, А. (2012). *Фискална децентрализация и финансово управление на общините в България* (Том 13). (С. "Ценов", Ред.) Свищов: Библиотека "Образование и наука". Извлечено от www.researchgate.net/publication/313576435
- 77) Захариев, А. (2015). Въведение във финансовата теория. От Р. Брусарски, А. Захариев, & Г. Манлиев, *Финансова теория* (стр. 380). В. Търново: ФАБЕР. Извлечено от

https://www.researchgate.net/publication/315830818_VVEDENIE_VV_FINANSOVATA_TEORIA

- 78) Захариев, А., Ангелов, А., Ганчев, А., & Костов, Д. (2022). *Финансов анализ* (Том 3). Свищов: АИ "Ценов".
- 79) Захариев, А., Вълчев, Ж., Пълчев, П., Ангелов, А., Милинов, В., Маринов, М., & Ганчев, А. (2015). *Управление на капиталите (Теория и практика)*. В. Търново: Фабер. Извлечено от <https://www.researchgate.net/publication/336209898>
- 80) Захариев, А., Лилова, Р., Божинов, Б., Вълчев, Ж., Симеонов, С., Ангелов, А., . . . Ганчев, А. (2015). *Финанси*. Свищов: АИ "Ценов".
- 81) Захариев, А.; Ангелов, А.; Ганчев, Г.; Братанов, П.; Илиев, Н.; Тодоров, Ж.; Петков, К. (2016). *Финансов анализ*. В. Търново: ФАБЕР.
- 82) Илиев, Б., & Йотов, Й. (1999). *Основи на застраховането*. Свищов: АИ "Ценов".
- 83) Илиев, Б., & Йотов, Й. (2002). *Застрахователен мениджмънт*. Свищов.
- 84) Илиев, Б., Гушеров, Д., & Василев, В. (2001). *Управление на риска в застрахователното дружество*. Свищов.
- 85) Кирев, Л. (2013). Трансферът на технологии от транснационалните корпорации и глобализация на знанията. *Бизнес управление*, стр. 38-55.
- 86) Кирова, С. (2019). Европа и лидерство във финансовите иновации (финтех). *Икономически и социални алтернативи*(Брой 3), 16-26.
- 87) Личев, А. (2013). *Банково осигуряване на валутните сделки* (Том 42). Свищов: АИ Ценов, Библиотека Образование и наука.
- 88) Маркова, И. (2022). *Екологичното застраховане и корпоративната сигурност в химическата индустрия*. София: ИК - УНСС.
- 89) Младенова, З. (2015). *Глобализация на икономиката и новата парадигма на развитието*. Варна: Издателство "Наука и икономика".
- 90) МО. (9 10 2018 г.). *Програма за развитие на отбранителните способности на въоръжените сили на Република България 2020*.

Извлечено от

https://www.mod.bg/bg/doc/cooperation/20181009_Programa_razvitie_otbra_nit%20sposobnosti.pdf

- 91) Национален статистически институт. (03 01 2020 г.). Вид на поръчваните стоки и услуги от лицата по интернет през 2020 година . град София. Извлечено от shorturl.at/lsIT8
- 92) Нейкова, М. (2017). Понятието "Национална сигурност" - съвременни аспекти. От *Юридически сборник* (Том XXIV, стр. 11-20). Бургаски свободен университет, Център по юридически науки. Извлечено от https://www.bfu.bg/uploads/pages/jur_sbornik_20171.pdf
- 93) Проданов, С. (2020). *Икономиката и застрахователният пазар в България*. В. Търново: ФАБЕР.
- 94) Проданов, С. (2020). *Инвестиции и инвестиционни решения: методика-приложни аспекти* (Том 142). Свищов: Библиотека "Стопански свят".
- 95) Радков, Р., & Захариев, А. (2015). *Международни финанси*. В. Търново: ФАБЕР.
- 96) Радков, Р., & Захариев, А. (2016). *Международни финанси (Второ издание)*. Велико Търново: Издателство "Фабер".
- 97) Радков, Р., & Захариев, А. (2021). *Международни финанси*. Свищов: АИ "Ценов". Извлечено от www.researchgate.net/publication/349645262
- 98) Радулова, А. (2011). *Персоналните финанси в България - теоретични аспекти и емпирични изследвания*. Свищов: АИ "Ценов".
- 99) Славова-Ночева, М. (2011). *Икономически аспекти на сигурността и конкурентоспособността в условията на криза*. София: Висше транспортно училище "Тодор Каблешков".
- 100) Стойков, М. (2018). *Концептуални основи за стратегически преглед и повишаване институционалната устойчивост на Република България*. В. Търново: НБУ.

- 101) Трифонова, В. (2011). Глобализация на финансовите пазари.
Икономически алтернативи, Брой 6, 3-30.
- 102) Шишманов, К., Илиев, Б., & Йотов, Й. (2002). *Експертни оценки в застрахователното дружество.* Свищов.

АВТОРСКИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

I. Статии (2 бр.)

- 1) **Русалинов**, Русалин. (2021). Финансова сигурност: фирмени и банкови процедури и практики за противодействие прането на пари. Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, 2020 г. Брой XIII, книга 16 – Студии и статии, с. 301-312, ISSN: 1313-6542.
DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28810.59841>
URL: <https://almanahnid.uni-svishtov.bg/title.asp?title=2651>
- 2) **Rousalinov**, R. (2023). Customer-Centric Approach for Financial and Economic Surveys of Private Security Companies. Economic Archive, (1), pp. 75-92.
DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.ea-nsa.2023.1.05.en>
URL: <https://nsarhiv.uni-svishtov.bg/title.asp?title=2803>

II. Научни доклади (4 бр.)

- 1) Захариев, А., Станимиров, Ст., **Русалинов**, Р. (2020). Бюджетно осигуряване на националната сигурност – състояние и тенденции за периода 2010 – 2019 г. Научно-практическа конференция „Икономиката на България – 30 години след началото на промените“ (Сборник с доклади). Свищов, 22 ноември 2019 г., с. 18-26, ISBN 978-954-23-1815-6,
URL: <https://www.researchgate.net/publication/349412258>
- 2) **Rousalinov**, Rusalin. (2021) Review of theoretical aspects and threats of financial security. The Collection of the Online International Scientific-

Practical Conference, December 11, 2020, ASEM, Chişinău, Moldova:
”Economic security in the context of sustainable development”, pp. 37-55,
ISBN 978-9975-155-01-4

URL: www.researchgate.net/publication/349324496

- 3) **Русалинов, Русалин.** (2021) Корпоративната финансова сигурност и логистичните вериги. Сборник доклади от научна конференция „Логистиката и обществените системи“, 25-27 февруари 2021 година, НВУ "Васил Левски", стр. 1005 – 1014, ISSN 2738-8042

URL: www.researchgate.net/publication/351701602

- 4) **Русалинов, Русалин,** (2021) Финансова глобализация и финансова сигурност. Двадесет и пета студентска научно-практическа конференция „Глобални и регионални измерения на международните икономически отношения“, Сборник с доклади, Свищов, с. 80-85. ISSN 2738-8573,

DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.20302.79689>

URL: <https://dlib.uni-svishtov.bg/handle/10610/4478>

УЧАСТИЕ НА ДОКТОРАНТА В НАУЧНИ ФОРУМИ

- 1) Научно-практическа конференция „Икономиката на България – 30 години след началото на промените“ (Сборник с доклади). Свищов, 22 ноември 2019 г.
- 2) XIII-та Докторантска научна сесия, 20.11.2020 г., СА „Д. А. Ценов“
- 3) Online International Scientific-Practical Conference, December 11, 2020, ASEM, Chişinău, Moldova
- 4) Научна конференция „Логистиката и обществените системи“, 25-27 февруари 2021 година, НВУ „Васил Левски“
- 5) Двадесет и пета студентска научно-практическа конференция „Глобални и регионални измерения на международните икономически отношения“, 14 май 2021 год., СА „Д. А. Ценов“
<https://sites.google.com/view/mioconference>

СЪОТВЕТСТВИЕ С ИЗИСКВАНИЯТА НА ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕ НА НАУЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Статии: 2 бр.

Научни доклади: 3 бр. самостоятелни и 1 бр. в съавторство

Минимален брой точки: 30

Постигнат брой точки по Показател 7 (Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томовете), съгл. Приложение към чл. 1а, ал. 1 от на Правилника за прилагане на Закона за развитие на научния състав в Република България с Минимални национални изисквания към научната, преподавателската и/или художественотворческата или спортната дейност на кандидатите за придобиване на научна степен и за заемане на академичните длъжности "главен асистент", "доцент" и "професор" по научни области и/или професионални направления в Област 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, 3.2. Психология, 3.3. Политически науки, 3.4. Социални дейности, 3.5. Обществени комуникации и информационни науки, 3.6. Право, 3.7. Администрация и управление, 3.8. Икономика, 3.9. Туризм

5.33 бр. статии и научни доклади x 10 т. = 53.3 т. > 30 т.

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд под заглавие: „Управление на паричните потоци в сектора на сигурността“ са автентични и представляват собствена научна продукция на автора. В тях са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез графики, схеми, таблици и формули, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужда авторска мисъл, както и данни, включително:

1. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведени приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.
2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.
3. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

Дата: 29.05.2023 г.

Докторант:

/Русалин Русалинов/